

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09104

DER BIROBIDZSHANER INYEN

Israel Emiot

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ישראל עמיאט
דער ביראָבידזשאַנער ענין

איבערדרוקן אן דער דערלויבעניש פון מחבר
— פארבאטן.

ניו-יאָרק 1960.

י ש ר א ל ע מ י א ט

דער ביראָבידזשאַנער ענין

(בראָניק פון אַ גרויליקער צייט)

. . . און דיין לעבן וועט דיר הענגען
אַנטקעגן און וועסט אַנגסטן טאָג און נאַכט
און גיט זיין זיכער מיט דיין לעבן..
(תוכחה דברים, כי תבוא כ"ח ט"ז)

פ א ר ל א ג ש ל מ ה ב א ג א ר א ד

ראַטשעסטער, נ. י.

הויפט-פאַרקויף: ציקאַיביכער פאַרלאַג

ISRAEL EMIOT

THE BIROBJAN CASE

*... and thy life shall
in doubt before thee;
and thou shalt have no
assurance of thy life.*

DEUTERNOMY, 28.66

All Rights Reserved

1960

Published by

SOL BOGORAD

317 LYNN DRIVE

Rochester 22, N. Y.

Available at

"CYCO" Bicher Farlag

25 East 78th Street, New York 21, N. Y.

**

„דער ביראָבידוּשאַנער ענין“, אַ „דיעלאַ“ פאַר וועלכן מען משפּט, אַזאַ איז דער טראַגישער סך-הכל פון אַ חלום וואָס האָט אין געוויסע פּעריאָדן גענערט אַ סך מוחות.

די קאַפיטלען וואָס גייען אַריין אינעם בוך, זיינען כמעט אַלע געדרוקט געווען אין טעגלעכע פאַרזעצונגען אין ניו-יאָרקער „פאַרווערטס“, פונעם 15טן אַפּריל 1959.

איך גיב עס איצט איבער דעם לייענער, נאָך אַ געוויסער באַארבעטונג, אין בוך-פאַרם.

די שורות ווערן געשריבן אין אַ צייט, ווען עס ווערן געמאַכט די גרעסטע אַנשטרענגונגען אין דער געשיכטע, פאַר אַ וועלט פון שלום און דעמאָקראַטיע, פאַר אַ וועלט, אין וועלכער עס זאָל זיך נישט קענען מער איבערחזון נישט די היטלער-גרוילן, וואָס האָבן פאַרטיליקט אַ דריטל פון אונדזער פּאָלק און נישט ווייניק מיליאָנען פון דער מענטשהייט, אָבער אויך נישט די שרעק, דער שוידער פון יענער מדינה, פון יענעם סיסטעם, וואָס האָט דערפירט צו די געשעענישן וועלכע ווערן אינעם בוך געשילדערט. אויב דאָס בוך וועט כאַטש מיט עפעס מיטווינקן ווי אַ וואַרונג, ווי אַ דערמאָנונג, האָט דער מחבר זיין אייגנטלעכן ציל דערגרייכט.

עס איז אַ כראַניק פון געשעענישן. דער מחבר איז נישט אויסן געווען קיין קונסט און אפילו נישט קיין שרייבן.

נישט איינמאַל האָב איך ביים שרייבן נישט געקענט פאַרלויפן דאָס צו שנעל שלאַגנדיק האַרץ, ביים דערמאָנען זיך מיינע איבערלעבונגען, — זאָל דער לייענער מוחל זיין פאַר דער געוויסער אייליקייט.

איך דאַנק האַרציק הלל ראַגאַף, הויפּט-רעדאַקטאָר פון „פאַרווערטס“, דעם טייערן און וואַרעמען אידן, ווי אויך ד״ר ל. פּאָגעלמאַן, פאַרוואַלטונגס-רעדאַקטאָר, פאַר זייער וואַרעמער און זעלטן פּריינטלעכער באַציאָנונג וואָס זיי האָבן צו מיר אַרויסגעוויזן, ביי מיין אַנקומען קיין אַמעריקע.

כ׳דריק אויס מיין דאַנק די פּריינט, דעם באַרימטן יידישן דיכטער און עסייאַסט מלך ראָוויטש און דעם זשורנאַליסט, דעם מיטאַרבעטער פון „פאַרווערטס“, שמוּלעוויטש, פאַרן דערמוטיקן מיך אין מינוטן ווען כ׳האַב עס באַדאַרפט.

אַ האַרציקן דאַנק דעם איבערגעגעבענעם פּריינט פון יידישן וואַרט, דעם פּלאַמיקן פּאַטריאָט פון דער יידישער קולטור, שלמה באַגאַראַד, וויצע-פאַרזיצער פון יידישן קולטור-קאָנסיל אין ראַטשעסטער, וואָס האָט געדעקט די פולע הוצאות פון דער אויסגאַבע.

מיין ברודערלעכן גרויס מיינע נאַענטסטע, האַרציקסטע פּריינט, דעם באַקאַנטן שרייבער יוסף אַקרוטני און זיין פּרוי אסתר אין בוענאָס איירעס, וואָס האָבן מיך אין די שווערסטע מאַמענטן נישט פאַרגעסן.

דער מחבר

ראַטשעסטער - ניו-יאָרק, יאַנואַר 1960

איך פאָר קיין ביראַ-בירוזשאַן

אין פעברואַר 1944 בין איך, ווי אַ ריי אַנדערע יידישע שרייבער, אַרויסגערופן געוואָרן קיין מאַסקווע אויפן מיטינג פון „יידישן אַנטיפּאַ-שיסטישן קאָמיטעט“, כדי צו פּראָטעסטירן קעגן די רציחות פון היטלעריזם אויפן יידישן פּאָלק.

איך בין דאָן געווען אין אַלמאַ-אַטאַ — די הויפּט-שטאָט פון קאָזאַכ-סטאַן — צוזאַמען מיט אַ גרופּע עוואַקואירטע יידישע שרייבער. אַלע האָבן מיר אין די שווערע מלחמה-יאָרן געליטן נויט, אָבער ניט אויפגע-הערט צו שרייבן. איך האָב אויסער לידער אויך געשריבן קאַרעספּאָנדענצן וועגן לעבן פון די עוואַקואירטע יידן אין קאָזאַכסטאַן. די דאָזיקע קאַרעס-פּאָנדענצן זיינען אויסגענוצט געוואָרן דורכן „יידישן אַנטיפּאַשיסטישן קאָ-מיטעט“ אין מאַסקווע פאַר אויסלעבנדישע יידישע צייטונגען און זשורנאַלן, מיט וועלכע דער קאָמיטעט איז געשטאַנען אין אַן ענגן קאָנטאַקט.

מיינע קאַרעספּאָנדענצן זיינען ווייזט אויס געפּעלן געוואָרן, ווייל אין מאַסקווע האָט מען ביי מיין קומען אַרויסגערוקט מיין קאַנדידאַטור פאַר אַ שטענדיקן קאַרעספּאָנדענט אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, ביראַ-בירוזשאַן.

אויפן פּלענום פונעם אַנטיפּאַשיסטישן קאָמיטעט איז דעמאָלט גע-שטאַנען די פּראָגע, וועגן אָפּגעבן קרים פאַר אַ יידישער אויטאָנאָמער געגנט. די דאָזיקע אידעע האָט אַמאָל פאַרטיידיקט לאַרין (לוריע), וואָס איז אין זיין צייט געווען איינער פון די סאָוועטישע גדולים. סטאַלין איז אָבער געווען איינער פון די אַנטשיידנדיקסטע קעגנער פון אָפּגעבן יידן קרים; ער האָט מורא געהאַט, אַז יידן וועלן אין אַ צייט פון מלחמה ניט זיין קיין גענוג „שטאַנדהאַפטיקער עלעמענט“. אין איינעם פון זיינע לעצטע אינטער-ווייען האָט ניקיטאַ כרושטשעו אָפּן מודה געווען, אַז ער האָט אין יענער צייט אונטערשטיצט סטאַלינס שטאַנדפּונקט.

אין דעם דאָזיקן אַרײַנפיר צו מיין סעריע, בין איך ניט אויסן צו פירן וויכוחים. איך וויל בלויז פעסטשטעלן פאַקטן. דער געדאַנק פון קרים איז דורכגעפאַלן. אינטערעסאַנט: אויפן פּלענום פון „יידישן אַנטיפּאַשיס-טישן קאָמיטעט“ זיינען געווען פאַרשטייער פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, וועלכע האָבן געזען גראַד איצט אַ שעת הכושר צו אַנטוויקלען ביראַ-בירוזשאַן נאָך אַלע דורכפאַלן. עס איז אוועק פון זיי אַ דעלעגאַציע צו קאַלינינגען, און קאַלינין האָט זיי פאַרזיכערט, אַז ער האָלט זיך ביי דאָס זייניקע. ווי באַוואוסט, איז קאַלינין געווען אַן אַלטער אָנהענגער פון דער

יידישער אויטאָנאָמער געגנט און געזען אין איר נישט בלויז אַ באַזע פאַר עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג, נאָר אַן אַרט וואו עס קאָן פאַרזיכערט ווערן די צוקונפט פון דער יידישער נאַציאָנאַליטעט.

די פאַרשטייער פון ביראַ-בידזשאַן, מיט וועלכע איד האָב געוואוינט אין איין צימער אינעם האַטעל „מאַסקוואַ“, האָבן מיך אַגטיירט איד זאָל מיט זיי מיטפאַרן העלפן טאָן קולטור-אַרבעט. זיי האָבן מיר געגעבן די בראַשור, אַ רעדע פון מיכאַאיל קאַלינין, וואָס איז געהאַלטן געוואָרן אין 1926 אויף דער קאָנפערענץ פון „געזערד“, און איד בין באַגייסטערט גע-וואָרן פונעם פאַטאַס, וואָס האָט געאַטעמט פון אַט דער רעדע. דער פאַר-זיצער פונעם סאָוועטישן אויבער-ראַט, קאַלינין, האָט אָפן גערעדט וועגן דעם, אַז ביראַ-בידזשאַן דאַרף ווערן אַ יידישע רעפובליק. דאָרט, הייסט עס, וועלן יידן, זייענדיק אין אַ קאַמפאַקטער מאַסע, קענען אַנטוויקלען אַ מלוכהשאַפט און פאַרהיטן זייער נאַציאָנאַלע קולטור.

איד האָב זיך אַן דער דאָזיקער אידייע אַנגעכאַפט טראַץ דעם, וואָס איליאַ ערענבורג האָט נאָך דעמאָלט אויפן פלענום געשטורעמט:

— איר ווילט מאַכן אַ פרישע געטאַ!

לייב קוויטקאַ, אהרן קושניראָוו, דוד בערגעלסאָן און אַנדערע יידישע שרייבער אין מאַסקווע מיט וועמען איד בין געקומען אין קאַנטאַקט, האָבן מיר אַ סך ברכות געגעבן אויפן וועג און באַגריסט מיין פאַרן. בערגעלסאָן איז אַליין געווען איבער אַ יאָר אין דער געגנט און האָט אַנגעשריבן אַ גאַנצע ריי נאָוועלן און שפּעטער אפילו אַ ראַמאַן; ער האָט זייער גוט געקענט די געגנט און זיך באַגייסטערט מיט איר נאַטור-שיינקייט און רייכע אוצרות. ער האָט צו מיר געזאָגט:

— פאַר אַ יידישן שרייבער, אַ דיכטער, איז דאָרט פאַראַן אַ קוואַל פון

באַגייסטערונג.

פּרץ מאַרקיז האָט מיר שפּעטער — ווען איד בין שוין געווען אין דער געגנט — אַ סך מאַל געשריבן, מיך געמוטיקט, צוגעבנדיק דערביי, אַז ווען ער זאָל ניט זיין אַזוי פאַרבונדן מיט מאַסקווע, וואָלט ער אַליין געקומען קיין ביראַ-בידזשאַן. אָבער אין 1944, ערב מיין פאַרן, איז ער ניט געווען אַזוי באַגייסטערט פון דער גאַנצער זאַך:

— צו וואָס זיך אויסרייסן אַזוי ווייט?

דאָך האָט ער, אויף זיין שטייגער, פון שטענדיק וועלן אַרויסהעלפן אַ חבּר מיט וואָס נאָר ער האָט געקענט, מיר מיטגעהאַלפן דורך אַ רוסישן שרייבער. ער האָט פאַר מיר באַקומען, פון ליטעראַרישן פאַנד ביי די שרייבער, אַ געוויסע סומע אויפן וועג. דער פאַרזיצער פון סאָוועטישן אינפאַרמביראַ, וויצע-אויסערן-מיניסטער לאַזאַווסקי (וועלכער האָט געהאַט די אויפזיכט איבער דעם יידישן און אַלע אַנדערע אַנטיפאַשיסטישע קאָ-מיטעטן אין לאַנד), האָט דורך מיכאַעלסן זיך אָפיציעל אָפּגעזאָגט מיר צו דערלויבן פאַרן ווי אַ קאַרעספּאָנדענט קיין ביראַ-בידזשאַן. ווייל: איד בין נישט קיין פאַרטייער און דערצו נאָך אַ געקומענער פון פּוילן. דער

אַנטיפּאַשיסטישער קאָמיטעט האָט דעריבער ניט געקענט אָפיציעל סוב-
סידירן מיין פּאַרן. איך האָב באַקומען די דערלויבעניש צו פּאַרן אויפן ווייטן
מורה, מיט דער הילף פון אַ באַקאַנטן סאָוועטישן שרייבער. דער ענערגישער,
שטענדיק הילפס־גרייטער און האַרציקער פריינד פון יידישע שרייבער —
בפרט עוואַקואירטע — פּרץ מאַרקיש, האָט שוין געהאַט זיינע וועגן ווי
צו באַקומען הילף.

איך קען ביז היינט ניט פאַרגעסן דעם פּאַקט, ווי אַזוי איך בין געקומען
מיט מאַרקישעס אַ צעטל צו פּאַדעיעוון, דעם באַקאַנטן רוסישן שרייבער,
וועלכער איז שפּעטער באַגאַנגען זעלבסטמאָרד. פּאַדעיעוון האָט מיך האַר-
ציק אויפגענומען און אַ פּרעג געטאַן:

— איר קענט מאַרקישן?

— וואָס הייסט צי איך קען אים? אַט האָב איך דאָך איך געבראַכט
אַ צעטל פון אים!

— איך פּרעג איך, צי קענט איר עפעס פון זיינע לידער אויף אויס-
ווייניק?

איך האָב מיך פאַרשעמט, כ'האָב ניט געדענקט גאַרנישט פון מאַרקישעס
לידער.

— און איך, זעט איר, געדענק אַ סך מאַרקישעס לידער אויף אויס-
ווייניק! און ער האָט פאַר מיר גענומען ציטירן אַ פּראַגמענט פון מאַר-
קישעס אַ פּאַעמע.

מיינע באַגעגענישן מיט די סאָוועטיש־יידישע שרייבער, דאָס איז אַ
טעמע פאַר אַ באַזונדערער אַרבעט, וואָס וועט — לאַמיר האָפּן — געטאַן
ווערן ביי אַ צווייטער געלעגנהייט.

ווען איך בין אָנגעקומען אין שטאָט ביראָבידזשאַן, אין יולי 1944,
איז דער צושטאַנד פון דער יידישער קולטור געווען אַ גענוג קלאַגעדיקער.
די יידישע צייטונג דער „ביראָבידזשאַנער שטערן“ איז אין דער צייט פון
דער מלחמה ליקוידירט געוואָרן. ס'איז דערשינען בלויז די רוסישע
צייטונג „ביראָבידזשאַנסקאַיאַ זויעזדאַ“ וואָס האָט גאָר פון צייט צו צייט
געגעבן אַ יידישע זייט. דאָס האַרץ האָט ווי געטאַן: אין דער דרוקעריי
זיינען געשטאַנען פולע קאַסטנס מיט יידישן שריפט, ס'האָבן זיך אַרומ-
געדרייט ערשטקלאַסיקע יידישע זעצער, אָבער קיין יידישע צייטונג איז
נישט דערשינען!

דאָס יידישע טעאַטער איז יאָ געווען טעטיק, מ'האָט געשפּילט גאָלד-
פּאַדענס „די כּשופּמאַכעריין“, גוצקאָווס „אוריאל אַקאַסטאַ“ און אַ ריי אַנדערע
פיעסן פון קלאַסישן יידישן, רוסישן און אויסלענדישן רעפּערטואַר. פאַר-
באַהאַלטענערהייט האָבן יידן דערמאָנט און זיך פאַסמאַקעוועט פון משה
קולבאַקס „בויטרע גולן“, וועלכן דער טעאַטער האָט געשפּילט 50 מאַל
מיט דערפּאָלג ביז קולבאַק איז אַרעסטירט געוואָרן.

ס'האָט נאָך עקזיסטירט אין יידישע מיטלשול און ס'איז געווען אַ נחת
צו הערן, ווי יידישע קינדער האָבן מיט אַזאַ התלהבות דעקלאַמירט מענדעלען,

פרצן, שלום עליכמען, בערגעלסאָנען, האַפּשטיינען און אַנדערע יידישע שרייבער. אמת, די אַפּיצייעלע שפּראַך פּון דער געגנט איז שוין ניט געווען יידיש, ווי אין 1936, ווען דאָס יידישע לשון האָט געקלונגען אין געריכט, פּאַליציי, שטאַט-פּאַרוואַלטונג און אַלע אַנדערע אַנשטאַלטן. די פּעדאַגאָגישע שול, וואָס האָט ביו 1937 געהאַט אַ יידישע אָפּטיילונג, וואָס האָט אַרויס-געגעבן יידישע לערער פאַר אַנפּאַנגס-שולן, איז שוין אַצינד אויך געווען ליקווידירט. אָבער עס האָט זיך אָנגעהויבן אַן אויפּלעבונג.

שוין אין אָנהייב 1945 האָט אויפּסניי אָנגעהויבן צו דערשיינען דער „ביראָ-בידזשאַנער שטערן“. די ערשטע פּאַר חדשים — אין מאָל און צוויי מאָל אין וואָך, און שפּעטער — 3 און 4 מאָל אַ וואָך. אין 1946 האָט אָנ-געהויבן דערשיינען אַן אַלמאַנאַך אין יידיש וואָס האָט געטראָגן דעם נאָמען „ביראָבידזשאַן“.

אויך אין ביראָ-בידזשאַנער יידישן טעאַטער איז געוואָרן לעבעדיקער. פאַרן טעאַטער האָבן געגרייט פּיעסן אַ צאָל אַרטיקע שרייבער. מען האָט אַראָפּגעבראַכט דעם באַקאַנטן אַרטיסט און רעזשיסאָר פּון דער „ווילנער טרופּע“ אַלעקס שטיין, וועלכער האָט זייער פּיל געגעבן דעם ביראָ-בידזשאַנער יידישן טעאַטער מיט זיין פּרעכטיקער רעזשי און קולטור. מ'האַט אָנגאַזשירט אַ ריי נייע אַרטיסטן און די אָנפירונג פּון דער געגנט האָט אפילו אויסגעפּועלט ביים פּאַרוואַלטער פּון די קאָלימער לאַגערן (*). גענעראַל ניקישאַוו, מען זאָל באַפּרייען פּון פּאַרשיקונג איינעם אַ טאַלאַנטפּולן יידישן אַרטיסט, וועלכער איז דאָרט פּאַרשיקט געוואָרן נאָך אין 1938, בעת דער אַזוי גערופּענער „יעזשאַוושטינע“. ס'איז רעאַרגאַניזירט געוואָרן דער געגנטלעכער מוזיי, וועלכער האָט אויסער לאַנדקענטעניש אויך געהאַט אַ ריי גענוג אינטערעסאַנטע יידישע מאַטעריאַלן און עקספּאַנאַטן. ס'זיינען אָנגעקומען אין דער געגנט אַ צאָל יידישע שרייבער, מאַלער, וויסנשאַפּטלער, און מען האָט אפילו פּלאַנירט צו עפּענען אַ יידישע הויך-שול.

אָבער די יידישע באַפעלקערונג איז געווען פּאַרהעלטניסמעסיק אַ קליינע. ביים סוף פּון די מלחמה-יאָרן האָבן יידן אין ביראָ-בידזשאַן באַטראָפּן ניט מער ווי אַ 25 טויזנט, ביי דער אַלגעמיינער צאָל פּון איבער 100.000 איינוואוינער.

(* קאָלימאַ — אַ טרויעריק-באַרימטער פּאַרשיקונגס אַרט אויף צפּון, לעבן בערינג-איינגוט.

די אויפֿלעבונג וואָס איז שנעל צערונען

וואַקואַרטע יידן פון אוקראַינע, וויסרוסלאַנד און פּוילן זיינען געקומען קיין ביראָבידזשאַן זייער ווייניק. ס'האָט אָפּגעשראַקן די האַרבע לעקציע פון די שרעקלעכע יאָרן פון 1937-1938, בעת דאָס רוב איבערוואַנדערער פון אויסלאַנד זיינען אַרעסטירט און שפּעטער ליקווידירט געוואָרן, און מיט זיי אויך אַ סך אַרטיקע יידן.

אַבער אין ביראָבידזשאַן האָט מען דאָך, נישט געקוקט אויף אַלץ, זיך געפילט „אין דער היים“. ס'איז גיט קיין סוד, אַז דער אַנטיסעמיטיזם האָט אויף אַ שוידערלעכן אופן געבושעוועט אַמעטום וואו נאָר ס'האָט געגרייכט די דייטשע אָקופאַציע. די אַנטיסעמיטן, וועלכע האָבן ביז דער מלחמה מורא געהאַט און פאַרבאָהאַלטן אונטער אַ מאַסקע זייערע אינסטינקטן, האָבן באַקומען לשון, ספּעציעל אין אוקראַינע. אַבער אין ביראָבידזשאַן איז געווען אַנדערש. געדענק איך אַ סצענע, ווי בעת איינער אַזאַ פאַרשוין — אַ געקומענער פון אוקראַינע — האָט אַ שיכורער אַ געשריי געטאָן אין גאַס „בעי זשידאָוו!“ (שלאַג יידן!) און עס האָבן זיך פאַרזאַמלט פון אַלע ווינקלעך די מלחמה־אינוואַלידן, מען האָט דעם חברה־מאַן אויסגעטאַן די קליידער אין מיטן גאַס און אים אַזוי אַריינגעצימבלט, אַז יענער האָט אויפּגעהויבן די הענט און געשריען:

— „לובלו יעורעיעוו!“ — איך האָב ליב יידן! דאָס קלינגט ווי אַן אַנעקדאָט, אַבער עס איז אַ פאַקט. ביראָבידזשאַנער תושבים, דאָרט אויפֿ־געוואַקסענע אַדער איינגעוואַנדערטע יידן, פלעגן נישט זשאַלעווען קיין קלעפּ פאַר אַן אַנטיסעמיטיש זידל־וואָרט.

שפּעטער איז דערשינען אַ רעגירונגס־דעקרט וועגן פּרייוויליקער איבערוואַנדערונג פון דער יידישער באַפעלקערונג פון אוקראַינע קיין ביראָבידזשאַן.

די טעלעגראַמעס וועגן דער איבערוואַנדערונג האָב איך געלייענט, ווי אַ קאָרעספּאָנדענט, אין דעם געגנטלעכן אויספיר־קאָמיטעט. די טעלע־גראַמעס זיינען אונטערגעשריבן געווען דורך סטאַלינען אַדער דורך מאַלעני־קאָוו, וועלכער איז צו יענער צייט געווען סטאַלינס רעכטע האַנט. די איבער־וואַנדערונג איז געגאַנגען על חשבון פון דער רעגירונג. באַנען האָבן געפירט אומזיסט. אויף יעדן קאָפּ פון די איבערוואַנדערער איז באַשטימט געווען 300 רובל. אויסער דעם האָט יעדער איבערוואַנדערער געקאָנט באַקומען צען טויזנט רובל אַ הלוואה אויף 10 יאָר, אויף איינצוקויפן אינווענטאַר ביים באַזעצן זיך אויפן לאַנד.

עס האָבן דאָן איבערגעוואַנדערט אַ צען טויזנט יידישע פּאַמיליעס פון אוקראַינע. דער מענטשן־מאַטעריאַל איז געווען אַ פאַרשיידנאַרטיקער. דער ווייט־גרעסטער טייל איז געווען זייער אַ נוצלעכער עלעמענט; זייער אַ סך אויסגעצייכנטע בעלי־מלאכות און מייסטערס פון דער שווער־אינדוס־

טריע, אינזשיניערן, דאקטוירים, לערער און אלטע, דערפארענע פארמערס, הויכע אָנגעשטעלטע, וועלכע האָבן זיך מיט גרויס מי קוים באַפרייט פון זייערע שטעלעס אין אוקראַינע. צווישן זיי, דער דירעקטאר פון באַרימטן כערסאָנער עלעוואַטאר. דער דאָזיקער אויסגעצייכנטער אַרגאַניזאַטאר איז באַשטאַנען צו אַרבעטן אין ביראַ-בידזשאַן, צווישן יידן, ווי אַ פאַרוואַלטער פון אַ ראַיאָנעם ערד-אַפטייל („ראַיאָנעמאַטדעל“), ווי אַנצופירן מיטן גרויסן צענטראַלן ברויט-שפייכלער פון אוקראַינע. און פונקט אזוי האָבן גע- האַנדלט אַ ריי אַנדערע חשובע און אויסערסט-פּיאיקע יידן.

תושבים פון ביראַ-בידזשאַן פלעגן זאָגן, אַז אַזאָ אויפלעבונג, אזוי פיל יידיש רעדן אין די גאַסן, געדענקען זיי ניט זינט 1936. עס איז אַנטשטאַנען די פראַגע פון עפענען אַ גאַנצע ריי יידישע אַנפאַנגס-שולן איבער דער געגנט, וואו אַ גרויסע צאָל איבערוואַנדערער האָבן זיך באַזעצט.

יעדע געגנט אין ראַטנפאַרבאַנד האָט זיך, ווי באַקאַנט איר יערלעכן עקאָנאָמישן פלאַן, וואָס איז איינגעשלאָסן אינעם פלאַן פון דעם קאַנט, פון דער רעפובליק אין וועלכער עס געפינט זיך און פונעם גאַנצן ראַטנפאַרבאַנד. אויסער די אַלגעמיינע מלוכהשע סובסידיעס אויף דער בויאונג האָט די געגנט באַקומען אַ סך הילף פון אַמעריקאַנער יידן, עס זיינען אַנגעקומען נישט נאָר בלויז קליידער און עסנוואַרג, נאָר אויך גאַנצע פאַבריק-אויס-שטאַטונגען, עלעקטראַ-סטאַנציעס, דיזל-מאַטאָרן, פאַרשיידענע מאַשינען, מעכאַנישע זעגן, סטאַנדאַרט-הייזער, (פון אַזאָ פאַרטיע האַלענדישע הייזער, וואָס אַמעריקאַנער יידן האָבן איינגעקויפט, האָט זיך געבויט אין דער זייט פון ביראַ-בידזשאַן אַ באַזונדער גאַס). דער „לענד-ליס“ האָט זיך שוין לאַנג געהאַט פאַרענדיקט, אָבער די אַמעריקאַנער יידן האָבן ניט אויפגעהערט צו שיקן זייערע געשאַנקען פאַר ביראַ-בידזשאַן ווי פאַר סטאַלינגראַד (די אַמעריסטן געליטענע שטאַט אין דער צייט פון דער מלחמה).

די שטאַט ביראַ-בידזשאַן, צוזאַמען מיט אירע פאַרשטעלטעך, האָט שוין דעמאָלט געציילט ווייט אַריבער 40 טויזנט איינוואוינער. ווער עס קאָן די אַפגעלאָזענע שטעטלעך פון ווייטן מורח, מוז מודה זיין, אַז ביראַ-בידזשאַן איז לויט איר פלאַנירטער סימעטרישער בויאונג, הערלעכער באַגרינטקייט און אַספּאַלירטע גאַסן, איינע פון די שענסטע שטעט אויפן ווייטן מורח. דער ביראַבידזשאַנער געגנטלעכער שפיטאַל האָט געהאַט אַ שם אין דער גאַנצער געגנט. זיינע דאָקטוירים זיינען געווען מערסטנס יידן, גרויסע ספעציאַליסטן. איבערהויפט האָבן זיך אויסגעצייכנט דער הויפט-דאָקטאר מיצנהענדלער און דער כירורג ראַבינאָוויטש. ס'איז אַ שפיטאַל מיט עטלעכע הונדערט בעטן. שפעטער איז צוגעבויט געוואָרן אַ גרויסע אַפטיילונג פאַר קימפעטאַרינס.

אויסער אַ צענדליק אַרטעלן האָט די שטאַט אויך פאַרמאַגט אַ גאַנצע ריי פאַבריקן פון לייכטער און שווערער אינדוסטריע: גיי-פאַבריקן, אַ וועבעריי-קאַמבינאַט, אַ וועגענער-זאַוואַד, שטריקעריי-פאַבריקן, אַ גרויסע מעכאַנישע שוך-פאַבריק און פאַבריקן פון שפייז-פראָדוקטן.

דער יידישער כאַראַקטער פון אַט דעם אויפבויע און אַנטוויקלונג פון ביראָבידזשאַן, האָט זיך אָבער געענדערט אין 1948 יאָר. עקאָנאָמיש האָט זיך די געגנט ווייטער אַנטוויקלט לויט איר פלאַן, אָבער שוין נישט ווי אַ יידישע אויטאָנאָמע געגנט, נאָר ווי אַ געגנט פון כאַבאַראָוסקער קאַנט.

די טעטיקייט פון די יידישע קולטוראַנשאַטלעך איז מיט אַ באַזונדערער שנעלקייט איבערגעריסן געוואָרן. פונעם גרויסן ביראָבידזשאַנער יידישן טעאַטער איז געוואָרן אַ פּיאַנערן-הויז און די אַרטיסטן זיינען זיך צעלאָפּן איבערן גרויסן ראַטנפאַרבאַנד פאַר שרעק, אַז מען זאָל זיי ניט אַרעסטירן. די אָנפירשאַפט פון דער געגנט, צווישן זיי אַ גרויסע צאָל קולטור-טוער און אייניקע יידישע שרייבער זיינען אַרעסטירט געוואָרן. די אָנציע טעטיקייט אין דער געגנט פאַרן פּעריאָד פון 1945-1948 איז דערקלערט געוואָרן פאַר „נאַציאָנאַליסטיש“.

איך בין אַרעסטירט געוואָרן אין ביראָבידזשאַן, אָבער געמשפט האָט מען מיר אונטער די אויגן אין מאַסקווע און געגעבן אַ „מיטעלע“ שטראַף בלויז פון 10 יאָר פאַרמאַכטן אַרבעטס-לאַגער אין מורחסיביר, אַנשטאַט די 25 יאָר אָדער טויט-שטראַף וואָס מיר האָט דערביי געדראַט. אויסערן חטא פון זיין אַ קאַרעספּאַנדענט פון מאַסקווער „יידישן אַנטי-פּאַשיסטישן קאַמיטעט“ האָט מען מיר באַשולדיקט אין „קאַנטר-רעוואָלוציאַ-נערער טעטיקייט“ און אין „דירעקטער פאַרבינדונג מיטן „ביראָבידזשאַנער ענין“.

אין מורמע

דער קלאַפּ, דער קלאַפּ, דער טויבער קלאַפּ... אַזאַ גרויזאַמער קלאַפּ. ווי פון דער שווערער אייזערנער תּפּיסה-טיר איז מיר געווען באַקאַנט פון וואַרשע, פון מיינע יוגנט-יאָרן.

ס'איז געווען אויף דער פּאַויע-גאַס, אין אַ הויף וואו איך האָב געוואוינט ביי מיינ פּעטער און געלערנט אין אַ וואַרשעווער ישיבה. איינער האָט זיך דאַן אַראָפּגעוואָרפּן פון פּינפטן שטאַק. איך האָב שפּעטער געזען אַ קאַלזשע בלוט, דאָס געזעמל מענטשן, אָבער נאָך מער פון אַלץ איז מיר געבליבן אין מיינ זכרון דער שוידערלעכער קלאַפּ פון זיין קערפּער אינעם הויף-אַספּאַלט.

שוין עטלעכע חדשים פאַרן אַרעסט בין איך אַרומגעגאַנגען און זיך געריכט, אַז אַט-אַט ווער איך אַרעסטירט. ניט אומזיסט בין איך דאָך געוואָרן באַפּרייט פון דער אַרבעט און יעדע נייע אַרבעט, אפילו פיזישע איז מיר שווער צו באַקומען.

יעדע נאַכט לייגסטו זיך, און אפילו אין שלאָף איז דער אויער אַזוי עמפּינדלעך צו יעדן גערויש: עמיץ גייט! מען קומט נאָך דיר! איך האָב זיך אַרומגעדרייט אויף די גאַסן פון ביראָבידזשאַן און בין מקנא געווען

דער פארקויפערין פון אויבסט אויפן מארק: איר איז גוט, איר וועט מען ניט נעמען. איך בין ארומגעגאנגען און מיטן בליק זיך געזעגנט יעדן טאג מיטן וואונדערלעכן פארק, וואס איז ווי אן אינדזעלע אריינגעשניטן אינעם טייך בירא. נאכאמאל זיך אנטציקט פון די בריקלעך, וואס לויפן איבער די וואסער-שטראמען און פארגליכן זיי צו די מאלערייען פון פאלענאוון — א גרויסער רוסישער מייסטער צו מאלן אזעלכע בריקן איבער טייכן, וואו בויער שפילגען זיך אין וואסער און די נשמה פון דער וועלט דרימלט אין זיי...

איך האב זיך הונדערטער מאל געזעגנט מיט דער בארימטער בירא-בידזשאנער סאפקע, דעם בארג, פון וועלכן עס אנטפלעקט זיך די גאנצע שטאט ווי אויף דער האנט. דארט פלעג איך ניט איינמאל קלעטערן ארויף אויפן סאמע שפיץ און באוואונדערן די שטאט וואס איז געבויט געווארן פון יידישע הענט. ווען דו ביסט אהער געקומען איז שוין די טייגע געווען ווייט אפגערוקט. האסט זיך געגרויסט מיט דער מי פון יידישע הארעפאשינקעס, וואס האבן אויסגעקארטשעוועט די טייגע און אויפגעבויט א שטאט — איינע פון די שענסטע אויפן ווייטן מזרח. און ס'איז דאך ערשט ניט לאנג געווען — 1947.

... עשאלאנען מיט נייע איבערוואונדערער זיינען געקומען. יובל פון מאסן אויף די וואקזאלן, און די „פיאנערן“-אטריאדן פון שטאט באווארפן די צוגן מיט בלומען. אלע ארקעסטערס, וואס זיינען געווען אין דער געגנט, זיינען געקומען צו דער שמחה און געשפילט יידישע ניגונים. אין די אויגן פון די איבערוואונדערער זיינען געווען טרערן. מען קווארטירט איין די אנגעקומענע יידן אין באראקן, אין הייזער, מען טאנצט אין די גאסן פון פרייד, וואס יידן מיט יידן האבן זיך באגעגנט. יידישע שרייבער לייענען פאר די נייע איבערוואונדערער זייערע שאפונגען.

מיט איינעם פון די עשאלאנען איז מיטגעקומען דער בארימטער יידישער שרייבער דער נסתר. ער האט געגלויבט, אז ראטעווען די יידישע קולטור אין סאָוועטנפארבאנד פון אונטערגאנג קען מען נאר, ווען יידן וועלן זיך קאנצענטרירן צוזאמען אין אן אויטאנאמער געגנט. איך געדענק זיין וואונדערלעך געשטאלט, זיינע ווייכע און שטילע תנועות, זיינע פליס-טערנדיקע רייד, ווי עפעס א תפילה, רייד פון עפעס אן אמאליקן צדיק, און מיטאמאל — ווי א שווארצע געהיימע האנט וואלט פרייטאג צו-נאכטס די שויבן אויסגעבראכן און א ווינט בלאזט און לעשט אויס דער מאמעס ליכט אין די שבת-לייכטער. גרוסן פון מאסקווע זיינען געקומען — איינע פינצטערער פון דער אנדערער: דער „יידישער אַנטיפאשיסטישער קאמיטעט“ איז פארמאכט! דער פארלאג „אמת“ און דאס יידישע טעאטער — געשלאסן! די „איניקייט“, די איינציקע יידישע צייטונג עקזיסטירט נישט מער! יידישע שרייבער זיינען אַרעסטירט! די רוסישע צייטונגען זיינען פול מיט צוויידייטיקע אַנצוהערענישן וועגן יידן. ביי פראַפעסאָרן און שרייבער מיט רוסישע פאַמיליע-נעמען, ווערן צוגעגעבן זייערע יידישע

נעמען, בעת מען קריטיקירט זיי פאַר „קאָסמאָפּאָליטיזם“, עפעס ווי דאָ וואָלט געגאַנגען אין אַ פאַרשווערונג פון גאַנצן יידישן פּאָלק.

דער סאַטראַפּ בעריאַ האָט אין ביראָבידזשאַן געהאַט זיין רעכטע האַנט אין דער פּערזאָן פונעם גענעראַל-פּאָלקאוויק גאַגלידזע, דער שעף פונעם קאָמיטעט פאַר מלוכהשער זיכערקייט (געהיים-פּאָליציי) איבערן ווייטן מזרח. זיין קעניגרייך האָט זיך געצויגן פון שטילן ים אין וואַלדיוואַסטאַק ביז טשיטאַ. גאַנץ אייראָפּע קאָן מען באַהאַלטן אין אַט דער טעריטאָריע. גאַנץ לידזע איז גרויזאַם און „אַרבעטזאַם“. ער האָט זיינע דעפּאַרטאַמענטן און טורמעס אין יעדער גרויסער שטאַט.

ניט לאַנג צוריק איז ער דאָ געווען, נאַכדעם ווי מען האָט דעם סעקרעטאַר פון דער פּאַרטיי און דעם פּאַרזיצער פון אויספיר-קאָמיטעט פּלוצים אַרויס-גערופן קיין מאַסקווע. וואָס הייסט פּלוצים? פון ביראָבידזשאַן קיין קאַבאַ-ראָוסק צום פּלי-פּלאַץ איז דאָך ניט מער ווי 180 קילאָמעטער, די באַן פאַרט דריי שעה. זיי אָבער האָט מען מיט אַ ספּעציעלער דרוינע (אויטאָ אויף באַן-רעלסן) אַהין אָפּגעשיקט. מיט זיי האָט איינגעטענהט אַ פרק מוסר אַ גאַנצע קאָמיסיע מיט מאַלענקאַוון אין דער שפיץ. זיי זיינען צוריק געקומען מיט „שאַרפּע אויסריידן“ און מיטן אַרײַנשרייבן דאָס אַלץ אין זייער „פּער-זענלעכן ענין“. באַלד טאַקע נאַכדעם, זיינען פאַרגעקומען מיטינגען אין דער גאַנצער געגנט וואו מען האָט „געטאַדלט“ דעם „נאַציאָנאַליזם“ פון די אַנפירער און זיי צוגעשריבן ניט געשטויגענע זאַכן.

דער חטא איז געווען, וואָס ביראָבידזשאַן האָט צוגענומען אַמעריקאַנער הילף אין דער פּאַרם פון מלבושים, שיך, וואָס יידישע פּאָלקס-מענטשן האָבן געשיקט פאַר זייערע ברידער און שוועסטער אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט; דאָס וואָס אין דער געגנט האָט מען אַלץ מער גערעדט וועגן פאַרשטאַרקן די יידישע קולטור; וואָס אין פּלאַן איז געווען אפילו צו גרינדן אַן אוניווערסיטעט אויף דער יידישער שפּראַך; וואָס די יידישע צייטונג האָט געזאָלט פאַרגרעסערט ווערן; וואָס עס איז געגרינדעט געוואָרן אַ יידישער פּאַרלאַג; וואָס דער געגנטלעכער מוזיי האָט אויסער לאַנד-קענטעניש באַוויזן דעם געשיכטלעכן גאַנג פון יידישן פּאָלק.

די טענה איז געווען: ס'איז אַלץ קינסטלעך. איר ווילט קינסטלעך איינפּלאַנצן יידישע קולטור, אין דער צייט ווען דאָס רוב איינוואוינער פון דער געגנט איז ניט קיין יידישע.

דאָס האָבן דערווייל געשריבן די צייטונגען. אָבער שפּעטער האָבן מיר זיך פון אונדזערע באַשולדיקונגס-אַקטן דערוואוסט וועגן דער טייוו-לאַנישער פּראָוואַקאַציע, וואָס בעריאַ מיט זיינע משרתים האָבן פאַרטראַכט צוצוטראַגן אַ לעקעכל סטאַלינען.

אין זיין שטענדיקער מאַניע און משוגעת צו זוכן אומעטום פאַרראַט און שפּיאַנאַזש, האָט סטאַלין נאָר אויסגעצייכנט די יעניקע, וואָס האָבן אים אונטערגעטראַגן די סאַמע פאַרוויקלטסטע און פּאַנטאַטיש-אומגלויבליכע פּלענער דאָ אויף דעם דאָ אויף יענעם טייל פון דער באַפּעלקערונג. אַזעלכע

אויסווארפן ווי בעריא, גאגלידזע, ריומין, אַוודאַקאָמאָו און זייער גלייכן, פאַרשיינען וואָס האָבן אין קיין זאָך ניט געגלויבט, סאַדיסטן און סעקסועל אומנאַרמאַלע טיפן, וואָס האָבן פאַר זייערע קרבנות אין די האַרעמס געשלעפט סטודענטקעס פון די אוניווערסיטעטן, האָבן דעם „באַטיושאַק“ (פאַטערל) סטאַלין, פאַבריצירט די פאַנטאַטישע פּראָוואַקאַציעס. איינע פון זיי איז געווען: „אַ פאַרשווערונג פון יידישן וועלט-פּאָלק קעגן סאָוועטנפאַרבאַנד“.

ס'איז געווען אַ נייער „פּראָטאַקאָל פון די זקני ציון“. דאָס יידישע פּאָלק (האַט עס געהייסן) איז אין געהיים פאַראייניקט און האָט זיך זיינע פלענער וואָס זיינען געצילט קעגן דער רעוואָלוציע. ביראַ-בידזשאַן דאַרף דינען ווי אַ רינגעלע אין דער קייט פון דער גרויסער „פאַרשווערונג“ פון יידישן פּאָלק.

די אומגלויבלעכע בלבלים זיינען ווייטער אויסגעברייטערט געוואָרן: די ביראַ-בידזשאַנער באַזע איז אַ נעסט פון שפּיאַנאַזש. דאָס וועט פאַרוואַנדלט ווערן אין „אַ פּלאַצדאַרם פון דער אינטערנאַציאָנאַלער רע-אַקציע“... ביראַ-בידזשאַן וועט לסוף אָפּגעריסן ווערן פון ראַטנפאַרבאַנד און אָפּגעגעבן ווערן צו... אַמעריקע. צו דעם צוועק זיינען עס געקומען געסט פון אַמעריקע נאָך דער מלחמה אינעם „יידישן אַנטיפאַשיסטישן קאַ-מיטעט“... זיי האָבן עס געבראַכט די גענויע פלענער, וועלכע שלמה מיכאַעלעס און איציק פעפער האָבן באַקומען אין 1943. ווערנדיק ווערבירט פון די אַמעריקאַנער אויסשפּיר-אַגענטורן.

דאָס באַווייזן זיך פון גאָגלידזען אויף די „ספּאַנטאַנע“ מיטינגען איז געווען אַן אַנזאָג, אַז בלויז מיט די „פאַרוואָרפן“, וואָס מאַלענקאָו האָט געמאַכט די אַנפירער פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט אין מאַסקווע, וועט מען ניט אָפּקומען.

און אַט בין איך דאָ.

אין מיין תפיסה-קאַמער.

מסתמא איינער פון אַ סך.

מ'האַט מיך געפירט אַהער מיט הויכע טרעפּ און לאַנגע קאַרידאַרן, דורך אַזויפיל צימערן און צימערן. מיין ערשטער צימער איז נומער 23, וואָס איז אין דער דער סאַמע הויך און אין דער זייט. ס'איז אַ קאַמער פאַר איין מענטשן: אַ בעטל און ווענט, הויכע ווענט און אין איינער אַ וואַנט אויסגעשניטן אַ פענצטערל, אַ פאַרקראַטעוועט פענצטערל, אפשר צוויי פויסט די ברייט, דורך וועלכן מען זעט גאַרנישט וואָס עס טוט זיך אין דרויסן, בלויז אַ פיצעלע הימל. אין אַ ווינקל שטייט אַ צוגעדעקטער עמער צו טאָן דיינע באַדערפענישן. ס'איז די אויספאַרשונגס-טורמע אין גאָגלידזעס קעניגרייך. פון אַלע מיינע קליידער בין איך געבליבן אין אַ כאַלאַט מיט אַ ביסל פאַפּיראַסן און געציילטע שוועבעלעך אין קעשענע. פאַרן אַריינגיין אַהינצו האָט מען מיך זאַרגפעלטיק בודק געווען נאַקעטערהייט, אפילו אין מויל, אין די אויערן, אפילו אין דער אַפּפּיר-קישקע, צי איך האָב ניט מיטגענומען מיט זיך אַ נאַדל, אַ שטיקל גלאַז, אַן

אַמפולקע ציאַנקאַלי זיך צו פאַרסמען. און געזאַגט האָב איך דאָן צו זיך ווי איוב:
 „נאַקעט בין איך אַרויסגעגאַנגען פון מיין מוטערס לייב, און נאַקעט וועל איך זיך אומקערן אַהין“.

דער ערשטער פאַרהער

דערווייל איז מיר גוט, עס איז שטיל. איך געפין זיך שוין „אויף יענער זייט“, ווענט קלאַמערן-אין מיין נשמה אין זיך. די לעצטע יאָרן צעמאַל איך אין מיינע פינגער ווי אַ ווייך געוויקס. איך טראָג מיך איבער אין מיין פאַנטאַזיע צו מיין קינדהייט, צו מיין יוגנט:
 ... איך לערן ביים גאון ר' מאיר דן פלאַצקי זצ"ל, אַ וועלט-גאון און אַ גרויסער צדיק, און ער איז אַזוי גוט צו מיר. איך בין מיר טובל אין דער שיין פון זיין הייליקייט וואָס שטראַלט אַרויס פון זיין ליכטיק פנים. און דעם זיידן זע איך, מיין זיידן ר' מרדכי-לייב, ביי וועמען דאָס עסן איז געווען אַן אַפּקומעניש און פון פאַרטאָג ביו שפּעט אין אַוונט האָט ער עוסק געווען אין תורה און חסידות. און איך בין אַ יתומל נאָכן טאַטן, וואָס כ'האַב כמעט ניט גוט געקענט און עס כאַוועט מיך אַ באַבע, וועלכע רעדט צו מיר רייד ווי דער פּליגל-פּאָך פון דער שכינה.

דורך דער דיקער וואַנט קלאַפט עמיצער צו מיר מיט אַזאַ שטילן פינגער-געפויקעריי, טויבע אַזעלכע און אויסטערלישע ווי „מנא, מנא תקל ופרסין“ פאַרן מלך בלשאַצר. ערשט אין לאַנגע חדשים אַרום, ווען איך בין שוין ניט געזעסן אַליין, האָב איך מיר אויסגעלערנט די שפּראַך פון דאָזיקן פויקן אין דער וואַנט און אַפט זיך איבערגעשמועסט מיט אַרעסטירטע פון דער תּפּיסה מיט מאַרזע-צייכנס.

איך ענטפער ניט.

איך בין געשפּאַנט און וואַרט אויפן „וואָס ווייטער“.
 דערווייל עפנט זיך די טיר. דער טורמע-אויפזעצער, אַ געלער, אַ דיק-לעכער, מיט אַ רויט-בלוי היטל פון דער מ.ג.ב. (סאָוועטישע געהיים-פּאַליציי).
 ער רעדט צו מיר אויף דו:

— דאָ ברענג איך דיר אַ ליימענע שיסל, אין דעם וועסטו טרינקען טיי און עסן די שפּיט. שלאַפן בייטאָג טאָר מען ניט. מען טאָר זיך ניט איבערקלאַפן דורך דער וואַנט, מען שטייט אויף זעקס פרי, מען מוז גיין צו דער אויספאַרשונג אויף יעדן רוף. ניט ברעכן דאָס מעבל, ניט באַהאַלטן קיין מעטאַל-אויסאַרבעטונג. אין באַד פירט מען איינמאַל אַ וואַך. די קאַמער רייניקט יעדן טאָג דער אַרעסטאַנט אַליין, איין מאָל אין חודש קאַכט דער אַרעסטאַנט אויס זיין בעט מיט הייסן וואַסער. 20 מינוט טעגלעך

האסטו רעכט צו שפאצירן אויפן טורמע־הויף. פאר ברעכן דעם אנגענומענעם רעגולאציען — קאר צער.

דאס האט ער ארויסגעזאגט מיטאמאל, ווי אויסגעלערנט, און פאר־מאכט מיין קאמער. גלייך האט ער ערגעץ געעפנט א צווייטן קאמער, און מסתמא דארט ווידער אפגעזאגט דעם זעלבן פזמון. איך ווארט אויף אן ארויסרוף צום אויספארשונגס־ריכטער, עס קומט אן די נאכט.

מיט דער צייט בין איך שוין צוגעוואוינט געווארן צום פירן מיך אויף אויספארשונגען. אבער דעם ערשטן מאל, האט עס מיר אויסגעזען אזוי מאדע: דו שלאפט אפ די ערשטע האלבע שעה אויפן געלעגער, ס'איז שוין האלב עלף ביינאכט, און פלוצים עפנט זיך אויף דאס קליינע פענצטערל אין דער איזערנער טיר, דורך וועלכער מען דערלאנגט אריין דאס עסן. עפעס א קאפ נייגט זיך אריין און רופט אן שטיל דעם ערשטן אות פון דיין פאמיליע־נאמען. ער פרעגט דיך אויב דיין נאמען הייבט זיך אזוי אן, דו ביסט מסכים און ער באפעלט דיר: „אנטאן זיך!“ דו טוסט זיך אן — און ער פירט דיך דורכן לאנגן קארידאר אראפ די טרעפ אין א ספעציעלן צימער, וואו עס זיינען דא „באקסן“, אזעלכע ווינקל־קעמערלעך אין וועלכע עס קאן אריין נאר איין פערזאן און דאס בלויז זיצנדיק. מען שטופט דיך אריין אין אזא קעסטל, כדי דו זאלסט ניט קענען זען וועמען מען פירט נאך אינעם זעלבן ארעסטאנטן־קעטשל צו דער אויספארשונג.

אינעם ארעסטאנטן־אויטא זיינען פאראן קליינע צימערלעך פון ביידע זייטן און א שמאל קארידארל. מען שליסט איין די ארעסטאנטן איינס נאך איינס אין אזעלכע קעמערלעך. דארט איז זייער דומפיק, ניטא פשוט מיט וואס צו אטעמען, קיין פענצטער איז ניטא. ניט זעלטן (ווען אן ארעסטאנט איז דיק) קען ער זיך ניט אריינפאסן אין קעמערל. אפט הערסטו טענות, אז מען זאל כאטש אויף א רגע אן עפן טאן דאס טירל, אבער דער זעלנער וואס זיצט אין קארידארל איז טויב פאר יעדן געבעט. לויטן אטעם און קרעכצן האב איך מיד פאמעלעך צוגעוואוינט צו דערקענען מיינע מיט־פארנדיקע. פלעגט טרעפן, אז טראץ דעם שטרענגן פארבאט, פלעגט מען שטיל זיך איבערקלאפן דורך די ווענטלעך און דערגיין פארוואס יענער איז ארעסטירט געווארן. און נאכדעם, צוריקפארנדיק אויסגעמאטערטע פון דער אויספארשונג, האט יעדער געקענט הערן דאס שטילע קרעכצן און זיפצן פון די געפייניקטע.

דאס ערשטע מאל איז אבער אלץ געווען אזוי ניי און פרעמד. די מאשין איז געווען הויך פון דער ערד און מען האט געמוזט אויף איר זיך ארויפ־דראפען. דער קאנוואי האט אויף דיר געליארעמט מיט קוליקולות דו זאלסט זיך וואס גיכער ארויפקלייבן: מענטשן ווארטן! די אויספארשונג ווארט! אין דער קליינער מינוט האסטו געכאפט א בליק אויף דיין טורמע: זי ציט זיך ווי א „ד“ אנטקעגן דער ריזיקער רויטער געביידע פאר קרימינעלע פארברעכער. זייער אן אלטע טורמע אין כאבארואוסק. די טורמע דאקעגן

וואו דו זיצסט איז אַ נייע: דאָס לעצטע וואָרט פון דער טעכניק, איר האָבן די יאַפּאַנער פּאַרענדיקט גלייך נאָכן קריג. מען פירט אונדז צו אַ הויכער געביידע פון 6 שטאָק, וואָס ציט זיך אויף אַ גאַנצער גאַס אין כאַבאַראָוסק. דעם דאָזיקן גרויסן בנין האָבן די נ.ק.ו.ד.־לייט אויפגעשטעלט פאַר זייער פאַרוואַלטונג. דאָ איז אַ לאַבירינט פון קאַרידאָרן און טרעפּ. מען פירט אונדז אין הויף וואו עס איז דאָ אַן אַפּטיילונג פאַר דער אויספאַרשונג. פון די פאַרענטשעס ביז דער וואַנט זיינען צוגעשלאָגן דראַטענע נעצן, מען זאָל זיך ניט קענען אַראַפּוואַרפן פון די טרעפּ און באַגיין זעלבסטמאַרד.

מען האָט מיך אַריינגעפירט אין אַ גרויסן צימער אויסמעבלירט מיט קאַמפּאַרט. אויפן דיל איז אויסגעשפּרייט אַ טייערער דיוואַן. אויף דעם שרייב־טיש זיינען אָנגעשטעלט כלערליי קליינע מעשענע און זילבערנע קלייניקייטן און באַפּונגנען. אין אַ ווינקל, הייבט זיך אויף פון אַ גרויסן הילצערנעם בלומען־טאַפּ, אַ הויכער און ברייט־צעצוווייגטער פיגוס־בוים, וואָס שפּרייט פּונאַנדער זיינע ברייטע בלעטער איבער אַ האַלבן צימער. איבערן צימער שיינט אַראַפּ אַ זעקס־לאַמפּיקער זשיראַנדאַל פון געשליפענעם קרישטאַל. ווען ניט דאָס בילד פון דזשערוזשינסקי, דעם גרינדער פון דער טשעקאָ, און ווען ניט די פענצטער וואָס זיינען באַשלאָגן פון יוצא־וועגן מיט דינע קראַטעס, (ווי עס מאַכט זיך, דער אַרעסטאַנט זאָל זיך ניט אַראַפּ־וואַרפן), וואַלסטו ניט געקאַנט טראַכטן, אַז דו זיצסט ביים שעף פונעם אויס־פאַרשונגס־אַפּטייל פון דער ווייט־מזרחדיקער נ.ק.ו.ד. ביים שרייב־טיש זיצט אַ מאַן פון קנאַפע 60, מיליטעריש געקליידט, מיט גאַלדענע עפּאַלעטן פון אַ פּאַלקאַוויניק; דאָס פנים צעאַקערט מיט קנייטשן, אַ ביז געזיכט וואָס באַמיט זיך אָנצושטעלן אַ שמייכלע:

— זעצט זיך!

נאָכן איבערלייענען מיר מיין ערשטן באַשולדיקונגס־אַקט (דער דאָזיקער אַקט איז ניט קיין ענדגילטיקער; אין פאַרלויף פון דער אויספאַרשונג ווערט דער דאָזיקער אַקט געוויינטלעך פאַרפּולט מיט נאָך באַשולדיקונגען), דערוויס איך זיך, דאָס וואָס כ'האַב אייגנטלעך פאַרפּולט מיט פונעם קורצן צעטעלע, וואָס מען האָט מיר געגעבן איבערצוליינען בעת מען האָט מיך אַרעסטירט, נאָר דאָ איז עס אַ סך ברייטער און מיט מער דעטאַלן.

דערווייל לויטעט מיין באַשולדיקונג אומגעפער אַזוי:

איך ווער אָנגעקלאַגט לויטן פאַראַגראַף 58 (קאַנטר־רעוואָלוציאַנערע נאַציאָנאַליסטישע טעטיקייט), פּונקט 10, ערשטער טייל. אין פאַרלויף פון דער אויספאַרשונג איז די ערשטע טייל פאַרביטן געוואָרן אויף דער צווייטער טייל, וועלכע זעט פאַר אַ שטראַף ביז 25 יאָר און אין צייט פון מלחמה — טויט־שטראַף. מען האָט מיך אויך צוגעשריבן דעם פּונקט 11, דאָס געהערן צו אַ ניט־לעגאַלער גרופּע. כ'האַב זיך מיט אַלע כוחות געווערט קעגן פּונקט 6, וואָס מיינט שפּיאַנאַזש, וועלכן מען האָט מיר אויך געפרוואוט צושרייבן.

עס הייסט לויט דער באשולדיקונג, אז: זייענדיק בטבע א יידישער „בורשוואזער נאציאנאליסט“, האב איך, זייט איך בין אָנגעקומען פון פוילן אין 1939, אַנטוויקלט אין סאָוועט־רוסלאַנד אַ נאַציאָנאַליסטישע טעטיקייט. פאַר אַ גאַנצע ריי מענטשן, וועלכע זיינען דער אויספאַרשונג באַקאַנט, האָב איך אַרויסגעזאָגט נאַציאָנאַליסטישע אַנשוואַונגען. ספּעציעל האָב איך מיין טעטיקייט אַנטוויקלט אין ביראַ-בידזשאַן פון 1944 יאָר אָן. כ׳האַב אין מיינע ליטעראַרישע אַרבעטן און לידער אַרויסגעבראַכט בורשוואַז־נאַציאָנאַליסטישע אידיען וועגן אייניקייט פון יידישן פּאָלק, אונטערגעשטראַכן שטענדיק דעם יידישן מאַמענט אין דערשיינונגען, פאַרשפּרייט „באַליידיקנדיקע אויס־טראַכטענישן“ וועגן אַ כלומרשטן אַנטיסעמיטיזם אין אוקראַינע, וועלכער זאָל זיין די סיבה דערפון, וואָס די יידן רייסן זיך דאָרט אַזוי קיין ביראַ-בידזשאַן. כ׳האַב געשריבן לידער וועגן יידישע פאַרטיזאַנער אין דער צייט פון קריג. אין מיין געזעלשאַפטלעכער אַרבעט האָבן איך גערופן „קינסטלעך“ איינצופלאַנצן די יידישע קולטור אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, אין דער צייט ווען ס׳איז קיין נויטווענדיקייט אין דעם ניט געווען.

איך האָב זיך געווערט, דערקלערט, אַז מיין גאַנצע טעטיקייט איז ניט געווען קיין קאַנטר־רעוואַלוציאָנערע; אַז דער באַגריף בורשוואַזער נאַציאָנאַליזם איז ניט אויפן אָרט, ווייל די געגנט איז דאָך אַן אויטאָנאָמע און זי האָט אוודאי רעכט אויף איר אייגן פנים. איך האָב דעם אויספאַרשונגס־ריכטער אויפגעוויזן, אַז פאַרקערט, די גאַנצע אַנטי־יידישע קאָמפּאַניע וואָס איז פונאַנדערגעוויקלט געוואָרן די לעצטע צייט אין רוסלאַנד, איז ניט אין הסכם מיט דער קאָנסטיטוציע. איך האָב זיך צעפלאַמט און גערעדט פאַר פייער און פאַר וואַסער.

דער נ.ק.ו.ד־פאַרשער האָט מיך אויסגעהערט, געטאָן אַ סאַרקאַסטישן שמיכעלע, און געזאָגט:

— הייסט עס, אַז איר האַלט נאָך אַלץ, אַז וואָס איר האָט אויפגעטאָן איז ריכטיק? איר וועט צוריקגיין אין קאַמער און זיך גוט באַטראַכטן. „פאַ־דומאַטיע“ — גייט, הייסט עס, און טראַכט. דערווייל זאָל איך בלויז אַנ־שרייבן מיין אויטאָביאָגראַפיע.

מיין ערשטער „סלעדאָוואַטעל“

דער שעה פונעם אויספאַרשונגס־אַמט האָט מיר באַלד אויפן ערשטן פאַרהער דערקלערט, אַז ער וועט די אויספאַרשונג ניט פירן; אַז ער וועט מיך איבערגעבן צו זיינעם אַ „סלעדאָוואַטעל“ (אויספאַרשונגס־ריכטער). דער שעה פאַרנעמט זיך נאָר מיט גרויסע „פיש“, איך בין פאַר אים געווען צו קליין. אָבער דער אויספאַרשונגס־ריכטער וואָס איז געקומען נאָך אים, איז אויך ניט געווען אַביווער, ער האָט געהאַט דעם ראַנג פון אַ פאַד־פאַלקאָוויק.

ער איז געווען אַ הויכער, דאַרער מיט אַ בלייך געזיכט, אַ הוסטנדיקער מיט אַ טראַפּעלע אַסטמע, לויט זיינע שטילע רייד און לויט זיין האַלטונג, וואָס איז געווען גענוג קאַרעקט, האָט ער זיך בכלל ניט אַרײַנגעפאַסט אין זיין אַמט. ביים ערשטן בליק אויף זיין קרענקלעך געשטאַלט איז מיר אײַנגעפאַלן: ער האָט אַ ווייב מיט קליינע קינדער, ער טוט אַ מיאוסע מלאכה, אָבער מען טוט אַלץ צוליב פּרנסה. אַ גאַנצע וואָך בין איך ביי אים געווען אויף אויס-פאַרשונגען און איך האָב זיך יעדן טאָג דערוואוסט מער ביי אים, ווי ער ביי מיר. די פּראַטאַקאָלן זיינען געשריבן געוואָרן אַזוי ווי איך האָב דערקלערט, ער האָט ניט געזוכט צו פאַרדרייען. עס פלעגט טרעפן, אַז מיר איז ניט געפּעלן געוואָרן עפעס אַ ניואַנס, עפעס אַ וואָרט וואָס קען זיין גינסטיק פאַר דער באַשולדיקונג, וואָס ער האָט פאַרשריבן ניט-פּינקטלעך, האָט ער מסכים געווען דאָס אויסצובעסערן. און אויך ווען ס'האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַ גאַנצן זאַץ — האָט ער זיך ניט געפוילט צו צערייסן און איבערשרייבן נאָך אַמאָל.

פון מיין ערשטן „סלעדאָואַטעל“ האָב איך זיך דערוואוסט ווער אַלץ עס זיצט שוין: כ'האָב מיך דערוואוסט, אַז עס עקזיסטירט „אַ דריילינג פון יידישן נאַציאָנאַליזם“, דריי נעסטן: מאַסקווע, קיעוו און מינסק. ביראָבידזשאַן איז גאָר אַ באַזונדער ענין, אַ מער געפּערלעכער נאָך, „דאָ שטייט אין געפאַר אַ גאַנצע טעריטאָריע“. דער ביראָבידזשאַנער נאַציאָנאַליזם איז אַזוי שאַרף געפּערלעך פאַר דער מלוכה ווי דער אוקראַינישער, עס שטייט אין קאַן אַ מלוכהשאַפט.

אַנהויבן פלעגט זיך יעדן טאָג די אויספאַרשונג מיט אַ 15 מינוט שטיל-שווייגן: איך זיך אַין אַ ווינקל אויף אַ שטול, וואָס איז צוגעשמידט צו דער ערד (כדי מען זאָל איר ניט קענען וואַרפן אויפן אויספאַרשונגס-ריכטער), ער זיצט ביי זיין שרייב-טיש פאַרטיפט אין פאַפירן און דאַן, אַוועקנעמענדיק די אויגן פון פאַפירן שטויס, ווענדט ער זיך צו מיר:

— די אויספאַרשונג האָט באַווייזן, אַז...

די אויספאַרשונג האָט באַווייזן, אַז איך בין שטאַרק געווען פאַרבונדן מיט מיכאַעלסן, אַז ער האָט מיך רעקאַמענדירט קיין ביראָבידזשאַן. אַז מיכאַעלס איז געווען פאַרבונדן מיט אויסלענדישן שפּיאַנאַזש, און מען ווייס וועגן אַלע פּלעצער, וואו איך האָב מיר געטראָפּן מיט מיכאַעלסן, די ערטער, וואו איך האָב מיט אים געטרונקען וויין, שפּאַצירט, געשמועסט און וואָסערע מיסיע איך האָב פון אים באַקומען דורכצופירן פאַר מיין אָפּפאַרן פון מאַסקווע. ער באַווייזט מיר:

... דריי פאַטאַס, צוויי פון ווילד-פּרעמדע מענטשן, איינע — אַ באַקאַנט

געזיכט.

— איר וויסט ווער דאָס איז?

— איך געדענק ניט.

— אין אַלמאַ-אַטאַ זייט איר געווען?

— געווען.

— איר האָט געקענט אַ לענינגראַדער יידן מיטן נאָמען רייזע?

דער דאָזיקער רייזע דערקלערט:

„אין 1942 האָב איך אין אויפטראַג פון נ.ק.וו.ד. געהאַט די אויפגאַבע צו שמועסן מיט עמיאַטן. יאָ, ער איז אַ גרויסער נאַציאָנאַליסט. צווישן די פראַגן וועלכע ער האָט מיר געשטעלט זיינען געווען:

— צי ווייס איך, אָז אין 1936 זיינען ליקווידירט געוואָרן אין ווייסרוסלאַנד אַלע יידישע שולן? צי ווייס איך, אָז מען האָט אַרעסטירט אַ סך ציוניסטן? צי ער אַליין האָט אַמאָל געהערט צו דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע ווייס איך ניט, אָבער אַ נאַציאָנאַליסט איז ער זיכער“...

אויף דעם האָב איך געענטפערט אַזוי: מיכאַעלס איז געווען אַ פאַטריאַט, און ער האָט קיינמאָל ניט געקענט נעמען קיין אויפגאַבן פון קיין אויסלענדישער אויסשפיר־אַגענטור. מיכאַעלס איז געווען אַ גרויסער ייד און אַ גרויסער אַרטיסט. אָז ס'איז געווען פאַר מיר אַ זכיה מיט אים זיך צו טרעפן, און געהייסן האָט ער מיר שרייבן ערנסט און מיט טאַלאַנט פאַרצייכענונגען פון יידיש לעבן אין ביראַב־בידזשאַן. וואָס כ'האַב גערעדט מיט רייזען בין איך ניט מחויב צו געדענקען, „זאָ דאַוואַנאָסטי וורעמיאַ נייע פאַמניו“ — צוליב דער לאַנגער צייט וואָס איז פאַרגאַנגען, בין איך ניט מחויב צו געדענקען אַליץ וואָס איך האָב מיט אַ מענטשן גערעדט. און אויב אפילו איך האָב יאָ גערעדט, האָב איך דאָ ניט חוטאָ בעגל געווען, אַ מענטש מעג דאָך פּרעגן, ס'איז אין מענטשנס נאַטור, פון דעם איז נאָך ניט קיין באַווייז, אָז איך בין אַ בורשוואַזער נאַציאַ־נאַליסט.

דער „סלעדאַוואַטעל“ האָט פאַרשריבן ווי איך האָב אים געזאָגט. איך לייזען איבער דעם פראַטאַקאָל, ער איז אַזוי ווי איך האָב דערקלערט, איך שרייב אים אונטער און מען פירט מיך אָפּ אין טורמע. אַזוי גאַר אַן הפסקה ביז מיטאַג, און נאָכאַמאָל אין אָונט ביז שפּעט נאָך האַלבער נאַכט, אַזאַ רעזשים: צוויי מאָל אין טאָג גייט דאָס אויספּרעגן, פראַגן זיינען דאָ גענוג. ביי מיין אויספאַרשונגס־ריכטער זיינען פאַראַן יעדן מאָל אויפן שרייב־טיש אַליץ נייע פאַפקעס מיט פאַפירן, עדות דערקלערונגען און ער הויבט אָן:

— דער אויספאַרשונג איז באַקאַנט, אַז...

— דער אויספאַרשונג איז באַקאַנט, אָז איך האָב אַנגעשריבן אַ פאַעמע וועגן יידישן פּאָלק פון אַלע דורות, אַלע לענדער. ס'הייסט, איך האָב פראַק־לאַמירט די אינטערנאַציאָנאַלע אחדות פון יידישן פּאָלק.

— דער אויספאַרשונג איז באַקאַנט, אָז איך האָב פאַרלייקנט דעם פרימאַט פון דער רוסישער ליטעראַטור, אָז כ'האַב געלויבט די אויסלענדישע פאַעזיע, געזאָגט, אַז מאַיאַקאָוסקי איז ניט ניי אינגאַנצן, אָז פאַר אים האָט מען שוין פראַקלאַמירט אַזאַ אויפן פון שרייבן, געווען שוין וואָלט וויטמאַן, עמיל ווערהאַרן. גאָט מיינער! צי טאַקע דערמיט וועט זיך דאָס ענדיקן? צי וועט טאַקע כסדר אויף אַזאַ אופן געפירט ווערן די אויספאַרשונג? צי וועט מען מיך ניט זידלען, ניט שלאָגן, ניט פאַרשפאַרן אין קאַרצער? וואָס אַן אמת פייניק איך

זיך מיט דער געצוואונגענער שלאָפֿלאָזיקייט; מען לאָזט מיך ניט שלאָפֿן. די אויספֿאַרשונג ווערט געפֿירט צוויי מאָל אין מעת-לעת און עס בלייבט מיר סך-הכל אַ צוויי־דריי שעה שלאָפֿן. איך בין שוין גערוועז און געשפּאַנט. גלייכ־צייטיק בין איך געפּאַנגען פֿון אַ באַרישער אילוזיע: מען וועט מיך באַפֿרייען! עס זיינען דאָך ניטאָ קיין מאַטעריאַלן, אַז מען זאָל אַ מענטשן דערפֿאַר פֿאַר-שפּאַרן און געבן יאַרן געפֿינגקעניש... פֿאַרוואָס?

אַבער מער פֿאַר אַלץ האָט מיך געמאַטערט דער געדאַנק, אַז די כלומרשטע גוטע האַלטונג פֿון מיין אויספֿאַרשער איז עפעס אויך מאַדנע און איז אַ כּיטערער שפּיצל. צי שוין־זשע גלויבט ער מיר אַזוי טאַקע? אמת, ער האָט מיר אויפֿ-ריכטיק דערקלערט:

— איר וועט זיך מודה זיין צי ניט, אַלץ איינס וועט איר פֿון דאַנען פֿריי ניט אַרויס. די אויספֿאַרשונג האָט גענוג מאַטעריאַלן אייך צו משפּטן. אַז איר וועט זיך מודה זיין, וועט די שטראַף געלינדערט ווערן, עס איז אַפהענגיק אין וואַסער פֿלאַך די אויספֿאַרשונג ווערט געפֿירט.

אַבער פֿון די צוועלף פֿאַרהערן זיינען דאָך קיין קאַנקרעטע מאַטעריאַלן נישט פֿאַראַן!

... עס גייט דער גליקלעכער זונטאָג אין וועלכן מען רופֿט מיך ניט אויף פֿאַרהערן, איך וועל מיך אויסבאַדן און שלאָפֿן: איין טאָג אין וואָך אין וועלכן מען לאָזט דעם אַרעסטאַנט שלאָפֿן. מיך פֿייניקט שרעקלעך די איינזאַמקייט, איר דאַרף האָבן אַ מענטשן, אַן אַלטן צי אַ יונגן, זיך צו טיילן מיט אַ וואָרט. פֿון די שכנותדיקע קאַמערן קלאַפט מען צו מיר לאַנג און איינגעשפּאַרט: טיי־טייטי... איך פֿאַרשטיי נאָך ניט די שפּראַך, מיין האַרץ זאָגט מיר פֿאַר שלעכטס, נאָר איך טרייסל מיך אָפּ פֿון די שלעכטע געדאַנקען ווי פֿון בייזע פּליגן, אַבער —

מיין אינטואַיציע האָט מיך נישט אַפּגענאַרט. ביי בעריאַס פֿאַרטערטער אויפֿן ווייטן מזרח, זיין אַלמעכטיקייט גאַגלידזע, פֿירט מען ניט אַזוי קיין אויספֿאַרשונג. שוין גלייך די צווייטע וואָך האָט מען מיך געביטן דעם אויס-פֿאַרשונגס־ריכטער און שטרענגער געמאַכט דעם רעזשים.

שפעטער, אין אַ צייט אַרום, ווען מיר זיינען שוין געווען אין לאַגער און געהאַט הינטער זיך די לאַנגע חדשים איינצל־קאַמער, די גראַבקיטן, זיך־לערייען און פֿייניקונגען פֿון דעם הויפּט־סאַדיסט, דעם כאַבאַראַווסקער אויס-פֿאַרשונגס־ריכטער אַזירסקי, פֿלעגן מיר זיך אפילו וויצלען אויף זיין חשבון. דער דאָזיקער דיקער אַפּגעפּרעסענער פֿאַרשוין, וואָס האָט קיינמאָל ניט גע-רעדט צו מיר, נאָר געשריען אויף אַלע פֿאַרהערן, וואָס האָט נאָך יעדן מוטיקן ענטפּער מיך אַריינגעוואָרפֿן אין פינגסטערן קאַרצער־קעלער אויף 5 מעת-לעת, דער דאָזיקער פֿאַרשוין איז געווען אַ שרעקלעכער גראַבער יונג און אַ פּחדן.

ביי די פֿאַרהערן איז שטענדיק ביי אים געלעגן דער רעוואָלווער אויפֿן טיש. ווי נאָר ער פֿלעגט דערשמעקן, אַז ער האָט צו טאָן מיט אַ מענטשן וואָס לאָזט זיך ניט שפּייען אין דער קאַשע, פֿלעגט ער געוויינלעך האָבן ביי זיין טיש נאָך אַן אויספֿאַרשער, אַ געהילף, וואָס האָט אים געדינט פֿאַר אַ שומר.

יענער איז געזעסן און געשוויגן. דעם ראנג האָט ער געהאַט פון אַ לייטענאַנט, אָבער ער האָט פּאַקטיש אָנגעפירט מיט אַ גאַנצע אָפּטיילונג אויספּאַרשער, צווישן וועלכע עס זיינען געווען אַ סך אפילו מיט העכערע ראַנגען פון אים. נישטאָ וואָס צו רעדן, דער דאָזיקער אויסוואַרף האָט זיך באַמת „אויס-געצייכנט“ אין זיינע פייניקונגס-מעטאָדן — ניט אומזיסט איז ער אַזוי דערהויבן געוואָרן ביי גאַגלידוען. אַזירסקי האָט געהאַט אַ טבע קודם-כל צו מאַכן אַ פּסיכישע אַטאַקע; מײַך נעמען מיט דער מאַסע מאַטעריאַלן, וואָס ער האָט כלומרשט אויפגעזאַמלט קעגן מיר. אויף זיין טיש האָבן זיך געפונען אַלע מיינע טעלעגראַמעס, אַלע בריוו וואָס כ׳האַב ווי דער קאַרעספּאַנדענט פון דעם „ידישן אַנטיפּאַשיסטישן קאַמיטעט“, געשיקט פון ביראָ-בידזשאַן קיין מאַסקווע.

דער נ.ק.וו.ד.-סאַטראַפּ אַזירסקי

דער כאַבאַראָוסקער אויספּאַרשונגס-ריכטער אַזירסקי האָט זיך פאַר מיר באַרימט, אַז אידער ער האָט זיך גענומען צו מײַן ענין האָט ער איבער-געלייענט גאַנצע 30 ביכער וועגן יידן און אַלע פּראַבלעמען וואָס זיינען מיט זיי פאַרבונדן. אָבער לויט דעם ווי ער האָט געפירט די אויספּאַרשונג, האָב איך זיך איבערצייגט אין זיין גוואַלדיקן אומוויסן. יא, ער האָט זיך אויסגע-לערנט אַ ציטאַט פונעם נאַצישן „אידעאָלאָג“ אַל פּרעד ראַזענבערגס „מיטאַט 19 צוואַנציקסטן יאָרהונדערט“ וועגן דעם, אַז „יידן האָבן צוויי פּאַטערלענדער: פּאַלעסטינע און ביראָ-בידזשאַן“, און ער האָט די נאַצישע „תורה“ נאַכגעפּלויידערט, כדי צו באַווייזן זיין באַהאַונטקייט.

אינער אַ יידישער שרייבער האָט אים אַמאָל אונטערגעפירט און „אַרויס-געהאַלפן“ צוזאַמענצושטעלן אַ ספּעציעלן פּראַטאַקאָל, אַז שלום עליכם איז געווען אַ — גראַפּאַמאַן. אַזוי ווי אויף קיין אַנדער אופן איז נישט מעגלעך געווען זיך אין אים נוקם צו זיין, האָט מען כאַטש אַזוי אַרום אָפּן אַרויסגעשטעלט פאַר „נאַטשאַלסטוואַ“ זיין עמ-האַרצות. דער שלום עליכם-פּראַטאַקאָל וואַלט אפשר אַזוי געבליבן — האָט דערציילט דער יידישער שרייבער — ווען זיין אַסיסטענט וואַלט זיך ניט געכאַפּט, אַז דער ענין איז עפעס נישט גלאַט ... אַזירסקי האָט קיינמאָל ניט דערמאַנט קיין יידישן שרייבער ניט צוגעבן-דיק דערביי עפעס אַ געמיינע עפיטעט, און קודם-כל: „דער שונא פון פּאַלק“. דער שונא פון פּאַלק דער נסתר, דער שונא פון פּאַלק עפעס, דער „מאַטערי“ נאַציאָנאַליסט מיכאַעלס אַזױו.

עס איז ניט צו באַשרייבן די גאַנצע קייט פון פיין און מאַראַלישע ליידן, וועלכע דער דאָזיקער נ.ק.וו.ד.-אויסוואַרף האָט מיר אין פאַרלויף פון זיין „אויספּאַרשונג“ פאַרשאַפּט. איך האָב זיך מיט אים נישט איינמאָל געקריגט, געמאַכט אים מיט דער בלאַטע צוגלייך און ער האָט מיר דערפאַר געשליידערט אין קאַרצער. פיר מאָל צו פינף טעג בין איך ביי אים אָפּגעלעגן

אינעם פינצטערן, עפּוּשדיקן קאַרצער אויף 300 גראַם ברויט און אַ גלאַז וואַסער אַ מעת-לעת. אויב איך האָב מיר ניט אונטערגעגעבן צו פירן די אויס-פאַרשונג אין דער ריכטונג אין וועלכער ער האָט געוואָלט, איז עס ניט צוליב מיין העלדישקייט, נאָר צוליב דעם צאַרן, וואָס דער דאָזיקער סאַטראַפּ האָט אַרויסגערופן קעגן זיך מיט זיינע האַנדלונגען. וואָס עס האָט ניט געוואָגט קיין צווייטער אויספאַרשונגס-ריכטער, האָט ער זיך דערלויבט. ער האָט זיך פאַרמאַסטן מיך צו דערקלערן פאַר אַ — שפּיאַן.

איך האָב, לויט זיין דערקלערונג, מיינע קאַרעספּאָנדענצן פון ביראַ-בידזשאַן געשריבן אַזוי, אַז דער אויסלענדישער שפּיאַנאַזש האָט זיך דערמיט באַנוצט.

— אויף דעם האָט איר דאָך אַ קעגן-שפּיאַנאַזש, וואָס קען דעשיפּירן מיינע קאַרעספּאָנדענצן.

— דו (ער האָט קיינמאָל ניט געזאָגט „איר“) האָסט געטאָן דיין אַרבעט זייער געניט און דין.

און דאָ קומט אַ מעשה מיט אַ פּאַסט-פּאַקעט. איינמאָל אויף אַ פאַרהער נעמט ער אַרויס פון זיין סייף אַ גרויסן פּאַסט-פּאַקעט און באַווייזט עס מיר:

— דו דערקענסט דעם דאָזיקן פּאַקעט?

יא, איך האָב אים דערקענט. איבער דעם דאָזיקן פּעקל איז אַמאָל די גאַנצע ביראַ-בידזשאַנער פּאַסט געגאַנגען „כאָדאַראַם“.

אין אויפּטראַג פון דער מאַסקווער „אייניקייט“ האָב איך איינמאָל געדאַרפט צוגרייטן צוויי זייטן פאַר דער צייטונג „אַ פאַרמעסט צווישן צוויי שטעט“. ביראַ-בידזשאַן און די ווייט-מזרחדיקע שטאָט בלאַגאַוועשטשענסק, האָבן זיך פאַרמאַסטן אין אַ „סאַציאַליסטישן געוועט“ צו מאַכן די שטעט שענער און בעסער. לויט אַלע געגעבענע פון דער אינדעקס-טאַבעלע און איבערהויפּט לויט דער באַגרינונג פון דער שטאָט, האָט געוואונען ביראַ-בידזשאַן. די שטאָט האָט זיך בכלל אויסגעצייכנט מיט דער גרויסער צאָל בויער, אַלייען, בלומען-קלאַמבן און קוסטעס צווישן אַלע שטעט אויפן ווייטן מזרח. ביי דער באַגרינונג פון ביראַ-בידזשאַן האָט זיך אויסגעצייכנט דער ייד שטיין, וועלכער איז נאָך אין די אָנהייב דרייסיקער יאָרן געקומען קיין ביראַ-בידזשאַן פון אַמעריקע און האָט אויפגעטאָן אויף דעם געביט וואונדער.

צוליב דעם רעפּאַרטאַזש בין איך געפאַרן קיין בלאַגאַוועשטשענסק, וואָס ליגט האַרט אויף דער מאַנדזשורישער גרענעץ, און האָב באַשריבן די שטאָט. ווייזט אויס, אַז די דאָזיקע רייזע מיינע, איז דער געהיים-פּאַליציי געוועזן פאַרדעכטיק. בלאַגאַוועשטשענסק איז אַפּגעטיילט פון דער מאַנ-דזשורישער שטאָט סאַכאַלאַן בלויז דורך דעם טייך אַמור. איך האָב אויך גענומען פּאַטאַס פון דער שטאָט בלאַגאַוועשטשענסק, געהאַט אַן אינטערוויו מיטן בירגער-מייסטער פון שטאָט און עטלעכע פון זיינע וויכטיקסטע מיט-אַרבעטער און דאָס זעלבע אין ביראַ-בידזשאַן. די צוויי זייטן האָבן געדאַרפט האָבן איין אויבערקאַפּ: „די פאַרמעסטונג פון צוויי שטעט“.

איך האָב דעם אַרטיקל מיט די בילדער אַריינגעלייגט אין אַ קאַנווערט און אים אָפגעשיקט „רעקאָמענדירט“ דורך לופט־פּאָסט. אָבער די רעדאַקציע „איניקייט“ האָט דעם פּאָקעט ניט דערהאַלטן. איך האָב געשיקט אַ טעלע־גראַמע צום פּאָסט־מיניסטער און ס'האַט זיך אָנגעהויבן אַ זוכעניש אויף דער ליניע. מען האָט גענישטערט אין ביראָ־בידושאַנער פּאָסט־אָפיס און אויף אַלע אַנדערע סטאַנציעס וואו עס שטעלט זיך אָפּ דער עראָפּלאַן וואָס פליט פון כאַבאַראָוסק קיין מאַסקווע.

און אַט ליגט דער פּאָסט־פּאָקעט אויפן טיש פון מיין אויספּאַרשונגס־ריכטער. יענער מישט די בלעטער און פּאַרשטייט אין זיי ווי אַ האָן אין אַ „בני אָדם“, אָבער ער איז פול מיט טריאומף:

— אַט זעט איר דאָך, פון אונדז קען מען גאַרנישט באַהאַלטן. וואָס מיר קאַנסטיטוציע, וואָס זיכערט די אומבאַרירלעכקייט און דיסקרעציע פון פריי־וואַטער קאַרעספּאָנדענץ — די נ.ק.ו.ד. שטייט איבער אַליץ.

יא, די פּאָטאַס פון דער גרענעץ־שטאַט בלאַגאַוויעשטשענסק.

— איר האָט געמאַכט אויפנאַמעס פון געהיימע אַביעקטן.

— אַ פאַרק איז אַ געהיימער אַביעקט? — פרעג איך אין מיין נאַיווקייט. אַ ווי נאַריש איך בין געווען — איך האָב נאָך אַליץ געזוכט גערעכטיקייט ביי אַזירסקין. און ער — ער האָט מיר צוגעשריבן אַ נייעם פונקט: קאַלעק־טייווע קאַנטר־רעוואָלוציאָנערע אַרבעט.

פון די זיבן מאָן מיט וועלכע איך האָב געזאָלט זיין אין אַ „קאַנטר־רעוואָ־לוציאָנערער פּאַרבינדונג“ זיינען געווען עטלעכע מענטשן מיט וועלכע איך האָב זיך בכלל ניט געטראָפן. קיין וואָרט ניט אויסגערעדט און ניט געהאַט מיט זיי קיין שום געמיינזאַמעס. אָבער אַזירסקיס לאַגיק דרינגט שוין אַרויס וואָס זי דאַרף: — „דו ביסט געווען פאַרבונדן מיט געוויסע מענטשן און יענע זיינען געווען פאַרבונדן מיט די אַנדערע, מיט וועמען דו האָסט געמעגט ניט זיין פאַרבונדן — דאָס איז אַ גרופע!“

ביז וואָנען איך בין פטור געוואָרן פון דעם דאָזיקן סאַדיסט האָט מיך גע־קאַסט אַ סך געזונט. פאַר די עטלעכע חדשים פון איזידעקעווען זיך איבער מיר פיזיש און מאַראַליש האָט ער מיר געמאַכט פאַר אַ קאַליקע.

אַ יידישער שרייבער, וועמען איך האָב שפּעטער באַגעגענט אין לאַגער, האָט מיר דערציילט, אַז אויך אים האָט זיין אויספּאַרשונגס־ריכטער שטאַרק געפייניקט. דער שרייבער האָט האָרט פאַרן אַרעסט דורכגעמאַכט אַן אָפּע־ראַציע אויף דער גאַל, די וואונד איז נאָך געווען אָפן און געאייטערט. אויף איינעם פון די פאַרהערן האָט דער פּאַלקאַוויניק, זיין אויספּאַרשונגס־ריכטער, אויסער די כסדרדיקע באַליידיקונגען און זידלערייען „זשידאָוסקאַיאַ מאַרדאַ“, אים אַ קאַפּע געטאַן מיטן שטייול אין בויך.

אַ צווייטער יידישער שרייבער, אַן עלטערער מענטש, האָט מיט טרערן אין די אויגן מיר דערציילט, ווי זיין אויספּאַרשער האָט אים געזוכט צו דער־נידעריקן און אים געצוואונגען צו אומנאַרמאַלע מאַניפּולאַציעס מיט זיין גליד.

די מעטאָדע פון טאָרטורן זיינען געווען פאַרשיידענע. אַזירסקי האָט מער פון אַלץ געזוכט זיין קרבן פּסיכיש צו צעברעכן; ניט געלאָזט שלאָפן, ניט געלאָזט קיינמאָל געניסן פון די 20 מינוט אין מעת-לעת שפּאַציר אויפן הויף; אָפּט געוואָרפן אין קאַרצער וואו עס לויפן אַרום מיין און ביז דו געוואוינסט זיך צו באַהערשן דיין געוויינלעכן עקל צו די בראַים, לויפסטו אַרום אינעם פינצטערן קעלער ווי אַ מטורף.

ביי אַזירסקין האָב איך אפילו אויסגעלערנט צו שפּיזן די מיין גלייך פון מיין האַנט, אַוועקגעבנדיק זיי אַ חלק פון מיין שטיקל ברויט, וואָס עס איז מיר צוגעטיילט געוואָרן איינמאָל אין מעת-לעת.

איך האָב זיך אויסגעלערנט מער ניט צו וואָרפן זיך אויף אים ווי אַ צערייצטער טיגער, ווי איך האָב דאָס געטאָן דאָס ערשטע מאָל, ווען ער האָט מיך נאָך פינף טעג זיצן אין פאַרפוילטן קעלער, אָנגעגרייט אַ טיש מיט מאַכלים פון כל טוב און יעזואיטיש אַ זאָג געטאָן:

— נו, ווי לאַנג וועט מען זיך נאָך אַרומקריגן? זיי זיך מודה און מיר וועלן לעבן בשלום.

איך האָב מער נישט אַראָפּגעשליידערט אַלץ פון טיש. כ'האָב מיך אויס-געלערנט פאַרבייסן די ליפן און צעריסן ווערן פאַר ווייטאָג שטומערהייט. און דאָך איז געקומען אַ שעה ווען דאָס געדולד האָט געפלאַצט און זיך אַריבער-געגאַסן אין אַ שטורמישן רעוואָלט.

געווען איז דאָס אין מיטן דער נאַכט. בעת איינעם פון די פאַרהערן האָט ער זיך אַוועקגעזעצט ביים טעלעפאָן און גענומען פלוידערן מיט זיינע „קראַסאָוויצעס“. איך בין שוין געווען מיד און צעבראַכן פון ניט שלאָפן, האָב איך אים געבעטן, ער זאָל געבן אַן אַנווייזונג דעם קאַנוואַי מיך אָפּצופירן אין טורמע-קאַמער, איך זאל כאַטש קענען אַריינכאַפן אַ שעה-צוויי שלאָף ביזן אויפשטיין-באַפעל.

— וועסט זיך אויסכאַליען נאָכן אורטייל, אין גרוב וועט פאַר דיר זיין אַ געלעגער!

איך האָב זיך אַ וואָרף געטאָן צו אים, אָבער קעגן מיר איז געווען אויס-געשטרעקט אַ רעוואָלווער, און דער קאַנוואַי, וואָס איז געבן מיר געשטאַנען, האָט מיר אויסגעדרייט די הענט אויף הינטן. אַלץ איינס, האָב איך באַשלאָסן, וואָס עס זאל ניט זיין: ביי אַזירסקין וועל איך מער ניט זיצן אויף קיין פאַר-הערן. און איך האָב מיין באַשלוס אויסגעפירט.

דאָס באַפרייען זיך פון סאַדיסט אַזירסקי האָט מיר זייער טייער געקאָסט. איך האָב עטלעכע מאָל געשריבן מעלדונגען צום שעה פונעם אויספאַרשונגס-אַמט, מיט דער בקשה מען זאל מיר געבן אַ צווייטן אויספאַרשער, אָבער עס האָט גאַרניט געהאַלפן.

איך בין געווען פאַרצווייפלט, דערשעפט און קראַנק. די נערוון זיינען געווען שרעקלעך געשפּאַנט פון כסדרדיקן ניט שלאָפן. די ביינער צעבראַכן פון ליגן אויפן הוילן דיל אין קאַרצער. האָב איך ניט אָנגענומען דאָס עסן איין

טאג, צוויי טעג, האָט מען מיך געדראַט, אַז מען וועט מיך שפּייזן מיט אַ רערל דורך דער נאַז.

— ביי אונדז שפּילט מען זיך ניט אין אַזעלכע זאַכן — האָט מיר דער־קלערט דער נאַטשאַלניק פון טורמע, וועמען דער וועכטער האָט אַרויסגערופן. אויפן דריטן טאָג אַז מען נעמט ניט קיין שפּייז, שפּייזט מען קינסטלעך מיט געוואָלד.

די קראַנקן־שוועסטער פון סאַניטאַרן אָפּטייל אין טורמע, האָט מיר גע־געבן פּילן צו באַרואיקן די נערוון, אָבער וויפל מאָל זי האָט צוגעזאָגט צו רופן די דאָקטאָרשע איז יענע ניט געקומען. די דאָקטאָרשע קומט נאָר איין מאָל אין וואָך אויף אַן אינספּעקציע, גיט אַ בליק און גייט ווייטער.

איך האָב זיך ביי דער קראַנקן־שוועסטער געבעטן:
— איך וויל גאָרניט. איך בעט נאָר, מען זאָל פאַרבייטן דעם באַנדיטישן אויספאַרשונגס־ריכטער אויף אַ צווייטן. און נאָך אַ קלייניקייט, וואָס וועט ראַטעווען מיין פּסיכישן צושטאַנד: איך בעט מען זאָל מיר אַרויספירן פונעם איינצ־לאַקאַמער. איך בעט גאָרנישט, איך בעט נאָר אַ מענטשן. אַ מענטשן, מיט וועמען איך זאָל קענען אויסריידן אַ וואָרט, ווייל איך קום אום פון איינ־זאַמקייט און עלנד.

אָבער די דאָקטאָרשע אין טורמע גייט אויך אין די עפּאַלעטן מיט די בלויע ראַנדי־שנירלעך פון דער מג.ב. זי האָט דעם ראַנג פון אַ מאַיאָר און וויסט איר דער רוח וואָס זי טוט דאָ אין תּפּיסה. זי דאַרף צוטיילן מעדיצינישע הילף, אָבער איר הילף איז ווי דאָס קאַלטע וואַסער מיט וועלכן מען פּרישט אָפּ אַ געפּייניקטן ער זאָל זיין גרייט צו נייע פאַרהערן און מאַטערנישן. איין מאָל האָב איך געהערט איר שטים אין קאַרידאָר, עפעס איז ערגעץ פאַרגעקומען. איך האָב געהערט אַ סך טריט. עס איז מסתמא געווען אַן אַנגעלויף פון נאַטשאַלסטווע. ערשט אין וואַכן אַרום, ווען איך בין שוין געזעסן מיט אַנדערע אַרעסטאַנטן און נישט מער אַליין, האָב איך זיך פון זיי דערוואוסט אַז עמיץ איז אין זיין קאַמער באַגאַנגען זעלבסטמאָרד. אין אַ קורצער צייט אַרום איז מיר טאַקע אויסגעקומען צו זיצן אין יענעם טורמע־קאַמער. דער שטיינערנער דיל איז נאָך אַלץ ניט געווען אָפּגעוואַשן פון בלוט. אַ מאַדנער ווילן האָט מיך אַרומגענומען עפעס מיט זיך צו טאָן. דאָס איז אָבער נישט אַזאַ לייכטע זאַך. דאָס „אויגעלע“ אין טיר עפנט זיך יעדע ווייל און דער וועכטער קוקט דיר נאָך יעדן שריט. איך האָב ביי זיך ניט געהאַט קיין שום מעטאַלענעם אָביעקט, אפילו די מעטאַלענע קנעפּ פון מיינע קליידער האָט מען אָפּגעשניטן פאַרן אַריין אין טורמע־קאַמער. אָבער איך האָב אויס־גענוצט דעם מאַמענט ווען דער וועכטער האָט פונאַנדערגעטראָגן דאָס עסן און צודראַפּנדיק זיך, אַרויסגעהאַקט אַ פּיצל גלאַז פונעם פענצטערל. איך האָב עס קוים באַוויזן אַרויסצורייסן. דאָס גלאַז איז געווען דורכגעפלאַכטן מיט דינעם דראַט. איך האָב גיך געפרוואוט געפּינען עפעס אַן אַדער זיך איינ־צושניידן, אָבער איך האָב אַנגעטראָפּן אויף פשוטן פלייש. בלוט האָט טאַקע גערונען, אָבער קיין געפאַר איז ניט געווען. און דאָ איז דער קאַנוואַי אַריין.

וואָס האָט ער דאָ פּלוצלונג באַדאַרפט? עפּעס ווי דאָס האַרץ וואַלט אים אונטערגעזאָגט. ער איז אַריין האַסטיק, אַרויסגעהאַקט דאָס גלאַז פון מיין האַנט און אַלאַרמירט נאַטשאַלסטווע מיטן דאַקטאָר.
מ'האַט זיכער ניט געציטערט איבער מיין לעבן ווי פאַר די אייגענע שטעלעס. די טורמע דאַרף קענען דערהאַלטן דעם אַרעסטאַנט ביז די אויס-פאַרשונג איז פאַרענדיקט. דער דאַקטאָר דאַרף זען צו דערהאַלטן ביים לעבן דעם פאַרשפאַרטן, ווייל עס זיינען פאַראַן צופיל אַזעלכע פּאַלן, און די פאַרוואַלטונג פון דער טורמע קריגט דערפאַר אַ גאַב. פאַר דער אויספאַרשונג זיינען וויכטיק די לעבנס פון די אַרעסטאַנטן. מ'האַט מיר פאַרבאַנדאַזשירט די האַנט און גלייך איבערגעפירט אין אַ צווייטן קאַמער, אַ קאַמער פאַר צוויי פּערזאָן.

מיין ערשטער טורמע-שכן — אַ יונגער מאַטראָס

ווי נאָר איך בין אַריין אין קאַמער, זיך נאָך ניט באַוווּזן גענוי אַרומצוקוקן, און עס באַוווּזט זיך אַ מענטש אויף דער שוועל:
— זדראַסטוואַיטיע!

אַ בלייך אויסגעמאַגערט געזיכט מיט אַ פאַר שוואַרצע ברענענדיקע אויגן, איידעלע שטריכן פון עפּעס אַן אַמאָליקן ישיבה-בחור. וואַלסט אים נאָר צוקלעפּן אַ פאַר פיאות, אים אַנטאָן אַ חסידיש היטל און פאַר דיר שטייט אַ „חנן“ פון ש. אַנסקיס „דיבוק“. אַבער ער איז ניט געווען קיין ישיבה-בחור, אפילו ניט קיין סטודענט. ער איז געווען אַ רוסישער בחור פון אַ יאָר 22, אַ מאַטראָס. סך-הכל איין וואָך זיינען מיר געזעסן צוזאַמען. (בדרך כלל, האַלט מען ניט אין טורמע קיין אַרעסטאַנטן לאַנג צוזאַמען אין איין קאַמער. מען זאָל זיך צופיל נישט באַקענען און ניט פאַרטראַכטן קיין געמיינזאַמע אַרויס-טרעטונגען). אַבער שוין אינעם ערשטן טאַג האָב איך פון געוואַלטיקער אויס-געהונגערטקייט נאָך אַ מענטשן, זיך צו טיילן מיט איינדרוקן און אַראַפּרעדן פון האַרצן, אים אַלץ דערציילט וואָס איך האָב אין די עטלעכע חדשים איבערגעלעבט.

ער איז שוין ניט געווען קיין גרינער, וויזט אויס. די כאַבאַראָוסקער טורמע איז שוין ביי אים די דריטע, זינט ער איז מיט אַ יאָר צוריק אַרעסטירט געוואָרן אין וולאַדיוואַסטאָק. ער ווייס שוין די גאַנצע טורמע-טעכניק, קען אויסגעצייכנט זיך איבערקלאַפּן דורך דער וואַנט. ער קען אַלע אויספאַרשער דאָ. אויסער דעם, האָט ער מיר אַפּגעגעבן אַ גרוס פון אַ ריי חברים פון ביראָבידזשאַן, וועלכע זיצן דאָ אויך אין טורמע און איך האָב פון זיי ניט געוואוסט. מ'האַט זיי, וויזט אויס, אַרעסטירט אין איין צייט מיט מיר. אַבער אויב מען קען זיך נישט איבערקלאַפּן דורך דער וואַנט קאָן מען נישט וויסן ווער נאָך עס געפינט זיך אין זעלבן טורמע-בנין.

— איצט — טרייסט ער מיך, — וועט איר פטור ווערן פון אייער אַזירסקין

אויך. מ'וועט אייך געבן א צווייטן, ווייל פאר זעלבסטמאָרד האָבן זיי מורא. זיי דאַרפן אייך נאָך האָבן צו דער אויספאַרשונג.

מיין בחור איז געקומען אָן אויסגעהונגערטער און איך האָב אים גלייך אַוועקגעגעבן די גאַנצע פּאַיקע ברויט, וואָס איך האָב שטענדיק איבער-געלאָזט צוליב מיין דערדריקטן פּסיכישן צושטאַנד. ער איז געווען הונגעריק ווי אַ וואָלף, כאָטש מען האָט ביי אים צוגענומען ביים אַרעסט אייניקע טויזנט רובל, האָט אָבער דאָס רעכט זיך צו שאַפן מיט דעם געלט בלויז זיין אויס-פאַרשונגס-ריכטער. דו מעגסט האָבן געלט, אָבער אַז דיין „סלעדאָואַטעל“ דערלויבט ניט אַרויסצונעמען דערפון, קאַנסטו אין טורמע-קיאַסק גאַרניט איינקויפן, אפילו ניט קיין פעקל מאַכאַרקע מיט שוועבעלעך.

מיין שכן האָט מיר דערציילט אַ זייער טשעקאָווע געשיכטע פון זיין אַרעסט. מען האָט זיי אַרעסטירט 17 מאָן, מאַטראַסן פון איין מיליטערישן „טראַלשטישק“ (אַ מיליטער-שיפל). די באַשולדיקונג: אַז זיי האָבן געהאַט צוגעגרייט אַ בונט, פּלאַנירט צו דערשיסן דעם קאַפיטאַן און פון פּאַרט-אַרטור צושווימען צום פּאַרט דיירען, וואָס ווערט שוין ניט קאַנטראַלירט דורך סאָוועטנפּאַרבאַנד. ווי דער מאַטראַס האָט מיר איבערגעגעבן, איז די גאַנצע מעשה געווען מער אַ יוגנטלעכע שטיפּעריי ווי אַ קאַנקרעטער אויסגע-אַרבעטער פּלאַן. מ'האַט אַ רעד געטאַן צווישן זיך, אָבער פון דעם אַלעם איז גאַרניט געוואָרן. חברה איז אַ שאַד געווען דער קאַפיטאַן, וועלכער איז פון נאַטור געווען דווקא אַ גוטער מענטש און זיי האָבן חרטה געהאַט אויפן גאַנצן עסק. אָבער צווישן זיי איז, ווייזט אויס, געווען אַ פּאַררעטער און אין אַ יאָר אַרום אַלץ איבערגעגעבן אין דער נ.ק.ו.ד. מ'האַט דאָס יונגוואַרג, צווישן זיי יונגע קאַמסאַמאַלצעס פון אַ יאָר 18-19, אַרעסטירט און צוגעשריבן דעם פּאַראַגראַף 58 פּונקט איינס „ב“, וואָס באַדייט מיליטערישער פּאַרראַט, פּאַרוואָס עס דראַט טויט-שטראַף. דער דאָזיקער גרופּע איז אויך צוגעשריבן געוואָרן דער פּונקט 11 (אַן אַרגאַניזירטע קאַנטר-רעוואָלוציאַנערע גרופּע — וואָס מאַכט די שטראַף נאָך האַרבער). דעם יונגן מאַטראַס, וועלכער איז מיט מיר געזעסן אין קאַמער, האָט מען נאָך דערצו באַשולדיקט אין פּונקט 10, אַנטי-סאָוועטישע פּראַפּאַגאַנדע.

— ווי קומט צו אַ יונגן קאַמסאַמאַלעץ, וואָס האָט געענדיקט אַ סאָוועטישע גימנאַזיע אין לענינגראַד, שפּעטער אַ ים-שול, דערציאָגן געוואָרן די גאַנצע יאָרן אינעם סאָוועטישן גייסט — ווי קומט צו אים אַ קאַנטר-רעוואָלוציאַנערע פּראַפּאַגאַנדע ?

איז די געשיכטע דערפון אַזאַ :

איינמאַל, נאָך עטלעכע יאָר אַפּזיין אויפן שטילן אַקעאַן, האָט איינער פון דער מאַטראַסן-גרופּע באַקומען אַן אורלויב צו פּאַרן צו זיך אַהיים אין אַ דאָרף ערגעץ אין ווייסרוסלאַנד.

די מאַמע איז געווען אַ קאַלכאַזניצע, קיין טאַטן האָט ער ניט געהאַט, און די מאַמע האָט געדאַרפט אויסהאַלטן זיך אַליין און נאָך עטלעכע קליינע

קינדער. קומענדיק אין קאלווירט האָט דער מאַטראַס (מיר וועלן אים אַנרופן שוטקאוו) דערזען מיט דערוואַקסענע אויגן די שוידערלעכע באַדינגונגען אין וועלכע עס קומט אויס צו אַרבעטן די קאלווירטלער. די „טרודאַ-דני“, די אַרבעטס-טעג (לויט וועלכע די קאלווירטלער באַקומען זייער לויף פאַר דער אַרבעט, מאַכט אויס ביי 200 גראַם ברויט טעגלעך און אַ ביסל קאַרטאָפֿל און קרויט. די שטייערן צו דער מלוכה זיינען געוואָלטיק גרויסע. זיין שוועסטערל, 16 יאָר אַלט, וואָס האָט געוואָלט אַוועק אין שטאַט אַרבעטן אויף אַ פאַבריק, האָט מען ניט אַרויסגעלאָזט פֿון דאָרף. דער פויער איז פאַרשקלאַפט צו דעם קאַלכאַז מיט זיין „פּרעדסעדאַטעל“ ווי אַ לייב-אייגענער. שוטקאוו איז אַוועק קיין מאַסקווע צו ניקאַלאַי שווערניקין (דער דעמאָלסטדיקער פאַרזיצער פֿון סאַוועטישן אויבער-ראַט) אים צו דערציילן וועגן דער לאַגע אין די קאלווירטן, אָבער מען האָט אים ניט געוואָלט אויפֿנעמען.

שוטקאוו איז צוריקגעקומען אינגאַנצן אַן „אַבערגעקערטער“. די שווערע לאַגע אין קאלווירט האָט אים גענומען עגבערן אין מוח און געצוואונגען צו מאַכן אויספירן וועגן סטאַלינען „דעם פּאַטער און לערער פֿון די פעלקער“. פֿון דעמאָלט אָן האָט מען אָפט צווישן זיך דיסקוטירט. צו די יונגע מוחות פֿון די מאַטראַסן האָט אָנגעהויבן דערגיין אַ קריטישער געדאַנק. מיין מיט-זיער, אַן אינטעליגענט עמפינדלעך בחורל, האָט זיך אַזוי איבערגענומען מיט דעם אַלעם, אַז ער האָט גענומען זיך צוהערן צו די אויסלענדישע ראַדיאַ-אוידיצעס אין דער רוסישער שפּראַך און אויפֿגעהערט גלויבן, וואָס מען שרייבט אין די סאַוועטישע צייטונגען און פּראָפּאַגאַנדע-זשורנאַלן. שפעטער האָבן זיך די יונגע מאַטראַסן אפילו דערטראַכט צו אַ „פּלאַן“ צו אַנטלויפֿן מיט זייער שיף קיין דאַירען.

זיצנדיק מיטן מאַטראַס אין איין טורמע-קאַמער האָט מיר אויסגעוויזן, אַז מיין פיין איז לייכטער געוואָרן. אַ סך אַ סך לייכטער. איין קלייניקייט: ס'זיצט מיט מיר נאָך אַ מענטש, אַ מענטש און נישט פיר גראַע ווענט; נישט דאָס בעטל, וואָס האָט אין מיינע קרענקלעכע תּפּיסה-זעונגען אָפט באַקומען אַ פנים פֿון פאַרשיידענע באַקענטע געשטאַלטן. איד בין אַליין שיעור ניט צומישט געוואָרן פֿון שטענדיקן טראַכטן און רעדן — מיט זיך אַליין.

דערווייל רופֿט מען מיך נישט אויף דער אויספאַרשונג. די ניט-באַדייטנ-דיקע וואונד וועלכע איך האָב מיך געמאַכט אין האַנט, היילט זיך פּאַמעלעך. זי טוט שוין נישט וויי, און מיר דוכט אפילו אַז מיר איז גוט. דער מאַטראַס איז אַן אָנגענעמער אינטעליגענטער מיטשמועסער. ער געדענקט גוט פּוש-קינס „יעוועגי אַניעגין“ אויף אויסווייניק און דעקלאַמירט מיר די פּאַעמע ווען ער לייגט זיך שלאָפֿן און ווען ער שטייט אויף. ער געדענקט אויך זייער אויספירלעך דעם אינהאַלט פֿון אַ ריי ווערק פֿון די רוסישע קלאַסיקער. ער איז שוין אויך געוואָרן אַ קענער פֿון דער סאַוועטישער יוריספרודענץ און ער דערקלערט מיר פֿון יורדישן שטאַנדפּונקט מיין ענין און די כיטרע טריקס פֿון מייין אויספאַרשער.

— א ליאדע טאָג — זאָגט ער צו מיר וועט מען דיך ווידער רופן אויף דער אויספאַרשונג. דאָס לאַזט מען דיר דערווייל צורו נאָך דיין זעלבסטמאָרד־פרואוואו. אָבער איצט, וועסטו שוין נישט זיצן אַליין. מען וועט דיך יעדעס מאָל איבערפירן אין אַן אַנדער קאַמער. פאַראַן זייער אינטערעסאַנטע מענטשן אין טורמע, וועסט זיך מיט זיי באַגעגענען און דער אומעט און די פּיין וועט דיר נישט פאַלן מער אַזוי שווער ווי אין איינצל־קאַמער.

ער האָט מיר אויסגעלערנט די מאַרסע־צייכנס, מיט וועלכע מען קלאַפט זיך איבער דורך די ווענט. ער האָט מיר אויסגעלערנט אַרויסצובאַקומען פּייער דורך רייבן וואַטע אָן שטיינערנעם דיל, אַלץ זאַכן אָן וועלכע אָן אַרעסטאַנט קאָן זיך אין טורמע נישט באַגיין.

מיין אויספאַרשונג האָט זיך באַנייט און געצויגן אָן אַ סוף. שטרענג, מיט אַפּטע „פּסיכישע אַטאַקעס“ מיט פינף אויספאַרשער אויף איין מאָל, און מיט קאַנפּראַנטאַציעס מיט „עדות“, וואָס האָבן „באַשמעטיקט מיינע נאַציאָנאַליס־טישע אַנשוואַונגען“. די דערקלערונגען פון די דאָזיקע „עדות“ זיינען געווען ביז גאָר טראַגיש. נישט איינמאָל האָבן זיך די דאָזיקע „עדות“ צעוויינט און גענומען צוריקציען די פּריערדיקע אויף זיי אַרויפגעצוואַונגענע באַווייזן. האָט מען זיי אָנגעשראַקן, אַז מען וועט זיי צוציען צו געריכטלעכער פאַר־אַנטוואָרטלעכקייט פאַר פּאַלש עדות זאָגן. דערווייל האָבן איך אַריינגעכאַפט אַ טאָג קאַרצער פאַר צו געוואַגטע ענטפּערס בעת דער אויספאַרשונג. דער רעזשים איז לגבי מיר געוואָרן שטרענגער, אָבער אין קיין איינצל־קאַמער זיין איך נישט מער. איך באַווייזן זיך נישט צוגעוואוינען צו איין צעלע און מען פירט מיך שוין אַריבער אין אַ צווייטע און אין אַ דריטע.

ביי דער גאַנצער טראַגעדיע, ביי דעם גאַנצן פּיין און האַפּענונגסלאָזיקייט, געוואוינט מען זיך אָבער פּאַמעלעך צו צו דער לאַגע. מען זיצט צווישן מענטשן און אין די פּרייע שעהן פון דער אויספאַרשונג שמועסט מען, מען דערוויסט זיך אַ שלל מיט לעבנס־סיטואַציעס, מען מאַכט אָבסערוואַציעס און מען דערקענט פאַרשיידענע כאַראַקטערן. זייער אַפּט קלאַפּן מיר זיך איבער מיט די שכנים איבער דער וואַנט און מיר דערוויסן זיך וואָס עס קומט פאַר מיט זייערע ענינים. די פּלאַג פון „סעקסאַטן“* קומט מען אויך אַדורך. אויב עס ווערט נאָר וואו אין אַ תּפּיסה־קאַמער אַנדעקט אַ מסור, אַ „סעקסאַט“, ווייסט באַלד פון אים די גאַנצע טורמע און מען היט זיך שוין פאַר אַזאַ איינעם.

* סעקסאַט — סעקרעטני סאַטרודניק, — אַן אונטערטראַגער, אַ מסור.

א יידישער „איבערזעצער“ און יאפאנישע גענעראלן

מיינע אויספארשער האָבן זיך איבערצייגט, אַז מיט שפּיאַנאַזש, אין וועלכע דער נ.ק.וו.ד. סאַטראַפּ אַזירסקי האָט מיך געוואַלט פאַרוויקלען, באַקומט זיך גאַרניט ממשותדיקס אפילו פאַר אַ סאַוועטישער „דיעלע“. נישט אַזוי דאָס, וואָס איך גיב זיך נישט אונטער (דאָס העלפט גאַנץ ווייניק), נאָר דאָס, וואָס נאָך אַזויפיל אויספאַרשונגען זיינען אַלץ נישטאָ קיין מינדסטע באַווייזן און אפילו קיין „ליפע“ עדות. אַז מען וועט מיך אַלצאיינס משפטן, דאָס זע איך שוין באַשיינפערלעך, אפילו לויט דעם וואָס די אויספאַרשונג האָט אַ ביסל נאָכגעלאָזט און מען מאַטערט מיך מיט ווייניקער האַרבקייט ווי פּריער. מיין „נאַציאָנאַליזם“ איז דערפאַר קלאַר דערווייזן געוואָרן דורך די „עדות“ און דעם פאַק דאָקומענטן. איך קלער־אויף, אַז דאָס אַלץ וואָס איך האָב געטאָן, קען גאָר נישט קלאַסיפּיצירט ווערן ווי אַ פאַרבּרעכן, וואָס זאָל אַרונטערפאַלן אונטערן פאַראַגראַף 58. איך באַמי מיך צו דערווייזן, אַז דאָס אַלץ וואָס איך האָב געטאָן איז געווען מיין פּליכט צו טאָן, אָבער די אויספאַרשונג האַלט זיך ביי אירס.

די אויספאַרשונג האַלט, צום ביישפּיל, אַז איך האָב גערעדט שלעכטס און באַליידיקט די סאַוועטישע אוקראַינע, זאָגנדיק אַז דאָרט איז פאַראַן אַנטי־סעמיטיזם. „דאָרט — זאָגט מיין אויספאַרשער — קען ניט זיין קיין אַנטי־סעמיטיזם, ווייל דאָרט איז סאַוועטנמאַכט“... יעדער ווייטערדיקער אַרויס־רוף אויף אַ פאַרהער איז אַצינד בלוז אַ ווידערהאַלונג פון אַלטע און נייע וואַריאַציעס: מ'האַט נאָך ערגעץ אויסגעפונען מיינס אַ ליד, געפאַקט עפעס אַן אַרטיקל, אַ נאָטיץ „פון נאַציאָנאַליסטישן כאַראַקטער“.

דער איבערזעצער פון מיינע לידער, אַ קאַפיטאַן פון דער מ.ג.ב. (די סאַוועטישע געהיים־פּאָליציי), איז אַ יידישער בחור פון ביראַ־בידזשאַן, וואָס איז צוריקקומענדיק פון פּראַנט, נאָך ניט־געלונגענע פּרוּוואן אויפן ליטע־ראַרישן געביט, געוואָרן אַ געשוואוירענער איבערזעצער אין דער מ.ג.ב. ער האָט מיך געפּרעגט ציניש, צי זיינע רוסישע איבערזעצונגען פון מיינע לידער „באַפּרידיקן מיך? “ ער גיט דערביי אַ שמייכל און באַמערקט, אַז לויט זיין מיינונג, קען זיך קיין דיכטער בכלל נישט ווינטשן קיין בעסערע איבערזעצונג פון זיין ליד. איך האָב זיך שוין צוגעוואוינט אַראַפּצושלינגען אַזעלכע ביטערע פּילן. איך בין שוין ניט געווען איבערראַשט ווען מען האָט מיר באַוויזן די באַשטימונג פון דער ספּעציעלער ליטעראַרישער קאָמיסיע, וועלכע די מ.ג.ב. האָט ספּעציעל אַרגאַניזירט פון כאַבאַראָוסקער רוסישע שרייבער. די דאָזיקע קאָמיסיע האָט „פעסטגעשטעלט“ אויפן גרונט פון די דורכגעשטודירטע ליטעראַרישע מאַטעריאַלן, אַז די גאַנצע אַרבעט פון די ביראַ־בידזשאַנער יידישע שרייבער איז געווען „אַ בורזשאַו־נאַציאָנאַליסטישע“. אַזעלכע קאָ־מיסיעס, ווי איך האָב זיך דערוואוסט, זיינען אויך אַרגאַניזירט געוואָרן אין

קיעוו, מינסק און מאַסקווע. די מ.ג.ב. האָט נאָך געהאַט די אַמביציע דער פּאָגראַם זאָל האָבן אַ פנים פון אַ ריין שטיקל אַרבעט און זיך דערצו אפילו באַמיט צו באַקומען די גוט־הייסונג פון די שרייבער. עס איז איבעריק צו צוגעבן. אַז די שרייבער זיינען דערצו געצוואונגען געוואָרן דורך מורא און טעראָר.

ניין, איך בין אין פאַרלויף פון די לאַנגע חדשים אויספאַרשונג, באַ־קענענדיק זיך נענטער מיט די מעטאָדן פון מ.ג.ב. ניט פאַרוואַנדערט געוואָרן, ווען מען האָט מיר פאַרגעלייענט אַ שטייגער, ווי אַזוי דער נ ס ת ר ז"ל (איינער פון די ריינסטע און וואַנדערבאַרסטע געשטאַלטן צווישן די סאָוועטישע יידישע שרייבער) האָט אויף זיך אַליין געזאָגט:

— יא, מאַטער, יעוורטיסקי נאַציאָנאַליסט (איך בין דער אבי־אבות פון יידישן נאַציאָנאַליזם).

איך האָב זיך צוגעוואוינט צו די וועכטער און געוואוסט וועמען פון זיי מען קאָן אַמאָל אַפּנאַרן און כאַפּן אַ דרימל בייטאָג. מיר פלעגן דאָס טאָן כלומרשט שפּילנדיק דאָמינאַ. לויט דער ריי האָט יעדער, זיצנדיק אויס־געדרייט מיט דער פלייצע צום „אויגעלע“ אין טיר, געכאַפט אַ צען־מינוטיקן דרימל. מען לאָזט אָבער אויף קיין פאַל זיך נישט צוגעוואונען צו די מיט־זיצער און מען האַלט אין איין אַריבערפירן פון איין קאַמער אין דער צווייטער.

איינמאָל האָט מען מיר אַריבערגעפירט אין אַ גרויסער, געראַמער טורמע־קאַמער מיט פינף בעטלעך. איך עפּן אויף די טיר און זע: דריי יאַפּאַנישע גענעראַלן אָנגעטאָן אין זייערע אַוניפּאָרמען. דער עלטסטער צווישן זיי, אַ נידעריקער, אַ דיקלעכער, מיט אַ ווייס בערדעלע, האָט מיך געפרעגט אין דייטש, פון וואָנען איך קום. ער האָט זיך פאַר מיר גלייך פאַרגעשטעלט:

— גענעראַל־פּאַלקאָוניק אוסורופּו.

ער האָט מיר אויך פאַרגעשטעלט פאַר זיינע קאַלעגן. איינער אַ גענעראַל־לייטענאַנט פון דער אַרטילעריע; דער צווייטער — אַ גענעראַל־מאַיאָר פון דער אַוויאַציע. גענעראַל אוסורופּו איז אַ לאַנגע צייט געווען דער מיליטערי־שער אַטאַשע פון דער יאַפּאַנישער אַמבאַסאַדע אין בערלין. ער קען אויס־געצייכנט דייטש, ער איז זייער פריינטלעך, און שוין דעם ערשטן טאָג האָט ער מיר דערציילט זיין גאַנצן יחוס.

אין דער צייט פון דער צווייטער וועלט־מלחמה איז ער געווען דער פאַר־טרעטער פון דעם שעף פון דער גוט־באַקאַנטער קוואַנטונער אַרמיי, יאַמאַדאַ, וואָס איז געשטאַנען אין מאַנדזשוריע, אויף דער גרענעץ מיט סאָוועט־רוסלאַנד. נאָכן זיג איבער יאַפּאַן זיינען אַ גרויסע צאָל יאַפּאַנישע גענעראַלן גענומען געוואָרן אין געפאַנגענשאַפט ביי די סאָוועטן. זיי זיינען געהאַלטן געוואָרן אין אַ ספעציעלן לאַגער פאַר קריגס־געפאַנגענע אין כאַבאַראָוסק, און עס איז זיי געווען ניט שלעכט. מען האָט זיי אויך געשפייזט לויט דער ספעציעלער נאָרמע פאַר גענעראַלן.

מיטאַמאָל האָט זיך אין כאַבאַראָוסק אָנגעהויבן דער באַרימטער „וואַקצין־

פּראָצעס*, דער פּראָצעס קעגן די גענעראַלן, וואָס האָבן אין צייט פון קריג געזאָלט האָבן אַרגאַניזירט דאָס אויסאַרבעטן גיפטיקע שטאַפּן פאַר אַן עווענ-טועלן כעמישן קריג. די 17 גענעראַלן, מיטן גענעראַל יאַמאַדאַ אין דער שפיץ, זיינען אַרעסטירט און פאַרשפּאַרט געוואָרן אין טורמע, שוין מער ניט אויף דער רעכט פון געפּאַנגענע גענעראַלן, נאָר ווי קריגס-פאַרברעכער.

די יאַפּאַנישע גענעראַלן האָבן זיך מיט מיר געהאַלטן פּריינטלעך. זיי פלעגן מיט מיר שפּילן אין דאַמינאַ, אין דאַמקע. זיי האָבן אויך אויסגעקלעפט פּיגורן פון ברויט און מיט מיר געשפּילט אין שאַך. די אַנדערע צוויי גענעראַלן האָבן בלויז גערעדט יאַפּאַניש און ענגליש — האָבן מיר זיך פאַרשטענדדיקט דורך דעם עלטערן גענעראַל אוסורופּו.

ווי אוסורופּו האָט מיר דערציילט, איז אים דאָסגלייכן צוגעשריבן געוואָרן די באַשולדיקונג, אַז ער האָט אין די צוואַנציקער יאָרן, אין דער צייט פון דער יאַפּאַנישער אינטערווענץ אין ווייטן מזרח, געזאָלט אין דער שטאַט טשיטאַ זיך בלוטיק אַפּרעכענען מיט די סאָוועטישע פאַרטיזאַנער.

— איך בין דאָך נאָר אַ זעלנער — האָט אוסורופּו זיך פאַרטיידיקט פאַר מיר — וואָס בין איך שולדיק?

איך בין מיט אים ניט אַריין אין קיין לאַנגע דיסקוסיעס, דאָ זיינען מיר דאָך אַלע אַרעסטירטע און ווערן באַטראַכט ווי די זעלבע פאַרברעכער. ער האָט מיר כסדר געהאַלטן אין איין דערציילן וועגן זיין שוין הויז אין טאַקיאָ מיט אַ באַדינונג פון 20 פּערזאָן, וועגן זיינע זין וועלכע זיינען הויכע מיליטער-לייט. די גענעראַלן האָבן, אויסער אַ בעסערן פּאַיאָק, אויך געהאַט אַ לייכטערן רעזשים: זיי האָבן געמעגט שלאָפן בייטאַג, זיי האָט מען ניט געצוואונגען זיך אַליין צו באַדינען; זיי האָבן ניט אַרויסגעטראָגן די „פאַראַשע“* און ניט געדאַרפט ברענען מיט הייסן וואַסער די ברעטער פון דער נאַרע. דער שעף פון דער קוואַנטונער אַרמיי, יאַמאַדאַ, האָט אפילו געהאַט אַ באַזונדערע באַדינונג און ביי זיין קאַמער איז געשטאַנען אַ ספּעציעלע וואַך.

דאָס שטילע לעבן אין אונדזער קאַמער האָט צעשטערט אַ נייער אַרעס-טאַנט, וואָס מען האָט אַריינגעפירט צו אונדז אין קאַמער, אַן אַנפירער פון אַ כאַבאַראָוסקער שייקע גנבים מיטן נאַמען וואַלאַדיאַ. ער איז געווען אַ הויכ-געוויקסיקער, אַ קרעפטיקער, מיט אַן אינטעליגענט פנים, און שוין באַקליידט: אין אַ פּיינעם בלויזען אַנצוג מיט לאַקיר-שיך. גלייך ביי זיין אַריינקומען אין קאַמער איז ער צו מיר צו און זיך פאַרגעשטעלט:

— וואַלאַדיאַ, אַ רוסישער מענטש. און גלייך דערביי אַנגעוויזן אויף די יאַפּאַנער און מיט אַ צינישן שמיכל געפרעגט:

— וואָס טוען דאָ די סאַמוריען, די פּאַשיסטן?

פון מיינע שפּעטערדיקע שמועסן מיט אים האָב איך זיך דערוואוסט, אַז זיינס אַ ברודער, אַ סאָוועטישער פּאַלקאַוויק, איז אין 1938 אומגעקומען

* פּאַראַשע — דער קובל, וואָס געפינט זיך אין טורמע-קאַמער, פאַר מענטשלעכע באַדערפּענישן.

אין קאמף קעגן די יאפאנער ביי דער אַזיערע כאַסאַן. פון דעם האָט זיך גענומען זיין פּערזענלעכער האָס צו די יאפאנישע גענעראַלן, וועמען ער האָט פאַרביטערט דאָס לעבן אין קאַמער. וואַלאַדיע האָט מיר אויך דערציילט זיין לעבנס־געשיכטע.

די „פּיל־אַסאַפּיע“ פון אַ סאַוועטישן גנב

פון 13 יאָר אָן איז וואַלאַדיע דערצויגן געוואָרן אַן אַ פּאַטער; אַ הייַם־לאַזער, האָט ער זיך געזבּרעט מיט נאָך אַזעלכע ווי ער. זיי פּלעגן זיך אַרומ־וואַלגערן אויף די וואַקזאַלן און זיך פאַרנעמען מיט קליינע קעשענע־גנבות. מ'האַט אים עטלעכע מאָל געכאַפּט און ער איז אָפּגעקומען זיין שטראַף אין אויסגעסערונגס־הייזער און לאַגערן פאַר קינדער־פאַרברעכער. ווען ער איז אַ ביסל אונטערגעוואַקסן איז אים דערעסן געוואָרן די מלאכה פון אַ פּראַסטן „קאַרמאַנשטיק“ (קעשענע־גנב) און ער האָט זיך גענומען צו מער ריזיקאַלע גנבות. פאַר בעסערער מאַסקירונג האָט ער בייטאַג געאַרבעט ווי אַ טאַקער אין אַ מעבל־פאַבריק וואו ער איז געווען איינער פון די בעסטע אַרבעטער און מ'האַט אפילו אַרויסגערוקט זיין קאַנדידאַטור פאַר אַ בריגאַדיר. אָבער נאָך פּיאיקער האָט ער זיך אַרויסגעוויזן אין זיין „נאַכט־אַרבעט“, ווי דער „בריי־גאַדיר“ פון אַ שייקע גנבים, וואָס האָבן במשך פון עטלעכע יאָר דערפאַלגרייך באַגנבעט יואוועליר־געשעפטן, בענק, מאַנאָפאַקטור־סקלאַדן און אַנדערע.

— מיר — גיט מיר וואַלאַדיע צו פאַרשטיין — האָבן אונדזער אַרבעט געטאַן מער מיט שכל, מיט קלוגשאַפּט, ווי מיט כוח און בראַווע איינשטעלעניש. מיר זיינען ערלעכע גנבים און האָבן פיינט בלוט־פאַרגיסונג. אַוועקלייגן אַ וועכטער שפּילט קיין ראַלע ניט, אָבער דאָס איז ניט קיין אויפטו. אַ סך שווערער איז אויסצופירן אַ שטיקל אַרבעט אָן בלוט־פאַרגיסונג, אָבער דערצו זיינען פאַראַן פאַרשיידענע מיטלען. מען דאַרף, למשל, קענען פאַררעדן אַ וועכטער, אָדער אים איבערקויפּן. מען דאַרף זיך קענען אַריינגנבענען אין אַ געשעפט און דאַרט פאַרברייבן איבער נאַכט. מען דאַרף קענען די מלאכה פון איינברעכן אַ קאַסע אָן טומל און אָן רעש, מען דאַרף זיין געניט און פלינק, וואַלאַדיע איז דאָס געווען. די אַרבעט בייטאַג אין דער פאַבריק האָט אים נאָך דערצו שטענדיק געגעבן אַן אויסגעצייכנטן „אַליבי“. און אַחוץ דעם, האָט קיין שום אַריינגעפאַלענער מיטגליד פון דער שייקע קיינמאַל ניט אויס־געגעבן זיינע חברים. ערשטנס, האָט ער געוואוסט, דראָט אים פאַר דער מסירה דער טויט. צווייטנס, ווייס יעדער אַרעסטירטער, אַז ער איז ניט אַליין, די חברים אויף דער פּריי וועלן אים העלפּן מיט אַלעם מעגלעכן די גאַנצע צייט פון זיין אַרעסט.

די כאַבאַראַווסקער פּאַליציי האָט גוט געוואוסט פון דער שייקע און פון איר אַנפירער, אָבער קיין זאַלעכע באַווייזן איז זיי נישט געלונגען צו באַקומען און זיי האָבן קיינמאַל נישט געהאַט קיין סמך אויף וועלכן מען וואָלט געקענט

וואלאדיען ארעסטירן און פארמשפטן. האבן זיי צוגערטאכט פאר אים אַ פאַסטקע צו פאַנגען.

דעם 8טן מערץ, ווען עס ווערט אין גאַנצן ראַטנפאַרבאַנד געפייערט דער „פּרויען־טאַג“, איז וואַלאַדיע אַוועק „גולאַיען“ (פאַרברענגען) מיט די ווער־בירטע פּרויען־אַרבעטסאַרינס אין דעם כאַבאַראַווסקער האַפּן, דעם אַזוי גערופענעם „זאַטאַן“. דאָרט האָט אים די פּאַליציי אונטערגערוקט אַ מיידל, וואָס האָט מיט אים זייער גערן פאַרבראַכט און שפּעטער עדות געזאָגט, אַז ער האָט זי אָנגעשיכורט און „פאַרגוואַלדיקט“.

וואַלאַדיע האָט אָבער דערוויון זיין „אַליבי“: איינע פון זיינע מיידלעך האָט עדות געזאָגט, אַז אין דער זעלבער נאַכט האָט ער גאָר פאַרבראַכט מיט איר.

אמת, איינער פון זיינע לייט, וואָס האָט צוזאַמען מיט אים געהוּליעט, האָט עפעס אַרויסגעפלאַפּט בעת דער אויספאַרשונג אַזוינס, וואָס איז פאַר וואַלאַ־דיען ניט געווען גינסטיק. אָבער ס'איז גענוג געווען אַז וואַלאַדיע זאָל האַבן מיט יענעם איין קאָנפּראָנטאַציע — און יענער האָט תּיכּף אַרויסגעכאַפּט זיין פּריערדיקן פּראַטאַקאָל פון דעם אויספאַרשערס הענט און צעריסן אויף פיץ־פּיצלעך. ביי אונדז, גנבים, — גיט מיר וואַלאַדיע צו פאַרשטיין דעם „דין“ — שפּילט מען זיך נישט. דער „סליעדאַוואַטעל“ אַליין האָט פאַר אונדז מורא. מיין אויספאַרשער האָט אפילו מיט שרעק אַ פּרעג געטאַן, צי ס'איז טאַקע אמת, אַז גנבים זיינען זיך נוקם אין זייערע אויספאַרשער? וואַלאַדיע האָט נישט נאָר באַשטעטיקט דעם „קלאַנג“ נאָר דערקלערט אַז מען שינדט פון אַזאַ איינעם די הויט. און זיין „סליעדאַוואַטעל“ איז געוואָרן בלאַס ווי אַן אָפּגעשיילטע קאַרטאָפּל, לאַכט וואַלאַדיע גוטמוטיק.

צו וואַלאַדיען האָט ממש די גאַנצע טורמע־לייטונג אָפּן אַרויסגעוויזן זייער גרויס אָפּשיי. אַז מען גיט, למשל, אַריין אַ פּעקל פאַר אַ פּאַליטישן אַרעסטאַנט פון דער פּריי, ווערט אַלץ צעבראַכן און צעמאַלן בעת דער רעוויזיע. אפילו אַ ברויט ווערט צעשניטן אויף שטיקער, טאַמער איז דאָרט קונציק פאַרשטעקט עפעס אַ צעטעלע, אָדער אַן אַנדער קאָנטראַבאַנדע. וואַלאַדיען, זיינען אָבער די פּעקלעך אָנגקומען כמעט נישט גערירט. און אויב ער האָט דערקענט, אַז מען האָט זיך צופיל געראַיעט אין דער שיקונג, האָט ער באַלד געקלאַפּט אין טיר און געזידלט נאַטשאַלסטוואַ אין טאַטנס טאַטן אַריין.

אין כאַראַקטער איז וואַלאַדיע ניט געווען קיין שלעכטער. ער האָט זיך קיינמאַל ניט געזעצט עסן אַליין, זיך מיט מיר שטענדיק געטיילט מיט דעם, וואָס ער האָט באַקומען פון דער פּריי. כאַטש, ווי ער האָט מיר דערקלערט, ס'איז קעגן גנבישן „זאַקאַן“, וואָס פאַרווערט אַ פּראַפעסיאָנעלן גנב צו עסן צוזאַמען מיט אַ געוויינלעכן מענטש. אָבער „ניטשעוואַ“, טי כאַראַשי סטאַרי־קאַשקאַ“ (ס'מאַכט נישט אויס, דו ביזט אַ גוטער אַלטימשיקער). און „גוט“ בין איך געווען, ווייל כ'האַב ביי אים אויסגעהאַלטן דעם אַרעסטאַנטסקן „עק־זאַמען“. געווען איז דאָס אַזוי:

איינמאַל האָט ער זיך דורכגעקלאַפּט מיט די אַרעסטירטע מיידלעך, אַז

מאָרגן אויפן שפּאַציר, וועט ער זיי אַריבערוואָרפן אַ זיידן טיכל איבער דער וואַנט פון קליינעם שפּאַציר־טורעם. דאָס אָרט פון אונדזער 15־מינוטיקן שפּאַציר איז געווען אַ קליין פּלעצל, צעטיילט אין דער פּאַרם פון אַ קרייץ מיט פיר ווענטלעך און אַרומגעצוימט מיט אַ גרויסער געמויערטער וואַנט. גלייכ־צייטיק פּלעגן די אַרעסטאַנטן פון פיר קאַמערן האָבן זייער שפּאַציר, אָפּגעטיילט איין קאַמער פון צווייטן מיט די ווענטלעך. וואַלאַדיע האָט דאָס טיכל צו די מיידלעך אַריבערגעוואָרפן אזוי קונציק, אַז דעם וועכטער אויפן אויבערשטן טורעם האָט זיך אויסגעוויזן אַז גאָר אַ צווייטער האָט עס געוואָרפן. . .

ביים צוריקגיין אין קאַמער פון שפּאַציר האָט מען מיר פאַרהאַלטן און דער וועכטער האָט מיר מיט כּעס געזידלט:

— אַזאַ אַלטער . . . און פאַרנעמט זיך נאָך מיט אַריבערוואָרפן טיכלעך צו די מיידלעך.

איך האָב שוין געוואוסט דעם תּפּיס־געבאַט, אַז אויב מען כאַפט דיך אפּילו ביי אַ זאָך וואָס דו ביסט ניט שולדיק און דו ווייסט גוט ווער דאָס האָט געטאָן — טאָר מען ניט אַריבערוואָרפן פון זיך די זינד אויף אַ צווייטן. איך האָב וואַלאַדיען ניט אויסגעגעבן, און דער וועכטער האָט מיר גלייך גע־מאַלדן איך זאל זיין גרייט צום קאַרצער. דער סוף איז אָבער געווען, אַז מען האָט גערופן די מיידלעך צום טורמע־נאַטשאַלניק, האָבן יענע פאַרזיכערט מיט כל השּׁבוּעות, אַז דאָס זיידן טיכל האָבן זיי שוין פון לאַנג, און אַז דער וועכטער האָט פשוט אויסגעטראַכט אַ בלבול אויפן אַלטן. צום גליק האָט מען מיר אין קאַרצער ניט געשיקט. וואַלאַדיע איז אָבער געווען אַנטציקט פון מיין האַלטונג, פון נעמען די שולד אויף זיך, און איז מיט מיר געוואָרן נאָך מער פאַרטרוילעך און פריינטלעך.

וואַלאַדיעס האַרץ . . .

אויסנוצנדיק מיין דערוואָרבענע אויטאָריטעט ביי מיין „פּריינט“, דעם גנב וואַלאַדיע, האָט איך זיך ביי אים גענומען באַמיען, ער זאל זיך פאַרהאַלטן העפלעכער צו די דריי יאַפּאַנישע גענעראַלן, וועלכע זיינען צוזאַמען מיט אונדז געזעסן אין דעם זעלבן טורמע־קאַמער.

— אין אַ טורמע־קאַמער דאַרפן אַלע אַרעסטירטע זיך באַציען אָנשטענדיק איינער צום אַנדערן — האָב איך געזאָגט — און לאָזן אַלע השּׁבוּנות פאַר דער פּריי.

— אָבער זיי זיינען פּאַשיסטן — האָט וואַלאַדיע מיר געענטפּערט.
— איך בין דאָך אויך אַ פּאַשיסט ביי אייך, איך בין דאָך אַ פּאַליטישער אַרעסטאַנט, האָב איך געזאָגט.
— דו ביזט אונדזערער אַ פּאַשיסט און זיי זיינען פּרעמדע פּאַשיסטן . . .
— און דו, וואַלאַדיע, פּרואוו איך אין גוטן מוט באַרירן ביי אים אַ צווייטע

סטרונע, דו ביזט דאך אויך נישט קיין אַרנטלעכער סאָוועטישער מענטש, דו באַגנבעסט דאך דעם מלוכהשן פאַרמעגן ?

— איך בין אַ סאָוועטישער מענטש — גיט ער מיר צו פאַרשטיין — און איך בין נישט קעגן דער סאָוועטישער אַרדענונג. איך גנבע ? — אונדזער מלוכה איז גענוג רייך !

די דריי יאַפּאַנער האָבן זיך באַמיט צו לעבן מיט אים בשלום, אים מוחל געווען אַלע אומאַנשטענדיקע אויסדרוקן אויף זייער חשבון. זיי האָבן אים מכבד געווען מיט זייערע גוטע סיגאַרעטן אָבער זיי האָבן אים מיט גאַרנישט געקענט איבערקויפּן. ער פלעגט זיי אַלעמאַל אַפּטאָן שטיקלעך. איינמאַל, ווען איך בין געזעסן און מיט זיי געשפּילט אין שאַך, גיט ער צו מיר אַ זאַג : — וועסט באַלד זען מיין קונסט אין גנבה. דאָס איז אפילו נישט מיין פאַך, איך בין נישט קיין קעשענע-גנב און פאַרנעם זיך ניט מיט אַזעלכע קלייניקייטן, אָבער איך האָב אין דעם דערפאַרונג פון די יינגלשע יאָרן.

און גלייך האָט ער באַוויון זיין קונסט : אַלץ וואָס האָט זיך געפונען ביי די גענעראַלן אין די קעשענעס האָבן „איבערגעוואַנדערט“ צו אים אין האַנט. אויף מיין בקשה, האָט ער זיי אַלץ אָפּגעגעבן צוריק. איך האָב אָבער געזען, ווי אונטער דער מאַסקע פון גוטמוטיקער העפלעכקייט האָט ביי די יאַפּאַנער אַ שלאַג געטאָן דאָס בלוט אין די פנימער פון באַליידיקטן שטאַלץ. זיי האָבן זיך אפילו באַקלאַגט פאַר זייערע אויספאַרשער אויף וואַלאַדיען. די אויס-פאַרשער האָבן אים אַרויסגערופּן, און אים געזאַגט, אַז אויב ער איז טאַקע אַ סאָוועטישער פאַטריאָט, דאַרף ער לעבן גוט מיט די גענעראַלן, ווייל די אויספאַרשונג נייטיקט זיך זייער שטאַרק אין זייער עדות זאַגן. וואַלאַדיע איז אָבער געבליבן פאַרעקשנט :

— נעמט זיי צו, אַדער פירט מיך אַריבער אין אַן אַנדער קאַמער !

עס איז געקומען דער טורמע-נאַטשאַליק און אים געוואַרנט :

— דו וועסט ביי מיר טראַגן קייטלעך אויף די הענט !

— און דו וועסט פון דאַנען גיין אַ גאַנג ... האָט וואַלאַדיע געענטפערט.

— זיי ניט אַזוי חוצפהדיק, מיר האָבן שטאַרקערע פון דיר געצוימט.

— איך וועל זיי אַמאַל איבערשניידן די העלדזער און דו וועסט זיין

פאַראַנטוואַרטלעך — האָט וואַלאַדיע קאַלטבלוטיק געוואַרנט דעם נאַטשאַליק.

און וואַלאַדיע האָט זיינס דערגרייכט. מען האָט אים אַריבערגעפירט

פון אונדזער קאַמער אין אַ צווייטער. די יאַפּאַנער האָבן ממש אויפגעלעבט,

כאַטש מען האָט זיי גענומען אַלץ ערגער און ערגער באַהאַנדלען אין טורמע.

זייער אויספאַרשונג האָט זיך פאַרענדיקט און מען האָט זיי אויפגעהערט

צו קעכלען. זיי האָבן שוין באַקומען די זעלבע נאַרמע וואָס אַלע אַרעסטירטע,

נישט באַקומען מער קיין רייו, נאַר האָבער-קאַשע אַדער הירש. דער אַלטער

גענעראַל אוסורופּו פלעגט זיך קרימען :

— פּשאַנקאַ פּשאַנקאַ ... (הירש און הירש) ...

דאָס אַלץ האָט דעם אַלטן אַזוי ניט געפייניקט ווי דאָס, וואָס דער ריכטער

האָט אים ניט געלאָזט קומען אין געריכט אין זיין פולן מיליטערישן אוניפארם, מיט די געל-גלאַנציקע שטייול און די האַרטע כאַלעוועס.

— אַזאַ דערנידעריקונג! — האָט ער זיך ניט געקאָנט באַרואיקן.

די געריכטס-פאַרהאַנדלונגען האָבן זיך געצויגן עטלעכע טעג. יעדן טאָג זיינען די גענעראַלן צוריקגעקומען רויט-פאַרשוויצטע, ניט גענומען דאָס עסן אין מויל אַרײַן, גענומען ליידן אויף שלשול (לויזן מאַגן) און זיך געהאַלטן אין איין אַנטשולדיקן פאַר מיר, פאַרן באַנוצן די „פאַראַשע“ פאַר זייער גע-ברויך. אויסרופו האָט מיך שוין מער ניט געלערנט קיין יאַפּאַניש אויף זיין שטייגער, מער נישט געאיבט אין זייערע שפּילערייען, (אַ מין שאַך-שפּיל מיט נומערן, זייער קאָמפּליצירט, צו וועלכן מען באַדאַרף האָבן אַ סך געדולד מיט אַ גוטן זכרון). ער איז געוואָרן וואָס אַמאָל טרויעריקער און מיר געהאַלטן אין איין פרעגן, צי אַזאַ מענטש ווי ער, 66 יאָר אַלט, אַרבעט נישט אין לאַגער. די אַנדערע צוויי גענעראַלן, פון מיטעלן עלטער, זיינען גאָר געווען צעטומלט. זיי זיינען נאָך יונג און זייער גורל איז זיכער אַ געחחמעטער, זיי וועלן מוזן שווער אַרבעטן. די יאַפּאַנער האָבן באַקומען צו 25 יאָר, און אויב זיי זיינען ניט אומגעקומען אין די לאַגערן, האָט מען זיי שפּעטער זיכער באַפרייט לויטן סאָוועטיש-יאַפּאַנישן אַפּמאָך. יעדער איינער פון זיי מוז אַוודאי גע-דענקען די שפּיצלעך, וועלכע דער גנב וואַלאַדיע האָט זיי אַפּגעטאַן אין טורמע. איך געדענק אויך דעם סוף פון וואַלאַדיען. פאַרן צונעמען אים פון

אונדזער קאַמער, האָט ער מיר געזאָגט:

— איך גיב דיר איבער מיין פאַראַל. אַלע גנבים, אויב זיי זיינען נאָר „טשעסניאַקעס“ (ערלעכע לייט), וואָס היטן דעם גנבישן „זאַקאָן“, אַז זיי וועלן פון דיר הערן, אַז דו ביסט געזעסן מיטן כאַבאַראַוסקער הויפט-גנב „קערי“, וועלן זיי דיר נישט נאָר נישט באַגנבענען, נאָר דיר היטן פון אַלדאָס בײַז.

ווען איך בין שפּעטער אַריבערגעפירט געוואָרן אין דער אירקוסקער איבערשיקונגס-תּפּיסה, בין איך טאַקע אַריינגעפאַלן צווישן אַזאַ באַנדע גנבים. און אָנהייב האָט מען מיך פאַרשטויסן אין אַ ווינקל און זיך געקליבן מיר אַראַפּצונעמען די שיך. אָבער ווי איך האָב נאָר געזאָגט מיט וועמען איך האָב געהאַט דעם „כבוד“ צו זיצן צוזאַמען אין איין קאַמער, האָט מיך דער הויפט פון דער גנבים-גרופּע גלייך אַפּגעגעבן איינעם פון די בעסטע ערטער און אַנגעזאָגט זיינע לייט, אַז מען זאָל זיך צו מיר באַציען ווי צו „אַן אייגענעם“. פון די דאָזיקע חברה-לייט האָב איך זיך דערוואוסט, אַז דער „גדול“ זייערער, וואַלאַדיע, איז אַרויס אויף דער פּריי. פּאַליציי האָט אויך דאָס מאָל דעם געניטן פאַרברעכער ניט געקענט פאַקן אין די לאַפּעס, ער האָט דערווייזן זיין „אַליבי“...

דערווייל זיינען מיינע צרות אַן אַ סוף. דער אויספאַרשונגס-ריכטער, וועלכער האָט גלייך אין אָנהייב פון דער אויספאַרשונג מיר געוואָרנט, אַז „פון דאַנען גייט קיינער ניט אַרויס אויף דער פּריי, צי ער איז זיך מודה אַדער ניט“ — האָט קיין ליגן ניט געזאָגט. אין פאַרלויף פון דעם יאָר וואָס איך בין אַפּ-

געווען אין דער כאַבאַראָוסקער אויספאַרשונגס-טורמע, געדענק איך ניט, עס זאל ווער האָבן אָפּגעקומען אָן אַן אורטייל. זייער ווייניק זיינען געמשפט געוואָרן דורך אַ טריבונאַל, די מערסטע זיינען פאַראורטיילט געוואָרן דורך אַ "טראַקיע" — אַ דריילינג, וואָס איז געזעסן ערגעץ אין מאַסקווע, אויף גיך איבערגעקוקט די "דיעלאַ" וועלכן עס האָבן צוגעשיקט די אויספאַרשונגס-ריכטער מיט דער צושטימונג פון דער פראַקוראַטור (די פראַקוראַטור האָט בכלל ניט געהאַט קיין אייגענע מיינונג. זי האָט צוגעבאַמקעט צו אַלץ, וואָס די אָרגאַנען פון דער מ.ג.ב. האָבן צוגעגרייט). די פאַרמשפטע האָט מען געוויינלעך שוין געהאַלטן באַזונדער, אזוי לאַנג, ביז עס איז פאַר זיי אָנגעקומען פון ערגעץ אַ קאַנצענ-טראַציע-לאַגער, דער "נאַריאַד" (אַ באַשטעלונג אויף "אַרבעטס-קראַפט"). מען האָט זיך דערוואוסט וויפיל יאָרן זיי האָבן "אַריינגעכאַפט" דורך צעטעלעך, וואָס די פאַרמשפטע פלעגן איבערלאַזן אין טואַלעט-קאַמער, אָדער אַנצייכענען אויף דער וואַנט מיט עפעס אַן אָפּגערעדטן צייכן. ווייניקער פון צען יאָר האָט מען געוויינלעך ניט געגעבן, זייער, זייער זעלטן איז ווער אָפּגעקומען מיט 5 יאָר אַרעסט.

אַבער דאָך איז אין דער כאַבאַראָוסקער טורמע געווען אַ זעלטענער פאַל, ווען אַנשטאַט דעם געוויינלעכן פראַטאַקאָל נומער 206, וואָס באַדייט, אַז דער געפאַרשטער אַרעסטאַנט איז געפונען געוואָרן שולדיק, האָט איינער פון די אַרעסטאַנטן אין טורמע אונטערגעשריבן דעם פראַטאַקאָל נומער 204, וואָס באַדייט, אַז דער געפאַרשטער איז דערקלערט געוואָרן אומשולדיק. ווען איך האָב שפעטער, אין לאַגער, דערציילט וועגן דעם פאַל, האָבן די אַלטע אַרעסט-טאַנטן געשטיינט און ניט געוואַלט גלויבן, אַז אַזעלכעס קאָן נאָך אויך פאַסירן ביי דער סטאַלינישער "יוסטיץ".

דער איינציקער באַפרייטער פון דער טורמע

איך בין ווידער אַריבערגעפירט געוואָרן אין אַ נייער קאַמער אין דער כאַבאַראָוסקער טורמע. צוזאַמען מיט מיר געפינען זיך דאָ נאָך צוויי אַרעסט-טאַנטן. איינער, אַ געניטער לאַקאַמאַטיוו-מאַשיניסט, אַ רוס פון סיביר, וואָס איז באַשולדיקט געוואָרן אין גנבה. אזוי אַבער ווי דעם אייזנבאַן-טראַנספּאָרט קאַנ-טראַלירט די פּאָליטישע פּאָליציי, איז ער איינגעזעצט געוואָרן אין דער אויס-פאַרשונגס-טורמע פאַר פּאָליטישע אַרעסטירטע. אין זיין ענין איז אַבער נישט פאַראַן אפילו קיין שמץ פון "פּאָליטיק". ער האָט געהאָדעוועט חזירים אויף יום-טוב און אזוי ווי קיין שפיין פאַר די חזירים האָט ער אין די מלוכה-קראַמען בשום אופן נישט געקאַנט באַקומען צו קויפן, האָט ער אזוי לאַנג געזוכט ביז ער איז געפאַלן אויף אַ פּלאַץ: דער צוג זיינער פאַרט שטענדיק פאַרביי אַ גרויסן סקלאַד פון תבואה און די זעק קלאַיען ליגן אָנגעוואָרפן אויף דער באַן-ראַמפּע, כאַטש נעם און פיר זיי אַהיים — האָט ער טאַקע אַריינגענומען עטלעכע זעקלעך קלאַיען אין זיין לאַקאַמאַטיוו און דערפאַר שפעטער באַקומען

די מילדסטע שטרעף — דריי יאָר פאַרשיקונג. דער מאַשיניסט איז געווען אַזוי גליקלעך איבעראַשט פון מילדן ארטיל, אַז אַלע ווענט אין אַפּטריט האָט ער באַשריבן מיטן ציפּער 3.

דער צווייטער שכן אין קאַמער איז געווען אַ געמישטער: דער טאַטע אַ גרוזינער, און די מאַמע אַ רוסישע. אַ מענטש מיט אַ זייער טשיקאַווער געשיכטע. נאָכן פאַרענדיקן אַ העכערע מאַטראָסן-שול ווי אַן אינזשיניער, האָט ער לאַנגע יאָרן געאַרבעט אויף סאַוועטישע שיפן אין דער טעכנישער אַפּטיילונג, ווי אַ שעה-מעכניק. אַזוי ווי די שיפן פלעגן לאַנדן אין פאַרשיידענע סאַוועטישע האַפּן-שטעט, האָט ער געהאַט עטלעכע דירות: אין ריגע, אין וולאַדיוואַסטאַק און וואַראַשילאַווסק (וולאַדיוואַסטאַקער געגנט). ער האָט חתונה געהאַט פאַר אַ טאַטעריין, אַ געוואַלדיקע שיינהייט, און די דאָזיקע „קראַסאַוויצע“ זיינע, האָט ער אונטערגעזיפּצט, איז דאָס געוואָרן דער קוואַל פון אַלע זיינע צרות.

אין שכנות פון זיין הויז אין וולאַדיוואַסטאַק, האָט געוואוינט אַן אויספאַר-שונגס-ריכטער פון דער מ.ג.ב. וואָס האָט געוואָרפן אַן אויג אויף זיין שיין ווייבל, און נאָכאַנאָנד געזוכט ווי אַזוי אַפצורוימען פון וועג דעם מאַן פון דער שיינהייט. אַלעמערשטן האָט ער אים אַרומגערינגלט מיט אַ מחנה שפּיאַנען, דורך וועלכע ער האָט אויסגעפונען אַשטייגער, אַז דער דאָזיקער שיף-מעכאַניק האָט אויס-גענוצט זיין הויכן אַמט זיך איינצושאַפן פאַר אַ ביליקן פרייז מעבל פאַר זיין היים.

אויפן סמך פון די ידיעות האָט גאַגלידזע (אַזוי האָט געהייסן דער אויס-פאַרשער) גלייך אָנגעהויבן אַן אַפיציעלע אויספאַרשונג און דער מעכאַניק האָט סוף-כל-סוף באַקומען צען יאָר פאַרשיקונג. דער מעכאַניק איז אָבער נישט געווען אַבי-ווער, אַ פאַרטייער און אַ זון פון אַ פאַרטייער; דער טאַטע זיינער איז געווען אַ גאַנצע „שישקע“ אין גרוזיע און געהאַלפן איינשטעלן דאָרט די סאַוועטישע אַרדענונג. דער מעכאַניק האָט זיך אויך אין לאַגער אַן עצה געגעבן, ווי אַ „ביטאַוויק“ (*), האָט מען אים ניט פאַרשיקט אין קיין שווערן, ווייטן לאַגער, און ער האָט ווידער געאַרבעט אין אַ ווערפע ביי שיפן. די שיפסלייט האָבן אים גוט געקענט, און ווי עס פירט זיך צווישן מאַטראָסן, ניט פאַרלאָזן אַ זייעריקן אין זיין שווערער לאַגע. גענוג געווען, דער מעכאַניק זאָל אַרויף אויף אַ שיף און מען זאָל אים אַנקאַרמענען און באַזאָרגן מיט אַלדאָס בעסטע. זיין ווייבל, וועלכע האָט אים דווקא שטאַרק ליב געהאַט, איז געלאָפן צו די סאַמע „שפיצן“ און איינגעלייגט וועלטן מען זאָל אים באַפרייען.

דאָס האָט שטאַרק נישט געשמעקט דעם אויספאַרשער גאַגלידזע און ער האָט גענומען נישטערן ווייטער, אויסצוגעפינען אויפן מעכאַניק עפעס אַ פאַליטישע זינד. און אין רוסלאַנד, איז גאַרנישט שווער עפעס אַזוינס אויסצו-פינען.

נאָכן סוף פון דער צווייטער וועלט-מלחמה איז דער שיף-מעכאַניק, ווי אַ

(* ביטאַוויק — אַ פאַרמשפּטער פאַר אַן אַדמיניסטראַטיוו-קרימינעלן חטא, אַן אַ פאַליטישן אונטערשלאַק.

הויכער סאָוועטישער מאַטראַסן-אַפיצער, געשיקט געוואָרן קיין אַמעריקע. דאָרט האָט די סאָוועטישע שיף-מאַנשאַפֿט איינגעאַרדנט אַ באַל, פֿון וועלכן דער איינקונפֿט האָט געדאַרפֿט גיין אויף פֿילאַנטראָפֿישע צוועקן. אַרום אַט דער געשעעניש האָט שוין דער סאָוועטישער "יאַגאַ" גאַגלידזע, געהאַט אַ ברייט פעלד אויסצואוועבן אַ שפּיאַנאַזש-אַפּערע. ער האָט באַשולדיקט דעם שיף-מעכאַניק, אַז ער האָט דאָרט גערעדט מיט אַמעריקאַנער "שפּיאַנען". און ווי אַ באַווייז געבראַכט אַ "פּאַקט", אַז דער סאָוועטישער אַפיצער האָט זיך שוין דערלויבט אויף דער שיף, צוריקוועגס קיין רוסלאַנד, צו לייענען די עמיגראַנטישע רוסישע פרעסע פֿון אַמעריקע. אויסער דעם, איז פֿון דער שיף וואו ער האָט געדינט, אַנטלאָפֿן אַ סאָוועטישער שיפּס-קאַפיטאַן און ער, ווי דער סעקרעטאַר פֿון דער פֿאַרטיי-אַרגאַניזאַציע אויף דער שיף, האָט גאַרנישט געזען און פֿאַר-דעכטיקט באַצייטנס.

מ'האַט דעם מעכאַניק אַרויסגערופֿן פֿון לאַגער, וואו ער איז אַפּגעקומען די שטראַף פֿאַרן קרימינעלן ענין, און אַריבערגעפֿירט אין דער כאַבאַראַווסקער אויספֿאַרשונגס-טורמע פֿאַר פּאָליטישע. און דאָרט איז געשען דער וואונדער, וואָס געשעט אַזוי זעלטן אין אַ סאָוועטישער אויספֿאַרשונגס-טורמע.

דער מעכאַניק האָט אָנגעשריבן אַ ביטע צום שעף פֿון דער כאַבאַראַווסקער מ.ג.ב., וואָס טראַגט אויך דעם נאָמען גאַגלידזע, אויסרעכענענדיק דערביי זיין גרויסן סאָוועטישן יחוס און זיי יחוס עצמו. דערביי האָט ער אונטערגעשטראַכן דעם פּאַקט, אַז דער וואַראַשילאַווסקער אויספֿאַרשער גאַגלידזע, נוצט כּסדר אויס דעם צופּאַל, וואָס זיין פּאַמיליע איז די זעלבע ווי פֿון דעם הויפּט-שעף פֿון דער מ.ג.ב., פֿאַר דעם גאַנצן ווייטן מזרח, פֿאַר די געמיינסטע מאַכיאַנאַציעס, און באַשמוצט אַזוי אַרום דעם נאָמען פֿון בעריאַס פֿאַרטרעטער אויפֿן ווייטן מזרח. דער מעכאַניק איז געזעסן עטלעכע טעג, שווער און ביטער געהאַרעוועט, ביז ער האָט ווי געהערקט אַרויסגעבראַכט, אין די 24 זייטן פֿון זיין אַנקלאַגע, אַלע וויכטיקסטע פּאַקטן וועגן די פֿירונגען פֿון וואַראַשילאַווסקער אויספֿאַרשער גאַגלידזע.

כאָטש דער כאַבאַראַווסקער גאַגלידזע, בכבודו ועצמו, איז אויף אַ האַר נישט געווען בעסער פֿון דעם אויסגעלאַסענעם פּרויען-יעגער פֿון וואַראַשי-לאַווסק, וועלכער האָט געוואַלט דערטרינקען אַ מענטשן צוליב דער גלוסטונג צו יענעם שיינער ווייב, און ביידע גאַגלידזעס זיינען ניט ווייט אַפּגעשטאַנען פֿון זייער נאַרקאַם בעריאַ. (דער פּאַלקס-קאַמיסאַר פֿון דער נ.ק.ו.ד. וועלכער פּלעגט שיקן זיינע אַדיוטאַנטן צו פּאַנגען פֿאַר אים מיידלעך אויף די אונז-ווערסיטעט-בענק). און דאָך האָט דער אַנקלאַג-בריוו פֿון געוועזענעם פּלאַט-אַפיצער געהאַט דעם געווינטשן דערפּאַלג. דער כאַבאַראַווסקער גאַגלידזע האָט זיך דערפֿילט געטראַפֿן פֿון דעם וואַראַשילאַווסקער גאַגלידזעס ווילדע מעשים, וואָס קענען נאָך צוגעשריבן ווערן אויף זיין קאַנטאַ און — דער שרייבער פֿון דער אַנקלאַגע איז באַפֿרייט געוואָרן פֿון דער פּאָליטישער באַשול-דיקונג.

נישט געקוקט אויף דעם, וואָס דער שיף-מעכאַניק האָט זיך געמוזט צוריק-

אומקערן אין זיין לאַגער אַפּצוויצן דעם אורטייל פאַרן קרימינעלן חטא. איז אַבער די שמחה ביי מיין שכן געווען גרויס. דער גרעסטער קרימינעלער פאַר- ברעכן איז אין יענער צייט ניט געאורטיילט געוואָרן אַזוי האַרב ווי דער פאַראַ- גראַף 58 (קאַנטר-רעוואָלוציאַנערע טעטיקייטן). ווערן „אַ שונא פון פאַלק“ מיינט, פאַרלירן יעדע האַפענונג ווען עס איז אַמאָל אַרויס אויף דער פריי ווי אַ ריינגעוואַשענער מענטש. מער האָב איך וועגן מיין קאַמער-שכן ניט געהערט. די פאַרשיקונגס-לאַגערן פאַר פאַליטישע זיינען געוויינלעך זייער ווייט. די סאַמע נאַענטסטע ווערן צעריסן און פאַרלוירן און מען ווייסט ניט וואו עמיין איז אַהינגעקומען. איך בין אַבער זיכער, אַז דעם שיף-מעכאַניקס כוואַסטקע ווייבל, די טאַטערשע שיינהייט, האָט אים אַרויסגעריסן פון געפּענגעניש, ער איז דאָך, נאָך אַלעמען, ניט געווען קיין פאַליטישער פאַרברעכער ...

*
**

פון די וועש, וועלכע כ'האָב געזען ליגן אויסגעוואַשענע אין דער קעלער- באַד, וואו מען פּלעגט אונדז פירן יעדע זיבן טעג, האָב איך זיך אַריענטירט, אַז אונדזער טורמע איז איבערפּולט. אַבער זיצנדיק אין קאַמער, זעט מען קיינמאָל ניט די אַרעסטאַנטן, מען הערט בלויז זייערע טריט אין קאַרידאָר. דער אויער געוואוינט זיך אפילו איין צו דערקענען טריט און זיי צו אונטערשיידן. דער אויער ווערט אַזוי עמפּינדלעך, ווי ביי אַ בלינדן. מען פראוויט זיך אפילו פאַר- שטעלן דעם געבוי, וואוקס און געשטעל פון אַ מענטשן לויט זיינע טריט. אויך די פרויען אין אונדזער טורמע האָבן זיך צוגעוואוינט צו זייער אומגליק. זיי האָבן זיך אפילו אויסגעלערנט אַ פּלירטעווע טאַן איבערן קאַרידאָר מיט זייערע טריטעלעך, אַזא ספּעציעל שפּרייזעלע פאַר אונדז, מענער, אונטער די אייזערנע שווערע טורמע-טירן ...

ביי אונדז אין טורמע זיינען געווען אַ היפשע צאָל פרויען — אַרעסטאַט- קעס. פון איבערקלאַפּן זיך מיט די מאַרזע-צייכנס אין די ווענט, האָבן מיר שוין געוואוסט ווער זיי זיינען און אין וואָס זיי ווערן באַשולדיקט. די מיינסטע פון זיי זיינען געווען יונגע מיידלעך באַשולדיקטע אין שפּיאַנאַזש. עס האָבן אַבער אויך נישט געפּעלט קיין עלטערע פרויען, קאַלוירטניצעס, וועלכע מען האָט פאַרשפאַרט פאַר „אַנטיסאָוועטישער אַגיטאַציע“. עס איז כאַראַקטעריסטיש: די פרויען האָבן זיך באַצויגן מיט צערטלעכקייט צו די מענער-אַרעסטאַנטן. זיי זיינען גרייט געווען אַליין צו הונגערן און אַוועקגעגעבן דעם פונט ברויט, וואָס זיי האָבן באַקומען, צו די מענער, וועמען עס האָט ניט געקלעקט די פאַרציע זייערע. זיי פלעגן דאָס איבערגעבן דורך אַ גוטן וועכטער, אַדער זיך אַפּרעדן דורך דער וואַנט, און איבערלאָזן פאַרשטעקט אונטער אַ רער פון דער צענט- ראַלער באַהייצונג אין טואַלעט-צימער.

איך וואָרט אויף מיין פּראָצעס

מיין אויספאַרשונג איז געווען פאַרענדיקט. איך בין געזעסן אין אַ גרויסער קאַמער און געוואָרט מען זאָל מיך רופן צו אַ געריכט. איך בין געווען געשפּאַנט און גערוועזן, געשפּרייזט נאָכאַנאַנד איבער דער קאַמער און זיך געזוהרט אויף אויסנווייניק מיין לאַנגע רעדע, וואָס איך וועל האַלטן אין מיין „לעצטן וואָרט“.

די אַנקלאַגע אין שפּיאָנאַזש איז אַנולירט געוואָרן נאָך אין צייט פון דער אויספאַרשונג. אָבער עס איז פאַרבליבן גענוג באַשולדיקונגען קעגן וועלכע איך וועל דאַרפן אַפּעלירן. איך בין דאָך באַשולדיקט אין אַרגאַניזירן אַ גרופּע, וועמענס ציל עס איז געווען „נאַציאָנאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדע“ דורך וואָרט און שרייבן.

אין מלחמה־צייט דראָט פאַר אַזאַ פאַרברעכן קעגן דער ראַטנמאַכט, מיט טויט־שטראַף, אין שלום־צייט, זעט פאַראויס דער סאָוועטישער געזעץ אַ שטראַף, פון 6 חדשים ביז 25 יאָר. אויף 6 חדשים איז נאָך קיין ילוד אישה ניט פאַר־משפט געוואָרן. אפילו מיין בעסטער אויספאַרשער, פּאַלקאָוויק ק. — וועלכער האָט זיך אויסנאַמיק באַצויגן מענטשלעך צו די באַשולדיקטע — אפילו ער האָט מודה געווען, אַז „ פינף יאָר איז די סאַמע מילדסטע שטראַף, וואָס ווערט אין אַזאַ פּאַל געגעבן. אַזאַ שטראַף גיט מען געוויינלעך אַן אַנאַלפּאַבעט, אַ מענטשן אַן בילדונג און וויסן, ווען ער פּלוידערט עפעס אַרויס קעגן פּירונגען וואָס הייבן אים נישט אָן צו געפעלן, אַן אינטעליגענטער מענטש איז אָבער מער פאַראַנטוואָרטלעך פאַר זיינע ווערטער און טאַטן.“

עס האָט ווייניק געהאַלפן מיין קאַמף מיט די אויספאַרשער און פּראָקוראָרן, ווי מיינע אומאויפהערלעכע דערקלערונגען, אַז דאָס אַלץ וואָס איך האָב געטאָן איז נישט געווען קיין אַנטי־סאָוועטישע אַרבעט און אַז די גאַנצע באַשולדיקונג איז אַ וויסטער חזק און שטייט אין אַ שאַרפן קעגנזאַץ מיט דער סאָוועטישער קאָנסטיטוציע. קאַלינין אַליין האָט דאָך באַטראַכט די יידישע אויטאָנאָמע געגנט ווי דער אָרט וואו עס דאַרפן פאַרהיט און אויפגעהאַלטן ווערן די נאַציאָנאַלע אייגנאַרטיקייט פון רוסישן יידנטום.

— יעדע זאָך האָט זיך איר צייט — האָבן מיר מיינע אויספאַרשער געגעבן צו פאַרשטיין „מיין פּאָליטישע בלינדקייט“ — ביי אונדז בייט זיך אָפּט די פּאָליטיק, מיר זיינען דיאַלעקטיקער און אונדז דיקטירט דאָס לעבן אַליין, וואָס נעכטן האָט געקענט זיין גוט איז היינט שלעכט און אפילו אַ פאַרברעכן.

איך האָב זיך שטאַרק איבערגענומען מיט דעם פּראָצעס וואָס דערוואָרט מיר. מיין גרופּע, וואָס איך זאָל האָבן אַרגאַניזירט איז, לויטן באַשולדיקונגס־אַקט, באַשטאַנען פון 7 פּערזאָן. צווישן זיי אפילו אַזעלכע, מיט וועמען איך האָב בכלל ניט געהאַט קיין שום געמיינזאַמעס. בלויז איין מאָל האָב איך, אין צייט פון דער אויספאַרשונג, זיך געזען מיט מיינע מיט־באַשולדיקטע. אייניקע פון זיי זיינען באמת געווען מיינע נאָענטסטע חברים. ווי שוידערלעך זיי האָבן זיך

געענדערט! בלייך און אויסגעדארט ווי נאך אַ שווערער קראַנקהייט. אויסגע- מאַטערטע און דערשלאַגענע פון דער אויספאַרשונג, האָבן מיר זיך אַרומגענומען, זיך צעקושט און טרערן האָבן פאַרגאַסן די אויגן. מען האָט אונדז ניט דער- לויבט צו ריידן צווישן זיך. אָבער מיר האָבן אין די געציילטע געגנבעטע מינוטן פון די היטער, זיך איבערגעגעבן דאָס סאַמע וויכטיקסטע. יעדער פון אונדז האָט דורכגעמאַכט אַן ענלעכן פעקל געמיינהייטן און פייניקונגען אויף אַזירסקיס אומדערמידלעכע „אויספאַרשונגען“.

מען האָט אונדז פאַרגעלייענט די אַלע „זאַכלעכע באַווויזן“ פון אונדזער שולד: אויסשניטן פון צייטונגען, זשורנאַלן, באַריכטן פון ליטעראַרישע אַוונטן, אויפטריטן פאַר איבערוואַנדערער, טעלעגראַמעס, בריוו און שריפטלעכע עדות- זאַגן פון מוסרים, (מ'האָט אונדז אפילו אַנגערופן זייערע נעמען). אויסער דעם, איז אין אַ באַזונדער באַנד, וועלכן מ'האָט אונדז ניט באַווויזן, געווען איינגענייט דערקלערונגען און באַמערקונגען פון דער אויספאַרשונג, ד. ה. די כסדרדיקע באַריכטן פון די „אַבסערוואַציעס“ פון די אַנגעשטעלטע געהיים-אַגענטן, וועלכע האָבן אונדז במשך פון די אַלע יאָרן נאַכגעשפירט. מיר, אַלע באַשולדיקטע שרייבער, האָבן זיך באַזונדערס געאַמפערט קעגן דעם פּונקט 11, וועלכן מ'האָט אונדז צוגעשריבן, וואָס באַדייט: אַ געהיימע אַרגאַניזאַציע. מיט וועמען? מיט שׂן? וואָס פאַר אַ שייכות האָט דער מענטש צו די שרייבער? יענער האָט ממש געהאַלטן פאַר אַ כבוד, וואָס די אויספאַרשונג האָט אים אַריינגענומען אין אַזאַ חברותא, און ער האָט „אויס דאַנקבאַרקיט“ געהאַלטן אין איין געבן אַלץ נייע און נייע „דערקלערונגען“ און דער ענין איז צעוואַקסן אַזוי, ווי די אויס- פאַרשער האָבן געפלאַנט.

ש. האָט צווישן אַנדערן דערציילט, אַז דער „ידישער אַנטיפאַשיסטישער קאַמיטעט“ האָט געזאָלט שיקן „פּערזענלעך צו סטאַלינען“ אַ ספּעציעלע דעלע- גאַציע, וואָס זאָל אים אויפקלערן די פאַקטן וועגן אַנטיסעמיטיזם צווישן די העכסטע סאָוועטישע גדולים אין קרעמל גופא. ש. האָט אויך דערקלערט, אַז דעם אויפנאַם אין קרעמל האָט פאַר דער ספּעציעלער דעלעגאַציע פון „ידישן אַנטיפאַשיסטישן קאַמיטעט“ געזאָלט דערליידיקן דער פּראָפּעסאָר זבאַרסקי, וועלכער האָט בשעתו באַלזאַמירט און אויפגעהיט לענינס קערפּער. אַט דער פּראָפּעסאָר איז געווען אַ גאַנצער בן-בית ביי סטאַלינען און האָט פאַר זיין אַרבעט אפילו באַקומען אַ סטאַלין-פּרעמיע. עטלעכע טעג האָט מיר די אויספאַרשונג געמאַטערט וועגן דעם:

— עס קען ניט זיין — האָט מען מיר געזאָגט — אַז איר, וואָס זייט געווען אַזוי נאָענט מיט מיכאַעלסן און דער קאַרעספּאַנדענט פאַר גאַנץ ביראַ-בידזשאַן, זאָלט גאַרנישט וויסן פון דעם פּלאַן.

איך האָב זיך וועגן דעם דערוואוסט ערשט פון מיין אויספאַרשער. אָבער דער אַוואַנטוריסט ש. האָט מיר, און אַלע איבעריקע באַשולדיקטע, גענוג האַרץ-ווייטאַג פאַרשאַפט מיט זיינע כסדרדיקע אויסטראַכטענישן און צעבלאַזן דעם ענין פאַר אַ גרויסן פּראָצעס.

ערשט אין לאַגער, האָט מיר ש. געפרוואווט אויפקלערן דעם פלאַן, וואָס ער האָט געהאַט פאַרטראַכט אין טורמע. מיט זיינע „דערקלערונגען“ האָט ער געוואוסט, וועלן אַלץ מער און מער מענטשן צוגעצויגן ווערן צום ענין. און וואָס גרעסער עס וועט זיך צעוואַקסן דער בלבול, אַלץ גיכער וועט קומען די אויס-לייזונג. די וועלט וועט זיך דערוויסן און מען וועט אָנהויבן שטורמען און פּראָ-טעסטירן, און דאָס, איז דאָס איינציקע, וואָס קען אונדז אַלעמען אַרויסראַטעווען פון זייערע נעגל.

ביז וואָס-ווען, האָט אונדז ש. דערווייל אָנגעטאָן געברענטע צרות, און די עטלעכע שרייבער פון דער געמשפטער גרופע, האָבן זיך געגרייט צו אַ גענעראַל-אַטאַקע קעגן דער באַשולדיקונג אין געריכט. אָבער — מען רופט אונדז ניט, מיר זיצן אין פאַרשיידענע צימערן און וואַרטן. מען רופט אונדז נישט מער אויף קיין פאַרהערן און איך האָב צייט צו אָבסערווירן מיינע מיט-זייער אין קאַמער. דאָסמאָל, זיינען דאָס אַלץ יונגע מענטשן, ביי וועמען די אויספאַרשונג איז שוין פאַרענדיקט. זיי וועט מען, ווייזט אויס, משפטן אויפן אָרט. זייערע אַקטן געפינען זיך שוין אין כאַבאַראַווסקער געגנטלעכן געריכט. אָבער וועגן אונדז הערט מען גאַרנישט — ווי אין וואַסער אַריין. מיר זיצן שוין אַכט מאָן אין קאַמער און עס זיינען דאָ נאָך פאַראַן פיר ליידיקע בעטן, וואָס ווערן ביס-לעכווייז פאַרנומען.

די טעג גייען דורך לעבעדיק, אפילו פריילעך. יונגוואַרג האַלט אין איין קאָרעספּאַנדירן מיט די מיידלעך אין דער טורמע. מען „באַשרייבט זיך“ ווי גרויסע העלדן און מען באַקומט פאַרליבטע ענטפערס, אויסגעפויקט דורך דער וואַנט. מען וויל זיך באַקענען געענטער, און מען כאַראַקטעריזירט זיך אַליין ווי אויף מאַטרימאָניאַלע אַנאַנסן אין די צייטונגען. די יונגע אַרעסטאַנטן האָבן גערעדט וועגן אַט די איבערוואַנטיקע מיידלעך-אַרעסטאַנטקעס, ווי זיי וואַלטן זיי געקענט שוין פון לאַנגע יאָרן. אויף די שפאַצירן גיט מען זיך איבער צייכנס דורך הוסטן. עס דוכט זיך אַפט, אַז די יונגע מענטשן האָבן אינגאַנצן פאַרגעסן די לאַנגע יאָרן קאַנצענטראַציע-לאַגער, אוממענטשלעכע לייזן און פיין, וואָס דערוואַרט זיי אַלע.

קוזמאַ, אַ יונגער אוקראַינישער אַפיצער, האָט געגעבן קאַנצערטן. זיין „קאַביאַק“ איז דאָס שפּילן פרויען-ראָלן. פאַרשטעלט ווי אַ פרוי, איז ער מיט צוויי יאָר צוריק אַנטלאָפן פון טורמע און אַפּגעפאַרן ביז טשיטאַ. ער וואַלט זיך אפּשר אַזוי, פאַרשטעלטערהייט, דערשלאָגן ביז אוקראַינע, ווען ניט זיין אייגענע צונג. ער האָט אין צוג דערציילט, ווי ער האָט אַפּגעטאָן אויף טערקיש די טורמע-וועכטער, האָט אים עמיץ באַלד אויסגעגעבן און ער איז תּיכּף געוואָרן אַרעס-טירט.

מיט אים אין קאַמער זיצט אויך זיינס אַ שוואַגער, אַ סערזשאַנט, וואָס איז באַזונדערס געבענטשט מיט מענלעכער שיינקייט. ער איז גאָר אַריינגעפאַלן אומזיסט און אומנישט. ער פלעגט קומען צום שוואַגער הערן ראַדיאָ, און יענער פלעגט אים דערביי באַווייזן די סאַוועטישע ענציקלאָפּעדיע, וואו עס ווערט גענוי אויסגערעכנט דאָס גאַנצע רייכטום פון אוקראַינע. איינמאָל האָט ער

אזוי אַ פּרעג געטאָן ביי זיין שוואַגער קוזמאָ, אין דער אַנוועזנהייט פון אַ גאַסט, צי ס'וואַלט נישט צייט געווען פאַר אַ „סאַמאַסטינאַ אוקראַינאַ“ (אַ זעלבשטענדיקע אוקראַינע). אזוי ווי קעגן שוואַגער, דעם אַפיצער, זיינען געווען „זאַכלעכע באַווייזן“ אַז ער האָט געוואַלט אַריבערשמוגלען געווער פאַר די באַנדעראַוועס אין אוקראַינע (ער האָט אין דעם געלייקנט). האָט מען שוין דעם יונגן, שיינעם סערזשאַנט אויך גענומען.

באַזונדערס אינטערעסאַנט איז געווען די באַשולדיקונג קעגן אַ יונגן אינזשיניער אויף אַ כאַבאַראַווסקער זאַוואַד, וואַלדימיר ג. וואַלדימיר האָט אַמאַל, בעת מ'האַט אים אויפגעפאַדערט אַנטיילצונעמען אין מאַרש פון אַן ערשטער מאַי־דעמאָנסטראַציע, געענטפערט:

— ביי אונדז גייען אינזשיניערן אין ליאַכעס, איך שעם זיך אין מיינע קליידער צו מאַרשירן אין די גאַסן.

מ'האַט שוין אונטערגעהערט נאָך עטלעכע „ראַזגאַוואַרן“ (שמועסן) זיינע. אַשטייגער, ווי ער האָט גערימט זיין פאַטאָ-אַפּאַראַטל „צייס“, מיט וועלכן ער מאַכט גוטע אויפנאַמעס, בעסער ווי מיט דעם כאַרקאָווער פאַטאָ-אַפּאַראַט, מיט וועלכן ער קאָן נישט נעמען אַזעלכע פּרעציע בילדער. דאָס האָט געמיינט, אַז ער „האַט גערימט די אויסלענדישע טעכניק און באַשמוצט די סאָוועטישע“, וואָס קוואַליפֿיצירט זיך ווי אַ פאַרברעכן, אונטער דעם פאַראַגראַף 58, פּונקט 10. ערשטער טייל. אויף יעדן פּאַל, אַן אַ „פּינפּעלר“ וועט דער אינזשיניער פון דער מ.ג.ב. נישט אַרויס.

מיין אורטייל

די יונגע אַרעסטאַנטן אין מיינ טורמע־קאַמער זיינען געוואָרן שטאַרק אַקטיוו, ווען מ'האַט די פּרויען איבערגעפירט אויפן אונטערשטן שטאַק. מיר האָט דאָס ממש אַרויסגעפירט פון געדולד. איך האָב געוואַרט מיט אומגעדולד אויף איין זאַך — אויף מיינ פּראָצעס. אומאויפהערלעך געוואַרט און געטראַכט דערפון. געטראַכט און געוואַרט. און — אַרומגעגאַנגען ווי אַ צעמישטער.

דערווייל האָט יונגוואַרג געפלאַכטן שטריקלעך פון אַרויסגעצויגענע פּעדים פון די כאַלאַטן און קאַלדּרעס, צוגעבונדן צו שאַכטעלעך פון שוועבעלעך, און אַראַפּגעלאָזן דורכן פּענצטער צו די אונטערשטע שטאַקן, וואו מען האָט אַריבערגעפירט די פּרויען־אַרעסטאַנטקעס. אין די פּושקעלעך האָבן די פּרויען אַריינגעשטאָן מאַכאַרקע (נאָך וועלכע עס איז באַזונדערס גרויס געווען דער הונגער אין טורמע) און ניט איינמאַל אויך בייגעלייגט בריוועלעך, אין וועלכע די צעווייטאַנגע נשמות פון די אומגליקלעכע האָבן אַריינגעלייגט דאָס גאַנצע האַרץ. אין די בריוועלעך האָט מען געקענט לייענען וועגן אַן עלנטער מאַמען, ביי וועמען די טאָכטער איז געווען די איינציקע שפּייערין; וועגן אַ קינד, וואָס איז ערגעץ פאַרבליבן אויף גאַטס באַראַט אַן זיין מאַמען; און וועגן אַן אויפ־געבליטער יונגט, וואָס האָט נאָך נישט באַוויזן צו לעבן.

א ספעציאַליסט צו שרייבן האַרציקע, פּאָעטישע ענטפּערס, איז געווען דער גוטער און שטילער וואַסילי. ער איז געווען אַנגעטאָן אין זיין לייזונגען זעלנער־אויפּאַרם, פון וועלכן עס זיינען אַראָפּגענומען געווען די עפּאלעטן. ער האָט זיך ספעציאַליזירט ביי אונדז אין צונויפשטוקעווען שטיקלעך צייטונגען, וואָס פּלעגן אונדז אַריינגעגעבן ווערן צוזאַמען מיט פּעקלעך שפּיז, וואָס קרובים פון די אַרעסטירטע פּלעגן צושיקן.

קיין צייטונגען האָט מען אין טורמע נישט אַריינגעלאָזט גאַנצערהייט. מ'האָט יעדע צייטונג פּריער געמוזט צערייסן אויף קיינע שטיקלעך. געהייסן האָט עס, אַז דאָס שיקט די משפּחה פּאַפּיר צום רויכערן, וואַסילי פּלעגט פון די שטיקלעך צייטונגס־פּאַפּיר צוריק צונויפשטעלן אַ גאַנצע צייטונג און גיך פּאַרלייענען די ניסן, פון וועלכע מיר האָבן אין אונדזער טורמע־קאַמער קיין אַנונג נישט געהאַט. ווער קען דערגיין דעם גרונט פון דער רוסישער נשמה? אַט דעם יונגן, בלאַנדן בחור, איז שוין צו צוואַנציק יאָר געווען באַשערט אַפּ־צוקומען אַ שטראָף פאַר מיטפילן מיט די געקרויודעטע. ער, דער יונגער „קאַמסאַמאַלעץ“, וואָס האָט קיין אַנדער ליטעראַטור ווי די, וועלכע איז אים אונטערגעטראָגן געוואָרן אין זיין מיליטערישן טייל, ניט געלייענט, ער האָט זיך פּלוצלונג גענומען אינטערעסירן מיט דער שווערער לאַגע אין די קאָלוירטן. אין דעם פּרייען אורלויב־חודש איז ער אַרומגעפאַרן איבער אַ גאַנצן ראַיאָן און שטודירט דאָס לעבן פון די קאָלוירטניקעס.

וואַסילי האָט אַנגעשריבן אַ גרעסערע אַרבעט פּול מיט קריטיק און אַנ־ווייזונגען ווי די לאַגע ראַדיקאַל אויסצובעסערן. די דאָזיקע גרויסע בריוו מיט זיינע פּאַרשלאַגן, האָט ער געוואַלט שיקן צום צענטראַל־קאַמיטעט פון דער קאַמוניסטישער פּאַרטיי אין מאַסקווע. ער האָט דעם בריוו פּאַרקלעפט און דערווייל אַריינגעלייגט אין זיין שופּלאַד. עמיץ האָט אים, ווייזט אים, נאַכגע־שפּאַנירט, אַרויסגעגנבט דעם בריוו און אים איבערגעגעבן אין דער געהיים־פּאַליציי.

מען האָט וואַסילין אַרעסטירט, אים לאַנג אויסגעפּאַרשט. ער איז אָבער מיט קיינעם נישט געווען פּאַרבונדן, מיט קיינעם זיך ניט געטיילט מיט דעם אַלעם וואָס ער האָט געטראַכט, און פּאַרטראַכט צו שרייבן צו דער העכסטער פּאַרטייאַינסטאַנץ. אָבער מען האָט אים סיי־ווי צוגעשריבן דעם פּאַראַגראַף 58. וואַסילי האָט אויפּגעוויזן, אַז ער האָט ניט געפירט קיין שום פּראַפּאָגאַנדע־אַלץ וואָס ער האָט געשריבן איז דאָך געבליבן זיין סוד און בלוז די פּאַליט־ביוראַ אין מאַסקווע וואַלט זיך דערוואוסט זיינע געדאַנקען און מיינונגען. אויך ער, פּונקט ווי איד, דערוואַרט מיט אומגעדולד דעם פּראַצעס. עס וואַרטן אויף דעם אויך די אַנדערע אַרעסטאַנטן אין קאַמער. דערווייל, פירן זיי „פּלאַטאַנישע“ ליבעס מיט די פּרויען דורך די בריוועלעך וואָס זיי שיקן איבער־אין די פּושקעלעך פון שוועבעלעך.

ענדלעך האָבן אידן זיך דערוואַרט. עס איז געקומען דער טאָג, ווען מען האָט פּלוצלונג אויסגערופן מיין נאַמען. פון אַנהייב האָבן אידן געמיינט, אַז מען פירט מיך אַצינד אין געריכט, צו מיין פּראַצעס, צו וועלכן אידן האָבן זיך אַזוי

לאנג געגרייט מיט מיין פארטיידיקונגס-רעדע. די איבעריקע ארעסטאנטן פון דעם קאמער האבן מיר אפילו געוואונטשן, אז איך זאל באפרייט ווערן, וואסילי האט מיך ארומגענומען און זיך מיט מיר צעקושט אויף דעם עכט-רוסישן פאלקס-שטייגער.

מען האט מיך געפירט דורך לאנגע, חושכדיקע און אומעטיקע קארידאָרן, ביז איך בין צום סוף שטיין געבליבן אין קאבינעט פון טורמע-גאטשאַלניק. אַ פאַרשוין אַנגעטאָן אין מלבושים פון אַ געריכטס-באַאָמטן, האָט מיר מיט אַ שמייכל באַוווּן אַ קליין, שמאַל שטיקל פאַפּיר. פון אָנהייב האָב איך אפילו ניט פאַרשטאַנען וואָס דאָס דאַרף זיין. ווען איך האָב אָבער אַנגעהויבן לייענען דאָס פאַפּירל, האָבן פייערדיקע רינגען זיך אַנגעהויבן דרייען פאַר מיינע אויגן. דאָס איז ניט געווען קיין רוף-קאַרטל פון געריכט, צו מעלדן זיך צו מיין פּראָצעס, נאָר שוין — דער אַרויסגעטראָגענער אורטייל. אַ פאַרטיקער אורטייל אָן אַ געריכט!

פון פאַפּירל האָב איך זיך דערוואוסט, אז איך בין פאַראורטיילט געוואָרן לויט צוויי פונקטן פון פאַראַגראַף 58 — פונקט צען און פונקט עלף — אויף צען יאָר שקלאַפן אַרבעט. איך האָב זיך קוים באַהערשט און געפרעגט דעם אורטייל-ברענגער:

— וואו איז דאָס געריכט? און — ווער האָט מיך געמשפט?

— זייט נישט אַזוי צעטומלט און לייענט אויפּמערקזאַמער — האָט ער

געענטפערט.

איך בין באמת געווען צעטומלט. אויסער דעם ציפער 10 יאָר פון מיין אורטייל, האָב איך ניט געזען, אז אין צעטעלע איז אַנגעגעבן, אז איך בין פאַר-אורטיילט געוואָרן דורך אַ ספּעציעלן מיליטערישן געריכט ביי דער מ.ג.ב. אין מאַסקווע.

— געמט אייך ניט צום האַרצן, האָט מיך דער באַאָמטער מיטן יעזוטישן שמייכעלע געטרייט — דער אורטייל איז גענוג מילד. ווען מען וואָלט איך געמשפט אויפן אָרט און איר וואָלט געהאַט אַ פאַרטיידיקער, וואָלט איר באַקומען אַ העכערע שטראַף. איר מעגט זיין גליקלעך, וואָס מ'האַט איך געמשפט אונטער די אויגן; אין אַזאַ פאַל גיט מען שטענדיק אַ מילדערע שטראַף. — אָבער ווער האָט עס געבעטן מיך משפטן אונטער די אויגן — האָב איך נאָך אַלץ געצאָרנט און ניט געקענט פאַרשטיין.

נאָר יענער איילט מיך צו, ער האָט ניט קיין צייט; ער דאַרף נאָך איבער-געבן די אורטיילן די איבעריקע אַנגעקלאַגטע לויט דעם זעלבן ענין.

אין טורמע-קאמער האָבן מיך די אַרעסטאַנטן מקנא געווען מיטן אורטייל. „דו ווייסט כאַטש וואָס מיט דיר איז, — האָבן זיי צו מיר געזאָגט — אונדזער גורל איז נאָך אַלץ פאַרנעפּלט“. באַזונדערס האָבן מיך באַרואיקט די אוקראַ-אינער. פאַר „סאַמאַסטינאַ אוקראַינאַ“ (אוקראַינישער אומאַפהענגיקייט) גיט מען אַצינד 25 יאָר. וואָלטן זיי געמשפט געוואָרן דורך אַ „טראַיקע“, וואָלט זיי נאָך אויך געקענט האָפּן אויף אַ „מילדן“ אורטייל פון בלויז 10 יאָר פאַרשיקונג. מיר איז אָבער דערווייל טרויעריק, פינצטער און ביטער, אויפן האַרצן.

איין קלייניקייט — צען יאר! איך נעם רעכענען, אז יעדעס יאר מיינט 365 טעג און נעכט, און צען יאר מיינט דריי טויזנט זעקס הונדערט מיט פופציק מעת-לעת פון לאגער-לעבן און שקלאפן-ארבעט. צי וועל איך דאס אלץ אויס-האלטן? וועל איך נאך אמאל זיין אויף דער פריי? וועל איך נאך אמאל זען מיינע נאענטע? דאס הארץ האט גענאגט און געקלעמט און פון מיינע מידע, ניט-אויסגעשלאפענע אויגן האבן געשטראמט די טרערן און אויפהער, און אויפהער.

פון ארעסטאנטן, וועלכע זיינען שוין געווען אין די ארבעטס-לאגערן האבן איך געוואוסט וועגן די שווערע באדינגונגען פון דער קאטארזשנער פראצע. וועגן די באנדיטישע בריגאדירן, וואס זיינען אויס דאס בלוט פון די ארעסטאנטן, ספעציעל פון די פאליטישע. איינער א גוטער אלטימסקער — ניקאלאי איי-וואנאוויטש — וואס האט שוין געהאט דורכגעמאכט 10 יאר לאגער, איז איצט מיט מיר געזעסן אין דער טורמע פונדאסניי. ער איז געווען אנגעקלאגט אין די ווערסיע, ווייל „די פערד וועלכע זיינען אים, ווי א וועטערינאר-דאקטאר, אַנפארטרויט געוואָרן, האָבן זיך ניט געהאַלטן און אויסגעפּאַרט.“ אַט דער גוטער אלטימסקער, האָט מיר איינמאַל שטאַרק באַדויערט:

— איך וועט זיין באַזונדערס שווער אין לאַגער — האָט ער טרויעריק געזאָגט — חוץ דעם, וואָס איר זייט אַ שוואַכער מענטש, זייט איר אַן אינטע-ליגענט, נישט צוגעוואוינט צו שווערער אַרבעט. דערצו נאָך זייט איר אַ ייד, און צו אייערע באַציט מען זיך שלעכט אין די לאַגערן.

איצט דארף איך שוין מער ניט איינזוהרן אויף אויסנווייניק די רעדעס, וואָס איך האָב גרייט צו האַלטן פאַרן געריכטס-טריבונאַל. איצט דאַרף איך מוט און אויסדויער אַריבערצוקומען דאָס שלעכטס, וואָס גייט מיר אַנטקעגן. עס דערוואָרט מיר נאָך אַזוי פּיל! אַזוי פּיל! און אַנהויבן, הויבט זיך איצט דער לאַנגער וועג אָן אין אַ פאַרשלאָסענעם וואַגן וואו איך וועל „פאַרברענגען“ אַט די הייסע זומער-טעג, וואָכן און חדשים. עס דערוואָרטן מיר נאָך איבער-שיקונגס-טורמעס ביז איך וועל דערגרייכן דעם ענדגילטיקן פאַרשיקונגס-אַרט. און ווער ווייס, וואו עס וועט דאָס זיין דאָס ענדגילטיקע אַרט? דאָ וויל מען וועגן דעם גאַרניט זאָגן. מען הייסט דיר וואָרטן אויפן „נאַריאַד“ (באַשטעלונג) וואָס דאַרף אַנקומען פון די לאַגערן פאַר פּרישע אַרבעטס-הענט.

אויפן וועג צום שקלאפן-לאגער

ס'איז געווען אַ הייסער יולי-טאָג און אין טורמע-קאַמער איז מען אַרומ-געגאַנגען אין די בלויזע אונטעררוועש. דער מאַכאַרק-רויך האָט נאָך מער פאַרפעסטעט די הייסע, אַנגעברענטע לופט. דאָס קליינע טירעלע אין אונדזער פענצטער האָט אונדז קנאַפּ וואָס אָפּגעפּרישט. עס האָבן זיך ניט געקלעפט קיין שמועסן. אפילו די שאַרפע פעפּערדיקע וויצן פון די יונגע אוקראַינער האָבן נישט געהאַט קיין אָפּנעמער. מען האָט זיך צוועצט אויף די נאַרעס, און פון היץ און מידקייט געדרעמלט.

דער טורמע-וועכטער האט גלייך גענומען קלאפן אין טיר, אויפגעוועקט די דרימלענדיקע ארעסטאנטן, וואס האבן עובר געווען אויפן טורמע-פארבאט צו שלאפן נישט אין דער דערצו באשטימטער צייט לויטן רעגולאציע. אייוואן, איינער פון די ארעסטאנטן, האט מיט א שוואכער שטים געחלומט אויף דער וואר, וועגן זיין דארף ביי דער וואלגע, וואו ער פלעגט זיך יעדן זומער-טאג באדן, שווימען גאנצע מיילן. אך, דער טייך! דער טייך! קיין זאך איז אים איצט ניט אזא שאד, ווי דער טייך! אפילו ניט די מיידלעך, וועלכע ער פלעגט מיט זיין הארמאשקע פארוויגן אין טאנץ. און איינע פון זיי איז דאך געווען אזא שיינע, קאטיא, מיט די בלויע אויגן ווי די קארן-בלימלעך אין פעלד. ער האט פאר אונדז אין קאמער געמאלן דעם טייך בייטאג, ווען ער איז געווען איין שטיק צעגאסן זילבער, און פארנאכט ביים זון-אונטערגאנג, ווען פונעם זילבער ווערט גאלד. ער וואלט אלץ אוועקגעגעבן פארן לאזן אים זיך אויס-באדן אין פרישן שטראמיקן טייך-וואסער. און דא, ביי אונדז אין דער טורמע-קאמער איז די לופט אזוי געדיכט, פשוט צו שניידן מיט א מעסער. די 15 מינוט שפאציר אויפן הויף זיינען אזוי ווייניק! עס צערייצט בלויז דעם אפעטיט. פונדעסטוועגן טראכט יעדער ביי זיך: ווי גוט עס וואלט געווען, מען זאל אין אזעלכע הייסע טעג ניט שיקן אין ערגעץ. אין די עשאלאגען איז נאך ערגער. דא, קען מען כאטש טרינקען, ווען מען וויל און וויפל מען וויל, קאלטן וואסער און מען קען ארומגיין האלב נאקעט און חלומען פון א טייך מיט פרישן שטראמיקן וואסער...

אין אט אזא היץ האט זיך פלוצלונג צעעפנט אונדזער אייזערנע טורמע-טיר. אין קאמער איז אריינגעקומען א יונגער לייטענאנט פון דער וואך, געווארפן אויף מיר א שארפן בליק און מיד געהייסן מיטנעמען מיינע זאכן און מיטגיין מיט אים. דאס האט געהייסן, אז אין דער קאמער וועל איך מער ניט צוריק-קומען. אבער אין קיין צווייטן קאמער האט ער מיך נישט אריבערגעפירט. ער האט מיר געמאלדן, אז דער „נאריאד“ (באשטעל-צעטל) פון לאגער איז שוין אגעקומען פאר מיר.

אין דער קאנצעלאריע פון טורמע איז שוין געשטאנען גרייט מיין הילצער-נער טשעמאדאן מיטן ביסל וועש און קליידער, וואס האבן זיך געפונען דעם גאנצן יאר פון מיין ארעסט, אין טורמע-קעלער. אויף מיר האט שוין געווארט א וועכטער פון ארעסטאנטן-צוג, ער האט מיר „איבערגענומען“ ביי דער טורמע-אדמיניסטראציע און באקומען אין א פארזיגלטן גרויסן קאנווערט דעם קיצור פון מיין „דיעלא“. איך, ווידער, האב באקומען אויף 5 טעג פראדוקט, וועלכע זיינען באשטאנען פון ברויט, געזאלצענע פיש און א ביסל צוקער. דער נייער וועכטער מיינער, האט דורכגענישטערט מיין טשעמאדאן און ארויסגענומען פון דארט דעם זייגער. אן ארעסטאנט טאר ביי זיך ניט האלטן קיין זייגער, ווייל ער טאר קיינמאל ניט וויסן ווי שפעט עס איז. אזעלכע ידיעות קאנען נאך פאר-לייכטערן די פלענער צו אנטלויפן. צום סוף האט ער מיר א זאג געטאן: „פאידיאם!“ (געגאנגען).

איך האב מארשירט פאראויס מיטן טשעמאדאן אין איין האנט און דעם

זעקל פראָדוקטן אין דער צווייטער, ביזן מיטן הויף פון דער גרויסער קרימינע- לער טורמע, וואָס שטייט אַ ביסל אָפגערוקט פון דער אויספאַרשונגס-טורמע פאַר פּאַליטישע אַרעסטירטע. דאָרט האָט שוין געוואָרט אַ טורמע־קעטשל אָנגעפראָפּט מיט אַנדערע אַרעסטאַנטן. אין דאָזיקן קעטשל זיינען ניט געווען קיין באַזונדערע ווענטלעך ווי אין דעם „טשאַרני וואַראָן“ (שוואַרצע קראַצ), אין וועלכן מען פלעגט אונדז פירן צו דער אויספאַרשונג. דאָ זיינען אַלע געווען צוויפּעקוועטשט צוזאַמען, פרויען און מענער. די גאַנצע צייט איז דער קאַנוואַי געשטאַנען אין קליינעם קאָרידאָרל, וואָס איז געווען אָפגעשלאָסן פון אונדז, אַרעסטאַנטן.

מיין שכנטע איז געווען אַ יונג פּרעכטיק מיידל. זי איז געזעסן לעבן מיר און האָט אָן אויפהער געוויינט. איר האָט מען צו אונדז געבראַכט פון דער קרימינעלער טורמע. מיט טרערן אין די אויגן האָט זי מיר דערציילט וועגן איר שווערן אורטייל פון 25 יאָר, וואָס זי האָט באַקומען פאַר עפעס געלט־ מאַכונאַציעס, אויף אַ גרויסער סומע, אין אַ רעגירונגס־געשעפט. זי האָט געהויבן די הענט צום הימל און אויסגערופן:

— גאַטעניו, כ'האָב דאָך גאָך אַזוי ווייניק געלעבט אויף דיין וועלט!

ניט אַלע האָבן גענומען די אורטיילן אַזוי ערנסט. געווען אפילו אַזעלכע, וואָס האָבן אַזוי הויך געזונגען, אַז דער קאַנוואַי האָט גאַכאַנאַנד געמוזט קלאַפּן אין טיר, זיי איינצושטילן. דאָס זיינען געווען קרימינעלע פאַרברעכער, ביי וועמען די „עטאַפּן“ — דאָס אַריבערפירן פון איין טורמע אין אַן אַנדערער, אָדער דאָס אַריבערפירן אין אַ לאַגער, — איז שוין געווען אַ געוואוינהייט. זיי האָבן געפּלירטעוועט מיט די יונגע אַרעסטאַנטקעס, ניט זשאַלעווענדיק דערביי קיין גראַבע וויצן און מיט זייערע טאַטואַירטע נאַקעטע אַרעמס געהאַלטן די מיידלעך אין איין גלעטן און קנייפן, און דאָס יונגוואַרג האָט דערביי פּריילעך געקוויטשעט ווי די חזירמלעך, וועלכע מען פירט אין זעקלעך אויף אַ יאָריד.

אַט זיינען מיר שוין ביי דער באַן־סטאַנציע, וואו עס שטייען גרייט פיר „סטאַליפּין־וואַגאַנעס“ פאַר אונדז — וואַגאַנעס מיט גראַטעס אויף די פענצטער און באַזונדערע פאַרגראַטעוועטע אָפּטיילונגען פון אינעווייניק. דער קאַנוואַי האָט מיך צוגעפירט צו איינעם פון די וואַגאַנעס, וואָס איז שוין געווען איבער־געפּילט. די וואַגאַנעס שלעפּן זיך שוין אַזוי פון ווייטן וולאַדיוואַסטאַק און זיי ווערן אויפן וועג גאָך פאַרפּולט מיט אַרעסטאַנטן פון די פאַרבייפאַרנדיקע שטעט. אין מיין „קופּע“ זיינען שוין אַלע זיץ־פלעצער פאַרנומען, אפילו די אויבערשטע צוויי שטאַקן אויך. איך כאַפּ אַ קוק אויף מייע שכנים: טיפּישע געזיכטער פון פאַרברעכער. האַלב־נאַקעטע און אין מאַטראַסן־העמדלעך (אַ שוואַכקייט אַזאַ, ביי די קרימינעלע, צו געשטרייפטע מאַטראַסן־העמדלעך), האָבן זיי זיך געפאַרעט אַרום איינעם אַ „גרינעם“, פּאַליטישן אַרעסטאַנט, וואָס איז געווען גוט אָנגעטאָן און האָט פאַרמאַגט אַ שיינעם טשעמאַדאַן. דער פּאַליטישער אַרעס־טאַנט האָט זיך געווערט, ער האָט געדראַט צו דערציילן די וואַך, אָבער די וועכטער האָט מען ניט געזען. זיי זיינען געווען ערגעץ ביי דער טיר און ניט געהערט, אָדער ניט געוואַלט הערן, די געשרייען וואָס האָבן זיך געטראָגן פון

אונדזער „קופע“. דערווייל האט מען מיין שכן בארויבט פון דאס ביסל אויבער-
העמדער און קאסטיומען. ווי א צולאג האט ער נאך אריינגעכאפט א ביסל קלעפ
אין די זייטן.

איך בין געזעסן אויף מיין טשעמאדאן און אפילו ניט געטראכט וועגן מיין
אַרעמקייט, די נעבעכדיקע קליידער, וואָס ליגן אין דעם. מ'האָט מיר צוגענומען
דאָס לעבן, וועל איך זיך דאָ גיין שלאָגן צוליב עטלעכע העמדער? איך האָב
שוין פון טורמע געוואוסט, אַז דאָרטן וואו די קרימינעלע זיינען אַ מערהייט,
וועלן זיי שוין אויספירן דאָס זייעריקע און באַרויבן די מיטפאַרער. איך האָב
געטראַכט, צי איך וועל בכלל אין אַזאַ „געזעלשאַפט“ קענען דערפאַרן ביז דעם
איבערשיקונגס-פּונקט. דערצו איז אין וואַגאָן געווען אַזוי הייס, אַז אַ שוועבעלע
האַט זיך קוים אַנגעצונדן. ווען די צינגער האָבן זיך אויפגעבונדן ביי די אַרעס-
טאַנטן, האָב איך זיך דערוואוסט, אַז מיט אונדז פאַרן די אמתע „העכט“.
דער היפט-שלעגער איז געווען ניט קיין געוויינלעכער פאַרברעכער, ער איז
געווען אַ „מאַקרישקע“, אַ גנב-מערדער. ער האָט זיך באַרימט, אַז כדי צו
באַקומען דעם מאַנטל, וואָס ער טראַגט, האָט ער דערהרגעט אַ יונגן יינגל. פון
אַנהייב האָט ער דעם יינגל געהייסן אַפגעבן דעם מאַנטל מיט גוטן. ווען יענער
האַט געשריען און גערופן נאָך הילף האָט ער אים דערמאַרדעט. „מאַקרישקע“
רופט מען געוויינלעך אַזאַ רויבער, וואָס האָט ליב ביי זיין רויב-אַרבעט צו פאַר-
גיסן בלוט, אפילו גנבים האָסן אַזאַ איינעם.

אַ צווייטער אַרעסטאַנט אין וואַגאָן, מיט אַ צעשניטן לייב און אַ בלינד אויג,
האַט זיך אויסגעצייכנט מיט רואיקייט און קאַלטבלוטיקייט. ער איז געווען אַ
מאַן פון אַ יאָר 60, אַן אַלטער באַנדיט, וואָס איז שוין אַפגעזעסן לאַנגע לאַגער-
טערמינען. אים האָט מען צו אונדז געבראַכט אַזש פון קאַמטשאַטקע, וואו ער
האַט אויסגעפירט אַ רויב-אַנפאַל אויף אַן אַלט פאַר-פּאַלק. מ'האַט אים פאַר-
משפט אויף 25 יאָר. (ס'איז געווען די צייט ווען טויט-שטראַף איז אַפגעשאַפט
געוואָרן אין רוסלאַנד און די טויט-אורטיילן זיינען פאַרביטן געוואָרן אויף 25
יאָר פאַרשיקונג). אין וואַגאָן האָט דער פאַרשוין געהאַלטן אין איין דערציילן
וועגן זיינע „אויפטוען“ פון הרגענען מענטשן מיט אַזאַ רואיקייט, ווי ער וואַלט
אַשטייגער גערעדט וועגן אַ געוויינלעכער טאַג-טעגלעכער אַרבעט. אַרום אַט
די צוויי האָבן זיך גערביבן די איבעריקע קרימינעלע און אַ צענדליק יונגוואַרג,
יינגלעך, וועלכע זיינען געמשפט געוואָרן פאַרן אַנטלויפן פון „פּ.ז.א.“ (אַן אַרבעט-
שול פאַר יונגטלעכע) און באַקומען אַ יאָר אַדער 6 חדשים יוגנט-לאַגער. אויף
דער באַן האָבן זיי באַדינט די באַנדיטן ווי „שעסטיאַרקעס“ (באַדינער).

אין טיישעט

אין די ענגע און שמוציקע וואַגאַנעס אין וועלכע מען האָט מיר, צוזאַמען מיט די אַנדערע אַרעסטאַנטן, געפירט אין די שקלאַפֿן-לאַגערן איז דאָס עסן וואָס מען האָט אונדז געגעבן באַשטאַנען פֿון אַ שטיקל ברויט און שטאַרק-געזאַלצענע פּיש. מען האָט דעריבער פּיל געטרונקען און ווען מען האָט גע-דאַרפט אַ קליינע באַדערפעניש, האָבן זיך די אַרעסטאַנטן געבעטן ביי די וועכטער, אַז מען זאָל זיי צופירן וואו מען דאַרף. אין דער ערשטער ריי זיינען געווען די קרבנות — די פּאַליטישע אַרעסטירטע. זיי, האָבן די וועכטער נישט געוואָלט נאַכגעבן. ווי מיר האָבן זיך שפּעטער דערוואוסט, האָבן די וועכטער געמאַכט שותפות מיט די רויבער. די צוגערויבטע זאָכן פֿון די פּאַליטישע אַרעסטירטע זיינען פּאַרקויפט געוואָרן אויף די סטאַנציעס וואו די באַן האָט זיך אָפּגעשטעלט און די וועכטער האָבן זיך געטיילט מיטן געלט מיט די קרימינעלע פּאַרברעכער. די פּאַליטישע אַרעסטאַנטן האָבן געפֿונען אַן אויסוועג. מען האָט זיך באַמיט די קליינע באַדערפענישן צו טאָן אין קאַלאַשן, אָבער דערפֿאַר האָט מען מיט דעם לעצטן באַדאַרפט אָפּצאַלן די באַנדיטן, זיי זאָלן גאַרנישט האָבן דאַקעגן.

מיט מיינע זאַכן האָב איך זיך זייער גיך און אַן האַרצווייטאַג צעשיידט. ווען איך בין דאָס ערשטע מאָל צוריקגעקומען פֿון טואַלעט-וואַגאַן, האָב איך געטראָפֿן אַ האַלבן טשעמאַדאַן. מען האָט מיר נאָר איבערגעלאָזט עטלעכע קלייניקייטן, אַ ביסל אַלטע ווערטלאָזע זאַכן. אָבער אזוי ווי איך האָב אפילו קיין וואָרט ניט אַרויסגעבראַכט וועגן דעם, האָבן מיר די פּאַרברעכער פּאַר מיינע אַנצוגן געגעבן זייערע אָפּגענוצטע אַלטע מלבושים, ממש שמאַטעס, איך זאָל נישט אַרומגיין קיין נאַקעטער.

— אַז מען פירט זיך אויף צווישן אונדז אַרנטלעך — האָט דער מיט איין אויג צו מיר געזאָגט, — אַז מען מאַכט ניט קיין געוואַלדן, האָבן מיר, גנבים, אויך אַ האַרץ...

באַזונדערס איז געווען אַ גרויס רחמנות אויף איינעם אַ זקן, אַ פּאַליטישן אַרעסטאַנט פֿון וואַדיוואַסטאַק. דער אַלטער האָט געהאַט אַ לויזן מאַגן און כאַטש ער האָט די גאַנצע צייט, אויסער דעם ביסל "קיפּיאַטאַק" (הייס וואַסער), וואָס מען פּלעגט אַרײַנגעבן בלויז איינמאָל אַ טאַג מיט אַ דאַרן סוכאַר, גאַרניט גענומען אין מויל, האָט ער נאַכאַנאַנד געהאַט ווייטאַגן אין בויך.

די סאַניטאַרע אָפּטיילונג אין צוג האָט אים נאָר געגעבן פּראַשקעס. אָבער אזוי ווי ער האָט קיין היץ ניט געהאַט, האָבן זיי אים ניט אָנערקענט פּאַר גענוג קראַנק, אַז מען זאָל אים אַריבערנעמען אין ספּעציעלן קראַנקן-קופּע. דער אַלטער, וועמען די וועכטער האָבן ניט געלאָזן אָפּט גיין אין טואַלעט, האָט געטאָן די באַדערפענישן אונטער זיך עטלעכע טעג, ביז די באַנדיטן אַליין האָבן אויפּגעהויבן אַ טומל, ערשט דאָן האָט מען דעם קראַנקן אַלייטשקן אַריבערגע-פירט אין דער "סעפּאַראַטקע", אַ מין קאַרצער אין וואַגאַן.

דערווייל איז די באַן געלאָפֿן אַלץ ווייטער און טיפּער, געשניטן די אומ-ענדלעכע שטחים, געשלעפט די טרויעריקע וואַגאַנעס מיט די אַרעסטאַנטן, און פון צייט צו צייט זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ סטאַנציע. און דאָ, פון סאַמע דנאָ פון לעבן, פון עלנט און עקל, כאַפּסטו אַ מאַל אַ קוק אויף דער פּריי, דורך די גראַטן־פענצטערלעך.

אַט האָט זיך דער צוג אָפּגעשטעלט, און קעגנאיבער וואַרט אַ צווייטער צוג, אַ פּאַסאַזשיר־צוג, מיט שלאַף־וואַגאַנעס. אויפן פּעראַן זעסטו אַרויסגיין פּיין־אָפּגעראַזירטע, אויסגעוואַשענע, אויסגעשלאָפענע, זאַטע, קרעפּטיקע מענער אין שיינע קליידער. נעבן זיי — צעשמייכלטע, קאַקעטירנדיקע יונגע פּרויען. מען „באַטראַכט“ די סטאַנציע. מענער ווייזן אַרויס מבינות, ווייזן אָן מיט די פינגער דאָ און דאָרטן, דערקלערן די פּרויען וואו זיי געפינען זיך. און די פּרויען טענצלען אַרום איבערן פּעראַן מיט זייערע דראָבע טריטעלעך. צי זעט ניט קיינער פון זיי אונדזערע אַרעסטאַנטן־וואַגאַנעס? צי פּאַלט קיינעם פון זיי ניט איין, אַז מאַרגן איבערמאַרגן, קען ער זיך אויך געפינען אין די זעלביקע וואַגאַנעס ווי מיר?

אויף דעם אַכטן טאָג זיינען מיר אָנגעקומען אין דעם איבערשיקונגס־פּונקט אין טיישעט. אַכט טעג אין קאַשמאַרן סטאַליפּינסקן וואַגאַן דערפון בלויז אין מעת־לעת אין דער איבערשיקונגס־טורמע אין אירקוטסק.

טיישעט, וואָס ליגט אויפן סאַמע מיטן וועג, צווישן מאַסקווע און וולאַדיוואַס־טאַק, איז אַ שרעקונגס־וואַרט פאַר יעדן אַרעסטאַנט. ס'איז מזרח־סיביר. עט־לעכע הונדערט קילאָמעטער ווייטער, הייבט זיך אָן דער אַמורער באַן־וועג. אָבער טיישעט מיינט ניט בלויז דעם פּונקט טיישעט, כאַטש בלויז אין אַט דער צעוואַרפענער, סיבירער שטאַט מיט די הילצערנע הייזער און טראַטוואַרן זיינען אויך פאַראַן אַ צענדליק שקלאַפֿן־לאַגערן. אין „טיישעט־לאַג“, אַ סיסטעם פון צענדליקער לאַגערן וואָס ציען זיך אויף אַ שטח פון הונדערטער קילאָמעטער. די ערשטע לאַגערן האָבן דאָ געבויט די אַרעסטאַנטן פון די פּריערדיקע יאָרן 1937-1938, די אַרעסטירטע פון דער אַזוי גערופּענער „יעזאַוושטינע“ (אויפן נאַמען פון „באַרימטן“ סאַדיסט און הענקער יעזשאַוו, דעם פּאַלקס־קאַמיסאַר פאַר אינערלעכע אָנגעלעגנהייטן). שפעטער האָט מען קיין טיישעט פאַרשיקט די יאַפּאַנישע קריגס־געפּאַנגענע, וועלכע האָבן געאַרבעט ביים פאַר־לענגערן די באַן־ליניע פון טיישעט צו דער לענאַ. פון זיי זיינען געבליבן — בית־עולמס. די יאַפּאַנער, צוגעוואוינט צו אַ מילדן קלימאַט, האָבן ניט אויסגעהאַלטן די סיבירער פּרעסט און זיינען געפּאַלן ווי די פּליגן, שפעטער איז דאָרט געוואָרן אַ פאַרמאַכטער לאַגער, דאָס הייסט, אַ לאַגער מיט אַ זייער שטרענגן רעזשים. צו יעדן נומער פון אַ פּונקט (לאַגער־אַפּטיילונג) ווערט צוגעגעבן אַ „0“. למשל, 041, 023 און אַזוי ווייטער. אין אַט דעם רינגעלע ליגט די קללה... דאָס רינגעלע באַדייט: איזאַלירט און פאַרשלאָסן. דער רעזשים אין די לאַגערן איז ווי אויף קאַטאַרגע, מיטן אונטערשייד, וואָס מען טראַגט ניט קיין קייטן אויף די פּיס. די אַרעסטאַנטן אַרבעטן דאָרט צען שעה טעגלעך, און פירן אויס די שווערסטע פיזישע אַרבעט. זיי באַקומען גאַרניט באַצאַלט

פאר דער ארבעט, דער ארעסטאנט ארבעט בלויז פאר דעם ביסל עסן. 10 אזויגער ביינאכט ווערט די גאנצע געגנט אפגעשלאסן ביז 6 אינדערפרי. די ארעסטאנטן טראגן דארט נומערן אויף זייערע פלייצעס און אויף די הויזן, פון דארטן איז דערלויבט צו שרייבן בריוו צו קרובים בלויז צוויי מאל אין פארלויף פון א יאר.

אויפן „איבערשיקונגס-לאגער“ אין טיישעט, איז דער רעזשים, דאקעגן, א ביסל לייכטער. צי ווייל עס איז נאענט צו א באן און נאטשאַלסטוואַ האָט מורא, אַז די אַרעסטאַנטן זאָלן זיך ניט צעבונטעווען און אַנטלויפן, צי ווייל דאָ קומען נייע מענטשן צווישן וועלכע ס'זיינען פאַראַן אַ סך קרימינעלע, וועלכע ווערן געוויינטלעך געשיקט אין אַ צווייטן לאַגער נענטער צו דער לענע, ווי ס'זאָל ניט זיין, איז עס אַנדערש ווי אין דעם פאַרמאַכטן לאַגער. דאָקעגן, זיינען די וועכטער אין דעם „איבערשיקונגס-לאַגער“ אין טיישעט געווען שלעכטע. איבערפירנדיק די אַרעסטאַנטן פון דער באַן-סטאַנציע צום לאַגער-פּונקט אין אָפּענע לאַסט-אויטאָס, וואָס פאַרן אויף אַ זייער שלעכטן שאַסיי, פול מיט גריבער און בערגלעך, און עס טרייסלט אַרויס די קישקעס, קלאַפן זיי מיט די פּריקלאַדן פון די ביקסן איבער די הענט, ווען מען פּרואווט זיך אָנהאַלטן אָן די ווענטלעך פון אויטאָ. דער קאַנוואַי פאַרביטערט אַזוי דעם האַלב-שעהיקן וועג, אַז מען דערלעבט קוים אַנקומען צום פּונקט, וואו מען אַטעמט אָפּ אַ ביסל פּרייער, כאַטש מען דאַרף וואַרטן לאַנגע שעהן אין אַ גרויסער היץ און אַן אַ טראַפּן וואַסער.

אַרום און אַרום דעם לאַגער איז אַ הויכער הילצערנער פאַרקאַן, מיט עטלעכע רייען שטעכעדיקן דראַט פון אויבן אַלס צוגאַב. דערצו נאָך זיינען די ערשטע צוויי מעטער לעבן פאַרקאַן דערקלערט פאַר אַ פאַרבאַטנע זאַנע, און די וועכטער אויף די לאַגער-טורעמלעך האָבן רעכט צו שיין יעדן אַרעס-טאַנט, וואָס געפינט זיך אין דער פאַרבאַטענער צוויי מעטערדיקער זאַנע. אַבער דאָך איז איבער דיין קאַפּ אויסגעשפּרייט אַ גרויסער פּרייער הימל און מען קאָן אַטעמען מיט פּרישער לופט.

ווען איך בין אַנגעקומען קיין טיישעט, איז די גאַנצע „פּערעסילקע“ (איבערשיקונגס-פּונקט), ממש געווען באלעגערט מיט אַרעסטאַנטן, פאַרשיקטע אַהער, און אַזוינע וועלכע מען האָט באַדאַרפט איבערשיקן ווייטער. די באַראַקן זיינען געווען איבערפּולט און מען איז געשלאָפּן אויפן דיל. די הילצערנע נאַרעס זיינען שוין פון לאַנג געווען פאַרנומען.

ווען איך בין געבראַכט געוואָרן אין דעם איבערשיקונגס-לאַגער אין טיישעט, בין איך צוגעטיילט געוואָרן צו אַ בריגאַדע. דער בריגאַדיר איז געווען אַן אַרמענער, אַ כּיטערער, אַ דורכגעטריבענער, אַבער ניט קיין שלעכטער. ער האָט מיך באַקענט מיט די געזעצן פון לאַגער און מיט די רעכט, וואָס אַ בריגאַדיר האָט. דאָ זיינען מיר דערווייל, צייטווייליק, האָט ער געזאָגט. אַבער מיר דאַרפן אויך דאָ אויספירן פאַרשיידענע אַרבעטן. מיר וועלן דורכגיין אַ „קאַמיסאַווקע“, און אַ דאָקטאָר וועט שפּעטער קוואַליפּיצירן אונדזערע „קאַטע-גאַריעס“: ווער עס וועט באַקומען ערשטע קאַטעגאָריע, ווער צווייטע, און

ווער עס וועט ארויס ווי אן אינוואליד. אויב מען ווערט אָנערקענט ווי אן אינ-
וואַליד, האָט מען אַ שאַנס אַריינצופאַלן אין אַ לייכטן לאַגער, וואו די אַרבעט
איז ניט אַזוי קאָמפּליקאָרט. דערווייל, אָבער, איידער וואָס און ווען,
דאַרפן מיר גרייט זיין אויף יעדן רוף פון אונדזער בריגאָדיר. אַזוי ווי קיין
אַרבעט איז אין די ערשטע עטלעכע טעג נישט געווען, האָב איך מיר אַרומ-
געדרייט איבערן לאַגער. פון מיין איינגעבוירענער נייגעריקייט האָב איך באַ-
טראַכט די מענטשן, געשמעקט מיט זיי, און זיך דערוואוסט נייס.

נאָך נייס בין איך דאָך אַזוי אויסגעהונגערט געווען, נאָכן אַפּוּזן אַ יאָר
אין טורמע, וואו איך בין געווען אָפּגעריסן פון דער לעבעדיקער וועלט. דער
עיקר: דאָ האָב איך באַגעגענט יידן. אין טורמע זיינען אַחוץ די ביראַ-בידזשאַ-
נער, מסתמא אויך געזעסן נאָך יידן. אָבער מען האָט זיי קיינמאַל ניט אַריינגע-
זעצט מיט אונדז צוזאַמען אין איין קאַמער. די טורמע-מאַכט האָט דאָס זיכער
באַוואוסטיניק אויסגעמיטן. פאַר דעם גאַנצן יאָר צייט בין איך בלויז אַ קורצע
צייט געזעסן מיט אַ ייד פון דער שטאָט קאַמסאַמאַלסק. ער איז געווען אן
אַסימילירטער ייד, וואָס האָט ניט געקענט קיין וואָרט יידיש. און דאָך איז ער
געווען אַרעסטירט פאַר יידישן נאַציאָנאַליזם, ווייל ער האָט זיך אַרויסגעזאַגט
אין זיין זאָוואַד קעגן אַנטיסעמיטיזם אין רוסלאַנד. דעם דאָזיקן ייד האָט מען,
אָבער גיך, צוגענומען פון מיין קאַמער. ווייט אויס, אַז עס איז פון אָנהייב אן
דאָ געמאַכט געוואָרן אַ טעות מיט דעם, וואָס מען האָט אונדז, צוויי יידן, צוזאַמען
געבראַכט אין איין קאַמער.

דאָ, אויף דער טיישעטער „פּערעסילקע“, זיינען אָבער געווען אַ סך יידן.
מערסטנס זיינען די דאָזיקע יידן געקומען פון מאַסקווע. געווען דאָ דער באַ-
קאַנטער רוסיש-יידישער שרייבער א. א. וועמענס ווערק עס זיינען גרינטלעך
קריטיקירט געוואָרן פאַר „קאַסמאַפּאַליטיזם“. שפּעטער האָט מען ביי אים
געפונען נאָך אַ זינד און אים פאַרמשפט אויף 10 יאָר פאַרשיקונג.
די פּרויען אויף דער „פּערעסילקע“ זיינען געווען אָפּגעטיילט מיט אַ פאַר-
קאַן. אָבער זיי האָבן געגעסן אין איין „סטאַלאָוקע“ (עס-צימער) מיט די
מענער, און אויך צוזאַמען געאַרבעט. די מערהייט פון זיי זיינען געווען אָנגעקלאָגט
פאַר מיטהעלפן דער אוקראַינישער נאַציאָנאַליסטישער באַוועגונג. אָבער עס
זיינען אויך געווען אַ היפשע צאָל רוסישע, דייטשע און עטלעכע יידישע פּרויען
און אפילו יאַפּאַנערינס.

אויף אַ „פּערעסילקע“ ברענגט מען ניט נאָר בלויז נייע אַרעסטאַנטן. דאָ
ווערן איך אַפט אַרויסגערופן פון די צעוואַרפענע לאַגער-פּונקטן אַלטע אַרעס-
טאַנטן. פאַראַן צווישן זיי אַזעלכע, וואָס זיינען שוין אָפּגעזעסן זייערע טער-
מינען, און דאָ, אין דער פאַרוואַלטונג פון די לאַגערן, ווערן „אויסגעפאַרמירט“
זייערע דאָקומענטן, און זיי ווערן ערגעץ ווייטער פאַרשיקט אויף „וואַלנאַיע
פּערעסילעניע“ (פּרייע פאַרשיקונג), דאָס הייסט, פאַרבלייבן אן אַרעסטאַנט,
וואָס איז ניט אַרומגערינגלט מיט קיין פּלויט. דאָ ווערן אויך געבראַכט אַרעס-
טאַנטן אויף נייע פאַרהערן. פון די יידישע אַרעסטאַנטן, מיט וועלכע איך האָב

זיך באַגעגענט, האָב איך זיך ערשט דערוואוסט, וואָס פאַר אַ קאַלאָסאַלן פאַר-
נעם עס האָבן אָנגענומען איבער גאַנץ רוסלאַנד די אַרעסטן פון יידן אין די
לעצטע חדשים פון 1948. אויף דער דאָזיקער „פּערעסילקע“ אַליין, אויף
וועלכער עס האָבן זיך געפונען איבער צוויי טויזנט אַרעסטאַנטן, (געציילט
בעת דעם „אַפעל“), האָבן יידן אויסגעמאַכט אַ דריטל פון אַלע אַרעסטירטע.
אַבער נישט בלויז די אַרעסטירטע לויט דער „ידישער דייעלאַ“ זיינען דאָ
געווען פאַרטראַטן. עס האָבן דאָ נישט אויסגעפעלט קיין קרבנות פון אַנדערע
משונהדיקע באַשולדיקונגען, ווי די „דייעלאַ“ פון די „זשוקאָוועס“. דאָס זיינען
געווען הונדערטער — און אפשר טויזנטער — הויכע מיליטער-לייט, וועמענס
זינד ס'איז באַשטאַנען אין זייער אָנערקענונג פאַרן באַרימטן סאָוועטישן מאַרשאַל
זשוקאָוו, ווי דעם העלד פון סאָוועטישן זיג איבער נאַצי-דייטשלאַנד, און נישט
סטאַלין.

אין אונדזער סאַניטאַרן אָפטייל, צום ביישפּיל, האָט געאַרבעט אַ קראַנק-
שוועסטער, וועלכע איז געווען די פּרוי פון זשוקאָווס אַדיוטאַנט. מאַן און ווייב
זיינען ביידע פאַרמשפט געוואָרן פאַרן אָנטייל נעמען אין אַ כלומרשטן בונט
קעגן „גרויסן פאַטער און לערער פון די פעלקער“.

אין דעם איבערשיקונגס-פונקט אין טיישעט האָב איך אויך באַגעגנט אַ
היפשע צאָל פאַרשייער פון פאַרשיידענע רעליגיעזע סעקטעס, איבערהויפּט
באַפטיסטן, „עדות פון יעהאָוואַ“ און אַנדערע. זיי זיינען אַלע געוואָרן באַשולדיקט
און פאַרמשפט פאַר „מיטאַרבעט מיטן אויסלענדישן קאַפיטאַליזם“.

אין לאַגער איז געווען ענג, שמוציק, שווער און ביטער דאָס לעבן און
דאָך, אין אַ געוויסן זין, אינטערעסאַנט. מאַדנע, אַבער איך געדענק ווי ס'איז
מיר דאָרט אויפגעקומען אין קאַפּ דאָסטאַיעווסקיס אַן אויסטערלישע פאַר-
צייכענונג: „דאָס ערשטע געפיל, ביי דער ניס אַז עמיצער אַ נאַענטער
איז פּלוצלונג געשטאַרבן איז — פּרייד“. איך האָב זיך שטענדיק שאַרף קעגן-
געשטעלט אַט דעם אויסטערלישן פאַראַדאַקס. ווי איז דאָס גאַר מעגלעך?
מיר ווערן דאָך שרעקלעך צעבראַכן און דערשיטערט! גיי ווייס, וואָס עס נעסטלט
אין אונדזער אונטערבאַוואוסטזיין? אַז דאָס געפיל פון נייגעריקייט, וואָס איז
אַזוי טיף פאַרוואַרצלט אין אונדז, קאָן אַריבערגיין אין אַ מין פּרייד פון שטוינונג.
איך רייד מיט מענטשן. לעבנס וויקלען זיך פאַר מיר פּונאַדער, נייע דער-
פאַרונגען, גרויזאַמע. אַבער זיי זיינען אַזוי אַנדערש פון דאָס אַלץ וואָס איך האָב
אין מיין ביז-איצטיקן לעבן דורכגעמאַכט. און דאָס איז, ווייזט זיך אַרויס,
אַ גענוגדער מאַטיוו מען זאָל דערפילן אַ מין פּרייד פון אַריבערשאַפּענע דעם
גבול פון אַן אַנדער, ביז אַהער אומבאַקאַנטער וועלט. פונקט ווי מיר פּלעגן
קליינערהייט, ליב האָבן צו שפּילן זיך דווקא אונטער די איבערגעקערטע טישן,
וועלכע די מאַמע האָט געהאַט אַרויסגעשטעלט אין הויף ביים רייניקן די שטוב.
און ווי גרויזאַם די נייע דערפאַרונגען זיינען!

אַט פּירט מען אונדז דאָס ערשטע מאָל צו דער לאַגער-אַרבעט. מענער און
פּרויען, צוזאַמענגעפּרעסט אויף אַ לאַסט-מאַשין. מען זאָל נישט אַרונטערפאַלן
פון יאָגנדיקן לאַסט-אויטאָ אויפן וועג, איז יעדער אַרעסטאַנט איינגעשטעמעט

אין צווייטן מיט די הענט און מיט די פיס. די וועגן זיינען שלעכטע, פול מיט בערגלעך און גריבער, און אלע קישקעס דרייען זיך איבער, ביז מיר דערגרייכן אונדזער ארבעטס-פלאץ.

אונדזער ארבעט איז דערווייל באשטאנען אין פונדנדערנעמען אן אלט הויז און אויססארטירן די מאטעריאלן באזונדער : קלעצער צו קלעצער, ברעטער צו ברעטער, ציגל צו ציגל, און אזוי ווייטער. איך בין נאך נישט געווען באקאנט מיט די דארטיקע קאמארן, קליינטשינקע מאסקיטן וועלכע ווימלען דאָרט אין די מיליאָנען. זיי צעבייסן דאָס לייב ביז עס ווערט רויט און געשוואַלן. איך האָב מיך גענומען צו דער אַרבעט מיט פאַרקאַשערטע אַרבל און קיין אַכט ניט געלייגט אויף די קליינטשינקע פליגעלעך וועלכע האָבן מיר ממש באַלעגערט. עס וואַלט דאָך געווען אַ חרפה אַפצושטיין פון די פרויען, וועלכע האָבן געשלעפט צו זיבן אָדער אַכט ציגל פאַר איין מאָל, אָדער אין צווייען שווערע קלעצער. צוריקקומענדיק אין לאַגער-באַראַק זיינען אָבער מיינע הענט געווען אזוי געשוואַלן, אז עטלעכע טעג האָב איך געמוזט אַנקומען צו דער מעדיצינישער הילף פון דער קראַנקן-שוועסטער, די פרוי פון זשוקאָוס אַדיוטאַנט. וואָס האָט מיר איינגעשמירט די הענט מיט אַ ספּעציעלן זאַלב און נאָכדעם זיי פאַרבאַנ-דאָזשירט.

ביים אַנקומען אין איבערשיקונגס-לאַגער גיבן די אַרעסטאַנטן אַן זייערע פּראָפּעסיעס. מען זאָגט דאָ, אַז אַ פּראָפּעסיאָנאַל האָט בעסערע שאַנסן לענגער צו פאַרבלייבן אויף דער „פּערעסילקע“. די וועלכע זיינען אַהער געבראַכט פון די ווייטע לאַגער-פּונקטן, דערציילן, אַז די לאַגע פון די אַרעסטירטע איז דאָרט אַ שוידערלעכע. די לופט איז דעם גאַנצן זומער פול מיט מאַסקיטן, נאָך אַ סך מער ווי אויפן איבערשיקונגס-פּונקט. די ברויט-פּאַיקע איז בלויז גענוג ניט אויסצוגיין פון הונגער, אָבער זאָט ווערן קאָן מען נישט פון דעם. אַנדערע דערציילן, אַז די לאַגער-נאַטשאַלניקעס זיינען סאַדיסטן און זיי יאָגן אויף די שווערסטע אַרבעטן. מען טראַגט נומערן אין מען איז געגליכן צו אמתע קאַ-טאַרזשינקעס.

נאָך אַ גאַנצע ריי פון אַנקלאַגעס און בקשות האָט מען מיך ענדלעך גערופן צו אַ מעדיצינישער קאַמיסיע. די יונגע דאָקטאָרשע האָט, אָבער נישט אַנערקענט קיין איינע פון מיינע אַנקלאַגעס, נאָר בלויז, אַז די אויגן זיינען ביי מיר נישט אין אַרדענונג. די בעלמע אויף מיין אויג, וואָס איך האָב באַקומען אין דער צייט פון דער מלחמה, איז אַצינד געוואָרן מיין איינציקער מלאַך הגואל. די קאַמיסיע האָט באַשטימט מיך אַפצושיקן צו אַן אויגן-ספּעציאַליסט, כדי פּעסטזשוטעלן צו וואָס פאַר אַ אַרבעטס-קאַטעגאָריע איך קאָן געהערן לויט מיין געזונט-צושטאַנד.

מיין גאַנצע אַרבעטס-ברייגאַדע איז מיר געווען מקנא : „וועסט דערווייל זיין אַ שטיקל צייט אין שפיטאַל און ניט דאַרפן גיין צו דער אַרבעט. אזא גליק טרעפט נישט אין לאַגער צו אַפט...“

מיט יידישע דאָקטוירים, שרייבער און אַ רב אין דעם לאַגער־שפיטאַל

דער לאַגער־שפיטאַל 0.25, וואוהין איך בין איבערגעשיקט געוואָרן צו דער אויגן־אונטערזוכונג, געפינט זיך סך־הכל אַ קילאָמעטער 50 פון דעם איבערשיקונגס־פונקט אין טיישעט. שוין אויפן וועג, אַהינצופאַרנדיק, האָב איך זיך דערוואוסט וואָס פאַר אַ גרויסע יחסנים עס זיינען די אַלע, וועלכע ווערן אַנערקענט ווי קראַנקע אָדער זיי פאַרן אויסצוקלאַרן, אויב זיי קאַנען אַרונטערגענומען ווערן אונטער דער קראַנקע־קאַטעגאָריע. עס קומט שווער אָן אַריינצופאַלן צו אַט דער גליקלעכער קאַטעגאָריע אין לאַגער. אויסער אַ שווער חולאת דאַרף מען נאָך האָבן גליק, די מערהייט קראַנקע באַטראַכט נאָ־טשאַלסטוואָ ווי סימלאַנטן, וואָס ווילן זיך אַרויסדרייען פון אַרבעט, זיך בלוזי מאַכנדיק קראַנק. אָבער קוים ווערט שוין אָן אַרעסטאַנט ענדלעך אַנערקענט פאַרן אַן אמתן קראַנק, איז ער ממש גליקלעך. אַשטייגער, אַט פירט מען אונדז, חולאים, צו דער סטאַנציע אויף אַ לאַסט־אויטאָ און ניט ווי אַלע „עטאַפניקעס“, צופוס. מען ועצט אונדז אַריין אין אַ סאַניטאַרן וואַגאָן, מיט אַ קליין פאַר־גראַטעוועטן פענצטערל, וואו עס איז שוין נישט אַזוי אַנגעפראַפט מיט אַרעס־טאַנטן ווי אין אַ געוויינלעכן פאַרבלאַמבירטן עטאַפ־וואַגאָן. די גאָר שווערע קראַנקע האָבן שוין דאָ אפילו ליג־פלעצער. אמת, די שווער־קראַנקע זיינען שוין אַ מינוט פאַרן טויט, קוים וואָס די נשמה האַלט זיך נאָך אין זיי.

דער לאַגער־שפיטאַל, וואו מיר זיינען געבראַכט געוואָרן, האָט זיך קודם־כל אויסגעטיילט מיט אַ לייכטערן רעזשים ווי אין די אַרבעטס־לאַגער־פונקטן. כאַטש אויך דאָ ציילט מען די אַרעסטאַנטן צוויי מאָל דורכן טאָג, שלעפט מען זיי אָבער נישט אַרויס אויפן הויף, מען ציילט זיי אין די באַראַקן. און די באַראַקן זיינען דאָ אויך ריינער, ווי אין די לאַגערן. פאַרשטייט זיך, אַז דאָס איז נאָר גילטיק פאַר די קראַנקע, וואָס געפינען זיך אויפן קראַנקן־ביולעטיין. ווי נאָר אַ קראַנקער ווערט אויסגעשריבן, ווערט ער גלייך אַריבערגעפירט אין די אַלגעמיינע באַראַקן, אָדער אין די אַרבעטס־באַראַקן פאַר די בריגאַדעס, וואָס באַדינען דעם לאַגער.

דער שפיטאַל 0.25 איז דער גרעסטער שפיטאַל און דעם גרויסן קנפּ לאַגערן וואָס געהערן צום „טיישעטלאַג“ אָדער אַזערלאַג נומער 7. דער שפיטאַל פאַר־מאַגט 12 אַפטיילונגען, און אין יעדן באַראַק ווערן באַהאַנדלט באַזונדערע קראַנק־הייטן. די דאָקטוירים זיינען מערסטנטייל אַרעסטאַנטן, וואָס זיינען גרויסע ספעציאַליסטן אין זייער פאַר־ספעציאַליטעט. דער אויגן־דאָקטאָר, צו וועמען מען האָט מיר געבראַכט אויף באַהאַנדלונג, איז דעם באַרימטן פראַפעסאָר פילאַטאָוס אָן אַסיסטענט. דער הויפט־דאָקטאָר פון לאַגער־שפיטאַל איז אָבער נישט קיין אַרעסטאַנט און ער האָט דעם קאַנטראָל איבער די אַרעסטירטע דאָקטוירים סיי ביים באַשטימען דעם ענדגילטיקן דיאַגנאָז און סיי ביי די

מעדיצינישע קאמיסיעס, וואו עס דארף פעסטגעשטעלט ווערן, ביים אויסשרייבן א קראנקן, וועלכע געזונט-קאטעגאריע עס זאל אים געגעבן ווערן. דאס ערשטע, מיט וואס א יידישער ארעסטאנט אינטערעסירט זיך איז, צי עס זיינען דא פאראן יידן. און גראד אויף דעם קען מען זיך נישט באקלאגן. אין יעדער אפטיילונג זיינען פארטראטן אחינו בני ישראל. די מערהייט חולאים קומען פון די לאגער-פונקטן, וואו זיי זיינען אויסגעמאטערט און אויסגעפייניקט געווארן פון די באנדיטישע בריגאדירן, און זיי גרייכן אהער מיט די געפער-לעכסטע קראנקהייטן: א גרויסער טייל האבן הארץ-פעלערן (אנגינא פעק-טאריס); אנדערע זיינען געברייכט, שווערע לונגען-קראנקע און אויך מיט קראנקע אויגן.

אין דעם שפיטאל האב איך באגעגנט דעם כארקאווער רב הרב לעוו, וועלכער איז אהער געבראכט געווארן מיט א שווערער הארץ-קראנקהייט און ער איז שפעטער נפטר געווארן אויף א לאגער-פונקט. די דאקטוירים האבן אים אנגעזאגט צו ליגן צום בעט און זיך ניט באוועגן. אבער דער רב האט געהאלטן אין איין טענה, אז "בתוך עמי אנכי יושב" (איך זיך צווישן מיין פאלק). ער פלעגט ארויפכאפן אויף זיך א כאלאטל און ארומגיין זוכן יידן, מיט זיי א שמועס צו טאן. ווער רעדט אז ער האט נאך אנגעטראפן אויף אזא איינעם, וואס האט נאך געקענט די דראבנע אותיות, האט ער אים שוין ניט אפגעלאזט. א געוועזענער מירער ישיבה-בחור, איז דער כארקאווער רב געווען פול מיט תורה ווי א מילגרומים, און האט גאנצע שטיקער גמרא געזאגט אויף אויסנ-ווייניק. אים האט מען אויך געמשפט לויט דעם פאראגראף 58, ווייל ווער איז נאך אזא מחותן מיטן "ולירושלים עירך ברחמים תשוב" (צו דער שטאט ירו-שלים זאלסטו מיט רחמים זיך צוריקקערן) און מיטן לשנה הבא בירושלים, ווי ער? פאר סטאלינס זיכערהייטס-מאכט איז ער געווען א קאנטר-רעוואלו-ציאנער, ניט ווייניקער ווי די יונגע סטודענטן, לונגען-קראנקע, וועלכע מ'האט ארעסטירט פאר "אונטערערדישער נאציאנאליסטישער טעטיקייט".

אין לאגער-שפיטאל האב איך באגעגנט יידישע שרייבער. בלויז איינעם וויל איך דא דערמאנען, ווייל ער איז שוין אויף יענער וועלט און מיינע שורות וועלן אים שוין קיין שאדן ניט קענען ברענגען. דאס איז געווען דער סאוועטיש-יידישער דיכטער פון ווייסרוסלאנד הערשל קאמער-נעצקי, א טאלאנטפולער ליריקער און איבערזעצער. ער איז ארעסטירט געווארן צוזאמען מיט א גאנצער גרופע סאוועטיש-יידיש שרייבער פון ווייס-רוסלאנד. אים האט "אפגעגליקט", וואס עס האט אים געמשפט די "אסאבאיע סאוועטשאַניע" (*), און ער האט באקומען "בלויז" צען יאר. צו דעם דאזיקן גליק זיינען צוגעקומען נאך צוויי גרויסע גליקן: ערשטנס, האט ער יארן-לאנג געליטן פון אן אפענעם טובערקולאז. און דער צווייטער גליק זיינער

(* אסאבאיע סאוועטשאַניע — דער הינטעראויגיקער געריכט אין מאס-קווע, ביי דער מ.ג.ב. וועלכער האט געמשפט א גרויסע צאל פון די ארעסטירטע איבערן גאנצן ראטנפארבאנד.

איז געווען, וואָס דער נאָטשאַלניק פון לאַגער־שפיטאַל איז געווען אַ ייד. דער נאָטשאַלניק האָט גאַרניט געהאַט דאַקעגן, אַז דער טובערקולאָז־קראַנקער דיכטער, הערשל קאַמענעצקי, וואָס האָט אַמאַל געאַרבעט ווי אַ פאַריקמאַכער, זאַל זיך איינאַרדענען ביי זיין אַלטער ספּעציאַליטעט אין לאַגער, ביי די אַפּענע טובערקולאָז־קראַנקע אין 12טן באַראַק.

מיך האָט אויך „אַפּגעגליקט“. אין דער אויגן־אָפּטיילונג האָט מען מיך געהאַלטן גאַנצע 7 טעג. דער אויסגעצייכנטער דאַקטאָר ט. האָט געשטעלט דעם דיאַגנאָז: אַ קאַטאַראַקט אויפן רעכטן אויג פון אַ טראָוומע. ער האָט אָבער פאַר איין וועגס אין אַכט גענומען מיין אַלגעמיינע אָפּשוואַכונג און אויסגע־צערטקייט, און מיך איבערגעגעבן אין דער אָפּטיילונג פאַר אינערלעכע קראַנק־הייטן, וואו דער אַרדינאַטאָר איז געווען גאַר אַ גרויסער מאַסקווער יידישער דאַקטאָר.

איך וועל דעם גאַנצן לעבן ניט פאַרגעסן די האַרציקייט און איבערגעגעבן־קייט, די ממש־ברידערלעכע זאָרג מיט וועלכער דער דאָזיקער יידישער פּראַ־פעסאָר האָט מיך אַרומגערינגלט. ער איז געווען אין שפיטאַל דער הויפט פון צוויי אָפּטיילונגען; פון דער אָפּטיילונג פאַר אינערלעכע קראַנקהייטן, און פון גרויסן, מאַדערן־אויסגעשטאַטן באַראַק, אין וועלכן עס האָבן זיך געהיילט שטאַטישע קראַנקע, ניט קיין אַרעסטאַנטן. אויסער זיינע טאַג־טעגלעכע באַזוכן, האָט ער מיר באַזאָרגט מיט די בעסטע מעדיקאַמענטן, אָפטמאַל פון זיין פּריוואַטן אָפּטיילקל. ער האָט מיר יעדן אָונט פאַרבעטן צו זיך, אין זיין קאַבינעט־צימערל, און געשמועסט שעהן לאַנג. ער האָט אַרויסגעוויזן גרויס וויסן אין דער העב־רעאישער און יידישער ליטעראַטור.

די געשיכטע פון זיין אַרעסט איז אויך ביז גאַר טשיקאווע:

פוילישע יידן געדענקען זיכער פון פאַר דער מלחמה דעם נאָמען: דאַקטאָר מעסינג. ד"ר מעסינג פלעגט אָפט איינאַרדענען היפּנאָז־סעאַנסן. ער האָט אויך אַרויסגעגעבן אַ ביכל וועגן כיראַמאַנטיע (חכמת היד) און פיזיאָנאַמיע. מ'האַט אים פאַררעכנט פאַר איינעם פון די גרעסטע היפּנאָטיקער אין יענער צייט. אַט דער ד"ר מעסינג איז בעת דער מלחמה אַנטלאָפּן פון די נאַציס קיין סאַוועט־רוסלאַנד. אויך דאָרט האָט ער באַוויזן וואונדער מיט זיינע היפּנאָז־סעאַנסן, היפּנאָטיזירנדיק איינצייטיק גאַנצע גרופּן. מיין פּראַפעסאָר האָט מיר דערציילט אַ פּאַקט, ווי ד"ר מעסינג האָט איינמאַל געוואַלט איינאַרדענען אַ סעאַנס אין אַ גרענעץ־שטעטל אין רוסלאַנד, צו וואָס מען האָט געדאַרפט באַקומען אַ ספּעציעלע דערלויבעניש. ד"ר מעסינג האָט די דערלויבעניש ניט באַקומען און ער איז אַוועק צום שטעף פון דער גרענעץ־וואַך. ווען ער איז אַריין צום שטעף, האָט זיך יענער געוואונדערט, ווי אַזוי מעסינג האָט באַוויזן צו אים אַריינצוגיין, ווען מען דאַרף פריער דורכגיין עטלעכע וועכטער. אויף דעם האָט ד"ר מעסינג אים געענטפּערט: — כ'האָב דינע אַלע וועכטער פאַרהיפּנאָטיזירט ...

דאָס איז געווען אמת, און די דאָזיקע פעאיקייטן זיינע, האָט אויסגענוצט די מ.ג.ב., ביי וועמען ד"ר מעסינג האָט שפּעטער געדינט.

דער פּראַפעסאָר האָט זיך באַקענט מיט מעסינגען דורך אַ צופּאַל. באַ־

וואונדערנדיק זיינע גרויסע היפנאטישע פעאיקייטן, איז ער אַלץ נענטער געוואָרן מיט אים באַפריינדעט און אים אַפּטמאַל פאַרטרויט זיינע איבער-לעבונגען, שטימונגען א.א.וו. ערשט אויפן פּראָצעס האָט מען דעם פּראָפּעסאָר געוווּזן אַ טאַשמע פּון אַ מאַנגעטאַפּאַן וואו עס איז געוואָרן אויפגענומען זיין געשפּרעך מיט ד"ר מעסינג. קיין באַזונדערע „קאַנטר-רעוואַלוציע“ איז דאָרט ניט געווען. עס איז אַבער פאַרזייכנט געווען אויף דער טאַשמע, דעם פּראָ-פּעסאָרס באַוואונדערונג פאַר מדינת ישראל. און דאָס איז געווען גענוג, ער זאָל פאַראורטיילט ווערן אויף צען יאָר פאַר „נאַציאָנאַליזם“.

ווי אַ באַדינער ביים לאַגער-פאַריקמאכער

איז דער אַפּטיילונג פאַר איבערלעכע קראַנקהייטן, אין לאַגער-שפיטאַל, בין איך געווען אַ גאַנצן חודש און עטוואָס געקומען צו די כוחות. איך האָב געהערט צו דער קאַטעגאָריע „פּילעגראַזע“, קראַנקע אויף אַוויטאַמינאָז, און די דאָזיקע קראַנקע זיינען גוט געפּלעגט געוואָרן. אויסער דעם האָבן דעם דאָזיקן שפיטאַל, וועלכער איז דער נאַענטסטער צו דער לאַגער-פאַרוואַלטונג, אַפּט באַזוכט קאָמיסיעס פּון מאַסקווע. די קיך איז דאָרט בכלל געווען בעסער ווי אין די אַנדערע לאַגערן. מ'האַט דאָ אפּשר אויך ווייניקער געגנבעט, און דער קראַנקער האָט דעריבער באַקומען נאַרהאַפּטע און געשמאַקע עסנס, וואָס זיינען קאַנטראַלירט געוואָרן פּון אַ ספּעציעלן דאָקטאָר-קולינאַר. איך האָב מיך כּסדר געוואונדערט, וואָס אין אַרומיקן מבוּל פּון גרויזאַמ-קייט, אומגעזעצלעכקייט און באַרבאַריזם, עקזיסטירט נאָך פּונדעסטוועגן אַזאַ גוטער (פאַר די לאַגער-באַדינגונגען) היילונגס-אַנשטאַלט, וואו דער קראַנקער ווערט באַדינט און געהיילט. אמת, אויף איינעם פּון די טראַנספּאָראַנטן, וואָס זיינען אויסגעהאַנגען אין לאַגער-שפיטאַל, איז מיט גרויסע געדרוקטע אותיות אויפגעשריבן איינע פּון די פאַרפליכטונגען, וואָס די לאַגער-דאָקטוירים האָבן אויף זיך גענומען: „זיך דערשלאָגן דערצו, אַ קראַנקער זאָל דאָ מער נישט ליגן ווי אַ חודש“.

אויך פאַר מיר, האָט פּריער אַדער שפּעטער, געמוזט קומען די שעה. די הויפּט-דאָקטערשע פּון שפיטאַל, נעלגאַ, האָט שוין ניט איינמאַל אויפּמערק-זאָם געמאַכט, אַז מען וואַלט מיר שוין געמעגט אויסשרייבן. צום נאַטשאַלניק זיינען אַנגעקומען מסירות פּון די אוקראַינער, אַז דער פּראָפּעסאָר האַלט די יידן לענגער ווי מען דאַרף עס לויט די פאַרשריפטן...

דער פּראָפּעסאָר האָט אַבער געפרוּאוּט מיך אויפהאַלטן ביי זיך. ער האָט מיך געגעבן די לייכטע אַרבעט פּון אַ „דניעוואַלני“ (באַדינער) פּון זיין אַרדי-נאַטאַר-קאַבינעט, און אַ נאַכט-דיזשורנער אין די גרויסע באַראַק-זאַלן אין דער אַפּטיילונג. אַבער אַלצאיינס בין איך געווען אַ דאָרן אין די אויגן פּון די אַנטיסעמיטן.

אַ צווייטער יידישער דאָקטאָר, אַ ווינער נערוון-ספּעציאַליסט, וועלכער

האַט אָנגעפירט מיט דער אָפטיילונג פאַר פסיכישע און גערוו־קראַנקע, האָט געעצהט דעם פראַפעסאָר, זיי זאָלן מיר ביידע רעקאָמענדירן אַלס באַדינער אין דער פאַריקמאַכעריי. די אויסרעכענונג איז געווען, אַז דאָרט וועל איך קאָנען אָפּשטופּן נאָך עטלעכע חדשים און ניט פאַרוואַרפּן ווערן אין אַ לאַגער־פונקט אויף שווערער אַרבעט. אזוי ווי איך בין אויסגעשריבן געוואָרן ווי אַן אינוואַליד, בין איך געווען באַרעכטיקט צו אַזאַ מין אַרבעט.

דער גערוו־דאָקטאָר נ. איז געווען דער קליגסטער, שאַרפּזיניקסטער און אינטעליגענטסטער צווישן די דאָקטוירים. עס איז פשוט געווען אַ פאַרגעניגן מיט אים צו כאַפּן אַ שמועס. ער איז געווען וואַונדערלעך באַהאַונט אין דער דייטשישער ליטעראַטור. אַליין געווען אַן אַריינגייער אין די ווינער ליטע־ראַרישע קאַפּען, און אפילו אַליין געשריבן אַמאָל פעליעטאַנען אין דער ווינער „נייע פרייע פרעסע“. ער איז אויך געווען אַ פערזענלעכער פריינד פון באַרימטן טאַלאַנטפולן סאַטיריקער, רעדאַקטאָר פון „פאַקעל“ קאַרל קראַוס. ד״ר נ. איז שוין צוויי דריטל פון זיין שטראַף געהאַט אָפּגעקומען, נאָכדעם ווי מען האָט אים אַרעסטירט אין 1937. די 15 יאָר טורמע און פאַרשיקונג האָט ער באַקומען פאַר „שפּיאַנאָזש“ לטובת היטלער־דייטשלאַנד, כאַטש קיין רוסלאַנד איז ער געקומען פון ווין אין 1933, ווען היטלער איז ערשט געקומען צו דער מאַכט אין דייטשלאַנד.

אַ מיטלואַוקסיקער, אַ פולער, מיט שאַרפע דורכדרינגענדע אויגן און מיט אַ שטענדיקן שמייכלע אין זיי, פלעגט ער אַרומגיין מיט דער ליולקע אין מויל און געזוכט עפעס אַ „קיבעץ“; געזוכט עמיצן, וועמען ער זאָל קאָנען דערציילן אַ קלוגן ווערטל, אַ שאַרפּזיניקן וויץ. דאָס איז פאַר אים געווען אַ מין גייטיקער אָפרו און אויסלאַדונג, פון דער שווערער און ערנסטער אַרבעט זיינער ביי די פסיכיש־קראַנקע, וואָס זיינען געווען אין אַ זייער גרויסער צאָל. אויסער ביים שטעלן די דיאַגנאָזן ביי די פסיכיש־קראַנקע האָט ד״ר נ. אויך קאַנסולטירט ביי מוח־כירורגיע. מען האָט פאַר אים אין לאַגער־שפיטאַל געהאַט עפעס אַ באַזונדערן דרך־אַרץ. אפילו די קרימינעלע, וועלכע פלעגן גישיט איינמאַל אונטערהאַקן די זייטן אַ דאָקטאָר, וואָס האָט זיי ביים אויסשרייבן פאַר־שריבן אַ צו הויכע קאַטעגאָריע, אפילו זיי האָבן זיך באַצויגן צו ד״ר נ. מיט אַכטונג. אפשר האָט אים אין דעם אַרויסגעהאַלפּן זיין שאַרף פּיסיכאָלאָגיש אויג, און זיין באַזונדער צוגאַנג צו יעדן איינעם. גרויס אַנזען האָט ד״ר נ. געהאַט ביי די שערער (פאַריקמאַכער) אין לאַגער.

די שערער אין לאַגער — דאָס איז אַ ספּעציעלע לאַגער־קאַסטע מיט אירע באַזונדערע פּריווילעגיעס. צו זיי קומען זיך אונטערשערן די גאַנצע לאַגער־נאַטשאַלסטווע: דער „נאַריאַדטשיק“ (*), דער „קאַפּטיאַרשטשיק“ (**), דער שפּיאַנאָזש, דער הויפּט־נאַטשאַלניק פון לאַגער און אַלע וועכטער מיט זייערע

(* נאַריאַדטשיק — אויפזען איבער דער אַרבעטס־פאַרטיילונג אין לאַגער

(** קאַפּטיאַרשטשיק — פאַרוואַלטער פון די שפּיאַנאָזש־מלבושים־סקלאַדן

אין לאַגער.

קאמאנדירן. א שערער האט אפילו א באזונדערע ארבעטס-סקאלע פאר די פארשיידענע מינים קונדן וועלכע אים קומט אויס צו באדינען: וועמען ער שערט דעם קאפ גיך-גיך, זייפט איינמאל איין דאס פנים און ראזירט כאפ-לאפ; און וועמען ער באדינט ווי אויף דער פריי, מיט א באזונדער ליילעך, מיט באזונדערע האנטוואלדעך; אונדערע באדינט מען מיט קרעם און פודער, מען באשפריצט נאך דערצו מיט א-דע-קאלאן, וואס בלויז יחידי-סגולה קאנען זיך דערלויבן אזא לוקסוס אין לאגער.

דער פארוואלטער פון דער שערעריי אין לאגער איז געווען אן אדעסער טאטער מיט א יידישן אויסזען. ער האט נאך דערצו גערעדט א גוטן יידיש, און ניט בלויז סתם גערעדט, נאר אריינגעבראקט ווערטלעך מיט פסוקים, וואס האבן זיך טאקע געקלעבט ווי אן ארבעט צום וואנט. דורגעטריבן און כיטרע האט ער געריסן פון טויטע און פון לעבעדיקע, אויסגעפועלט ביים נאטשאנליק, ווען ער האט אים געהאלטן אין ראזירן, אלץ אין דער וועלט, אפילו א "פראפוסק" (דערלויבעניש) צו גיין אויסער דער זאגע, כלומרשט איינצוקויפן א-דע-קאלאן. ער האט געהאט צוויי געהילפן. אן עסטלענדער, א געוועזענער רייכער פארמער, וועלכער האט באקומען 10 יאר פארן אפזאגן זיך אריינצוגיין אין קאלאניירט, און דערצו נאך געפירט אן אגיטאציע צווישן די פויערים, זיי זאלן נאכטאן זיין ביישפיל. ער איז געווען זייער א געלאסענער מענטש, וואס האט זיין ארבעט געטאן שוויגנדיק פון 8 פרי ביז 9 ביינאכט. דער צווייטער שערער איז געווען נאך גאר א יונגער רוס, פון דער אונטערוועלט. ער האט זיך דא געהאלטן און איז ניט צוריקגעשיקט געווארן אין א לאגער-פונקט, צוליב אן אומהיילבארער וואונד אויף א פוס. די דאזיקע וואונד האט ער זיך אליין גע-מאכט, אריינשפריצנדיק זיך נאפט אין פוס.

אט דער דריילינג האט באדינט דעם גאנצן לאגער ארעסטאנטן. מען פלעגט זיי אמאל אויך רופן צום באראק פון די נישט-ארעסטאנטן, שטאטישע חולאים, צו ראזירן די ערטער, וועלכע דארפן אפערירט ווערן. ניט איינמאל פלעגן די שערער זיך קריגן, ווער עס זאל גיין. דאס פלעגט טרעפן גרעסטנטייל דאן, ווען מען האט באדארפט ראזירן א פרוי. אלע האבן דאן געוואלט גיין, און זיי האבן צווישן זיך געווארפן גורל... דעם גליקלעכן זוכה בגורל, האבן די אנדערע צוויי באגלייט מיט צינישע אנהערענישן, ער זאל זיי פון דארט ברענגען "טראפייען" צום אנדענקונג...

דער ד"ר נ. און מיין פראפעסאר האבן מיך רעקאמענדירט צו די שערער ווי א "דניעוואלני", א באדינער הייסט עס, ביי זיי. מיינע פליכטן זיינען געווען אויסצוקערן די האר פון דיל, יעדעס מאל נאכן אפשערן א פאציענט, אויסטרייס-לען די ליילעכער, אויסוואשן די זייף-שיסעלעך און אכטונג געבן עס זאל כסדר זיין הייס וואסער. אזוי ווי אין יענעם יאר איז שוין אין סעפטעמבער אויס-געפאלן א שניי, האב איך באדארפט הייצן דאס אייזערנע אויוועלע. האלץ האב איך דערצו געהאט גענוג, ווייל איך פלעג צונויפקלייבן דעם אפפאל אין דער לאגער-סטאליארקע, וואו עס האט געארבעט א יידישער בחור פון פוילן, דער-מיט איז אבער מיין מיסיע נאך נישט געווען געענדיקט. איך בין געווען פאר-

אַנטוואַרטלעך פאַר דער גאַנצער וועש און געדאַרפט געבן די וועש צום וואַשן אין דער דערבייאיקער וועשעריי און עס אָפּנעמען. נאָך דער אַרבעט האָב איך געדאַרפט וואַשן דעם דיל, אויספּוצן אַלע שפּיגלען, אַכטונג געבן עס זאָל ניט זיין קיין שטויב אויף די ראַנדן, וואַרטן ביז דער קאַנוואַי קומט ביינאַכט אָפּנעמען די גאַל-מעסערס און אַנדערע זאַכן. מיט איין וואַרט — האָט מיר מיין שעף געזאָגט — אַלץ מוז שפּיגלען, קיין שטויבעלע טאָר נישט זיין!

צו דעם אַלעם, האָב איך נאָך באַדאַרפט ברענגען עסן פאַר די דאָזיקע דריי לייט פון דער קיד. די שערער האָבן באַקומען פון אַ באַזונדער קעסל, גלייך ווי די געפערלעכסטע קראַנקע, וואָס באַקומען אַן אויסקלייב דיעטע, וואָס זיי וואַלטן וועלן לויט אַ באַשטעלונג. אַזאָ דיעטע גיט מען נאָר צו אַזעלכע, וואָס האַלטן שוין פאַרן טויט און קאַנען דאָס וואָס זיי באַשטעלן אויך נישט עסן, בלייבט דאָס איבער. און אזוי ווי דער קוכער איז „בלאַט“* מיט די שערער, פאַרבלייבט שוין דער עסן פאַר זיי. איך דאַרף ברענגען דאָס עסן, שפעטער אויסוואַשן די כלים, זיי אויסטריקענען און אַריינשטעלן אין אַ באַזונדער שאַפקעלע. אַמלענגסטן פאַרברענג איך אין דער וועשעריי, וואָס געפינט זיך לעבן באַראַק פון דער „כאַז-אַבסלוגאַ“**.

דער פאַרוואַלטער פון דער לאַגער-וועשעריי איז געווען נישט אַבי-ווער. נאָר אַ געוועזענער העלד פון ראַטנפאַרבאַנד, וואָס האָט געדאַרפט אָפּזיצן אַ שטראַף פון 15 יאָר. באַקומען די 15 יאָר האָט ער דערפאַר, ווייל זייענדיק אַ פליער אין דער צייט פון דער מלחמה, האָבן די דייטשן אַראַפּגעשאַסן זיין עראַפּלאַן, מיט וועלכן ער האָט ניט איין נאַצישן „מעסערשמידט“ אַראַפּגעשאַסן, און זיך דערדיגט צו דער העכסטער אויסצייכענונג און העלדן-טיטל. פאַרן איבערגעבן זיך אַ לעבעדיקער צו די דייטשן און שפעטער, געצוואַונגען דורך זיי, אונטערשרייבן אַ דעקלאַראַציע קעגן דער סאָוועטישער רעגירונג — האָט ער באַקומען 15 יאָר פאַרשיקונג.

אין לאַגער איז ער באַשטימט געוואָרן פאַר אַ פאַרוואַלטער פון דער וועשעריי און ער האָט זיך אין דער אַרבעט אויסגעצייכנט. ער האָט געהאַט אַ באַזונדערס וואַרימע באַציאונג צו אינטעליגענטע מענטשן. דערוויסנדיק זיך, אַז איך בין אַ שרייבער, האָט ער זיך באַמיט צו פאַרלייכטערן מיין שווערע לאַגע ביי מיין כּיטערען טאָטערישן „באַס“ פון שערעריי. ער האָט זיך אויך באַמיט, אין דער ערשטער ריי אויסצוואַשן דאָס אַלץ וואָס איך פלעג אַריינגעברענגען אין דער וועשעריי און ניט וואַרטנדיק איך זאָל קומען דאָס אָפּנעמען — אַליין עס אָפּטראַגן. ער האָט שטענדיק געהאַט אויף מיין אַדרעס אַ פאַר גוטע וואַרימע ווערטער.

* בלאַט — אין לאַגער-לשון — יד-אחת.

** כאַז-אַבסלוגאַ — די ווירטשאַפּטלעכע לאַגער-באַדינער.

דער שרייבער בער סלוצקי

איך האָב מיין אַרבעט אין דער שערעריי פון לאַגער־שפיטאַל געטאַן מיט איבערגעבנקייט און פלעג קומען צוריק אין באַראַק שטענדיק נאָכן „אַטבאַי“*.) עס פלעגט אָבער אויך טרעפן, אַז כ'האַב אַמאַל ניט דערזען אַ שטיקל שפינוועבס, אָדער אַ ביסל שטויב, ווייל מיין רעכט אויג איז געווען אָנגעגריפן פון אַ טראַוומע, אַ וואונד, וואָס איך האָב באַקומען אין סיבירער אַרבעטס־באַטאַליאָן, אין דער צייט פון דער צווייטער וועלט־מלחמה.

די הויפט־דאַקטאָרין פון לאַגער־שפיטאַל, אַ שוואַרץ־העוודיקע טאַטערין, פלעגט קומען אָפט אין דער שערעריי צוצופוצן זיך די ברעמען. יעדעס מאָל, פלעגט זי אויף צולהכעיס אַ שאַר טאַן מיט אירע אידעלע פינגער איבערן שפיגל, אָדער געפונען אויפן פענצטער אַ ברעקעלע שטויב, איך האָב אָבער געהאַט גוטע פריינד אין די יידישע דאַקטוירים, וועלכע פלעגן מיר שטענדיק פאַר־טיידיקן, געבעטן מיר מיטפילן, און אַז מען זאַל מיר כאַטש איבערלאָזן דאָרט איבער די גרויסע פרעסט. מיין שעף האָט מיך אָבער געוואָרנט :

— שטויב, דאָס איז דיין שונא, איבער אַ ביסעלע שטויב, וועסטו פון דאַנען מוזן גיין!

אין זיינע כיטרע אייגעלעך האָב איך פאַרשטאַנען וואָס ער וויל. אים איז געאַנגען אין מיין איינציקן גוטן אָנצוג וועלכן די רויבער אויף דער באַן האָבן מיר איבערגעלאָזן, פאַר מאַכן אַ שווייג, ווען זיי האָבן מיר באַרויבט אַלע איבעריקע זאַכן פון מיין טשעמאַדאַן. אַט דעם העלן אָנצוג פון אויסלענדישן שטאַף האָט מיר דער שעף פון דער שערעריי שוין לאַנג אָנגעבאַטן מיטן באַקאַנטן לאַגער־אויסדרוק : — „מאַכניאַם!“ ס'הייסט : לאַמיר מאַכן אַ בייט, און בייטן האָט ער זיך געוואָלט אויף זיינעם אַ ביליקן אָנצוג פון שוואַרצן לייזונט, וועלכן מען באַקומט אין לאַגער. מיין אָנצוג איז מיר אָבער געווען זייער טייער, דאָס איז געווען די איינציקע און לעצטע דערמאַנונג פון דער פרייהייט. צווייטנס, האָט זיך מיר סתם ניט געגלוסט נאָכצוגעבן די טריפהנע גיריקייט פון דעם כיטרען טאַטער, וואָס אַלץ איז אים געווען צו ווייניק און ער האָט געוואָלט איינשלינגען, וואָס זיינע אויגן האָבן נאָר דערזען ביי אַנדערע.

ער האָט זיך אָבער אין מיר נוקם געווען. נאָכן אָפּזיין אַ קאַרגן חודש אין זיין שערעריי האָט מען מיך פּלוצלונג גערופן אויפן „עטאַפּ“. מיין נייער לאַגער־פונקט וועט אָבער ניט זיין ווייטער ; דאָס האָבן די יידישע דאַקטוירים אויסגעפּוועלט ביים „נאַראַדטשיק“. דער לאַגער־פונקט איז פאַר אינוואַלידן, און ווערט באַצייכנט מיטן נומער 021. ער ליגט סך־הכל 5 קילאָמעטער פון דעם לאַגער־שפיטאַל וואו איך בין, אָבער מען פירט די אַרעסטאַנטן אַהין צופּוס.

* אַטבאַי — דער סיגנאַל נאָך וועלכן די לאַגערער גייען שלאָפן.

*

**

איך רייס איבער מיינע פאַרצייכענונגען וועגן דעם סטאַלינישן פייניקונגס-אפּאַראַט אָנגעפירט דורכן „פּאַלקס-קאַמיסאַר“ פון דער מ.ג.ב. בעריאַ מיט זיין אַרמיי מיטהעלפער — מערדער און סאַדיסטן.

איך גיי איבער צו באַגעגענישן מיט פאַרשיידענע אַרעסטאַנטן יידישע און נישט-יידישן. צווישן זיי זייער אינטערעסאַנטע פּערזענלעכקייטן. פון זיי, בין איך אפּטמאַל געוואוירן-געוואָרן וויכטיקע איינצלהייטן וועגן די לעצטע חדשים לעבן פון די אומגעבראַכטע סאַוועטישע יידישע שרייבער, מיט וועמען די דאָזיקע אַרעסטאַנטן איז אויסגעקומען צו זיצן צוזאַמען אין די מאַסקווער טורמעס „בוטירקי“ און „לוביאַנקי“

צוליב פאַרשטענדלעכע טעמים קען איך אפילו ניט אָנגעבן די נעמען פון יענע יידישע שרייבער און טוער, וואָס זיינען געזעסן מיט מיר צוזאַמען אונטער איין באַשולדיקונג. די מענטשן לעבן.

איך וויל דאָ אָבער דערמאָנען אַ יידישן שרייבער, וועלכער האָט אין די נאָך-מלחמה-יאָרן געלעבט אין ביראָבידזשאַן, און דאַרט אַרעסטירט געוואָרן און שפּעטער געשטאַרבן אין טורמע, ניט דערוואַרטנדיק זיך, ווי אַ טייל אַנדערע יידישע שרייבער, דעם טאָג פון דער באַפרייאונג. ער איז געווען מיינער אָן „אַדנאָדיעלעץ“ — אַרעסטירט און געמשפּט לויט דעם זעלבן ענין מיט מיר. בערסלוצקי איז פאַר דער מלחמה מער באַקאַנט געווען מיט זיינע לעקסיקאָגראַפישע אַרבעטן און מיט זיינע איבערזעצונגען פון דער קלאַסישער רוסישער ליטעראַטור. ער האָט געמאַכט די איבערזעצונג פון ל. ג. טאַלסטאָיס „אַנאַ קאַרענינאַ“ (דערשינען אין קיעווער פאַרלאַג פון די נאַציאָנאַלע מינדער-הייטן, אין סוף פון די 30ער יאָרן), און אַ גאַנצע ריי אַנדערע ווערק. ער האָט אויך געדרוקט דערצילונגען, די לעצטע יאָרן פאַר זיין אַרעסט, האָט ב. סלוצקי געאַרבעט איבער אַ גרויסן היסטאָרישן ראַמאַן פון די צייטן פון בר-כוכבא. אייניקע טיילן פון דאָזיקן ראַמאַן זיינען שוין געווען פאַרטיק, און ער האָט זיי געהאַט פאַרגעלייענט פאַר די ביראָבידזשאַנער יידישע שרייבער.

אַ מענטש איבער די זיבעציק, האָט סלוצקי אויסגעזען נאָך פיל עלטער. אין דער עוואָקאָציע איז אים געשטאַרבן זיין פרוי, וועלכע האָט אים איבער-געלאָזט אַ קליין מיידעלע פון איר ערשטן מאַן. אין ביראָבידזשאַן איז סלוצקי איבערגעגעבן געוואָרן די יידישע אפּטיילונג ביים ראַיאָניקן מוזיי פאַר לאַנד-קענטעניש. אין דער דאָזיקער אפּטיילונג האָט סלוצקי אַריינגעלייגט אַ סך וויסן, מי און אפּפּערוויליקייט. אָן עלטערער, שוואַכער מענטש, מיט פאַרשיידענע קראַנקהייטן, האָט ער ניט גערוט. ער האָט צונויפגעקליבן אַ גרויסן אוצר פון מערקווירדיקייטן, זאַמלונגען, קאַלעקציעס, וואָס וואַרפן אַ שיינן אויפן געשיכטלעכן גאַנג פון יידישן פּאַלק. ער האָט דערביי ניט אויסגעמיטן קיין אַביעקטן פון רעליגיעזן שטייגער, ספּעציעל פאַר דער יוגנט, וואָס האָט שוין קיין אַננונג און קיין פאַרשטעלונג וועגן דעם אַלעם ניט געהאַט.

אַט צוליב דעם טאַקע, איז דער גרייז-גרויער זקן צוגעצויגן געוואָרן צו

געריכטלעכער פאראנטווארטלעכקייט. אין די „זאכלעכע באוויזן“, וועלכע זיינען צוגעלייגט געווארן אין א באזונדערן באַנד (אונדזער ענין האָט פאַרמאָגט זיבן בענד מיט מאַטעריאַלן), וועלכע מ'האַט אונדז באוויזן צום סוף פון דער אויספאַרשונג, האָבן מיר געזען אויסשניטן פון „פאַרווערטס“ פון די אָנהייב צוואַנציקער יאָרן. ב. סלוצקי איז אין יענער צייט געווען דער קיעווער קאַרעס־פּאַנדענט פון „פאַרווערטס“ און זיך אונטערגעשריבן „קיעווסקי“. דאָרט זיינען געווען קאַרעספּאַנדענצן וועגן אַריבערפירן די געוועזענע יידישע קליינהענדלער אין רוסלאַנד אויף אַרבעט. אין דער אַנקלאַגע האָט עס געהייסן „קלעוועטאַ“, ד. ה. אַז סלוצקי האָט מיט זיינע קאַרעספּאַנדענצן געטריבן רכילות און באַ־שמוצט דעם נאָמען פון ראַטנפאַרבאַנד אין אויסלאַנד. מיט איין וואָרט: דער זקן איז ניט נאָר באַצייכנט געוואָרן ווי אַ „נאַציאָנאַליסט“, נאָר אויך ווי אַ רכילות־טרייבער.

איינער אָן אומגעקומענער יידישער שרייבער (וועמען מען האָט ווייזט אויס, מערדערלעך געפייניקט), איז געווען אַן „עדות“ קעגן סלוצקין. ער האָט דער־קלערט, אַז סלוצקי האָט געשיקט צום „יידישן אַנטיפּישיסטישן קאָמיטעט“ קיין מאַסקווע מאַטעריאַלן, וועגן יידישע עוואַקואירטע אין קאַזאַכסטאַן. דערביי האָט ער ספּעציעל באַשריבן מיט אַן אויסרעכענונג די „מיליטערישע אַביעקטן“ וואו די יידישע עוואַקואירטע האָבן געאַרבעט, וויסנדיק אַז די באַשריבענע מאַטעריאַלן ווערן געשיקט קיין אויסלאַנד.

— טאָ פאַרוואַס, פּרעגט זיך, האָט ער זיי דאָך אַוועקגעשיקט קיין אויסלאַנד, דער דאָזיקער עדות־זאָגער?

דערויף האָט דער געפייניקטער שרייבער געענטפערט, אַז ער איז שוין זינט יאָרן געווען ווערבירט דורך דעם אויסלענדישן שפּיאַנאַז־דינסט. אגב, עס איז נישט געווען קיין איין יידישער שרייבער, וועגן וועלכן מען זאָל ביי דעם דאָזיקן „עדות“ נישט אָנפרעגן.

דער זעלבער האָט זיך אויסגעצייכנט מיט זיין „פּענאַמענאַלן“ זכרון. ער האָט, צום ביישפּיל, אויך עדות געזאָגט, אַז ער האָט זיך מיט מיר באַקאַנט, אַ דאַנק דעם פאַרשטאַרבענעם באַוואוסטן שרייבער לעאַ פּינקעלשטיין ז"ל, וועלכער האָט מיר, אין אין 1940, פאַרגעשטעלט פאַר אים, אין ביאַליסטאָק. ער האָט אויך דערקלערט, אַז אַלע מיינע קאַרעספּאַנדענצן האָבן איך געשריבן אין „נאַציאָנאַליסטישן גייסט“, און אַז איך בין געווען גאָר נאָענט מיטן „אב־אבות פון די נאַציאָנאַליסטן“ שלמה מיכאַעלס. גאָט האָט אים זיכער מוחל געווען, דעם אומגליקלעכן. איך שטעל מיר פאַר, ווי מען האָט אים געפייניקט.

מיר האָט שפּעטער, אגב, איבערגעגעבן אַ מענטש, וואָס איז אָפּגעקומען זיין שטראַף צוזאַמען מיטן מאַן פון דער באַקאַנטער רוסישער זינגערין רוסלאַנאוואַ, אַ גענעראַל (מאַן און ווייב זיינען געווען אַרעסטירט און שפּעטער באַפרייט), אַז ער איז געזעסן צוזאַמען מיטן דערמאָנטן יידישן דיכטער אין אַ מאַסקווער טורמע. ער האָט דערציילט, אַז דער גענעראַל איז ביי דעם דיכטער געווען דער שבת־גוי. דער דיכטער איז אין דער טורמע געוואָרן זייער פּרום, געדאוונט, און זיך

ניט דערלויבט אפילו אַ שטיקל פּאַפּיר צו צערייסן אום שבת. דאָס האָט פּאַר אים געטאָן דער רוסישער גענעראַל, רוסלאַנאָואַס מאַן. ס'לוצקי איז פאַרמשפּט געוואָרן האַרבער ווי מיר אַלע, ער האָט באַקומען 10 יאָר טורמע, און ניט קאָנצענטראַציע-לאַגער, ווי מיר. דאָס רעכנט זיך שווערער, כאָטש אין טורמע איז מען ניט געצוואונגען צו אַרבעטן ווי אַ שקלאַף, ווי אין אַ לאַגער. דערפאַר איז מען אָבער אין אַ לאַגער מערסטנס אויף דער לופט און צווישן מענטשן. ס'לוצקין האָט מען פאַרשיקט אין דער באַרימטער „אַלעקסאַנדראָווקע“ (אַלעקסאַנדראָווסקי צענטראַל), אַן אַלטע טורמע, 60 קילאָמעטער פון אירקוטסק. די טורמע ליגט צווישן הויכע פעלזן און דער אַרעסטאַנט, כאָטש ער אַרבעט ניט, איז אָבער באַגראָבן לעבעדיקערהייט, און אָפּגעשניטן פון דער גאַנצער וועלט.

איך האָב דאָס לעצטע מאָל געזען ס'לוצקין, אין אַ סטאַליפּין-וואַגאָן (*). אין וועלכן מען האָט אונדז אַריבערגעפירט פון טורמע נאָכן אורטייל צום אַרט פון אונדזער פאַרשיקונג. ס'לוצקי האָט געוואוסט וואו מען פירט אים, נאָר ער איז שוין געווען אַזוי מיד פון דער אויספאַרשונג, אַז ער איז צו אַלץ געווען גלייכגילטיק. ער האָט נאָר געוויינט און באַדויערט דאָס יונגע מיידל פון זיין פרוי, וואָס בלייבט אָן אַן אויפזעער. ער איז שוין דאָן געווען פולשטענדיק צעבראַכן און קוים וואָס ער האָט זיך געקאָנט באַוועגן. דעם לעצטן גרוס האָבן מיר וועגן ס'לוצקין אָפּגענומען אין 1956 דורך זיין שטיף-טאָכטער. דער גרוס איז געווען אַ טרויעריקער — ער איז געשטאַרבן אין טורמע צוויי יאָר פאַר אונדזער באַפרייאונג, אין 1954, תנצב"ה. זאָל זיין נאָמען געהייליקט ווערן צווישן די נעמען פון די אומגעקומענע מאַרטירער פאַר יידישער קולטור אונטער דער הערשאַפט פון די סאָוועטישע מאַכטהאַבער.

מיין ערשטער שקלאַפּן-לאַגער

די 5 קילאָמעטער, וואָס מיר האָבן געהאַט צו גיין פון לאַגער-שפיטאַל צום לאַגער-פּונקט פאַר אינוואַלידן, האָבן מיר זיך געשלעפט גאַנצע 4 שעה. דער וועג האָט געפירט דורך הויכע בערגלעך און טיפע טאָלן באַדעקט מיט אַ הויך-אַנגעלייגטן שניי. ס'איז געווען אָנהייב אַקטאָבער. דער פּראָסט — 15 גראַד אונטער נול. אָבער די זון שיינט איבערן שניי און פאַרבלענדט די אויגן. די בערגלעך אַרום זיינען באַדעקט מיט אַ געדיכטן וואַלד. די ביימער זיינען אַזוי באַדעקט מיט שניי, אַז די צווייגן ציען זיי אַראָפּ צו דער ערד. און צווישן די ביימער — אַזאַ שטילקייט, אַזאַ פאַרדרימלטקייט! אפילו אונדזערע טריט, די טריט פון אַ 150 מענטשן, געטריבענע שקלאַפּן, וועקן זיי ניט אויף. אַ וויילע

(* אַ סטאַליפּין-וואַגאָן — אַ פאַרגראַטעוועטער וואַגאָן צעטיילט אין שטייגן, אַריבערצופירן אַרעסטאַנטן, גערופן אויפן נאָמען פונעם צאָרישן מיניסטער סטאַליפּין.

פארגעס איך זיך, אן איך שלעפ זיך דא אן ארעסטירטער, ארומגערינגלט מיט א צענדליק באוואפנטע וועכטער, באגלייט מיט בייזע הינט. איך בין אין געפענגעניש, נאר מיין בליק — ווי גליקלעך מיין בליק איז! גליקלעכער ווי אלע מיינע חושים, ווייל מיין בליק פליט ווי א פיגעלע פריי איבער דעם גאנצן האַריזאָנט, קוויקט זיך מיט גאַטס באַשאַף. פאַרגעסט זיך אויף אַ וויל, אַז דו ביסט אין אַ שטייג, אַבער בלויז אויף אַ סעקונדע, אויף אַ מינוט. גלייך דערזעסטו, די גרויזאַמקייט פון קאַנוואַי, די ברוטאַלקייט צו די אומגליקלעכע קאַליקעס, וועלכע קלעטערן מיט די קוליעס אויף די בערגלעך, און גליטשן זיך אַראָפּ אויף צוריק. צווישן די קאַליקעס געפינען זיך אַזעלכע, וועלכע מען האָט אין שפּיטאַל, סך־הכל מיט עטלעכע חדשים צוריק, אַמפּוטירט אַ פּוס. די דאָזיקע אַמפּוטאַציעס פון פּיס, זיינען גרעסטנטייל אַ רעזולטאַט פון אַפּגעפּרורירענע גלידער אויפן פּראָסט, ביי דער אַרבעט, אַדער ביים שטיין שעהן לאַנג אין די גרויסע פּרעסט אויפן „אַפעל“, ווען מען ציילט די אַרעסטירטע און דער חשבון שטימט נישט בשום אופן. די אינוואַלידן פּאַלן, ווי הילפּלאַזע פּיצעלעך קינדער, וואָס לערנען זיך גיין, אַבער דער קאַנוואַי שלעפט זיי גראָב ווייטער, צוליבגנדיק אַפּטמאַל קלעפּ פאַרן אַפּווייכן פון „סטראַיי“.

אַפּטמאַל זינקט אַ פּוס איין אין טיפּן שניי און מען קען אים צוריק ניט אַרויסשלעפּן אַליין. מענטשן וואַרפּן אַוועק זייערע פעקלעך אויפן וועג, עס זאַל לייכטער זיין דאָס גיין. הערסט נאָכאַנאַנד דאָס קרעכצן פון די אַן־פּיסיקע, די בילעריי פון די הינט, און ביז מען דערשלעפט זיך ענדלעך צום לאַגער, איז מען טויט־מיד און צעבראַכן.

אַ 50 מעטער פון לאַגער האָט שוין אויף אונדז געוואַרט נאַטשאַלסטווע. גלייך הייבט זיך אַן די געוויינלעכע צערעמאָניע פון אויסרופן די נעמען פון די אַרעסטאַנטן. דער אַרעסטאַנט דאַרף דערביי ענטפערן זיין געבוירן־אַר, און דעם פאַראַגראַף לויט וועלכן ער איז פאַרמשפּט געוואָרן, די דאָזיקע פּראָ־צעדור דויערט עטלעכע שעה, אַבער ווען דאָס איז שוין אַריבער, האָט ערשט דער נאַטשאַלניק פון לאַגער, גרישקאַ, גענומען אַרומגיין און באַטראַכטן די אַנגעקומענע.

מיר זיינען געווען אויסגעזעצט אויף אַ גרויסן פעלד, מענטשן פון פאַר־שיידענע ראַסן און הויט־קאָלירן, אַן אמתער „אינטערנאַציאָנאַל“: קירגיזן, טאַטערן, אוזבעקן, אוקראַינער, רוסן, מאַנגאָלן, באַשקירן, יידן און אידן; — דער געוועזענער ישיבה־בּחור אין מיטן. גרישקאַ און זיינע געהילפּן האָבן גענומען באַטראַכטן די געבראַכטע „סחורה“: מען האָט אונדז אַריינגעקוקט אין די מיילער באַטאַפט די מוסקולן און פּלייצעס און איד האָב זיך דערמאַנט, אַז אַזוי פּלעגן פּויערים באַטראַכטן פּערד בעת אַ יאַר־די־טאַג ביי אונדז אין אַסטראָו־מאַזאַוועצק, פּלוצלונג האָט גרישקאַ אַ זאַג געטאָן צו זיינע געהילפּן; — אַזאַ בראַק טויג ניט פאַר מיר! ניט געהאַט מער וואָס צו טאָן, נאַר אַריינשיקן ברוכוואַרג!

דער לאַגער 021, וואוהין מיר זיינען געבראַכט געוואָרן, איז טאַקע געווען אַן אינוואַלידן־לאַגער; קיין גאַר גרויסע פּלענער האָט ער ניט געהאַט, אַבער

דאָרט האָט זיך געפונען אַ צ.פ.מ. (צענטראַלע שניידער-און שוסטער-וואָר-שטאַטן). די אַרבעט איז אַ זיצנדיקע, מען קאָן דאָרט באַשעפטיקן מענטשן אָן פיס און בכלל עלטערע און שוואַכע, אָבער אונדזער עולם האָט אויסגעזען שוין גאָר עובר בטלדיק. בפרט, אַז קליידער האָט מען אונדז געגעבן ווי אינוואַלידן, פון צווייטן און דריטן סאָרט, אָפגעקראַכענע, פאַרשמאַלצענע און פול מיט לאַטעס. די שיד, וואָס מען האָט אונדז געגעבן, זיינען ניט געווען צו דער פאַר. די אָנפייסיקע (און אַזעלכע זיינען צווישן אונדז געווען אַ היפש ביסל) זיינען געשטאַנען אָנגעשפאַרט אָן זייערע קוליעס, אָדער זיך פשוט אויסגעצויגן אויפן שניי. יעדעס מאָל איז אָן אַנדערן ניט גוט געוואָרן, ער האָט געחלשט, און מען האָט געמוזט צו אַזאַ איינעם אַרויסרופן אַ דאָקטאָר. געווען זיינען דאָס האַרץ-קראַנקע, אָדער אַזעלכע, וואָס זיינען געווען נאָך אַ שווערער געלזוכט-קראַנקהייט (אָן אָפטע דערשיינונג אין די לאַגערן).

מיט איין וואָרט: דער נאַטשאַליק האָט געהאַט אויף וואָס פאַראיבל צו האָבן אויף דער לאַגער-פאַרוואַלטונג, וואָס מען האָט אים צוגעשיקט אַזאַ עולם. האָט זיך אָנגעהויבן אַ קלינגעריי אויפן טעלעפאָן. גרישקאַ האָט אונדז אַלע, געבראַכטע אַרעסטאַנטן, געוואַלט צוריקשיקן. אין דער לאַגער-פאַרוואַלטונג האָט מען זיך אָבער איינגעשפאַרט, ער זאָל אונדז דווקא צו-נעמען, ווייל ס'איז נישטאָ וואוהיין אַהינצוטאָן אַזאַ „פעקל“. און מיר, זיינען דערווייל געשטאַנען אין דער נאַכטיקער קעלט פאַרן לאַגער-טויער, און געוואָרט ביז מען וועט זיך וועגן אונדז „דערריידן“ און פאַר אונדז אויפמאַכן דעם טויער.

דאָס אָרט, וואו איך האָב געדאַרפט אָפקומען מיינע צען יאָר פאַרשיקונג, האָט אויסגעזען אַזוי: אַכט גרויסע וואוינ-באַראַקן פאַר די אַרעסטאַנטן, אַ פאַר אַדמיניסטראַטיווע באַראַקן: באַד, קיך, ביראָ פאַר נאַטשאַלסטוואַ, וואָס קומט אויף אַ באַזוך, זיך צו באַקענען מיט דער אַרבעט אויפן לאַגער-פונקט. דאָרט געפינט זיך אויך די ק.ו.ט.ש. * — וועמענס אייגנטלעכע אויפגאַבע איז נאָכצושפּיאַנירן די אַרעסטאַנטן מער, ווי פרוואון זיי „איבערצודערצייען אין סאָוועטישן גייסט“. דאָרט געפינט זיך אויך אַ קליין ביבליאָטעקל. אין דער אַרבעטס-זאָגע זיינען נאָך פאַראַן: — אַ גרויסער לאַנגער באַראַק פאַר די שניידער-און שוסטער-וואַרשטאַטן, אַ קליינע עלעקטראַ-סטאַנציע, אַ סטאַלעריי פאַרן אייגענעם געברויך, וואו דערנעבן ליגן אָנגעוואָרפן שטיסן קלעצער, וועלכע די אַרעסטאַנטן צעזעגן אויף ברעטער צו פאַרלאַטען די צעפּוילטע באַראַקן, אָדער שטעלן צו האַלץ פאַר דער באַהייצונג פון לאַגער. ווען מיר זיינען אָנגעקומען, האָט מען אין לאַגער פאַרענדיקט די גוט-באַקאַנטע נודנע אַרבעט פון „שפּאַרקאָ קלאַפּאָר“ (*). די צונויפגעקלאַפטע נאַרעס

* ק.ו.ט.ש. — קולטורנאָ וואָספּיאַטעלנאַיאַ טשאַסט — קולטור-דער-

ציערישע אָפּטיילונג.

* שפּאַרקאָ קלאַפּאָר — דאָס אויסבריען די וואַנצן פון די הילצערנע

נאַרעס מיט הייס וואָסער.

פון די באַראַקן ווערן אַרויסגעטראָגן אויף אַ גאַנצן טאָג אין דרויסן, און די אינוואַלידן, וואָס בלייבן צוליב זייער שוואַכקייט אָדער קראַנקהייט אין די באַראַקן, זיינען באַשעפטיקט ביי דער דאָזיקער גענוג שווערער און זייער אומאַנגענעמער אַרבעט. די דאָזיקע פּראַצעדור ווערט געוויינלעך איבער-געחזרט יעדע עטלעכע חדשים. עס ווערן אַוועקגעשטעלט אין דרויסן גרויסע קעסלען אין וועלכע מען קאַכט כּסדר דאָס וואַסער, מיט וועלכע מען ברייט אויס די ברעטער פון די נאַרעס, אויסצוהרגענען די מחנות וואַנצן, וועלכע דאַקוטשען דאָס לעבן פון די אַרעסטאַנטן. נאָך אַ לאַנגן און שווערן טאָג אַרבעט אין פּראַסט און אין קעלט, ווען מען קומט דורכגעפרוירן און מיד אין באַראַק, לאָזן די וואַנצן שפעטער נישט צומאַכן מיט קיין אויג. ווי נאָר מען כאַפט דעם ערשטן דרימל לאָזן זיי זיך אַרויס מחנותווייז פון די שפּאַרונעס אויפן לייב פון די שלאַפּנדיקע. די נאַרעס ווערן דעריבער אויסגעברייט און די שטרוי-זעק — אויסגעפרוירן און די באַראַקן איבערגעקאַלט. ווייניקסטנס אויף אַ חודש — איז מען פטור פון דער ביטערער אַנשיקעניש.

די פּראַצעדור פון „שפּאַרקאָ קלאַפּאַוו“, קאַסט אַבער אויך גענוג געזונט. ביז וואַנען די גאַנצע אַרבעט איז נישט געטאָן ווי געהעריק, וואַלגען זיך דערווייל די אַרעסטאַנטן אין דרויסן, אויפן שניי, פּראַסט און קעלט. פאַר אונדז, ניי-געקומענע, איז דאָס אַבער אַצינד געווען נאָך אַ צוגאַב צו די צרות. עס איז פשוט ניט געווען וואוהין אַריינצוגיין און כאַטש אַנוואַרימען און אַפרוען די אויסגעמאַטערטע גלידער פון לאַנגן מאַרשרוט. אַ גליק, וואָס מען האָט אונדז כאַטש אויף אַ ווייל אַריינגעפירט אין דער לאַגער-סטאַלאָווע (עס-צימער), וואו עס איז געווען וואַרים און מען האָט כאַטש מיט עפעס איבער-געכאַפט דאָס פאַרחלשטע האַרץ.

שוין דאָ, אין דער סטאַלאָווע, האָבן מיר, די פאַרשיקטע יידן, דערפילט אַ היימישקייט און אַ וואַרעמקייט מצד די יידישע שניידער-און שוסטער-אַרעסטאַנטן וועלכע האָבן זיך שוין דאָרט געפונען אין לאַגער אַ לענגערע צייט, פון זינט דעם יאָר 1940. געווען זיינען דאָס יידן פון פוילן, בעסאַראַביע און אויקראַינע, וועמען מען האָט פאַרשיקט אונטער די פאַרשיידנסטע באַשולדי-קונגען.

אייזיק וויינער פון ראָוונע

די יידן אין לאַגער האָבן געאַרבעט אין די שניידער-און שוסטער-וואַר-שטאַטן, און זיי האָבן זיך מיט אונדז, די ניי-געקומענע, פאַרנומען ווי מיט ברידער. איך וויל דאָ באַזונדערס דערמאַנען דעם יידישן יונגמאַן פון ראָוונע, אייזיק וויינער, וועלכער לעבט איצט אין מדינת ישראל.

געווען איז וויינער אַ טייערער, האַרציקער יידישער מענטש, מיט אַ גאַלדענער נשמה. אַ יונגער שיינער בחור, איז ער געווען אויסגעקאַכט מיט

אַלע „פרידורקעס“ *) אין לאַגער. דאָס מיינט: דעם פאַרוואַלטער פון דער „כלעבאַ-רעזקע“ **, פאַרוואַלטער פון דער „קאָפּטיאַרקע“ ***) „נאַריאַד-טשיק“ און אַנדערע. וויינערס פאַרבינדונגען מיט די דאָזיקע לייט האָט גלייך געהאַלפּן די ניי-געקומענע יידן זאָלן תּיכּף באַקומען גרעסערע פאַרציעס ברויט, ווי די באַשטימטע פאַרציע פאַר אינוואַלידן (וואָס האָט געוואויגן אַריבער אַ פּונט).

וויינערס באַראַק, אין וועלכן עס האָבן געוואוינט די שניידער, איז געווען באַזונדערס פּריווילעגירט. אַ שניידער איז בכלל געווען אַ גרויסער יחסן אין דעם לאַגער. ביי אים האָבן זיך גענייט קליידער די נאַטשאַלסטוואַ און אַ קאָפּיקע געלט. דערפאַר קוקט מען די שניידערס ניט אַזוי נאָך, און זיי לעבן אין אַ מילדערן רעזשים ווי די אַנדערע אַרעסטירטע. ביי זיי אין באַראַק הענגען אפּילו בילדער אויף די ווענט און יעדער שניידער מאַכט זיך אין זיין ווינקעלע אַ ביסל היימישער-באַקוועמער. די שניידער האָבן נאָך דאָן אפּילו גענאָסן פון דער פּריווילעגיע צו טראָגן טשוּפּרינעס, און נישט גיין מיט דער אָפּגעגאַלטער קאָפּ ווי מיר אַלע. אייניקע פון זיי האָבן זיך אפּילו דערליבט צו טראָגן זייערע אייגענע קליידער און אויסגעזען עלעגאַנט. דאָס האָט מען זיך אַזוי געפּוצט פאַר דער שוואַרץ-הנוּדיקער יידישער פּרוי (אַ פּרוי פון אַ פאַרשטאַרבּענעם יידישן קאָפּיטאַן), וועלכע האָט געהאַט דעם הויכן אַמט אַלס קאָנטראָלער איבער די אַרבעטס-וואַרשטאַטן אין לאַגער. זי איז דערצו בכלל געווען די איינציקע פּרוי וועלכע די אַרעסטאַנטן האָבן געקענט אַנקוקן. ווי נאָר זי פּלעגט זיך באַווייזן, פּלעגן הונדערטער פאַר אויגן איר דורכדרינגען ווי שפּיזן.

אייזיק וויינערס געשיכטע איז געווען אַן אויסטערלישע. ווען ער האָט זיך געראַטעוועט פון דער דייטשער אַקאָפּאַציע אין ראָוונע, איז ער נאָך געווען גאָר אַ יונגער בחור. די פאַרשיידענע וואַגלענישן וואָס ער האָט דורכגעמאַכט אין סאָוועט-רוסלאַנד, זיינען אַ „מעשה פון טויזנט און איין נאַכט“. אַבער צוליב געוויסע סיבות, קען איך וועגן דעם ניט דערציילן. גענוג צו זאָגן, אַז ער האָט אויף זיך געהאַט אַ טויט-אורטייל, וועלכן די סאָוועטן-מאַכט האָט אים, צוליב זיין יונגן עלטער (ער איז דאָן נאָך קיין 20 יאָר נישט אַלט געווען), פאַרביטן אים אויף 10 יאָר קאָנצענטראַציע-לאַגער. אין איינעם פון די לאַגערן, וואו ער איז געווען באַשעפּטיקט ביים לעשן קאַלך-שטיינער און מאַכן קאַלך, האָט אים אַ הימלעריטישער אַרעסטאַנט ביטער באַליידיקט אַלס ייד. וויינער איז אַזוי אַרויסגעבראַכט געוואָרן דורך אים פון געדולה, אַז ער האָט געכאַפּט דעם נאַצי און אַריינגעוואַרפּן אין קאַלך-אויזן. כאַטש עס זיינען ניט געווען

*) פּרידורקעס — ווערן גערופן אין לאַגער די אַלע, וואָס האָבן באַוויזן

די קונץ זיך איינצוואַרדנען אויף אַ וועלכן ס'איז אַמט.

**) כלעבאַ-רעזקע — דאָס אַרט וואו דאָס ברויט ווערט געשניטן און אויסגעוואויגן אויף איינצלע פאַרציעס, לויט דער באַשטימטער וואַג.

***) דער סקלאַד פון די שפּייז און בגדים אין לאַגער.

קיין זאכלעכע באוויזן, ווייל פון נאצי-באנדיט איז אפילו קיין סימן נישט פארבליבן, האט אבער וויינער דאן באקומען א צוגאב-שטרעף. א שטאלצער, הייסער ייד, האט ער אויך שפעטער, נישט איינמאל דערלאנגט אין לאגער קלעפ יעדן אַנטיסעמיט, וואָס האָט זיך צופיל פונאָדערעלאָזן מיט זיינע אַנטיסעמיטישע שטיק.

שפעטער, ווען איך בין שוין אויך געוואָרן אַן אַרטיקער „אינוואַינער“, פלעגן מיר צוזאַמען צונויפשטעלן רשימות פון אַלע יידן, וואָס געפינען זיך אין לאַגער. אייזיק וויינער האָט שוין פאַר זיי אויסגעפונען צוגאַבלעכע ברויט-פייקעס. ווי נאָר ס'איז אָנגעקומען אַ פרישער עטאַפּ אַרעסטירטע, פלעגט אייזיק וויינער מיך אַרויסשיקן געוואויר ווערן, צי עס זיינען צווישן די ניי-אָנגעקומענע אויך פאַראַן יידן. און ווען נאָר עס זיינען אַזעלכע געווען, האָט שוין וויינער געזאַרגט פאַר זיי אַרויסצובאַקומען אַ שטיקל ברויט. אויסער פון דער „כלעבאַרעזקע“ פלעגט ער אַרויסקריגן ברויט פון זיינע שניידער, וועלכע פלעגן פאַר זייער אַרבעט, אָפט באַקומען אַ שוואַרצן ברויטל פון נאָ-טשאַלסטוואַ, און די אייגענע פייקעס פלעגן ביי זיי בלייבן ליגן. אייזיק פלעגט זאָרגפּעלטיק צונויפזאַמלען דאָס ברויט און דאָס פונאָדערטיילן צווישן די אויסגעוואַנגערטע יידישע אינוואַלידן.

פאַר אַ מענטשן אויף דער פריי, ווער רעדט נאָך אין אַזאַ לאַנד ווי אַמעריקע, זעט געוויס אויס קאָמיש די פּראַגע פון אַן איבעריקן שטיקל ברויט. וויפל ברויט עסן מיר דען איצט אויף פאַר אַ גאַנצן טאָג? אַבער אין יענער צייט, אין די פאַרשיקונגס-פלעצער וואו מיר האָבן זיך געפונען, האָט מען אויסער ברויט ווייניק אַנדערע שפייז באַקומען, וואָס זאָלן זעטיקן. פעסט, אַשטייגער, איז צוגעטיילט געוואָרן פאַר אַן אַרעסטירטן 2 גראַם אַ טאָג; פלייש האָבן מיר בכלל ניט אָנגעזען; די פיש, וועלכע מיר האָבן באַקומען, זיינען געווען פאַרשטונקען אָדער איבערגעזאַלצן, אַז מען האָט זיי נישט געקענט נעמען אין מויל אַריין. אויסערן ביסל קאַשע, איז דאָס ברויט געווען די איינציקע שפייז וואָס האָט גענערט און געזעטיקט. אייזיק וויינער האָט פיל פון אונדז אין יענער צייט, ממש געראַטעוועט פון הונגער און טויט.

ביסלעכווייז האָב איך זיך גענומען צוגעוואוינען צום נייעם אַרט, צום נייעם לעבן. איך האָב באַקומען אַ ווינקל ערגעץ אויף אַן אויבערשטער נאַרע און אייזיק וויינער האָט מיר „אויסגעשדכנט“ צו אַ גוטן בריגאַדיר. געווען איז ער אַן עלטערער מענטש פון אַריבער 60 יאָר, אַבער נאָך גאַנץ זשוואַווע. פיאַטר קרוטשקין האָט ער געהייסן, און איז געווען נישט אַבי ווער. געווען איז ער אַ דירעקטאָר פון אַ פאַבריק, האָט מען אים אין 1937 אַרעסטירט פאַר „באַל-טאַווינאַ“ (פּלוידערן, וואָס מען באַדאַרף נישט) און ער האָט באַקומען 10 יאָר פאַרשיקונג. היות ער האָט נאָר געפּלוידערט זייענדיק אונטערן גלעזל, האָט מען געמילדערט זיין שטרעף אויף בלויז 5 יאָר לאַגער. אין 1941 האָט מען אים באַפרייט און צוריקגעשיקט אין זיין פאַבריק, וועלכע האָט אין דער מלחמה-צייט פּראָדוצירט געווער. קרוטשקין איז געווען אַ פּיאַיקער אַדמיניסטראַטאָר

און אַ גלענצנדער אַרגאַניזאַטאָר, האָט ער אַרגאַניזירט די אַרבעט אין פאַבריק אויף אַ מיסטערהאַפטן אופן.

אַבער זיין אַלטע געוואוינהייט, זיין תשוקה צום גלעזל, האָט זיך דורך די לאַגער-יאָרן נאָך מער פאַרשטאַרקט און ער האָט זיך אויף דער פריי געלאָזט וואוילגיין. איינמאָל האָט אים זיינער אַן אַלטער פריינט, אַ פולקאָוויניק, פאַרן אָפּפאַרן צום פראַנט, איינגעלאָדן צו זיך אַהיים אויף אַ געבורטסטאָג-יום-טוב פון זיין פרוי. מ'האָט געמאַכט אַ גוטן שנעפּסל און ווען מען איז שוין געווען פאַרשניטשקעט, האָט מען זיך צערעדט וועגן הויך-פאַליטיק. קרוטשקין זאָל זיך דאָן האָבן אויסגעדריקט, אַז ווען סטאַלין וואָלט ניט געשלאָסן זיין „פריינט-שאַפּט“ אָפּמאָך מיט היטלערן, וואָלט צו דער מלחמה ניט געקומען.

דער פולקאָוויניק האָט אויף דעם שאַרף רעאַגירט, דערקלערנדיק דערביי: „דו ביסט אַ 'וואַג נאַראַדאָ' (פיינט פון פאַלק) קרוטשקין, און נישט אומזיסט האָט מען דיר אין 1937 איינגעזעצט“.

צום אומגליק, האָט קרוטשקין ביי זיך געהאַט זיין רעוואָלווער, און ער האָט נישט לאַנג געטראַכט און אַריינגעשאַסן זיין פריינט, דעם פאַלקאָוויניק, אַ קויל אין קאַפּ. פאַר אַזאַ פאַרברעכן איבער אַ הויכן מיליטערמאַן, האָט אין דער מלחמה-צייט קרוטשקין געדראָט טויט-שטראַף. אַבער דער מזל האָט אים אויך דאָס מאָל צוגעשפּילט און דאָס געריכט האָט גענומען אין אַכט דעם פאַקט, אַז דער פאַלקאָוויניק האָט אים טיף באַליידיקט און נאָכן פינפטן גלעזל איז אים נישט געווען לייכט צו באַהערשן זיין אויפּרעגונג. ער איז אָפּגעקומען מיט פרישע צען יאָר פאַרשיקונג, לויטן פאַראַגראַף 59, וואָס קוואַליפיצירט זיין פאַרברעכן ווי פשוטן באַנדיטיזם אַן יעטווידער פאַליטישער כוונה.

דער זיבעציק-יאָריקער פראַפעסאָר ס.

מיין בריגאַדיר קרוטשקין פלעגט זיך שטאַרק אויפּרעגן, ווען ער פלעגט מיט אונדז, דעם פעקל אינוואַלידן, אַרויסגיין צו דער אַרבעט. ער פלעגט זיך זידלען, שרייען און שיטן מיט „אין דער מאַמען אַריין“. אַבער בטבע איז ער נישט געווען קיין שלעכטער מענטש. ער האָט גאַנץ אָפּט אוועקגעקוקט און זיך געמאַכט נישט-זען ווען די מענטשן פון זיין בריגאַדע האָבן נישט געאַרבעט „ווי ס'באַדאַרף צו זיין“.

ווי אַן אינוואַלידן-בריגאַדע, האָט מען אונז געגעבן אַרבעט אין דער לאַגער-זאַנע. מען האָבן געדאַרפט יעדן טאָג אַנטראַגן עטלעכע הונדערט עמער וואַסער פאַר דער באַד, באַזאָרגן מיט וואַסער די „סטאַלאָווע“ און באַזאָרגן הייס וואַסער צום טרינקען אין אַלע וואוינ-באַראַקן. מיר האָבן געדאַרפט אַפרייניקן די לאַגער-טעריטאָריע פון שניי, אויסרייניקן דעם ברונעם פון אייז, באַזאָרגן די באַראַקן מיט האַלץ און העלפן די אויפּזעצער יעדן טאָג וואַשן די דילן. אונדזער אויפגאַבע איז אויך געווען צו שילן קאַרטאַפּל אין קיר, ווען נאָר די קיר האָט

באקומען קארטאפאל צום קאכן, אריבערשלעפן די פראדוקטן פון שפייו-סקלאד אין קיד און אלע אנדערע ארבעטן ארום דער באדינונג פון לאגער. אונדזער בריגאדיר קרוטשקין האט געהאט אכטונג צו אועלכע מענטשן וועלכע זאגן זיך נישט אפ פון קיין שום ארבעט. טאקע דערפאר האב איך ביי אים געהאט „א גוט אויג“ און ער האט מיר צוגעטיילט אויף מיין אויבערשטער נארע גאר א גוטן שכן: דאס איז געווען דער גרייז-גרויער פראפעסאר ס. דער 70-יאריקער זקן האט זיך אויסגעצייכנט מיט א גרויסער פיזישער קראפט. ער פלעגט אויך אין לאגער יעדן פרימארגן מאכן גימנאסטישע איבונגען, האלב-נאקעט אפילו אין די גרעסטע פרעסט. זיינע מוסקולן זיינען געווען שטייף, גארניט ווי ביי אן אלטן מאן. פראפעסאר ס. האט באלד פון אונדזער ערשטן געשפרעך געוואונען מיין צוטרוי. ער איז געווען פון א געוואלדיק גרויסער קולטור און נאך דערצו באזעסן זעלטענע גוטע מידות און כאראקטער-שטריכן. פון נאציאנאליטעט איז ער געווען א פינלענדער. געבוירן אין א דארף נעבן העלסינגפארס, האט אים זיין פארמעגלעכער פאטער געגעבן א גוטע דערציונג. ער האט פארענדיקט דעם פעטערבורגער אוניווערסיטעט מיט אן אויסצייכענונג און איז אריבער אויף דער אספיראנטור הארט פאר דער ערשטער וועלט-מלחמה. זייער יונג האט ער באקומען דעם טיטל ד"ר פילאסאפיע און איז שפעטער אועקגעפארן פארזעצן זיין בילדונג אין דער פארזייער סארבאן. שפעטער האט ער געוואוינט אין ליטע, וואו ער איז געווען פראפעסאר אויפן קאוונער אוניווערסיטעט, געפירט א גרויסע וויסנשאפטלעכע טעטיקייט און ארויסגעגעבן לערן-ביכער פאר די סטודענטן אויף ליטוויש. די ליטווישע סמעטאנא-רעגירונג האט געהאט אזא צוטרוי צום פיגישן פראפעסאר, אן זי האט אים אפגארטרויט, בעת זיינע אפטע רייזעס קיין פאריז, מיטצונעמען די ספעציעלע דיפלאמאטישע פאסט. און אויפן סמך פון דעם צוטרוי, איז שפעטער דער פראפעסאר, דורך דער מ.ג.ב. באשולדיקט געווארן אין „אפענעם שפיאנאזש“ און פארמשפט געווארן לויטן געפערלעכן פאראגראף 58, פונקט 6. לטובת וועמען האט דער איידעלער, בכבודיקער פראפעסאר „שפיאנירט?“ דער ענטפער איז געקומען ערשט נאך סטאלינס טויט: ווען די באשולדיקונג קעגן אים איז בטול געווארן און דער פראפעסאר איז באפרייט געווארן. דעווייל איז אבער דער איידעלער געלערנטער און הומאניסט געוועזן פארשיקט אויף 15 יאר לאגער.

קרוטשקין פלעגט זיך מיט אים שטענדיק וויצלען וועגן זיין גרויסן לאגער-

טערמין:

— חבר פראפעסאר, איר וועט נאך מוזן אויסבארגן ביים פראקוראָר עטלעכע יאר, איר זאלט ביי אייער עלטער, קאנען אפזיצן די גאנצע 15 יאר ... פראפעסאר ס., וועלכער האט פולקאם באהערשט זעקס אייראפעאישע שפראכן, און געווען אויסגעבונדן אין פילאסאפיע און לאַגיק, איז געווען מיין „נאפארניק“ (שותף) ביי דער לאגער-ארבעט. יארן האבן מיר צוזאמען געטאן די אלע שווערע און שמוציקע ארבעטן. צוזאמען אריבערגעפירט געווארן פון לאגער צו לאגער, און צוזאמען האבן מיר געפילט אויף זיך די בייטש פון

פאַרשיידענע אויסוואַרפן, נאַטשאַלניקעס און בריגאַדירן. דער אַלטער פּראָ-פעסאָר האָט קיינמאָל ניט געזוכט קיין לייכטערע אַרבעט און פּלעגט זיך ממש באַליידיקן ווען איך פּלעג אים נישט לאָזן אויפהויבן אַ שווערן קלאַץ. כאָטש ער איז פיזיש געווען פעסט געבויט, פּלעגן אָבער ביי אים די פּיס אָפט געשוואַלן ווערן. ער פּלעגט אָפּליגן עטלעכע טעג אויף דער נאַרע און ווידער זיך נעמען צו די שווערסטע אַרבעטן, ווי ער וואַלט וועלן אָפקומען פאַר עפעס אַ זינד. עס איז געווען מיט אים אַ פאַרגעניגן צו אַרבעטן. ער האָט געדענקט דעם אינהאַלט פון אַ גרויסע צאָל וויסנשאַפטלעכע ווערק אויף אויסווייניק, און פּלעגט זיך גערן טיילן זיין וויסן מיט מיר, ווי מיט יעדן איינעם, מיט וועמען עס איז אים אויסגעקומען צוזאַמענאַרבעטן.

אין יאָרן אַרום, נאָך די בלוטיקע אויפשטאַנדן פון די אַרעסטירטע אין די לאַגערן פון וואַרקוטאַ, נאַרילסק, קאַלימאַ, פּערגאַנאַ און טיילווייז אויך אין אונדזער טיישעט-לאַגער, ווען דער בעריאַ-טעראָר האָט גענומען נאָכלאָזן; ווען דער צענטראַל-קאָמיטעט פון דער באַלשעוויסטישער פאַרטיי האָט גערופן ספּעציעלע פּלענום וועגן דער לאַגע פון די מיליאָנען אַרעסטירטע און אַראָפּ-געשיקט פאַרשיידענע קאָמיסיעס אין די לאַגערן זיך אויף אַן אַרט צו באַ-קענען מיט דער טרויעריקער לאַגע; דאָן איז פּראָפּעסאָר ס. אָנפּאַרטרויט גע-וואָרן צו האַלטן עפּנטלעכע לעקציעס פאַר די אַרעסטאַנטן וועגן וויסנשאַפטלעכע פּראָבלעמען און ענטפּערן אויף די פּראָגן אויף די איינגעאַרדנטע קעסטל-אַוונטן אין לאַגער. איך קען נישט פאַרגעסן זיינע פּלאַמיקע דיסקוסיעס מיט די אַנטי-סעמיטן וועגן דער יידן-פּראָגע.

אין 1955, ווען מען האָט דערלויבט די אַרעסטאַנטן צו באַקומען ביכער פון דער היים, איז די ביבליאָטעק פון פּראָפּעסאָר שנעל באַרייכערט געוואָרן מיט ביכער אין פאַרשיידענע שפּראַכן. איינמאָל, האָט ער אַ צעשטראַלעטער מיר געבראַכט די רוסישע אַקאַדעמישע אויסגאַבע פון די „בריוו פון פּליניוס דעם יינגערן“. פּליניוס, וועלכער איז געווען דער גובערנאַטאָר אין סיצייליע, שרייבט צום אימפּעראַטאָר אַדריאַן וועגן די פאַרשיידענע קריסטלעכע סעקטעס, וואָס ווילן נישט דינען צו די רוימישע געטער. דערביי טיילט פּליניוס מיט דעם רוימישן קייסער, אַז די דאָזיקע לייט עסן אויף זייערע סעקטע-צוזאַמענקומען וועלכע זיי אַרדענען איין, בלויז זייער „ריין ברויט“. אין דער באַמערקונג צום סוף פון בוך ווערט אויפגעקלערט די באַדייטונג פון באַגריף „ריין-ברויט“, און עס ווערט דאַרט פאַרציכנט דער חשד, אַז די קריסטן קנעטן אַריין אין זייער ברויט דאָס בלוט פון רוימישע קינדער.

— איר זעט — האָט דער אַלטער פּראָפּעסאָר געזאָגט מיט טריאומף — דער עלילת-דם האָט אַן אַלטע געשיכטע.

דער אוהב-ישראל האָט דאָס בוך אַרומגעטראָגן צווישן די אַנטיסעמיטן, כדי זיי צו באַווייזן, אַז די זעלבע אַנטיסעמיטישע באַשולדיקונג, אַז יידן נוצן קריסטלעך בלוט אין זייערע מצות, איז נאָך פּריער פאַרגעוואָרפן געוואָרן פון די רוימער צו די ערשטע קריסטן.

איך האָב גענויער דערציילט וועגן דעם דאָזיקן וואונדערבאַרן מענטשן.

ווייל ער האָט זיך מיר באַזונדערס איינגעקריצט אין מיין זכרון, ווי איינער פון די אמתע חסידי אומות העולם, וועלכע מען טרעפט אין די לאַגערן אַזוי זעלטן.

אין דער בריגאדע פון קרוטשקינען האָב איך מיט דעם פראַפעסאָר געזעגט און געהאַקט האַלץ און דאָס פונאַנדערגעטראָגן איבער די באַראַקן. מיר פלעגן אויך אין צווייען שעפן וואַסער פון ברונעם און אויף אַ שטאַנג מיט עמער אָנגעטראָגן אַזויפיל וואַסער פאַרן קיך, עס זאָל סטייען פאַרן עסן און טרינקען פון די 800 אַרעסטאַנטן.

נאַצישע „דאָקטוירים“ און אַ יידישער קצב פון מאַסקווע

אונזער בריגאדע איז בכלל רייך געווען אין אינטעליגענץ. געווען ביי אונדז דער בילדונגס-מיניסטער פון דער סמעטאנאָ-רעגירונג און שפעטער הויפט פון ליטווישן מלוכה-קאנטראָל — קאָנסטאַנטין אַסאַקאַניס. ער איז אויך געווען דער איבערזעצער פון אַדאַם מיצקיעוויטשעס קלאַסישער פאַעמע „פאַן טאַדעאָוויש“ אויף ליטוויש. אַרעסטירט געוואָרן איז דער דאָזיקער שאַקאַניס דעם 14טן יולי, אַ חודש נאָך דעם ווי די רוסן האָבן פאַרנומען ליטע. אין די הויכע זיבעציקער, איז דער אַלטער מלוכה-מאַן געשטאַרבן אין לאַגער. געווען ביי אונדז אַ עסטלענדישער אַדוואָקאַט, וואָס איז פון הויכן בלוט-דרוק, און אַ פעקל אַנדערע קראַנקהייטן, געוואָרן אינגאַנצן צערודערט. זיין שוועסטער האָט באַוויזן אויסצוהיטן אירע בריליאַנטן, פלעגט זי זיי אויס-פאַרקויפן און פאַרן געלט שיקן דעם ברודער שפייז-פעקלעך אין לאַגער. מיט די דאָזיקע פעקלעך, וועלכע ער פלעגט באַקומען רעגולער צוויי מאָל אין חודש פלעגט ער זיך אויסקויפן ביים „נאַריאַדטישק“ פון יעדער אַרבעט. דער דאָזיקער אַדוואָקאַט איז געווען אַ שרעקלעכער אַנטיסעמיט און האָט זיך צונויפגעחברט אין לאַגער מיט דעם נאַצישן דאָקטאָר מאַזעבאַך — אַ פאַר-ביסענער היטלעריסט, וואָס האָט געהאַט ניט איין יידישן קרבן אויף זיין געוויסן. מיר האָבן נאָך דאָן ווייניק געוואוסט פון זיין נאַצישן „יחוס“, און וואָס פאַר אַ ראָל די דייטשע דאָקטוירים האָבן געשפילט אין דער פאַר-ניכטונג פון יידנטום אין איראַפע. טייל דייטשן אין לאַגער האָבן זיך באַמיט צו זיין העפלעך און קאַרעקט לגבי די יידישע אַרעסטאַנטן. אָבער ד״ר מאַזע-באַך האָט פשוט נישט געקאַנט אַנקוקן אַ יידן גלייך אין פנים אַריין. ווען ער איז אַריבערגעפירט געוואָרן אויף אַרבעט אין דער סאַניטאַרער אַפטיילונג, האָט ער זיך אָפן אינדעקעוועט איבער די יידישע חולאים. עס איז זיך דאָן לייכט געווען פאַרצושטעלן, וואָס אַזאָ עקלהאַפּטער פאַרשוין האָט געטאָן מיט די יידן, ווען ער האָט געהאַט די מאַכט, אין דער נאַצישער „נאַכט פון לאַנגן מעסער“.

מיר איז באַקאַנט אַ פאַקט מיט אַ יידישן דיכטער, וועמען דער נאַצישער דאָקטאָר האָט שיעור ניט דערפירט צום טויט. אָט מיט דעם דאָזיקן נאַצי-

דאָקטאָר האָט זיך דאָס צונויפגעחברט דער עסטלענדישער אַדוואָקאַט און הויך אויפן קול געפירט זייערע געשפרעכן וועגן יידן. קיין סך יידן זיינען אין אונדזער בריגאדע נישט געווען, אויסער מיר — נאָך צוויי־דריי פּערוואָן. איין ייד, אַ שווער־קראַנקער מענטש, וואָס איז פאַרשיקט געוואָרן אין 1937, ווייל מען האָט ביי אים געפונען אַן עקזעמפּלאַר פון בוכאַרינס באַרימטן ווערק „אַלף־בית פון קאָמוניזם“, וואָס איז בשעתו אַרויסגעגעבן געוואָרן אין צענדליקער אויפלאַגעס דורכן סאָוועטישן מלוכה־פאַרלאַג. ניט געווען, דאָכט זיך, קיין גליד אין קערפּער פון דאָזיקן מענטשן, וואָס זאָל ניט זיין אַנ־געגריפּן און קראַנק. אין דער צייט פון ערשטן יאָר מלחמה מיט די דייטשן, האָט מען אַ סך אַרעסטאַנטן פון זיין לאַגער צעשאַסן, ווען דער לאַגער האָט זיך שנעל געמוזט עוואַקואירן און אַריבער אויף אַ צווייטן פּלאַץ. ער איז דאָן אַ גאַנצע נאַכט געהאַנגען צווישן לעבן און טויט, ביז ער איז ענדלעך אַרייַנגעפאַלן צו די גליקלעכע לעבן־געלאָזענע. אין דער דאָזיקער נאַכט איז ער אינגאַנצן גראָ געוואָרן. אין זיין פּערציק יאָריקן עלטער, האָט ער געהאַט דעם אויסזען פון אַ זקן ווייט אַריבער די זעכציקער. ער איז געווען זייער פּרום, און זיינע בלויע פאַרטריקנטע ליפּן האָבן כּסדר עפעס געשעפטשעט אין דער שטיל. פון דעם לאַגער־עסן פּלעגט ער נאָר טועם זיין דאָס שטיקל ברויט מיט 13 גראַם צוקער.

דער צווייטער ייד איז שוין געווען אַ ריז אַנטקעגן אים. ווען נישט די פעליקע פינף פינגער פון דער רעכטער האַנט — פאַרלאָרן אין אַן אומגליקס־פאַל ביי דער זעג־מאַשין אין לאַגער — וואָלט ער קיינמאָל נישט אַריינגעפאַלן מיט זיין פעסטן קערפּער צו אַן אינוואַלידן־בריגאדע. ער פּלעגט אָבער מיט זיין פאַרבליבענער לינקער האַנט אויפּטאָן וואונדער. אַרבעטנדיק ווי אַ טרעגער אין מעל־סקלאַד, האָט דער ייד מיט איין האַנט אויסגעלאָדן גרויסע פּראַכט־אויטאָס מיט מעל און נאָך דערצו די זעקלעך שפעטער „אַרויפגעשאַסן“ אין אַן אויבערשטן סקלאַד. ער איז געווען אַ מאַסקווער קצב, און געזעסן איז ער אין לאַגער צוליב „גאַלדען“. געווען איז ער איינער פון די — ווער ווייסט וויפּל הונדערטער — יידן, וועלכע זיינען אַרעסטירט געוואָרן, פאַרן אַרויס־ווייזן עפנטלעך זייערע סימפּאַטיעס צום ערשטן אַמבאַסאַדאָר פון מדינת ישראל אין סאָוועט־רוסלאַנד — גאַלדע מאיר(סאָן). דאָס איז געווען אַ ייד, וועלכער האָט זיך ניט געלאָזן שפּייען אין דער קאַשע, און אויפן לאַגער־ישן שטייגער פאַרפאַרן מיט די פינגער. פון דער לינקער האַנט אין דער מאַרדע יעדן כּוּליגאַן. — כּוּועל דיר, קאַנאַליע, די אויגן אויסדראַפען — פּלעגט ער וואַרענען: ביז און מיט זעלבסטזיכערקייט אין קול.

אויב איך מיטן פּראָפעסאָר ס., פּלעגן זיך אַרומרייסן מיטן אַדוואָקאַט מיט דעם היטלעריסט ד"ר מאַזעבאַך, ווען זיי פּלעגן זיך רייצן מיט דעם שווער־קראַנקן יידן און אים רופן נישט אַנדערש ווי „סימולאַנט“ — האָט דער מאַס־קווער ייד מיך געבעטן, וואַרענען די צוויי כּוּליגאַנעס אויף זייער דייטשישן לשון, אַז ער וועט זיי ביינאַכט ביידין דערשטיקן אויב זיי וועלן ניט פאַרמאַכן זייערע נאַזישע פּיסקעס. ווען איך האָב זיין וואַרענונג געפרוּאווט זיי איבער־

געבן נישט אזוי דראסטיש, און בלויז געוואָרנט זיי, אַז אויב זיי וועלן ניט אָפּשטעלן זייערע אַנטיסעמיטישע שטיק, איז „דיזער מאַן בערייט זיי אַן די גורגעלן פאַרען“, האָט מיר דער ייד איבערגעריסן מיט פאַראיבל: — וואָסער פאַרן־שמאַרן, זאָג זיי פּראָסט און פשוט, איך וועל די ביידע אויסוואַרפן דערשטיקן און אַראָפּ פון מאַרק!

איך האָב דעם ייד צוליב געטאַן און איבערגעגעבן זיינע רייד, און — עס האָט טאַקע געהאַלפן. ביידע אַנטיסעמיטן זיינען אויף אַ שטיק צייט פאַר־שטומט געוואָרן. ווען זיי האָבן מיט אַ צייט שפעטער זיך ווידער גענומען צו זייער אַנטיסעמיטישע מלאכה, האָט דער מאַסקווער קצב אויסגעפונען נאָך אַ ווירקזאַמערן מיטל: ער האָט דערקלערט אַ „שטרייק“ ביים אויסלאַזן די זעקלעך מעל, ביז וואָנען די ביידע „יידן פריינט“ וועלן נישט אַרויס צו דער אַרבעט גלייך מיט אַלע. אויב זיי קאָנען זיך אויסקויפן מיט זייערע פעקלעך פון יעדער מין אַרבעט, זאָלן זיי נישט רופן אַ צווייטן „סימולאַנט“, אדרבה, האָט דער ייד געטענהט, זאָל מען אַראָפּברענגען אַ דאָקטאָר, און זאָל ער פעסט־שטעלן, אויב זיי ביידע, מיט די אָפּגעפרעסענע מאָרדעס, זיינען נישט צען מאָל געזינטער פון דעם פאַרעלטערטן קראַנקן יידן, וועלכער ווערט פון דער אַרבעט נישט באַפרייט. אויף דעם מאַסקווער קצב האָט געוואַרט די אַרבעט אין סקלאַד. און כאָטש קרוטשקין, אונדזער בריגאַדיר, פלעגט אויך אָפט געניסן פון דעם עסטלענדערס פעקלעך, האָט ער אָבער בטבע פיינט געהאַט די אויסגעכאַליעטע לייט, און צופיל נישט געוואַלט (און נישט געקענט) פאַר־טיידיקן די ליידיקיייער, קעגן די אַרבעטער פון זיין בריגאַדע. האָט ער, באין ברירה, ביידן געשיקט אויסהאַקן דאָס אייז אַרום ברונעם. דער מיטל האָט געהאַלפן נאָך שטאַרקער, ווי דאָס דראַען זיי צו דערשטיקן ביינאַכט. פון דער אַרבעט זיינען זיי ביידע געקומען סאַפענדיק און קרעכצנדיק און פאַר־געסן זייערע באַליבטע שמועסן וועגן יידן.

אין אונדזער בריגאַדע איז אויך געווען איינער פון די צוויי „ברידער סטאַמאַ“, אַ באַקאַנטע דערפינדער־פאַרל אין סאַוועט־רוסלאַנד. „סטאַמאַר־קעס“ (מיט געבוירענע פּיאי־קייטן), אַן העכערער בילדונג, האָבן זיי באַוווּזן צו מאַכן אַ ריי וויכטיקע דערפינדונגען.

ווי סטאַמאַ האָט אַליין דערציילט, איז איינע פון זיינע דערפינדונגען געווען אַן אַפּאַראַט, וואָס שטעלט אָפּ אויטאָמאַטיש דעם לאַקאָמאַטיוו, בעת אַ געפאַר, און די דערפינדונג איז אויסגענוצט געוואָרן אין דער מאַסקווער אונטערערדישער באַן, דער „מעטראַ“.

אַט דער סטאַמאַ, אַן עלטערער רוס מיט אַ ווייסער באַרד, האָט געהאַלטן אין איין שרייבן מעלדונגען און אַנקלאַגעס וועגן געלט, וואָס קומט אים אַרויס פאַר זיינע דערפינדונגען.

— וואָס וועסטו טאָן מיטן געלט אין לאַגער ? — האָט אונדזער בריגאַדיר זיך שטענדיק געווערטלט מיט אים — מען וועט דאָך דאָס ביי דיר סיי־ווי צונעמען, לאַז עס בעסער איבער דער שוועסטער (סטאַמאַ איז געווען אַן אַלטער בחור).

פונקט ווי סטאַמאָ האָט געקעמפט פאַר זיין געלט, האָט אַ צווייטער אַרעס-טאַנט אין אונדזער בריגאַדע, דער אינזשיניער קוונעצאָוו, געקעמפט קעגן זיין אורטייל: פאַרוואָס האָט מען אים צוגעשריבן די ווערסיע און פאַרמשפּט אויף 15 יאָר פאַרשיקונג? אַלס אינזשיניער האָט ער צוגעגרייט אַ פּלאַן פון אַ קעסל. דער פּלאַן איז אָנגענומען געוואָרן און מען האָט אינוועסטירט עטלעכע מיליאָן רובל פאַר דער רעאַליזירונג פון זיין פּראָיעקטירטן קעסל. אין דער אַרבעט האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז זיין מאַדעל האָט עפעס אַ פעלער און מען האָט אים דערפאַר צוגעשריבן פיינטלעכע די ווערסיע.

— און אפילו אַז מען מאַכט אַ מאָל אַ טעות — האָט ער כסדר געטענהט — איז וואָס, בין איך שוין דערפאַר אַ פיינט? איך האָב דאָך געזוכט אַ טובה פאַר דער מלוכה.

קוונעצאָוו איז באמת געווען אַ מענטש מיט גרויסע פייאיקייטן. ער האָט גוט געמאַלט, געמאַכט פיינע סקולפּטור-אַרבעטן און געהאַט „גאַלדענע הענט“ צו יעדער מין אַרבעט. ער מיט סטאַמאָן האָבן געפרוּווט איינרעדן דעם לאַגער-נאַטשאַלניק, ער זאָל זיי דערלויבן צו עפענען ביים לאַגער אַ פּראָיעקטן-ביוראָ. זיי האָבן געשיקט זייערע פּלענער צו דער לאַגער-פאַרוואַלטונג, וועגן עפענען אַ פאַבריקל פון קראַכמאַל פון דעם קאַרטאַפּל-אַפּפּאַל; אַוועקצושטעלן אַ ריי מאַשינען אויף צו מאַכן וואַטע פון שמאַטעס און ענלעכע.

אַזוי האָבן זיי אין יעדן לאַגער-פּונקט, וואו איך בין צוזאַמען מיט זיי מגולגל געוואָרן געפרוּווט זיך אַרויסדרייען פון שווערער אַרבעט. חדשים פּלעגן זיי זיך פאַרנעמען אין אַ קאַבינעט מיט זייערע „פּראָיעקטן“. ביז עס פּלעגט פון דער לאַגער-פאַרוואַלטונג אַנקומען אַ מעלדונג צום נאַטשאַלניק, אַז די מעשה איז אַ בלאַף, אָדער אַ שוין לאַנג רעאַליזירטער ענין אָן זייערע פּלענער און פּראָיעקטן, און די דערפּינדער פּלעגן ווידער מוזן פאַרלאָזן דעם קאַבינעט, און זיך צוריקקערן אויף אַלגעמיינער לאַגער-אַרבעט.

איך ווער אַן „אייגענער“

איינמאָל האָט מען אונדז געמאַלדן, אַז אַלע אַרעסטירטע דאַרפן גיין נעמען נומערן, וואָס דאַרפן צוגענייט ווערן צו יעדן מלבוש. היות ווי אונדזער ענין האָט אַ נומער, וועט דער דאָזיקער נומער, פן היינט און ווייטער, אַראַפּשיינען פון אונדזערע קורטקעס און וואַטענע בושלאַטן, ווי אַ לאַטע. די אַרעסטירטע האָבן זיך גענומען בונטעווען: — אַזאַ חרפה! — ווען היטלער האָט דאָס גע-טאָן צו די יידן, איז דאָך דאָס, אין אַ געוויסער מאָס, געווען פאַרשטענדלעך פון זיין מערדערלעכער אַנטי-יידישער פּראָגראַם. ער איז געווען אַ מערדער, ער האָט נישט גערעדט וועגן קיין הימל-זאַכן און נישט געפרעדיקט וועגן קיין „יושרדיקער וועלט“. ער האָט פאַרויסגעזאָגט די אונטערדריקונג פון לענדער און פאַרניכטונג פון די „מינדערווערטיקע פעלקער“. ערשט מיט צוויי יאָר צוריק, האָבן די סאָוועטן אַרויסגעלאָזן אַ פּילם מיטן נאַמען „דער מענטש“

נומער 217", וועגן די היטלעריסטישע דערנידעריקונגען פון מענטש, וועלכער האט אפילו ביי זיי נישט מער קיין נאמען, נאָר בלויז אַ נומער.

— ווי פאסט זיך דאס? — האט מען געפרעגט.

— די דאזיקע נומערן — מעלדעט דער לאַגער־נאַטשאַלניק — דאַרפן אין פאַרלויף פון דעם היינטיקן, אַרבעטס־פרייען, זונטאָג־טאָג אָפגענומען ווערן און דאַרפן געהאַלטן ווערן ריין און גאַנץ! פאַר נישט אויספירן דעם באַפעל, דערוואַרט אַ קאַרצער־שטראַף!

— לאַמיר נעמען די נומערן — האָבן אַנדערע אַרעסטאַנטן געפסקנט — און אויב שעמען, זאָלן זיי זיך שעמען אין זייער ווייטן האַלדז אַריין, וואָס זיי הענגען דאָס אונדז אָן.

איך האָב באַקומען דעם נומער 265 יא.

איצט, נאָך לאַנגע יאָרן, ווען איך זע די געשעענישן אין דער ווייטער פערעספעקטיוו, זיך איך און טראַכט: פון וואַנען האָט זיך דאָן צו מיר גע־נומען די דאזיקע געוואַנטקייט? אפשר בין איך אזוי פאַרהאַרטעוועט געוואָרן אין די שטרייטן מיט מיינע אויספאַרשער, וואָס האָבן געזוכט יעדן מין פאַרטל, אַבי צוצושרייבן מיר די סאַמע אויסטערלישע פאַרברעכנס? דער עקל, דער ווידערווילן און דער האָס צו די אַלע טשינאַוויקעס, וואָס האָבן גוט געוואוסט די פאַלשקייט פון זייערע אַלע באַשולדיקונגען און מיר פיזיש און מאַראַליש געפייניקט, האָט געשטאַרקט מיין ווילן, מיין מוט און מיין אויסדויער, און דערמעגלעכט איך זאָל אפילו טאָן אזוינס, אויף וואָס איך בין לויט מיין באַראַקטער נישט פייאיק.

דאָס איז געווען איינע פון די געוויינטלעכע אַרבעטן אין לאַגער 051. מיר האָבן געגראָבן אַ קאַנאַל פון דריי קילאָמעטער די לענג. אַנגעהויבן די דאזיקע אַרבעט אַרום קאַנאַל האָבן נאָך אַרעסטאַנטן פאַר אונדז, אַבער צייטווייליק איז דאָן די אַרבעט אָפגעשטעלט געוואָרן. אין דעם אויסגעגראָבענעם קאַנאַל האָבן שפעטער געדאַרפט אויסגעלייגט ווערן דיקע רערן, דורך וועלכע דאָס וואַסער פון דער „וואַדאָ־קאַטשקע“ (וואַסער־פאַמפע) זאָל דערפליסן צו דער קליינער באַן־סטאַנציע, אויף „אַנצוטרינקען“ די לאַקאָמאָטיוון.

אַזעלכע אַרבעטן ווערן געפירט געוויינלעך בעת די גרויסע פרעסט. דער קאַנאַל איז גענוג טיף און איז אַנגעפילט מיט וואַסער. ווינטער ווערט דאָס וואַסער תיכף פאַרפּרוירן, דאַרפן מיר צעהאַקן דעם אייז און אַרויסוואַרפן אין דרויסן אַרבעטן מיר געוויינלעך ביז 50 גראַד צעלזיוס. נידעריקער פון 50 גראַד ווערט אַ נעפל און דער קאַנוואַי קען דאָן ניט זען די אַרעסטאַנטן און די אַרבעט ווערט אָפגעשטעלט. אויפן לאַגער־לשון הייסט עס „אַקטירט“. די געצוואונגענע רײַשעהן דאַרפן מיר אָפאַרבעטן זונטאָג.

מיד און געפרוירן פלעגן מיר ווערן, שוין פון אונדזערע „שפאַצירן“ צו און פון דער אַרבעט. די פיר קילאָמעטער פון לאַגער צום אַרבעט־פלאַץ, האָבן ניט געפירט דורך קיין גלייכן פעלד. דערצו האָט נאָך דער קאַנוואַי אויסגעמיטן אַרומיקע הייער, כדי די אַרעסטירטע זאָלן ניט אַנבינדן קיין קאַנטאַקט מיט דער דאַרטיקער באַפעלקערונג. די וועכטער האָבן אונדז

געפירט דורך דעם אָפענעם פעלד, וואָס איז געווען פאַרלייגט מיט שניי ביז אַ מעטער די הויך. דערנאָך האָבן מיר זיך געפלאַנטערט דורך די וועלדער און שפעטער געדראַפּעט אויפן הויכן באַן־וועג. אויפן וועג צו דער אַרבעט האָבן מיר אויך געדאַרפּט אַריבערגיין אַ טייכל, איבער וועלכן עס זיינען געווען אויסגעלייגט עטלעכע ברעטער, וועלכע האָבן זיך געוויגט ווי הוידעלקעס, בעת מיר האָבן זיך איבער זיי, איינער נאָכן אַנדערן אַדורכגעגליטשט.

די אַרבעט איז געווען זייער אַ שווערע. די פאַרפרוירענע ערד איז געווען האַרטער פון שטיין, מען האָט געהאַקט דעם באַדן מיט שווערע קירקעס און לאַמען. דער „אַרבעטס־אינסטרומענט“ אַליין האָט געוואויגן איבער 15 קילאָ־גראַם. די נאָרמע פאַר 10 שעה אַרבעט איז געווען 1 קוביק־מעטער ערד. די 750 גראַם ברויט מיטן ביסל האָבער־קאַשע זיינען ווייט ניט געווען גענוג אויף צו דערהאַלטן די כוחות. אויף דער פּרישער פּראַסטיקער לופט, צווישן פעלד און וואַלד, איז דער אַפעטיט געוואַקסן. די פאַרציע ברויט פאַרן לאַנגן אַרבעטס־טאַג, ווערט ממש אַראַפּגעשלונגען פאַר איין מאָל און ווען מען קומט אַהיים האָט מען ניט קיין ברעקל מיט וואָס צו שטילן דעם הונגער.

און די נאָרמע? האַקסט און האַקסט דעם שטיין און ס'ברעקלען זיך קוים אַפּ פּיצלעך און ברעקלעך. איך האָב זיך לאַנג צוגעקוקט צו די יונגע און געזונטע אוקראַינער: אויך ביי זיי גייט עס זייער שווער, אָבער סוף טאַג האָבן זיי די נאָרמע אויסגעפירט. איך פּרואווי דערגיין דעם סוד, ווי אַזוי צו קלאַפּן מיט דער קירקע. ווייזט זיך אַרויס, אַז מיט חכמה קאָן מען דאָ ווייניק־וואָס אויפּטאַן. קלוגשאַפּט, קען איך נאָך אפּשר אויסלייען די אַנדערע אַרעסטאַנטן, אָבער וואו נעמט מען זייערע כוחות? און דאָ שפּילט מען זיך ניט: נישט געמאַכט די נאָרמע, באַקומט מען אַ „שטראַפּנאַי פּאַיאַק“ (אַ שטראַף־שפיין), בלויז 400 גראַם ברויט מיט אַ זופּ אַ טאַג, און די אַרבעט מוז אויסגעפירט ווערן לויט דער זעלבער נאָרמע ווייטער! איך האָב שוין געגראָבן ווייכן ערד־גרונט, זיך אויסגעלערנט אויסגראָבן 4 קוביק־מעטער אין אַן אַרבעטס־טאַג. אָבער פאַרוואָס קען איך ניט באַהערשן דעם האַרטן געפרוירענעם באַדן?

אונדזער בריגאַדיר איז דאָ אַ קרימינעלער באַנדיט, אַ הויכער, פעסט־געבויטער אוקראַינער. זיינע קאַלעגן און פּריינט, פאַרשרייבט ער אַנגע־שרויפטע פּראַצענטן, וואָס זיי פּילן קיינמאַל ניט אויס. זייער אויפּפאַכע איז נישט אַזוי אַליין אַרבעטן, ווי צוצוקוקן און אונטעריאָגן די אַרבעט פון די אַנדערע. נאָך עטלעכע טעג נישט אויספּילן די אַרבעטס־נאָרמע, האָט דער בריגאַדיר מיך אַוועקגעשטעלט אַרויסצואוואַרפּן דאָס אייז פון קאַנאַל. ביי דער אַרבעט האָב איך שוין געהאַט מער שאַנסן אויסצופּילן די נאָרמע. אָבער ביי אַזאַ אַרבעט מוז מען כאַטש יעדע האַלב שעה זיך אַנוואַרימען ביים פייער. מען שטייט די גאַנצע צייט אין געפרוירענעם וואַסער, אין גומענע שטייול, און ניט איינמאַל פּירן די פּיס צו צו די שטייול און דאָס בלוט אין זיי, פאַרגליווערט. דער בריגאַדיר האָט מיך אָבער ניט געלאָזט זיך וואַרימען און כּסדר גע־האַלטן אין אייז. די פּיס האָבן מיר געפרוירן און פון קערפּער האָט געזעצט

א פארע. איך האָב פון זיך אויסגעטאָן דעם וואַטענעם בושלאַט און געבליבן אין דער בלווע. לויט אַלע געזעצן, האָב איך ביי מיין שוואַכן געזונט־ צושטאַנד, באַדאַרפט באַקומען אַ לונגען־אַנצינדונג, אָדער כאַטש אַ פאַרקילונג מיט היץ. איך האָב אויף דעם געוואַרט און זיך נישט דערוואַרט. ווען איך האָב זיך דערשלעפט אין באַראַק, בין איך דאָס ערשטע געגאַנגען אין דער סאַני־טאַרער אָפטיילונג אויף אַן אונטערזוכונג. איך האָב געוואַרט, אַז דער טער־מאַמעטער וועט אָט־אַט באַווייזן די גליקלעכע 37 מיט 6 צענטל היץ און איך וועל דערווייל האָבן כאַטש אַ חיה שעה. איך וואַלט כאַטש אַ טעג צוויי ניט געגאַנגען צו דעם קאַנאַל מיטן געפרוירן וואַסער. אָבער צו וואָס דער מענטש געוואוינט זיך עס אַליץ צו! אפילו קראַנקע מיט טובערקולאָז זיינען דאָ. אין לאַגער, „געזונט געוואָרן“. אויף אַלע שונאים געזאַגט געוואָרן זייער „געזונט“, אָבער די וואונדן האָבן זיך פאַרשטאַפט, קיין בלוט פון האַלדז איז ניט געגאַנגען און — מען האָט זיי ווייטער געטריבן צו דער שווערער שקלאַפֿן־אַרבעט.

אין לאַגער טאָר מען זיך ניט קלאַגן. אויב דו קלאַגסט זיך אויף עפעס, האַקט מען דיר אונטער די זייטן. דער בריגאַדיר איז דער באַלעבאַס איבער דיר! ער נעמט אויף זיך די פאַראַנטוואַרטלעכקייט, אַז דו וועסט ניט אַנט־לויפן פון דער אַרבעט און דערפאַר געניסט ער פון דער פּריווילעגיע, צו זיין דער אָפּשאַצער פון דעם ווערט פון די אים אונטערלינגדע אַרעסטאַנטן. אויף דער „דיעלאַ“ (ענין), וואָס גייט מיט מיטן אַרעסטאַנט פון טורמע אין לאַגער, ווערט פאַרציכנט די „אויפּפירונג“. דער מאַטעריאַל ווערט צוגעשטעלט דורכן בריגאַדיר. גענוג ער זאָל וואַרפן אַן אומחן אויף אַן אַרעסטאַנט, און יענער וועט שוין באַקומען אַזעלכע „כאַראַקטעריסטיקעס“, אַז ער וועט שוין אפילו נאָכן ענדיקן דעם אורטייל נישט דערזען די ליכטיקע שייך, נישט קאַנען געניסן פון אַ זעלטענער אַמעסטיע.

וויפל איך האָב זיך נישט געבעטן ביי דעם בריגאַדיר, כאַטש אויף עטלעכע מינוט מיר דערלויבן צוצוגיין צום פייער, האָט ער מיר אָפּגעזאַגט. ביז עס אין מיר רייף געוואָרן אַ מאַדנער, ווילדער געדאַנק: איך האָב מיר פאַר־מאַסטן אויף מיין בריגאַדיר, און אים דערלאַנגט מיט אַ שטעקן איבערן קאַפּ. איך און מיין בריגאַדיר — דוד און גלית, ווי האָב איך עס גאָר געוואַגט? ווען ער דערלאַנגט מיר מיט אַזאַ גראַבן צווייג, וואַלט איך אַזודאי געבליבן אויפן אָרט אַ טויטער. מיין בריגאַדיר איז אָבער בלויז אומגעפאַלן און זיך באַגאַסן מיט בלוט.

בין איך געווען אַ העלד?

ס'איז גיכער געווען אַן אויסדרוק פון פאַרצווייפּלונג ווי אַ באַוואוסט־ניקער פּראַטעסט. ס'איז געווען אַ רעזולטאַט פון דעם אַנגעזאַמלטן ווייטאַג פאַר די לעצטע יאָרן, און אפשר אויך — אַ זעלבסטמאַרד־פרואוו, וואָס כ'האַב אויף אַן אַנדער אופן נישט געהאַט דעם מוט צו באַגיין. אין דער מינוט, ווען איך האָב אים אַ קלאַפּ געטאָן איבערן קאַפּ, האָב איך דאָך גע־וואוסט אַז מיין לעבן איז פאַרענדיקט. אָבער איך האָב געוואַגט.

דער קאָנוואַי איז אַנגעלאָפֿן, מען האָט מיר געשלאַסן די הענט אין קייטלעך און אָפּגעפירט אין קאַרצער, וואו איך בין אָפּגעזעסן צען טעג. אָבער מיין בריגאַדיר האָט דער טייוול ניט גענומען. די וואונד האָט זיך אים אין צען טעג פאַרהיילט, כאָטש ער איז נאָך געאַנגען פאַרבאַנדאָזשירט. מיך האָט מען צוריקגעשיקט אין זיין בריגאַדע. כ'האַב מיך געזעגנט מיט מיינע באַקאַנטע, ווי כ'וואָלט געדאַרפט גיין צום עשאַפּאַט. אַצינד — בין איך געווען זיכער — וועט מען מיך צוריקברענגען אַ טויטן. כ'האַב שוין אפילו אַנגעגעבן אַדרעסן פון מענטשן אויף דער פריי, וואָס קענען מיך, וועמען מען זאָל צואוויסן געבן וועגן מיין טויט.

ווען איך בין צוריק אַנגעקומען אויף מיין אַרבעטס־אַרט, בין איך גע־שטאַנען און געוואַרט אויף דעם אורטייל איבער מיר. דאָס האָט ניט געדאַרפט טאָן בלויז דער בריגאַדיר. ער האָט שוין געהאַט זיינע געהילפֿן, וואָס האָבן די אַרבעט געקאַנט גאַנץ פיין אָפּטאָן פאַר אים. אָבער צו מיין איבערראַשונג איז דער פאַרשוין צו מיר צו און דערלאַנגט די האַנט אַ צעשמייכלטער:

— טי טשעוואָ ניט סקאָזאַל? ... (דו, פאַרוואָס האַסטו גאַרניט געזאָגט) ס'הייסט, אַז דו דערלאַנגסט אַן מורא איבערן קאַפּ — ביסטו דאָך אַן אייגענער, פאַרוואָס האַסטו געשוויגן?

— „סקאָזשי, טי קאוואָ ניבוד אוביל? “ (זאָג, דו האַסט עמיצן אַוועק־געלייגט אַ טויטן?)

— „קאַנעטשנאַ — זאָג איך צו אים, אימעיו פיאַט טשעלאַויעק נאָ שטשעטו“ (אודאי, איך האָב פינף מענטשן אויף מיין חשבון). — אָפּגעזאָגט — און אפילו נישט קיין פינטל געטאָן מיטן אויג.

אַזוי בין איך אַריין אין דער ראַל פון אַן „אייגענעם“, וואָס קען דער־לאַנגען אַ קלאַפּ, אַז מען דאַרף, און האָב ניט קיין מורא. מיין בריגאַדיר האָט זיך מיט מיר גענומען רעכענען, מיך געהאַלטן אין איין שיקן וואַרימען זיך ביים שייטער. וואָס מיר דאַרט אַ שרייבער, אַ דיכטער, אַ געפיל־מענטש? זיי דאַרפן דערפילן דיין כוח, ווערן זיי דעמאָלט מיט דיר אַ „פאַן־בראַט“. איך בין פון דעמאָלט אַן אַנגעגאַנגען אין דער בריגאַדע פאַר אַ קרימינעלן פאַרברעכער. כ'האַב געמאַכט די געהעריקע מינע און זיך געהאַלטן אַנגעבלאָזן. מיינע יידישע חברים אין דער בריגאַדע האָבן מיך ניט פאַרראַטן. זיי האָבן נאָך, פאַרקערט, געזוכט צו פאַרגרעסערן מיין „אויטאַריטעט“ ביים בריגאַדיר און זיך געפליסט אים צו דערציילן געשיכטעס פון מיין העלדיש־קייט און מיינע פאַרברעכנס ... זיי האָבן דערפון אויך געהאַט גרויסע טובות.

מיט משה ברֶאָדערזאָן

כ'בין שוין לאַנגע חדשים געווען אין לאַגער, געוואָרן אַ תּוֹשֵׁב, זיך צוֹ-געוואוינט צו פּאַרשטיין וואָס פּאַר אַ געפּאַרן עס לויפּערן אויפּן אַרעסטאַנט, און ווי אַזוי זיך פּון זיי אויסצוהיטן. שוין גענוי געוואוסט צו וואָספּאַר אַ אַרבעטן איך קאָן מיר אַמבעסטן צופּאַסן. זיך אויסגעלערנט מאַכן געמישן פּון ליים, וואָפּנע און צעמענט. געלערנט זיך גראַבן גריבער, טינקעווען (שטור-קאַטורן) ווענט, טראַגן ציגל אויף אַ לייטער און קריכן מיט זיי אויף בוידעמער און דעכער. איך האָב שוין אין לאַגער אויך געהאַט געשלאָסן באַקאַנטשאַפּטן צווישן די אַרעסטאַנטן, יידן און נישט-יידן. בייטאַג האָט מען שווער גע-אַרבעט און אין די אַוונטן פּלעגט מען זיך טרעפּן און דערמאַנען פּאַרגאַנגענע טעג אויף דער פּריי, דאָס לעבן וואָס איז שוין מער נישטאַ.

אַזו האָט זיך געצויגן דאָס לאַגער-לעבן: שווער און מאַנאַטאַן. ביז אין איינעם אַ טאַג איז אַנגעקומען אַ נייער עשאלאַן אַרעסטאַנטן. ווען דער טראַנספּאָרט איז אַנגעקומען, זיינען מיר אַלע, נאָך דער שקלאַפּן-אַרבעט, געלאָפּן צו די באַראַקן פּון די „ניי-געקומענע“. יעדער פּון אונדז האָט געוואָלט זען, צי צווישן זיי געפינען זיך נישט קיין פּריינט אַדער באַקאַנטע.

צווישן די געבראַכטע אַרעסטאַנטן האָב איך דערזען דעם דיכטער משה ברֶאָדערזאָן. ער איז אַנגעקומען צוזאַמען מיט דעם יידישן דיכטער פּון בעסאַראַביע ס. ברֶאָדערזאָן איז נאָך אַלץ געגאַנגען אין זיין ברוינעם הוט. אַ הוט, דאָס איז אין לאַגער געווען אַ זעלטהייט, און די אַמאַטאָרן-גרופּע האָט טאַקע שפּעטער אויסגענוצט ברֶאָדערזאָנס הוט אויף זייערע אַוונטן און קאַנצערטן. ברֶאָדערזאָן האָט געטראַגן אַ וואַטענעם ווינטער-מאַנטל מיטן אַ ברייטן קאַלנער. אויף זיין געבויגענער פּלייצע האָט ער געטראַגן אַן אַלטן, אויסגעריבענעם רוקזאַק. זיין פּנים איז געווען איינגעפּאַלן, בלייך און צע-קנייטשט. פּונעם אַמאַליקן עלעגאַנטן דיכטער זיינען נאָר געבליבן די פּאַר וואונדערלעכע אויגן, וועלכע זיינען אַצינד געווען איבערגעצויגן מיט אַ בעלמע פּון שרעק. זיינע אויגן זיינען עפּעס געוואָרן גרעסער און געקוקט מיט פּאַרוואונדערונג.

ברֶאָדערזאָן איז געקומען אין אונדזער לאַגער פּון דער בראַטסקער קאַלאַניע 045, וואו ער האָט נאָך אַ סך מי, באַקומען די (אין די לאַגער-באַ-דינגונגען) גוטע שטעלע פּון אַ וואַסער-צושטעלער אין דער „אומיוואַלניע“ (וואַש-צימער) אַזוי ווי מיט וואַסער איז דאָרט געווען שווער, (מען האָט דאָס געדאַרפּט ברענגען פּון אַ טייד), איז זיין אויפּגאַבע געווען רעגולירן די אַריינקומענדע וואַסער אין די פעסלעך, עס זאָל קלעקן אויף אַ גאַנצן מעת-לעת. אָבער די באַנדע אונטערוועלטניקעס האָבן אים שאַנטאַזשירט, אָפּט באַגנבעט דאָס, וואָס ער פּלעגט באַקומען צוגעשיקט פּון זיין פּרוי שיינע-מרים און אים סתם פּאַרביטערן די יאָרן. ווען ער האָט מיך דערזען, איז ער אויף מיר אַרויפּגעפּאַלן און זיך צעוויינט. ברֶאָדערזאָן האָט ניט געקענט

אַרויסרעדן קיין וואַרט. ער האָט מיך אָנגעקוקט, געשוויגן און ווידער געוויינט. ס'האָט לאַנג געדויערט ביז ער האָט זיך באַרוואַיקט און גענומען קומען צו זיך. דאָן איז געשען דאָס, וואָס עס געשעט געוויינלעך, ווען מען האָט זיך אַ סך צו דערציילן און מען ווייסט נישט פון וואָס און פון וואַנען אָנצוהויבן: מען שטאַמלט.

בראָדערזאָנען האָט מען אַרעסטירט אַ סך שפעטער פון מיר, ערשט אין 1950. ביז אים זיינען שוין פיל מאַסקווער יידישע שרייבער געווען אַרעסטירט. אָבער ביז זיין אַרעסט האָט ער יעדן טאָג איבערגעלעבט די שרעק אַרעסטירט צו ווערן. אָט דער ברויזנדיקער בראָדערזאָן, וועלכן כ'האָב גע-קענט פון פוילן, איז איצט געשטאַנען פאַר מיר אַזוי איינגעהויקערט געבויגן, אַז אומעט האָט אַרויסגעקוקט פון זיינע אויגן. ער האָט זיך אָפט געהאַלטן ביים האַרץ און צו מיר געזאָגט:

— אָט צו וואָס מיר האָבן דערלעבט!

איז דעם איז געלעגן אַלץ, וואָס ער האָט געוואַלט זאָגן. כ'האָב באַלד גע-רופן אייזיק וויינערן, דעם ראַוונער יידישן יונגמאַן, דעם פאַרזאָרגער פון אַלע ניי-געקומענע יידן אין לאַגער. אייזיק האָט דאָס ערשטע געדאַפּט באַזאָרגן, אַז די באַנדיטן מיט זייערע „שעסטאַרקעס“ (אַרויסהעלפער און באַדינער), וועלכע זיינען אָנגעקומען מיט בראָדערזאָנען און געהאַט אויף אים אַן אויג, אַז זיי זאָלן זיך אָפטשעפען פון אים. די אויסוואַרפן האָבן טאַקע גיך דערשמעקט מיט וועמען זיי האָבן צו טאָן. אייזיק האָט זיי שנעל געגעבן צו פאַרשטיין, אַז זיי וועלן דאָ מיאָס אָפּשניידן, אויב זיי וועלן פּרואַוון אָנגיין מיט די זעלבע מעשים וואָס אין לאַגער 045.

משה בראָדערזאָן האָט זיך פאַמעלעך אומגעקערט צו זיין גלייכגעוויכט. עס האָט זיך מיט אים פאַראַינטערעסירט אונדזער גוטער דאַקטאָר ס., וועלכער האָט פאַראַרדנט בראָדערזאָנס בריגאַדיר, ער זאָל אים נישט שיקן אויף קיין שווערער אַרבעט. בראָדערזאָן האָט דאָן באַקומען די לייכטע אַרבעט פון אַ נאַכט-שומר. מיט אַ קליינעם איבעררייס (ווען מען האָט אים אויף אַ „קאַמף-סאָוקע"־ערקלערט פאַר אַן אַרבעטס-אינוואַליד און געצוואונגען אַריבער-צוגיין אויף שווערער אַרבעט), איז ער דערנאָך אַלע יאָרן, וואָס ער איז געווען אין לאַגער — געווען דער נאַכט-„דניעוואַלני“ (שומר). ער האָט באַדאַרפט „בלויז“ פינף שעה אויפזיין דורך דער נאַכט און אַכטונג געבן, עס זאָל ניט זיין קיין שרפה. ער איז געווען פאַראַנטוואַרטלעך פאַר אַ מעגלעכער גנבה. פּרימאַרגן האָט ער געמוזט שטיין אין דרויסן און וואַרטן אויפן קלונג פון וואַך-טורעם אויפצושטיין, און אין אַוונט — דעם סיגנאַל זיך צו לייגן שלאָפן. ער האָט אויך געדאַרפט זען די לאַגערער זאָלן זיך שטעלן צום נאַכט-אַפעל. פאַרוואָס ער איז געווען פאַראַנטוואַרטלעך.

בראָדערזאָן האָט געדאַרפט היטן קיינער זאָל ניט רויכערן אין באַראַק. פאַרשטייט זיך, אַז ער האָט אין דער אַמט-צייט ניט געטאַרט אַנטשלאָפן ווערן. אָבער מיט זיין אייגעבוירענע גוטסקייט און שטענדיקן הומאַר, איז ער

נישט געווען שטרענג צו זיך, און אורדאי נישט צו אנדערע, פארוואס ער האט נישט איינמאל באצאלט מיט קארצער.

דער וועכטער פלעגט זיך אריינכאפן אין באראק און טרעפנדיק אים דרעמלענדיק איבער א בוך, פלעגט ער אים אריינגיסן קאלט וואסער אין קאלנער. בראדערזאן האט דערפון זייער געליטן. און נאך מער האט ער געליטן דערפון, וואס ער האט געמוזט יעדן אינדערפרי אין צווייען ארויס-טראגן די פאראשע מיט די אומריינקייטן פון דער נאכט.

ביי אלעם, האט ער אויסגעזען ווי א פויגל, וואס האט פארבלאנדזשעט אין לאגער דורך א צופאל. דער נומער אויף זיין פלייצע און אויף די הויזן האבן זיך עפעס צו אים ניט געקלעפט. עס איז בלויז דורך א חודש און בראד-דערזאן האט שוין גענומען חוזקן פון דער גאנצער שפיל.

עס זיינען אנגעקומען די טעג פון דער מלחמה אין קארעא. בלוט האט זיך דארטן געגאסן, עס האט געשמעקט מיט א וועלט-פייער. אבער אין דער מאסקווער צייטונג „פראוודא“ האבן זיך אלע טאג געדרוקט באגריסונגען פאר סטאלינען צו זיין 70 יארדיקן יוביליי. אין דער צייטונג זיינען געווען צוויי קאלומס מיטן קעפל: „פאטאק פרוויעטסטויע“ (דער שטראם פון באגריסונגען), ווי עס וואלט גאר נישט געשען. א גאנץ יאר האבן זיך געצויגן די באגריסונגען, נאר איינמאל, אין סאמע היץ פון דער מלחמה, איז די „פראוודא“ ארויס מיט א לייט-ארטיקל וועגן דעם, אז מען דארף פארשטארקן די אסטרא-נאמישע וויסנשאפט...

— דו וויסט — האט דאן בראדערזאן צו מיר געזאגט — צו וואס דאס איז געגליכן? און ער ווייזט מיר דערביי אן אין דער זייט אויף דעם פרי-מארגן-אפעל, ווען די ארעסטירטע צעשטעלן זיך אין פינפטלעך איבערן גאנצן לענג פון לאגער-פלאץ. אויך דא גייט אפט אן אזא שפיל, איינער א גוי גיט א פאדערשטן פאר אים, א זעץ אין פלייצע, און מאכט זיך קוקנדיק אין הימל, כדי אפצואווישן פון זיך די שפורן... זיי דארט, אין מאסקווע, מאכן זיך אצינד אויך קוקן אויפן הימל..

מיר איז מיט בראדערזאנען ניט באשערט געווען לאנג צו זיין אין דעם לאגער די קלאנגען וואס האבן זיך פארשפרייט מיט חדשים פריער וועגן דעם, אז דער לאגער ווערט אריבערגעפירט 200 קילאמעטער ווייטער, האבן זיך באשטעטיקט. אונזער בריגאדע איז באשטימט געווארן אריבערצוטראגן אלע מאשינען צו די פראכט-וואגאנעס. געארבעט האט מען דערביי גאנצע מעת-לעת, מען האט אויך איבערגעטראגן די סקלאדן מיט די סחורות. די ארעס-טאנטן זיינען איינגעטיילט געווארן אין צוויי פארטייעס, צו 500 אין יעדער, אריבערגעשיקט צו ווערן אויפן נייעם ארט.

עס איז גראד געווען א הייסער יוני-טאג, ווען מ'האט אונדז אויסגערופן אויפן עטאפ. איך מיט בראדערזאנען זיינען אריינגעפאלן אין דער ערשטער פארטייע. די ריזע האט זיך געצויגן דריי מעת-לעת. מיר זיינען געווען פאר-שפארט אין שטיקנדיקע וואגאנעס אין א שרעקלעכער היץ. ווער ס'איז געווען שטארקער, האט פארכאפט די אונטערשטע ערטער, וואו עס איז געווען א

ביסל קילער. בראָדערזאָן מיט מיר זיינען פאַרשטופט געוואָרן אויפן אוי-
 בערשטן שטאַק אין וואַגאַן. ער האָט די 3 טעג וואָס מיר זיינען געפאַרן
 (געוויינלעך פאַרט מען אזא שטרעקע אַ 3-4 שעה), גאַרניט גענומען אין מויל
 אַרײַן. ער האָט אָפט געחלשט און ערשט אַ פאַר שעה פאַרן אָנקומען אויף אַן
 אַרט, איז געלונגען זיך צו דערבעטן ביים קאַנוואַי, זיי זאָלן אים אַריבער-
 פירן אין סאַניטאַרן וואַגאַן. מען האָט אים אָבער דאַרטן ניט געוואַלט האַלטן.
 די מאַטיוו זיינען געווען די געוויינלעכע: ער האָט ניט געהאַט קיין היץ, און
 אין סאַניטאַרן וואַגאַן נעמט מען בלויז אַן היץ-קראַנקע... חלשות, שוואַכקייט, רעכענען זיך ניט פאַר קיין קראַנקהייטן אין סאָוועטישן לאַגער.

טיישעט-לאַג

אונדזער נאַטשאַליק פונעם לאַגער-פונקט 051, קאַפיטאַן יערמילאַוו,
 האָט זיך גוט „ספּראַוועט“ מיט דער אים אָנפאַרטרויטער לאַגער-אַנפירונג.
 אַראָפּגעבראַכט האָט מען אונדז, אַרום 1.200 אַרעסטאַנטן, אין אַ לאַגער-פונקט,
 וואָס איז געווען שוידערלעך אָפּגעלאָזן. נאָכן באַפרייען די יאַפּאַנישע קריגס-
 געפאַנגענע, וואָס האָבן דעם לאַגער געבויט — האָבן דאַרט געוואוינט „ספּעץ-
 פּערעסילענצעס“ (*), און אויסער זייער „ירושה“ — הונדערטער פּלעשער
 פון בראַנפן אין די קעלערס — האָבן זיי די באַראַקן שטאַרק פאַרנאַכלעסיקט.
 די פרייע באַפעלקערונג פונעם דערבייאיקן קליינעם ישוב, האָט אין פאַר-
 לויף פון עטלעכע יאָר אַרויסגענומען פון די באַראַקן ברעטער, שויבן, ציגל
 און ענלעכע זאַכן, אויף וועלכער עס איז אין יענער געגנט אַ שאַרפער
 דעפיציט. מיר זיינען געקומען צו אָפּגעלאָזענע חורבות. אויף די קליינע
 סטעזשקעלעך פון באַראַק צו באַראַק האָבן זיך געוואַלגערט הויפּנס מיט ציגל-
 ברוך, אָפּפאַל און קויט. אין דער אַרבעטס-זאָנע זיינען געלעגן אָנגעוואַלגערט
 קלעצער און ברעטער. עס זיינען ניט געווען קיין ברונעמס, קיין בעקעריי.
 די „אינסטרומענטאַלקע“ — דער סקלאַד וואו עס דאַרפן זיך געפינען די
 אַרבעטס-אינסטרומענטן — איז געלעגן איינגעפאַלן. די „סטאַלאַווע“ מיט
 דער קיך — אויסגעליידיקט פון יעדן מעבל-שטיק, יערמילאַווס קאַמאַנדע
 איז געווען: אין משך פון צוויי חדשים זאָל דער לאַגער ווערן דער אַמבעסטן
 איינגעאַרדנטער אין דער סיסטעם פון טיישעטער לאַגער-סיסטעם.

טיישעט-לאַג — איז אַ פאַרוואַלטונג פון לאַגער-פונקטן, וואָס ציען זיך
 אויף אַ שטח פון עטלעכע הונדערט קילאָמעטער פון טיישעט ביז דעם טייך
 לענאַ, אויף סיביר.

איין קלייניקייט: ביי אונדז אין לאַגער האָט באַדאַרפט אַרבעטן אַ

(* ספּעץ-פּערעסעלענצעס — פאַרשיקטע, וואָס קענען זיך באַוועגן נאָר
 אין אַ באַשטימטן ראיאָן.)

„צ.פ.מ.“ *) און א מעבל-פאבריק, אויף אונדזער חשבון האט אונדזער לאגער-נאטשאליניק געשלאסן אפמאכן מיט דער אייזנבאן צו פארלייגן אונטערערדישע וואסער-רערן 3 קילאמעטער די לענג. מיר האבן באדארפט האקן ארומיקע וועלדער, זעגן ברעטער, וואס ברענגען אויך אריין א גרויסן איינקופט. מיר האבן באדארפט אויספילן פארשיידענע קאנטראקט-ארבעטן, וואס אונדזער לאגער-פארוואלטונג האט ניט געזשאלעוועט אַנצונעמען (מענטשן ווי מיסט!). מיר האבן באדארפט מיט די אייגענע כוחות, באדינען דעם לאגער.

ביי צוויי חדשים זיינען מיר טאקע געלעגן אין די באראקן אויף היילע דילן. מען האט זיך געשפייזט איף דער פאדלאגע אין דער סטאלאווע. אבער וואס פאר א וואונדער מיר האבן אויפגעטאן! מיר זיינען אַנגעקומען סוף יוני, אין אויגוסט האט שוין אונדזער לאגער „געשמעקט“. דער גאַנצער שטח איז געווען אַפגעראַמט די באראקן — גרינטלעך רעמאַנטירט, אַלץ איבערגעבויט און פונאנדערגעבויט.

קיין מענטשן וואס אַרבעטן ניט, קיין „טויטן בילאַנס“, האט יערמילאָוו ניט אַנערקענט. אַזעלכע „געזונטע“ ווי איד, האבן געטראָגן קלעצער, גע-שלעפט ברעטער, געזעגט בוימער, געווען „פאָדסאַבניקעס“ (געהילפן ביי די מייסטערס). נאָך שוואַכערע האבן געטראָגן אויף „נאַסילקעס“ (טראַג-ברעט-לעך) ציגל-ברוך, קויט; גערייניקט, געמישט און דערלאַנגט ליים, קאַלך. מענטשן אָן פיס זיינען אַרגאַניזירט געוואָרן אין בריגאַדעס אויף צו פראָדוצירן פון דיקן דראַט — טשוועקעס. איינער אַ יידישער שרייבער האט זיך „ספעציאַ-ליזירט“ אויף זעגן קלעצער (די ריינסטע און „לייכטסטע“ מלאכה אין לאַגער). משה בראָדערזאָן האט אין יענע מאָנאַטן אויך געמוזט זיך „איינשליסן אין דער אַלגעמיינער בוי-אַרבעט“. ער האט געשאַטן קאַלך אין פעסער, דאָס ווי געהעריק אויסגעמישט און דערלאַנגט די מאַלער-אַרבעטער אויף די לייטערס. קיין קראַנקע האבן פאַר יערמילאָוו ניט עקסיסטירט. די סאַני-טאַרע אַפטיילונג האט ניט געאַרבעט. אונדזער דאָקטאָר, אַן אוקראַינישער אַרעסטאַנט, אַ גרויסער הומאַניסט, וואָס האט שפּעטער געטאָן מער ווי עס איז געווען אין זיינע באַשיידענע מעגלעכקייטן, צו פאַרלייכטערן און אַמאַל פשוט ראַטעווען פון אויסשעפונג, דורך באַפרייען אויף אַ טאַג-צוויי פון דער קאַטאָרגע-אַרבעט, דער דאָקטאָר האט אין די חדשים געמוזט אַליין טאָן די שווערסטע פיזישע אַרבעטן. קאַפיטאַן יערמילאָוו האט דערקלערט:

— איר וועט זיך אויסרוען שפּעטער. איצט מוזן אַלע אַרבעטן אויף אַקאַרד. אַזוי לאַנג ווי דער לאַגער וועט ניט זיין אויפגעבויט, אַנערקען איד ניט קיין שום קראַנקהייט. לאַזט אַפּ מיט אייער רעוואַמאַטיום, בוך-ווייטאַג, שוואַכקייטן פון האַרץ — דאָס זיינען „טריקס“ פון סימולאַנטן, זיך אַרויסצור-דרייען פון דער אַרבעט.

*) צ. פ. מ. — צענטראַלנאַיאַ פּאַשיוואַטשאַנאַיאַ מאַסטערסקאַיאַ — אַ צענטראַלער שניידעריי-וואַרשטאַט צו באַדינען אַלע לאַגער-פּונקטן אין טיישעט-לאַג.

מיר האָבן זיך לאַנזאָם צוגעוואוינט צו יערמילאָווס אכזריות און משוגעתן. די פאַרשיידענע נאַציאָנאַליטעטן, וואָס האָבן זיך געפונען אין אונדזער לאַגער, האָבן זיך פאַמעלעך אויסגעשיילט מיט זייערע מעלות און חסרונות. אומ- באַקאַנטע פּנימער זיינען געוואָרן באַקאַנט. צוזאַמען געאַרבעט, צוזאַמען גע- פירט געוואָרן אויסער דער זאַנע אין שניי און אין רעגן, און צוזאַמען אויסגע- הערט די טויט-דראָנגען פון קאַנוואַי.

מיר זיינען געגאַנגען אין רייען צו פיר אָדער צו פינף און זיך געהאַלטן איינער דעם צווייטן אונטערן אַרעם. איינער האָט געהיט דעם צווייטן, ער זאָל נישט אומפאַלן, ניט אַפּשטיין נישט אַריינפאַלן אין אַ געפאַר דערשאַסן צו ווערן. צוזאַמען האָבן מיר זיך אין גרויסע פרעסט געטוליעט אַרום שייטער; זיך מכבד געווען מיט צוויי-דריי צי פון איין מאַכאַרקע-ציגאַרעטל; געמיינזאַם געוואַרטשעט אין זיך, אויף די באַליידיקונגען און גראַבע רייד פון אַ כאַמסקן בריגאַדיר אָדער אַ לאַבסעוואַטן קאַנוואַי.

אין זומערדיקע טעג (אַזא פרייד פאַר דער גאַנצער וועלט!) ווען אונדז האָבן געפייניקט די מיליאָנען מאַסקיטן, וואָס זיינען נישט אַפּגעטראָטן אפילו ווען מיר האָבן שוין געטראָגן די „נאַקאַמאַרניקעס“ (טיולענע נעצן אויפן פנים), האָבן מיר זיך ווידער געקאַנט אַנטרעפן און באַגעגענען מיט אויסדריקן פון טיפער מענטשלעכקייט, וואָס ליגט באַהאַלטן אונטער דער גראַבער אַרעס-טאַנטישער הויט. ניט זעלטן פלגט עמיץ אויסטאַן זיין גוטע מאַסקיטן-נעצל און אוועקגעבן אַ צווייטן, וועמענס נעצל איז געוואָרן שטאַרק צעלעכערט, און אַליין האָט ער זיך אויסגעשמירט דאָס פנים מיט דזשעגעכץ, פון וועלכן די מאַסקיטן קאַנען נישט פאַרליידן דעם ריח און אַנטלויפן.

דאָס לעבן האָט זיך פאַמעלעך אַנגעהויבן איינרעגולירן.

מ'האַט אַנגעהויבן צו דערקענען איינער דעם צווייטן. געוואוסט צו וועמען מען קאָן האָבן צוטרוי און רעדן ווי פאַר אַן אייגענעם, און פאַר וועמען מען דאַרף זיך היטן ווי פאַר פייער. אין די אַוונטן האָט מען זיך אַריינגעכאַפט (טראָץ דעם פאַרבאַט פון נאַטשאַלניק) אין אַ „פרעמדן“ באַראַק און יידן האָבן געשלאָסן באַקאַנטשאַפט צווישן אַנאַדער. עס זיינען דאָ געזעסן יידן פון מאַסקווע, וואָס זיינען אַרעסטירט געוואָרן „צוליב גאַלדען“. דאָס זיינען יענע יידן וועלכע זיינען פאַרשיקט געוואָרן פאַרן באַגעגענען מיט ענטוויאַזם, אין 1948, דעם ערשטן דיפּלאַמאַטישן פאַרשטייער פון מדינת ישראל אין ראַטנ-פאַרבאַנד — גאַלדע מאיר(סאָן). עס זיינען דאָ געזעסן יידן, וועלכע זיינען אַרעסטירט געוואָרן צוליבן „ענין ביראָבידזשאַן“; יידישע שרייבער, וואָס זיינען אַנגעקלאַגט געוואָרן פאַר „נאַציאָנאַליזם“; יידן אַסימילירטע; אַלטע יידישע פאַרטייטוער, וועמען מען האָט אַמאָל באַשולדיקט אין טראַצקיוזם, איינגעזעצט אין טורמעס, זיי שפעטער באַפרייט און אַצינד ווידער אַרעסטירט פאַרן אַלטן חטאָ.

אויסער משה בראַדערזאָנען, זיינען מיט מיר אין דעם לאַגער געווען נאָך עטלעכע יידישע שרייבער און אייניקע יידיש-רוסישע זשורנאַליסטן. צווישן זיי אַ קינאַסצענאַריסט. די נשמה פון אונדזער גרופע איז אָבער געווען משה

בראָדערזאָן. ביי זיין גאַנצער דערשלאַגנדיקייט האָט ער נישט אויפגעהערט צו שפרודלען מיט הומאַר. מען וואָלט געקאָנט אַנשרייבן אַ בוך פון בראָדער־זאָנס איינפאַלן אין יענע פינצטערע טעג, וועלכע האָבן אונדז אויפגעהייטערט. אין זיין סאַרקאָזום האָט געפונען אַן אויסדרוק אונדזער אַלעמענס ווייטאָג און צער, אונדזער פאַרדראָס און פראַטעסט, וואָס מיר האָבן אַראָפגעשלונגען צוזאַמען מיטן קלעפיקן ברויט.

אין די שווערסטע צייטן אין שקלאָפּן־לאַגער, ווען עס האָט אויסגעוויזן, אַז אַלץ איז פאַרפאַלן; ווען איינער אַ יידישער שרייבער האָט זיך צעוויינט ווי אַ קינד, ווען איך האָב אים פון זכרון פאַרשריבן ח. נ. ביאַליקס אַ ליד, און ער האָט דאָס ביי זיך באַהאַלטן ווי אַ קמיע — דעמאָלט האָט משה בראָדערזאָן דערציילט וועגן טלאָמאַצקע 13 און וועגן זיינע באַגעגענישן מיט יידישע שרייבער. ער האָט דער ערשטער דערשנאַפט יעדע ידיעה, וואָס האָט אָהער ווער־ווייס ווי אַזוי דערגרייכט, וועגן מדינת ישראל. די יידישע מדינה איז געוואָרן בראָדערזאָנס האַפענונג און טרייסט. ער האָט דעם געדאַנק וועגן מדינת ישראל אַרומגעטראָגן ביי זיך אין האַרצן, ווי מען טראַגט אַרום אַ הייליקע ספּר־תורה.

ווען פינקע האָט געשפּילט כל־נדר

איז פאַראַן עפעס אַ שענערע זאַך אויף דער וועלט ווי מוזיק? שוין פון קינדווייז־אַן בין איך געווען פאַרבענקט, פאַרכישופט, פון דעם צויבער פון מוזיק.

עס האָבן געמעגט זיין די אַפגעריסענע קלאַנגען, וואָס האָבן זיך געטראָגן דורך אַ פענצטער פון אַ רייכן הויז אין מיין שטעטל. ... דאָרט זיצט די בת־מלכה און צויבערט אויס קלאַנגען ...

און די טרויעריקע חסידישע ניגונים צום „בני היכלא דכסופין למחזי זיו דזעיר אנפין“, דעמאָלט ווען דער שבת שטאַרבט אַזוי פאַמעלעך אַפּ צוזאַמען מיטן דעמער, און דאָס נשמהלע פונעם צען־יאָריקן חסידישן יינגל בענקט אַזוי און ווייסט ניט נאָך וואָס.

און שפעטער, ווען איך בין שוין עלטער געוואָרן און געלערנט אין אַ וואַרשעווער ישיבה, האָט ישראל, דעם פעטער משה־דודס, ביי וועמען כ'האָב געלעבט, געבראַכט פון דער וואַרשעווער פּילהאַרמאָניע זיסע קלאַנגען, נאָך קיינמאַל נישט געהערטע. כ'האָב זיך שוין דעמאָלט באַקענט מיט בעטהאַווען און מאַצאַרט, מיט שטאַיקאָווסקין און באַך, מיט ווערדי און מאַשקאָווסקי; זיי האָבן געזונגען אין מיר און אַרויסגעזונגען פון מיר. די טעג אַליין האָב איך געזען אין קלאַנגען און מיר איז אַזוי גוט געווען מיט זיי ...

און שפעטער ... און שפעטער? — וואָס בין איך ניט גרייט געווען אַוועקצוגעבן פאַר הערן גוטע מוזיק? מען שפּילט — און די וועלט, דאָס גאַנצע לעבן, ווערט אַזוי גוט. די וועלט וואַרט אויף מיר. זי וועט ניט מאַכן

נאָכט ביז זי וועט מיניע וויעס ניט צושליסן אין אויסגעבענקטער רוי, ווי אַ מאַמע גייט ניט שלאָפן פריער איידער זי וויגט איין איר קינד.

*
**

אַבער פאַרוואָס זיינען אזוי פאַרשאַלטן די פידעלעך, דאָ אין טרויעריקן שקלאָפן-לאַגער? דאָ שפילן די פידעלעך גאָר אויס אזעלכע מאַדנע מאַרשן, בעת מען פירט אונדז צו דער שקלאָפן-אַרבעט.

דאָכט זיך וואָס? ניגונים. ניגונים פון נאָטן אַרויס, זיי זיינען פאַרפאַסט געוואָרן דורך גאָט-געבענטשטע קאָמפּאָזיטאָרן, נאָר זיי רופן ערשט זיך איבער, די דאָזיקע ניגונים, מיט דער שרעק, וואָס איך האָב איינגעוויגן אין זיך אין מיין פריסטער קינדהייט.

עס איז געווען אין טשעכאָצניעק, אינעם פוילישן קוראַרט פאַר רעוואַל-טיקער, וואוהין די באַבע האָט מיך מיטגענומען מיט זיך, ווען איך בין סך-הכל געוועזן 6 יאָר אַלט. דאָרט האָט אַ משוגענער אַרויסגעשלעפט ספר-תורות פון בית-המדרש און זיי געשענדט.

איך בין געווען אויף דער לוויה פון די געשענדעטע ספר-תורות, געהערט די הספדים פון גרויסע רבנים און מיטגעוויינט מיט די טויזנטער יידן, וועלכע זיינען צו דער לוויה געקומען. און דאָ — געשענדעטע ניגונים!

קאַפּיטאַן יערמילאָוו, דער נאַטשאַלניק פונעם לאַגער-פונקט 051, איז טויב פאַר מוזיק ווי די וואַנט, אַבער די קאַפעלע מוזיקאַנטן האַלט ער. ער האָט אַזאַ באַפעל פון דער הויך: — מוזיק גיט צו מוט, פאַרשטאַרקט די אַרבעטס-פּראָדוקטיוויטעט.

דער קאַפעלמייסטער איז דער אוקראַינער קוזמענאָ, וועלכער איז מסתמא געווען אַ קלעזמער אויף גויאישע חתונות. דאָ שפילט ער מאַצאַרטס „טערקישן מאַרש“ און די אַרעסטאַנטן מאַרשירן אונטער די קלאַנגען צו דער קאַטאַרושנער אַרבעט.

עס טראָגן זיך נאָך אין דער לופט די געשרייען פון קאַנוואַי, וואָס באַגלייט די אַרעסטאַנטן באַוואָפנט מיט מאַשין-געווער און אַ צענדליק שפיר-הינט צו-הילף. די וועכטער שטעלן אונדז אויס צו פינף אין אַ ריי און מעלדן אונדז פאַרן אַרויסמאַרש דעם באַפעל, וואָס האָט זיך אזוי איינגעשניטן אין אונדזער זכרון:

— „שאַג ופּיעראַד, שאַג וולעוואַ — שטיטאַיעטסאַ פאַביעג, קאַנוואַי פרינימאַיעט אַרוושיע בעז פּרעדופּרעזשדעניאַ!“ (אַ טריט פאַרויס, אַ טריט לינקס — ווערט באַטראַכט ווי אַ פּרוואו צו אַנטלויפן. דער קאַנוואַי באַנוצט דעם געווער אָן אַ וואַרענונג!).

טאָ צו וואָס דאָרף אונדזער נאַטשאַלניק פינקען?
צום טויער, כדי אַרויסצובאַגלייטן די אַרעסטירטע צו דער אַרבעט, וויל ער ניט גיין. ער האָט אַזאַ פרינציפ: ער גייט ניט! עס פאַסט ניט פאַר אים, ער וויל ניט שענדן זיין פידעלע...

וואס־זו איז מיט אים דער יחוס? — פארשטייט ניט יערמילאָוו, דער נאַטשאַלניק פון לאַגער. פינקע איז געווען די צווייטע פידל און קאַנצערט־מייסטער פון דער מאַסקווער אָפּערע. ווען מען האָט אים פאַרשיקט אין לאַגער, האָט ער מיט זיך מיטגעבראַכט זיין „סטראַדיוואַריס“, 18 טויזנט רובל די ווערט פון פידל. די בוכהאַלטאַרן פון דער לאַגער־קאַנטאַר האָבן קוים געקענט איינרעדן אונדזער נאַטשאַלניק, אַז פינקע וועט ברענגען נוצן. עס לוינט זיך אפילו אים ניט צו שיקן אין וואַלד, אויף אונטערהאַקן בויםער; ער וועט שפילן סאַלאַ אויף די קאַנצערטן, וואָס דער לאַגער אַרדנט איין מאַל אין חודש. האָט אָבער פינקע איין גרויסן חסרון — ער איז אַ ייד.

די שטראַף וואָס פינקע האָט באַקומען — 8 יאָר אַרבעט־לאַגער, — ווערט טאַקע באַצייכנט אין לאַגער ווי אַ „קינדערשע שטראַף“. אָבער דער חטא פאַרוואָס ער איז באַשטראַפט געוואָרן איז אַ פאַסקודנער: „יידישער נאַציאָנאַליזם“, אַ חטא פאַר וועלכן עס זיינען אַזויפיל יידן אַרעסטירט געוואָרן.

עפעס האָט אים זיין ברודער פון אויסלאַנד, וואָס האָט זיך שטאַרק פאַר־בענקט נאָך אים, אַנגעפרעגט אין אַ בריוול, צי ס'איז נישט אַ פלאַן, ער זאָל צו אים אַריבערקומען קיין רוסלאַנד? האָט אים פינקע געענטפערט: „סיד די אי נייע ריפּאָסיאַ!“ — זיך אויף אַן אַרט, און רייס זיך נישט אין ערגעץ! ... און עפעס נאָך אַ קלייניקייט האָט ער געוואַלט זאָגן. ס'איז געווען דאָן, ווען מדינת ישראל האָט געשיקט איר ערשטן דיפּלאָמאַטישן פאַרשטייער קיין רוסלאַנד, און פינקע האָט פשוט נישט געקאַנט פאַרבאַהאַלטן זיין באַגייסטערונג. צוליב דעם טאַקע טראַגט אונדזער „נאַריאַדטיק“, דער שונאַ־ישראל נייעסטער־רענקאַ, אַ באַזונדערן כּעס אויף אים, דעם אומפאַרשעמטן יידישן נאַציאָנאַליסט! דער קאַפעלייטער קוזמענקאַ, ווידער, איז מקנא פינקע צוליב זיין סטראַ־דיוואַריס־פידל. האָבן זיי זיך געלייגט אין דער לענג און אין דער ברייט, פינקע זאָל „חלילה ניט אַרומגיין פּוסט־און־פּאַס, נאָר אויסקויפּן זיין שווערע זינד מיט אַרבעט פאַרן סאַוועטישן היימלאַנד ... מען וועט אים טאַקע נישט שיקן אויף דער אַרבעט אויסער דער זאָנע. ער וועט אַרבעטן פאַר די באַראַקן און באַזאָרגן אונדזער לאַגער מיט הייץ־מאַטעריאַל: ער וועט זעגן קלעצער און האַקן האַלץ — די „ריינסטע מלאכה, וואָס קאָן נאָר זיין!“

אונדזער גוטער אוקראַינישער דאַקטאָר ס. איז אָבער געווען קעגן דעם. פינקע האָט געהאַט אַ בלוט־דרוק פון 210 און ביי דער מינדסטער אַנשטרענגונג האָט אים געדראַט אַ קאַטאַסטראַפּע. נאַטשאַלניק יערמילאָוו אַנערקענט אָבער בלויז איין סימן פון קראַנקהייט — אַ געהעכערטע טעמפּעראַטור. באַפרייען פון דער אַרבעט קען מען זיך נאָר, ווען דער טערמאַמעטער באַווייזט כאַטש 37 מיט 6 צענטל. פינקע האָט אָבער קיין היץ ניט געהאַט. האָט ער געמוזט כאַטש פינף שעה אין טאַג, זעגן און האַקן האַלץ. אין אַוונט, ווען ער איז געקומען פון דער אַרבעט, איז ער געווען טויט־מיד. אָבער קוים אַפּגערוט זיך אַ שעה, פלעגט ער זיך נעמען צו זיין פידעל און אַרויסכשוּפן פון איר די וואונדערלעכע קלאַנגען. איך האָב שטאַרק ליב מוזיק און פונקט אַזוי איז משה בראַדערזאָן, ממש אויס־געאַנגען נאָך פינקעס פידעלע.

— ער איז ניט דער ערשטער — פלעגט בראָדערזאָן זאָגן — נישט קיין גאון, דער פינקע, אָבער דאָן אַ גרויסער מייסטער מיט אַ געוואָלדיקן געפיל פאַר טעכניק. אַט שפּילט ער פּאָגאַניזם „קאַפּריטישאַ“, און מען פאַרגעסט בכלל אַז מען געפינט זיך אין לאַגער; וויל ער, נעמט ער ממש אַרויס די נשמה מיט טשאַיקאַווסקיס „באַרקאַראַלאַ“, צי מיט גלינקעס „צעשיידונג“.

ער שפּילט — און מיר שטייען אַרום, קוקן זיך איבער און דערקענען זיך ניט: אונדזערע וואַטאָוע אויבער־רעק מיט די נומערן אויף די פלייצעס, אונדזערע אָפּגעשוירענע קעפּ, זיינען געוויס עפעס אַ פאַרבלענדעניש. עפעס אַ גרויסער טעות — אַ פּרינץ האָט זיך פאַרטוישט מיט אַ בעטלער... אַן אַרבעט פון סמאל הרשע, רחמנא לצלן. און אויפן האַרצן איז אַזוי גוט, און עס נעמט גלויבן, אַז אַלע מענטשן זיינען גוט. אַי, די רשעים? ווי זאָגט דערויף דער פּסוק: יתמו חטאים מן הארץ והרשעים עוד אינם (די רשעים וועלן אונטערגיין).

פינקע!

לעגענדעס זיינען וועגן אים אַרומגעגאַנגען איבער אַלע פונקטן פון אונדזער טיישעטער לאַגער־סיסטעם.

— איר האָט געהערט פינקען? — האָט איין לאַגערניק אויסגעפרעגט דעם אַנדערן.

ער איז געווען אַ נידעריקער, אַ קליין געוויקסיקער מיט רויטע וויעס, אַ שטילער אַזאַ אַ גוטער.

אינמאָל האָב איך צו אים געזאָגט:

— איך בין גרייט אַ גאַנצע נאַכט פאַר אייך צו אַרבעטן, איר זאָלט פאַר מיר בלויז איין מאָל שפּילן מאַשקאַווסקיס „שפּאַנישן טאַנץ נומער 7“.

— פאַר מיר וועט קיינער ניט אַרבעטן, איך לייד דאָס ניט — האָט פינקע געענטפערט.

געווען איז ער גראָד אָפּגעפרעמדט. קיין יידיש וואָרט ניט געקענט, גע־אַרבעט צווישן רוסן דאָס גאַנצע יונגע לעבן זיינס. ער איז געווען אַ הויז־פּריינד פון די גרויסע רוסישע זינגער לעמעשעוון און קאַזאַווסקי. אָבער אַ יידישע נשמה קען מען ניט אָפּשאַצן. אינמאָל האָט ער פאַרטראַכט אַזאַ פּלאַן: ער וועט אין איינעם, אַ נאָענטן קאַנצערט זיינעם, איינשליסן אין פּראָגראַם ברוכס „כל נדרי“. און פינקע איז געווען אַ יידישער עקשן. אַט האָט ער זיך איינגע־שפּאַרט ניט צו שפּילן אין דער קאַפעליע ביים אַרויסבאַגלייטן די אַרעסטירטע צו דער אַרבעט. פאַרשטייט זיך, אַז קוזמענקאַ, דער קלעזמער, איז געווען קעגן דעם מאַדנעם מוזיק־נומער.

— „שאַ טאַקע קאָל נידרע? — האָט ער אַ בייזער געפרעגט.

— אַז מיר שפּילן אפילו דייטשע מוזיק, מעג מען דאָך אַמאָל שפּילן אַ יידישן ניגון אויך — האָט פינקע מיט אייפער פאַרטיידיקט זיין פאַרשלאָג. פינקעס יידישער פּראָגראַם־נומער איז אַזוי לאַנג „באַהאַנדלט געוואָרן“, ביז עס איז דערגאַנגען אין דער „אַטדיעליענע“ — דער הויפּט־פאַרוואַלטונג פון לאַגער — וואו עס זיצט, זאָגט מען, אַ יידישער קאַפיטאַן. די פאַרוואַלטונג

האָט ענדלעך באַשטעטיקט די גאַנצע פּראָגראַם און — פינקע האָט געשפּילט „כל נדרי“.

אַונט נאָך אַונט, ביז שפּעט אין דער נאַכט, האָט זיך פינקע געגרייט צו דעם קאַנצערט. ווי ער וואָלט געאַנט, אָ דאָס וועט זיין זיין „שוואַנען ליד“, זיין געזעגענונגס-קאַנצערט, דער לעצטער קאַנצערט אין זיין לעבן. עס איז געווען אַ „כל נדרי“ ניט אין דער האַרבסט-צייט, אין בלעטער-פּאַל, ווען די ווינטן ווייען אין דער נשמה אַריין מיט אומעט און באַדויער, און דער זומער שטייט שוין ביי דער טיר. עס איז געווען אַ „כל נדרי“ אין אַ שנייאיקן, פּראַסטיקן סיבירער ווינטער, 600 קילאָמעטער פון אירקוטסק, אין אַ ווייטן שקלאַפּן-לאַגער אין דער טייגע.

— כל נדרי ...

געווען זיינען מיר דאָרט, אַרום 50 יידן. פאַרשיידן לויטן אַפּשטאַם און לויט דער דערציאונג, פאַרשיידן לויט די אַנשוואונגען און כאַראַקטערן. געווען צווישן אונדז יידן צדיקים פון אויבעקישן סאַמאַרקאַנד; לובאַוויטשער חסידים, וואָס האָבן אין די שווערסטע באַדינגונגען עוסק געווען אין תּורה, אין חסידות, און געלעבט אין לאַגער אויף ברויט מיט הערינג און זיך ניט צוגערירט צום געקעכץ.

פון וואַנען האָט זיך ביי די דאָזיקע יידן גענומען כּוח צו די פיזיש-שווערסטע אַרבעטן? געקומען פון דער עבודת-פּרך און — זיי גייען שוין אַרום צווישן יידן און דערמוטיקן זיי מיט אַ גמראַ-וואָרט, מיט אַן אגדה, מיט אַ וואונדער-מעשה פון צדיקים. און אַז מען האָט זיך מיט עפעס געוואָלט טיילן מיט זיי, האָבן זיי באַין אופן נישט געוואָלט נעמען.

און פאַראַן צווישן אונדז יידן-קאַמוניסטן, אַלטע פאַרטיי-טוער, וואָס האָבן נאָך מיטגעאַרבעט מיט לענינען. אַפּגעזעסן שוין צו צען יאָר תּפּיסה פאַר „טראַצקיזם“, האָט מען זיי שפּעטער ווידער אַרעסטירט און פאַרשיקט. געווען באַקאַנטע אינוזשיניערן, וואָס האָבן געבויט די גרעסטע בריקן אין ראַטנפאַרבאַנד. און געווען פשוטע פּאַלקס-מענטשן, „עמד שער און אייזן“, וואָס האָבן ניט געקאַנט באַהאַלטן זייערע פּרייד-געפּילן, ווען זיי האָבן געהערט פון דעם גרעסטן נס אין דער געשיכטע פון אונדזער פּאַלק — דעם אויפקום פון מדינת ישראל, און זיינען פאַר דער נשמה-פּרייד באַשטראַפּט געוואָרן מיט לאַנגע יאָרן טורמע, לאַגער און פאַרשיקונג. אויך יידישע שרייבער זיינען דאָ געווען, וואָס האָבן דורכגעטראַגן אַלע פּיינען פון דער אויספאַרשונג, און זיי זיינען ווייטער גרייט געווען צו טראַגן די קולטור-אוצרות צווישן יידן, אויף דער שפּראַך, אויף וועלכער זייערע מאַמעס האָבן זיי געגעבן מילך צו וויגן.

די אַלע יידן צעקריגן זיך אַמאָל צווישן זיך, בעטן זיך איבער און — מען קריגט זיך ווידער. אַבער היינט, אויף פינקעס קאַנצערט זיינען אַלע צונויפגעדריקט צוזאַמען און טרערן גיסן זיך פון די אויגן:

— כל נדרי — ווי די שכינה וואָלט גערעדט און געטרייסט ...

— זייט זיך ניט מייאש, טייערע יידן, איר זענט גרעסערע פרואוון דורכ-געגאנגען און — נצח ישראל לא ישקר.

און פינקע אליין, כאָטש ער האָט קיין יידיש וואָרט ניט געקענט, האָט אָבער דערפאַר זיין פידל גערעדט יידיש. דורות גאַנצע, האָבן גערעדט פון זיין פידל, אונדז געטרייסט, געמוטיקט און זיך מיט אונדז מתיחד געווען. אַלץ וואָס האָט אונדז פונאַדערגעטיילט צווישן זיך, איז צעפאַלן און אָפגעווישט געוואָרן, און מיר זיינען פאַרבלעבן קינדער פון איין שווער-געפייניקט פאַלק, וואָס ראַנגלט זיך אין יסורים און האַפט און גלויבט אין מאַרגנדיקן טאָג.

דאָס איז געווען פינקעס לעצטער קאַנצערט.

פינקע האָט ניט געטאַרט הויבן קיין שווערע משאות, דער בלוט-דרוק זאָל ביי אים נישט שטייגן צו הויך. דער לאַגער-דאָקטאָר האָט אָבער גאַרניט געקאָנט פועלן פאַר אים ביים נאַטשאַלניק, ס'איז געווען אין דער סאַמע שווערסטער צייט פון סטאַלינישן טעראַר און יעדער אויסוואורף האָט געהאַט דאָס רעכט און די מעגלעכקייט איבער אונדז זיך צו איזדיעקעווען. דער „נאַריאַדטישק“ נייעסטערענקאַ האָט פינקען ניט באַפרייט פון דער אַרבעט.

איננאַל, צוריקקומענדיק פון דער אַרבעט, איז פינקען ניט גוט געוואָרן. מיר האָבן אים אַריינגעטראַגן אין דער סאַניטאַרער אָפטיילונג, ער האָט אָבער גלייך פאַרלוירן דעם באַוואוסטזיין און אין צוויי טעג אַרום געשטאַרבן. מ'האַט ביי אים פעסטגעשטעלט אַ בלוט-אויסגוס אין מוח. געוויינלעך, פלעגט מען דאָן אַ געשטאַרבענעם אַרעסטאַנט, אַרויפלייגן אויף אַ פור, און ווי אַ זעקל פאַרפויילטע קאַרטאַפּל אַרויספירן אין פעלד און באַגראָבן. דאָס מאַל, האָבן מיר, יידן אין לאַגער, זיך איינגעשטעלט און באַגלייט די פור מיטן בר-מינן ביז צום טויער.

פאַרן עובר-זיין דעם לאַגער-רעזשים, האָבן מיר זאַלבעדריט — דער דיכטער משה בראַדערזאָן, אַ יידישער דיכטער פון בעסאַראַביע (ער לעבט, און איך קאָן דעריבער נישט דערמאַנען זיין נאַמען), און דער שרייבער פון די שורות — באַקומען צו דריי טעג קאַרצער יעדער. קוזמענקאַ, דער גרימפלער, האָט באַלד געוואָלט ירשענען פינקעס פידל. אָבער מיר האָבן דורך פאַר-שיידענע וועגן אַרויסגעשמוגלט אַ בריוול צו פינקעס פרוי אין מאַסקווע, און איר צו וויסן געגעבן וועגן טויט פון איר מאַן. (די לאַגער-פאַרוואַלטונג איז נישט מודיע די פאַמיליעס פון די פאַרשטאַרבענע, וועגן טויט פון זייערע נאַענטע). ערשט נאָך סטאַלינס טויט, האָט פינקעס פרוי אָפגענומען דעם טייערן סטראַדיוואַרויס, פינקעס פידעלע.

די „קאָמיסאַווקע“

— היינט וועט זיין אַ קאָמיסאַווקע! — דאָס איז אַ שרעק־אַנזאָג אין אַ לאַגער. יעדער לאַגער ווערט באַזוכט אַלע דריי חדשים דורך אַ מעדיצינישער קאָמיסיע, פון פרייע (נישט אַרעסטירטע) דאָקטוירים. צענדליקער אַזעלכע קאָמיסיעס האָבן אידן דורכגעמאַכט אין די לאַגערן. געווען אַן אינוואַליד און געוואָרן אויס אינוואַליד; מ'האַט מיר אפילו אַ שטיקל צייט „איבערקוואַל־ליפציירט“ אַזש צו דער צווייטער אַרבעטס־קאַטעגאָריע; שפעטער צוריק־געפירט צו דער דריטער און צו דער פערטער קאַטעגאָריע. און יעדן מאָל איז עס געווענדט אָן אַ צופאַל, אין דער שטימונג פון דעם דאָקטאָר, גרעסט־טייל, אַ יונג מיידל, נישט לאַנג פון דער אוניווערסיטעט־באַנק.

שטענדיק האָט אָבער אַ סך צו זאָגן דער אַרטיקער דאָקטאָר־אַרעסטאַנט, וועלכער איז אַ בייזצער אויף די קאָמיסיעס; פון זיין אינשטעלן זיך איז אָפט אָפהענגיק דער גורל פון אַרעסטאַנט. דאָס מאָל האָבן מיר אויף אונדזער דאָקטאָר זיך ניט געהאַט וואָס צו קלאַנגן; דאָס איז געווען דער אוקראַינישער דאָקטאָר ס. דער גרויסער מומחה און נאָך גרעסערער מענטשן־פריינד. ער האָט ממש מלחמה געהאַלטן מיט די מיליטערישע דאָקטוירים פאַר יעדן לאַגערניק, איבערהויפט מיט דער דאָקטאָרשע, דעם כירורג פון צענטראַלן לאַגער־שפיטאַל, קאַפיטאַן נעלאַג.

ווייטט איר דער רוה, פון וואַנען עס האָט זיך צו איר גענומען אַזוי פיל בייזקייט. אפשר דערפאַר, וואָס זי, די שיינע שוואַרץ־חנודיקע טאַטערקע, איז אַריינגעפאַלן צו אַ מאַן אַ „סטאַרשינאַ“ (הויפט) פון דער לאַגער־וואַך, נאָכן טויט פון איר ערשטן מאַן, דעם אינזשיניער. זי האָט, אַלנפאַלס, נאָר געזוכט איבערצוקוואַליפצירן פון אינוואַלידן אויף צווייטע קאַטעגאָריע, וואָס דאָס באַדייט גיין אויסער דער לאַגער־זאָנע אויף דער שווערסטער אַרבעט. מערסטנס ווערן אַזעלכע „קאָמיסאַווקעס“ דורכגעפירט אין דער לאַגער־באַד. מען רופט אַריין די אַרעסטירטע לויט זייערע וואוינ־באַראַקן. מען טוט זיך אויס אין ערשטן פאַר־צימער און מען וואַרט אין דער ריי. חברה ווייסט שוין, אַז מען דאַרף אויסמיידן נעלאַגן, בעסער גיין צו אַ צווייטן דאָקטאָר. אָבער געוויינלעך, איז דערביי דאָ דער נאַריאַדטשיק, וואָס פרעגט ניט און דערלאַנגט אַ צעטעלע דווקא צו נעלאַגן.

די „קאָמיסאַווקע“ מיט ד״ר נעלאַגן אין דער שפיץ, האָבן דאָס מאָל געמאַכט אַ רייכן שניט. פון אַרבעטס־אינוואַלידן זיינען פלוצלונג געוואָרן אַרבעטס־פייאיקע פון דער צווייטער קאַטעגאָריע; פון ניט אַרבעטנדיקע אינוואַלידן, אינוואַלידן וואָס דאַרפן אַרבעטן. די אַזוי גערופענע דריטע קאַטעגאָריע, וועלכע דאַרפן אויסגענוצט ווערן נאָר צו לייכטער אַרבעט — ווערט פון פאַרשיידענע נאַטשאַלניקעס אין די לאַגערן שטאַרק עקספּלואַטירט. ניט זעלטן נוצט אויס אַ נאַטשאַלניק אַט די האַלבע קאַליקעס, דאָס רוב מענטשן אין די זעכציקער, צו די שווערסטע אַרבעטן, גלייך מיט דער ערשטער

און צווייטער קאטעגאריע. איך דערמאן זיך אַ פּאַל, ווען דורך אַזאַ „צופאַל“ מיט אַ שלעכטן קאָמיסיע־דאָקטאָר אויף דעם אַרבעטס־לאַגער 051, זיינען די זיבעציק־יאָריקע זקנים, צווישן זיי די באַקאַנטע לעטישע סאַציאַל־דעמאָ־קראַטן, עליאַס און לאָרענס (וועלכע זיינען מיט מיר געוועסן צוזאַמען עטלעכע יאָר, און באַפרייט געוואָרן ערשט אין 1955), אַנערקענט געוואָרן דורך אַ קאָמיסיע פאַר אַרבעטס־פּיאיִקע אינוואַלידן. מען האָט זיי טאַקע שפּעטער גע־פירט צו זעגן קלעצער, רוימען שניי און טאַן אַנדערע שווערע אַרבעטן. אויף יענער קאָמיסיע, איז עס דער דיכטער משה בראַדערזאָן אויך אַנערקענט גע־וואָרן פאַר אַן אַרבעטס־פּיאיִקן, ניט געקוקט אויף זיין אַרטעריע־סקלעראַז און אַ טויף אַנדערע קראַנקהייטן. ביז דער קומענדיקער קאָמיסיע האָט ער געמוזט טאַן די שווערסטע אַרבעטן.

אויך מיר האָט נעלגאַ אַנערקענט פאַר אַרבעטס־פּיאיִק, נישט געקוקט דערויף, וואָס די טורמע און די אויספאַרשונג האָבן אויף מיר איבערגעלאָזן „קענטשיקע שפורן“. אונדזער בריגאַדע האָט זיך צעטיילט: אַ העלפט ניט אַרבעטס־פּיאיִקע זיינען פאַרבליבן אין דער זאַנע, און די איבערקוואַליפ־צירטע אַלס אַרבעטס־פּיאיִקע, צוזאַמען מיטן בריגאַדיר קרוטשקיין, זיינען פאַראייניקט געוואָרן מיט אַ רעמאַנט־בריגאַדע.

אונדזער אויפגאַבע איז געווען צו רעמאַנטירן באַראַקן פון די איינ־וואוינער פּונעם קליינעם ישוב אַרום לאַגער. דאָרט האָבן געלעבט עטלעכע צענדליק משפּחות. אַלע האָבן זיי געאַרבעט אין דער לאַגער־פאַרוואַלטונג ווי בוכהאַלטאַרן, רעכענונגס־מייסטער, עקספּעדיטאָרן, דיספּעטשערס, קאַנ־טראַלאָרן, טעלעפּאָן־און טעלעגראַף־באַאַמטע, פאַרוואַלטער פון די הויפט־סקלאַדן פון פאַרטיקער פּראָדוקציע, סחורה־מאַטעריאַלן און שפייז־שפייכלער, פאַרוואַלטער פון גרויסן גרינס־קעלער, די לאַגער־נאַטשאַטלאַניקעס און וועכטער. די אַלע מענטשן האָבן באַקומען זייער געהאַלט און חוץ דעם אויסגענוצט אומזיסט אונדזערע אַרבעטס־הענט. מיר האָבן זיי געדאַרפט באַדינען מיט רעמאַנט פון זייערע וואוינונגען, רייניקן זייערע הויפּן, וועלכע זיינען געווען שמוציקער און אַפּגעלאָזענער ווי די טעריטאָריע פון אונדזער לאַגער; זעגן און האַקן האַלץ און אַפט אפילו אַנטראַגן וואַסער.

די לאַגער־אַרעסטאַנטן האָבן געזען אויף טריט און שריט, ווי אַזוי אַט די קאַסטע איז דעגענערירט און דורכגעפּוילט. טויגעניכטסן, אַן בילדונג און וויסן, אַפּמאַל אַן די מינדסטע פאַך־קענטענישן, האָט דער פּיל־מיליאָני־קער אַפּאַראַט פון דער „מ.ו.ד.“ (געהיים־פּאָליציי) פאַראַזיטעוועט אויפן חשבון פון פּאַלק.

אין לאַגער האָבן די „מ.ו.ד.“־באַאַמטע אויסגענוצט די שווערע אַרבעט פון די אַרעסטאַנטן און באַקומען פּרעמיעס פאַר גוט־אויסגעפּוילטע חודש־פלענער. „מייסטערס“ — וויסטע קאַליקעס — האָבן באַקומען הויכע לוינען, אויף דער קאַנטאָ פון די ערשט־קלאַסיקע געניטע באַלמעלאַכעס, אמתע מייס־טער פון זייער פּאַך, וועלכע האָבן פאַר זיי אַלץ געטאַן. די ווייבער פון דער קאַסטע פאַראַזיטן האָבן זיך געפּוילט צו טאַן די קלענסטע אַרבעט; זיי האָבן

געשיכורט צוזאמען מיט די מענער און זיך פארנומען מיט ליבע-אוןאנטורעס. אפטמאל האט מען געטוישט די ווייבער. אזוי האט דער פארוואלטער פון דעם שפיין-סקלאד געצאלט צוויי ווייבער זיינע אלימענטן. אבער זיינע גע-שעפטן זיינען אוועק אזוי גוט, אז ער איז אלעמאל געשטיגן העכער און העכער, ווייל ס'איז געווען מיט וועמען צו ארבעטן. די צאל ארעסטאנטן איז כסדר געוואקסן, און פאר איין פעקל מאכארקע זיינען זיי גרייט געווען צו טאן די שווערסטע שקלאפן-ארבעט.

ווי ווייט דעגענערירט דער דאזיקער מ.ו.ד. שטאב פון ליידיקייטער און אומזיסטע פרעסער איז געווען, ווערט באשטעטיקט דורך דעם פאקט פון דער גרויסער צאל פארברעכנס, פון ריין-קרימינעלן כאראקטער, וואס זיי זיינען באגאנגען. ביי אונדז אין לאגער האט איינער א סערושאנט פון דער וואך פארגוואלדיקט זיין שטיף-טאכטער — א מינדעריעריק מיידל, און דערפאר באקומען 10 יאר תפיסה.

אין א צווייטן לאגער-פונקט פאר פרויען, האט זיך דער נאטשאליק „פארליבט“ אין דער ארעסטירטער „נאריאדשיצע“ (ארבעטס-פארטיילערין) און מיט איר געלעבט. דאס האט ניט געקאנט פארטראגן זיין געוועזענע געליבטע, די פרויען-וועכטערין פון זעלבן לאגער. אויס נקמה, האט זי דער-ציילט וועגן זיין „לינקער“ ליבע דער העכערער נאטשאלסטווא. דער לאגער-נאטשאליק האט זיך געפונען געטראפן. ער האט זי אפגעווארט, ווען זי איז געגאנגען פון דער ארבעט, און אין איר אריינגעשאסן פינף קוילן פון זיין רעוואלווער. ער האט באקומען פארן מארד 20 יאר תפיסה. אזעלכע אוואנ-טורעס זיינען געווען א היפש ביסל פאר דער צייט פון מיין זיין אין לאגער. אבער צווישן די אויסווארפן האבן זיך אויך געפונען געציילטע גוטע מענטשן. פונקט ווי דאס רוב מנין ובנין פון רוסישן פאלק, האסן זיי די קאסטע מענטשן-אונטערדריקער און שקלאפן-טרייבער.

איך האב אמאל איבערגעלעבט אזא אומדערווארטע סימפאטיע-דעמאנ-סטראציע צו די „פיינט פון פאלק“.

איין מאל זיינען מיר אריבערגעפירט געווארן פון איין לאגער אין א צווייטן. ווען מען האט אויף איינער א סטאנציע אויפפלאמבירט די וואגאנעס, אונדז אריינצוגעבן וואסער, האט אן אפטיילונג פון רעגולערן מיליטער, וואס האט געווארט אויף א צוג, אונדז פשוט באווארפן מיט ברויט, צוקער און מאכארקע. אונדזער נ.ק.ו.ד. וואך האט שטארק פראטעסטירט. עס האט זיך אנגעהויבן א געשלעג. דער מיליטערישער קאמענדאנט פון דער סטאנציע איז אבער — נאך מער אומדערווארט — געווען אויף דער זייט פון די זעלנער; ער האט קיינעם פון זיי ניט געוואלט ארעסטירן. ער האט נאך, פארקערט, אפגעהאלטן אונדזער עשאלאזן ביז א פארארדענונג פון „דער העכערער מאכט“, ווייל ער האט נאך געוואלט צוציען צו פאראנטווארטלעכקייט אונדזער קאנוואי פארן שלאגן די זעלנער.

ווען איך האב אויסגעדריקט מיין באוואונדערונג פאר די פשוטע רוסישע סאלדאטן, האט מיר אן אלטער רוסישער ארעסטאנט געזאגט:

— וואָס וואונדערט איר זיך אזוי? יעדער פון זיי האָט אַוודאי אַ קרוב, אַ נאָענטן, אַ פריינד, אַ באַקאַנטן וואָס איז געזעסן אַדער זיצט אין אַ לאַגער. יא, מיר האָבן געהאַט די סאַטיספאַקציע, אַז סטאַלינס משוגעת, זיין דעס־פאַטיום און טיראַניע האָבן דאָך נישט באַוווּזן אַנצושטעקן אַלע מוחות. דאָס פאַלק ווייסט די אומגערעכטיקייטן און פילט מיט די אומשולדיקע אַרעסטירטע. עס איז נאָר אויס שרעק און פחד, געצוואונגען צו שווייגן, אָבער עס בונטעוועט זיך אין דער שטיל, אין האַרץ, אין זייער נשמה.

ר' אברהם־חיים און די ספרדישע יידן

צו אונזער יידישער קאַלאָניע אין דעם טרויעריקן שקלאַפֿן־לאַגער איז צוגעקומען אַ נייער עלעמענט: ספרדישע יידן. זיי האָט מען אַרעסטירט אַ סך שפעטער ווי אונדז, אין אָנהייב פון די פופציקער יאָרן, ווען די אורטיילן האָבן זיך געשאַטן ווי פון אַ לעכערדיקן זאַק. זייערע אורטיילן זיינען אָבער אויך געווען אַ סך האַרבערע ווי אונדזערע. "פאַרברעכנס", פאַר וועלכע מען האָט ביז 1950 געגעבן 10 יאָר תּפּיסה, האָט מען שוין אין אַט דער צייט — ווען מען האָט געמשפּט די ספרדים — געגעבן צו 15 און 25 יאָר. צווישן אַט די יידן איז געווען דער ספרדישער רב פון טאַשקענט און אַ גאַנצע גרופע ספרדישע יידן פון סאַמאַרקאַנד.

אַמשטאַרקסטן האָט זיך מיר איינגעקריצט אין זכרון דאָס הייליקע גע־שטאַלט פון ר' אברהם־חיים.

זיינע אויגן קוקן נאָך היינט אין מיין נשמה מיט אַ שטומער טענה. אַט פונקט אזוי האָט זיך אין מיין יוגנט איינגעקריצט אין מיר, דער הייליקער בליק פול מיט שטומען צער, פונעם אַסטראָווצער רבין, ר' מאיר־יחיאל הלוי, דער צדיק וואָס האָט 40 יאָר אָפּגעפאַסט אויף גלות־השכינה, ווען ער האָט מיט מיר גערעדט אין לערנען. ר' אברהם־חיים איז ניט געווען קיין רב און קיין גאון. אָבער זיין הדרתדיק פנים, איידל און וואונדערלעך שייך, מיט זיינע טיפע, שוואַרצע, פאַרטראַכטע אויגן, האָבן אפילו אויף די אַרומיקע קריסטן אַרויפגעוואָרפן אַן אימה און זיי האָבן גרויס דרד־אַרץ געהאַט פאַרן "ראַוויין אַבראַהאַם".

דער דאָזיקער ייד איז ניט געווען קיין רב, ער איז געווען אַ האַרעפאַשניק, אַ מענטש וואָס לעבט פון דער האַרעוואָניע פון זיינע הענט. ער איז געווען אַ פאַרבער. אָבער וואָס פאַר אַ הייליקער ייד!

אין דער אַרומיקער שלעכטסקייט און טעמפּקייט האָט בלויז זיין בליק אונדז איידעלער געמאַכט. ער איז אַרומגעגאַנגען צווישן אונדז — אַ לעבע־דיקער ר' משה־לייב פון סאַסעוו. אויף זיין העברעאיש (די ספרדים האָבן געקענט העברעאיש און אוזבעקיש), האָט ער מיר דערציילט זיין "חטא", פאַרוואָס ער איז אַרעסטירט געוואָרן. קיין סאַמאַרקאַנד איז מיט אַ צייט צוריק אַראַפּגעקומען אַ ליובאַוויטשער חסיד און איינגעפלאַנצט דאָס חסידות

פון ר' שניאור זלמן פון ליאדי צווישן א טייל פון די סאמאראקאנדער ספרדישע יידן.

ר' אברהם איז געוואָרן איינער פון די היסטע אָנהענגער פון שיטת חב"ד (ליובאוויטשער חסידות). מען פלעגט לערנען צוזאַמען דעם "תניא" און עוסק זיין אין התבוננות. אויסער דעם האָט ר' אברהם-חיים, אין זיין וואוינונג, געזאָלט אויסגראַבן און איינאַרדענען אַ מקווה. מוטרים האָבן אויסגעטראַכט אַז ער האָט אויך געהערט דורכן ראַדיאַ דעם ירושלימער "קול ישראל". דאָס איז געווען גענוג אויף צו געבן אים אַן אורטייל פון 15 יאָר תפיסה. ר' אברהם-חיים האָט פּראָטעסטירט — האָט מען אים דערלייגט נאָך 10 יאָר. אַזוי אַרום איז ער צו אונדז געקומען מיט אַן אורטייל פון 25 יאָר. פאַר ענלעכע "פאַרברענס" זיינען אויך געזעסן די אַנדערע ספרדישע יידן. די ספרדים האָבן זיך געוויינלעך געהאַלטן באַזונדער. אויסער ברויט, צוקער און הערינג אַדער פיש האָבן זיי פון לאַגער-עסן קיין זאַך נישט גענומען אין מויל אַריין; כאַטש, מ'שטיינס געזאַגט, אונדזער עסן איז דאָן באַשטאַנען פון קרויט-זופן, 200 גראַם האַבער-קאַשע און 3 גראַם בוימל-פעסט טעגלעך.

שבת ראש-חודש פלעגן די ספרדים דאוונען מיט אַ מנין. אַזוי ווי קיין מנין ספרדים זיינען ניט געווען, פלעגן זיי צורעכענען איינעם פון די אשכנזים, וועלכער איז צופעליק, צוליב קראַנקהייט, דעם טאַג פאַרבליבן אין באַראַק. אַזוי ווי אַלע זיינען זיי געווען אַריבער די 60ער האָט אפילו זאַר רשע ווי אונדזער נאַטשאַלניק יערמילאָוו, באַשעפטיקט זיי ביי אַרבעטן אין דער זאַנע. זיי פלעגן רייניקן די באַראַקן, העלפן צוגרייטן דאָס קרויט, אָנפירן וואַסער, צוגרייטן האַלץ און אַנדערע אַרבעטן פאַר דער לאַגער-קיך. ביים אַרבעטן אין דער זאַנע פלעגט מען זיך שוין קאַנען אויסקויפן ביים "נאַריאַדטיק" אויף אַ פאַר שעה. די ספרדים האָבן באַקומען פון דער היים עפעס אַזעלכעס, פאַר וואָס אונדזער היימישער גולן, דער אוקראַינישער כאַם ניעסטערענקאַ, איז געווען די כפרה דערפאַר: דאָס איז געווען דער אוזבעקישער "אוריק", געטריקנטע שעפטאַלן אַזעלכע, פון וועלכע זיינע משרתים האָבן פאַר אים געקאָכט קאַמפאַטן.

ר' אברהם-חיים איז אָבער ניט געווען אַפגעשלאָסן צווישן זיינע ספרדים. ער פלעגט אַרומגיין פון באַראַק צו באַראַק, און ווען מיר פלעגן צוריקקומען נאָך דער אַרבעט פאַרמאַטערטע, האָט ער פאַר יעדן איינעם עפעס געבראַכט, מיט יעדן געשמועסט. ניט איינמאַל איז מיר אויסגעקומען צו הערן די טענה, וואָס די ספרדים האָבן געהאַט צו אים: מה לך עם הכופרים בעיקר? (וואָס פאַר אַ געשעפטן האַסטו מיט די נישט-גלויביקע?) ר' אברהם-חיים האָט אויף יעדן מלמד-נכות געווען, פאַר יעדן געהאַט אַ גוט וואָרט. ניט איינמאַל פלעגט ער איבערדערציילן דעם מדרש וועגן ר' עקיבא און פופוס בן יהודה; ביידע זיינען זיי גענומען געוואָרן אין געפענגעניש דורך די רוימער און ווי פופוס האָט שפעטער אויסגעשריען — "אשריך ר' עקיבא שנתפסת על דברי תורה ואוי לו לפופוס שנתפס על דברים בטלים". (וואויל איז דיר ר' עקיבא,

וואָס מ'האָט דיך איינגעזעצט פאַר לערנען תורה, און וויי איז פּופּוסן, וואָס זיצט סתם אַזוי, פאַר גאַרניט).

אַז כּהאַב אים איינמאַל געזאָגט : — ר' אברהם־חיים יקירנו, בזכותך אָנו חיים, (ר' אברהם־חיים טייערער, אין אייער זכות לעבן מיר), האָט ער זיך צעבייזערט און אַ געשריי געטאָן : — אני רשע מרושע ואני מצדיק עלי את היסורים ואתה נכדו של היהודי הקדוש, מובטחני שלא תמות בלי תשובה. (איך בין אַ רשע מרושע און איך באַרעכטיק מיינע יסורים. דו אָבער, ביסט אַן אייניקל פון ייד הקדוש. איך בין זיכער, אַז דו וועסט נישט שטאַרבן אַן תשובה). אַט דער ייד האָט געקענט דעם גאַנצן תהילים אויף אויסוויניק. ניט איין מאָל האָט ער, פאַר דעם און פאַר יענעם, איבערגעשריבן אַ קאַפיטל תהילים און דערביי געזאָגט :

— בא וראה, אתה חפשי, כמה מן היופי פה? (זע, ביסט אפילו אַ פריי־געזאַנענער נאַר איבערציג זיך וויפל שיינקייט ס'איז אין דעם פאַראַן!)
איך דערמאָן מיך אַזא פאַל :

עמיץ האָט אין אַ פעקל פון דער היים באַקומען צוגעשיקט חזיר־פעטס, און ווי דער שטייגער איז אין לאַגער, עסט מען ניט אַליין, נאַר מען טיילט זיך מיט די אַרומיקע. אויף איינעם פון אונדז איז אויסגעפאַלן אַ שטיקל פעטס, וואָס איז ביי אונדז געווען אַ זעלטנהייט. מען האָט געאַרבעט אינדרויסן, אויפן פראַסט, דער אַרגאַניזם איז געווען אויסגעהונגערט נאָך אַ ביסל פעטס. ס'איז געווען אין עטלעכע יאָר אַרום, ווי אונדזער נאַטשאַלניק יערמילאָוו, האָט איינגעאַרדנט דעם לאַגער־פונקט און די אַרבעט האָט פראַספּערירט. ער איז געווען צופרידן פון די דערגרייכטע רעזולטאַטן, האָט ער אַראָפּגענומען די האַנט פון האַרצן, און דערלויבט, אויסער דער אָפיציעלער קיך, אויך אַ קיכל פאַר די אַרעסטירטע צו קאָכן פאַר זיך וואָס יעדער באַקומט פון דער היים.

די ספרדים זיינען דעמאָלט אויפגעריכט געוואָרן. זיי האָבן געקענט קאָכן די טרוקענע שפייזן, וואָס מען האָט זיי געשיקט פון דער היים. אין דעם קיכל זיינען אויך געווען גרויסע אַריינגייער די קאַזאַכן און אויבעקן, מוסולמענער, וואָס עסן ניט קיין חזיר. זיי האָבן דאָרט געפרעגלט זייער שעפּסן־פלייש, וואָס מען האָט זיי צוגעשיקט פון דער היים.

מאַכט זיך, אַז איינער פון אונדזערע יידן, פּרעגלט צו דאָס ביסל טריפה פעטס, וואָס ער האָט באַקומען. די מוסולמענער האָבן דערויף אַנגעוויזן ר' אברהם־חיים מען מיט אַ טענה :

— זע, וואָס דייען יידן טוען!

ר' אברהם־חיים, דער אָפּגעהיטער ייד, וואָס האָט אין לאַגער געפאַסט יעדן מאָנטאָג און דאַנערשטאָג, און אפילו בעת דער אַרבעט געזאָגט תהילים, האָט זיך צעשמייכלט צום יידן :

— קוק ניט אויף זיי; זיי זיינען רשעים. עס איז פיקוח נפש ביי דיר. דו אַרבעטסט די שווערסטע אַרבעטן אויסער דער זאַנע, און קיינער שיקט דיר גאַרניט פון דער היים.

דער ייד איז אזוי איבערראשט געוואָרן פון אברהם־חיימס גוטסקייט, אַז ער האָט ניט געוואָגט דאָס טריפות צו געניסן, ניט וועלנדיק מצער זיין דעם הייליקן יידן, ר' אברהם־חיימען.

אונדזערע ברידער, די ספרדים, זיינען די ערשטע ביי אונדז אין לאַגער באַפרייט געוואָרן. איך ווייס ניט, צי דאָ האָבן געהאַלפן משה בראַדערזאָנס אַפּעלאַציעס, וואָס ער האָט פאַר זיי געשריבן (ער האָט געשריבן אַ וואונדער־לעבן רוסיש), צי דאָס, וואָס די באַשולדיקונג קעגן זיי איז געווען צו באַ־שיינפערלעך קאָמיש, און זיך געוואָרפן גלייך אין די אויגן. ווי נאָר מען האָט אַנגעהויבן באַטראַכטן די אַפּעלאַציעס נאָך בעריאַס טויט, האָט מען זיי יעדן אַראַפּגענומען צו 20 פון זייערע 25 יאַריקע אורטיילן. פּערזאָנען וואָס האָבן געהאַט בלויז אַ 5 יאַריקע שטראַף, זיינען אַמעסטירט געוואָרן. אזוי איז אויך באַפרייט געוואָרן ר' אברהם־חיים.

צום אַרויסגאַנג פון לאַגער האָבן אים באַגלייט ניט בלויז די עטלעכע צענדליק יידן, נאָר אויך נישט־יידן, וועלכע האָבן אין אים געזען דעם הייליקן „ראַווין אַבראַם“. זיי האָבן אים געבעטן מתפלל זיין פאַר זיי, אַז אויך זיי זאָלן באַפרייט ווערן...

די יידישע טאַכטער פון ריגע

„היינט איז ביי מיר אַ באַזונדערע שמחה: מיין זונעלע, מיין איינציקער, מיין טייערער יינגעלע ווערט היינט בר־מצווה. און אזוי ווי ער איז נישטאַ מיט מיר, האָב איך זיין פּאַטאַגראַפיע, וועלכע איך האָב שוין דורכגעגעצט מיט מיינע קושן און טרערן, איינגעראַמט אויף דער וואַנט מיט קווייטן. יידישע פרויען זיינען מיר געקומען באַגריסן. מיר האָבן איינגעאַרדנט אַ היימישע שמחהלע. עטלעכע טעג האָבן מיר אַפּגעשפּאַרט פון עסן דאָס בעסטע פון דעם וואָס מיר האָבן באַקומען, און געלאָזן פאַר דער בר־מצווה פון מיין קינד, וועלכער איז אזוי ווייט פון מיר, אזוי ווייט... און ווער ווייס, צי איך וועל אים נאָך זען...“

דאָס איז איינס פון די בריוולעך, וואָס אַ יונגע יידישע פרוי פון לעטלאַנד האָט אונדז געשריבן פון איר לאַגער 040, וועלכער איז געווען סך־הכל 3 קילאָמעטער פון אונדזער לאַגער. אַט דאָס איבערשרייבן זיך האָט געקאָסט מער מי און ענערגיע ווי איבערשרייבן זיך פון אייראָפּע קיין אַמעריקע. היות ווי זי לעבט איצט ערגעץ, וועלן מיר זי, צוליב פאַרשטענדלעכע טעמים, אַנרופן ראַזעלע.

040 איז געווען אַ שכנותדיקער פרויען־לאַגער־שפיטאַל, אַ צענטראַלער שפיטאַל אינעם סיסטעם פון טיישעטער „אַזעראַלאַג“ (*). אונדזער לאַגער 051

(* אַזעראַלאַג — אַסאַבאָ רעזשימני לאַגער — אַ לאַגער אונטער אַ באַזונדערט שטרענגן רעזשים.

האַט געהאַט עטלעכע קאָנטראַקטן מיט זײ. די שטאַרקסטע צווישן אונדז, איבערהויפט יוגנט, זײנען אַהין געשיקט געוואָרן אויף פאַרשיידענע אַרבעטן. מ'האַט דאָרט אויסגעגראָבן אַ ברונעם און געבויט אַ נייע עלעקטראַ-סטאַנציע. ווי דער שטייגער פון דער יוגנט, האָט קיין צוים זיי ניט געקענט האַמעווען, ניט אַנצוקניפן קיין באַקאַנטשאַפט מיט די יונגע פרויען-בריאַדעס, וועלכע האָבן באַדינט דעם שפיטאַל. זיי טאַקע, האָבן אונדז געבראַכט דעם גרויס פון די עטלעכע יידישע פרויען, וועלכע האָבן דאָרט געאַרבעט. צווישן זיי, ראַזעלע פון לעטלאַנד, וועלכע האָט געאַרבעט אין דער שפיטאַל-אַפטיילונג ווי אַ פאַרמאַצעוועטין. ראַזעלע האָט פאַר אַ פעקל מאַכאַרקע אַדער אַן אַנדער מתנה, וואָס זי האָט שוין ערגעץ „אויסגעגראָבן“ און געשענקט אונדזערע יאָטן. געפועלט ביי זיי, אויסצוגעפינען אַ יידן פון לעטלאַנד, דאָס איז געווען דער שרייבער ר.

באַלד האָט זיך פאַרקניפט אַ שטענדיקע קאַרעספּאַנדענץ צווישן ראַזעלען מיטן שרייבער ר. אין וועלכער עס האָבן אַנטיילגענומען אַלע יידישע שרייבער אין אונדזער לאַגער. ר. האָט אין זײנע לאַנגע בריוו אַריינגעלייגט זײן גאַנצן טאַלאַנט, אָבער ראַזעלע האָט אין אירע בריוו אַרויסגעוויזן נישט ווייניקער טאַלאַנט. אַט די וואונדערלעכע יידישע טאַכטער פון לעטלאַנד האָט געשריבן אַ האַרציקן, פינעם יידיש און געהאַט אַ גענוי בילד וועגן דעם גרויסן חורבן פון דער יידישער קולטור און אירע בויער. אָבער מאַדנע, וואָס פאַר אַ הייסער פלאַם פון גלויבן עס האָט אַרויסגעשפאַרט פון אירע האַרציקע בריוו! אַפּט-מאַל האָט זיך אויסגעדוכט, אַז דאָס שרייבט ניט אַזאַ האַרציקע ליבהאַבערין פון יידישן וואָרט און באַגייסטערטע פאַרערערין פון יידישע שרייבער, נאָר אַ מאַמע, אַן אמתע מאַמע. וואָס טרייסט אירע קינדער. ראַזעלע איז געוואָרן ביי אונדז אַ שם-דבר מיטן שטענדיקן אינטערעס:

— וואָס האָט ראַזעלע געשריבן? — אַט די מאַדערנע „אַדל-קוקעניש“ * — האָט מיך דערמאַנט אין אַ צווייטער ענלעכער פרוי, וועלכע איך האָב באַגעגנט אין מײנע וואַגלענישן איבערן סאַוועטן-פאַרבאַנד.

געווען איז דאָס אין יאַנואַר חודש פון 1942טן יאָר, אין צווייטן מלחמה-יאָר, ווען איך בין מגולגל געוואָרן אין אַ מיליטערישן שפיטאַל אין נאַוואַ-סיבירסק, נאָך אַ שווערער טראַומע אין אַן אויג, אינעם אַרבעטס-באַטאַליאָן. די אויגן-קליניק אין וועלכע איך האָב זיך געפונען, איז געווען ניט ווייט פון דער לאַרינגאַלאַגישער אַפטיילונג. איך בין שוין דאָרט געווען אַ פאַציענט, וואָס דערהאַלט זיך נאָך אַ קאַמפליצירטער, אָבער זייער געלונגענער אַפּע-ראַציע, וואָס עס האָט דורכגעפירט איבער מיין אויג דער יידישער פראַפעסאָר קאַלען. שפאַצירנדיק איינמאַל איבערן קאַרידאָר פון שפיטאַל, האָב איך באַ-געענט אַ שלאַנקע פרוי מיט אַן אַריסטאָקראַטישן יידישן געזיכט. די פרוי איז געשטאַנען אויסגעדרייט צום פענצטער און געשטיקט אין זיך די

* אַדל-קוקעניש — אַ לעגענדע וועגן אַ יידישער פרוי, אַ מאַרטירערין פאַר איר ריינקייט און צניעות.

טרערן. ווען איך האָב מיט איר פאַרפירט אַ שמועס און זי האָט זיך דערוואוסט, אַז איך בין אַ ייד, האָט זי אויפגעצאָפלט און זיך אַראָפגעערעדט פון האַרץ. זי האָט געשטאַמט פון ווין. אירע עלטערן זיינען געווען שטרענג רע-ליגיעז, און אין דעם גייסט האָבן זיי דערצויגן זייער הויך-געבילדעטע טאָכטער. ווען די נאַציס האָבן פאַרכאַפט ווין, האָט זי צוזאַמען מיט איר מאַן, אַן אינזשיניער, זיך עוואַקואירט קיין סאַוועט-רוסלאַנד. נאָר גלייך אין ערשטן מלחמה-יאָר האָט מען זי צוזאַמען מיט איר מאַן און קליין טעכטערל, פאַר-שיקט קיין סיביר אין אַ לאַגער, ווי פאַרדעכטיקע עלעמענטן. זייערע טענות, אַז ווי יידן, האָבן זיי ניט קיין שום שייכות מיט די נאַציס, האָבן ניט געהאַלפן. אין לאַגער איז איר קינד קראַנק געוואָרן אויף אַ שווערער האַלדז-קראַנקהייט און איז געשטאַרבן. איר האָט מען דערלויבט צו זיין מיטן קינד, ווערנדיק באַגלייט פון אַ קאַנוואַי, וועלכער איז די גאַנצע צייט געשטאַנען ביים טיר פון שפיטאַל-צימער. און אַט איז ערשט פרייטאָג-צונאַכטס, דאָ אין פינצטערן לאַגער; די פרוי ביטערט אויף איר איין-און-איניציק קינד, וואָס איז נעבעך אומגעקומען — און זי שטיקט אין זיך די טרערן — שבת טאָר מען ניט וויינען. עפעס האָט זיך מיר דעמאָלט געדאַכט, אַז דאָס ביטערט אַזוי די מוטער רחל אויף אירע פאַרוואַגלטע קינדער. וויפל יאָרן עס זיינען אַוועק, און דאָס בילד פון דער פרוי שטייט מיר נאָך אַלץ פאַר די אויגן נישט צו פאַרגעסן. ראַזעלע, די פאַרוואַגלטע יידישע טאָכטער פון לעטלאַנד, האָט מיך דערמאַנט אין אַט דער פרוי.

מיר האָבן ראַזעלען רעגולער געענטפערט אויף אירע בריוו. ווען מ'האָט גענומען באַזונדערס שטרענג באַזוכן די בריגאַדעס ביים אַרויסגיין פון לאַגער אויף דער אַרבעט און ביים צוריקקומען, האָט מען זיך געקליגלט און מ'האָט די בריוו גוט באַהאַלטן אין די כאַמוטן פון די פּערד, וועלכע האָבן געפירט דאָס ווערקצייג צו דער אַרבעט.

ראַזעלע האָט זיך די לעצטע צייט געקלאַנגט, אַז אין לאַגער וואו זי איז, פאַרפאָלגט איר אַן אינזשיניער פון רענטגען-אַפטיילונג, אַן אוקראַינישער אַרעסטאַנט מיט פּריווילעגיעס נישט געפירט צו ווערן פון אַ קאַנוואַי. ער איז אין איר פאַרליבט — האָט זי אונדז געשריבן — אָבער זי האָט, ווי אַ יידישקע, אָפגעשטויסן זיינע גוטע רייד. אויף איר האָט אויך געלויערט מיט זיין „ליבע“ איינער פון דער נאַטשאַלסטוואַ פון איר לאַגער. אַזוי ווי זי האָט זיך אויף אים קנאַפּ וואָס אומגעקוקט, האָט ער גענומען גראַבן אונטער איר און אויסגעזוכט פאַרשיידענע בלבלולים, כאַטש זי איז געווען איינע פון די אויסגעצייכנטסטע פאַרמאַצעווטן אויף דער גאַנצער ליניע פון די טיישעטער לאַגערן.

ראַזעלעס בריוו זיינען געווען טרויעריקע אָבער פול מיט שטאַלץ. זי האָט אונדז צו וויסן געגעבן, אַז מען נעמט זי אַראָפּ פון דער אַרבעט און מען פירט זי אַריבער אין אַ צווייטן לאַגער אויף שווערע לאַנדווירטשאַפטלעכע אַרבעט. זי איז גליקלעך דערפון — האָט זי אונדז געשריבן, — באַפרייענדיק

זיך אזוי אַרום, פון די צוויי מענער, וועלכע האָבן איר דאָקוטשעט מיט זייער ליבע.

אויך שפעטער ווען זי איז אַריבערגעפירט געוואָרן אין אַן אַנדער לאַגער, האָט ראָזעלע באַוווּן מיט אַ געלעגנהייט אונדז אַריינצואוואַרפן אַ ברייזעלע פון איר פאַרשיקונג. זי איז באַפרייט געוואָרן אַ שטיק צייט פאַר אונדז, נאָך אין אָנהייב 1955טן יאָר; עס איז דאָן אַרויס אַ געזעץ, אַז די פּאָליטישע און קרימינעלע פאַרברעכער, וועלכע זיינען אַפּגעזעסן צוויי דריטל פון זייער שטראַף און נישט באַגאַנגען דורך דער צייט קיין פאַרברעכנס — ווערן באַפרייט. אָבער באַפרייט ווערן הייסט נאָך נישט אומקערן זיך אַהיים. דער גרעסטער טייל פון די באַפרייטע איז פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר ווי „פּעריסעלענצעס“ (פאַרשיקטע איבערזידלער). זיי זיינען טאַקע אין קיין לאַגער ניט געזעסן, אָבער די טעריטאָריע פון זייער פאַרשיקונג איז געווען באַגרענעצט און אויסער דער געגנט האָבן זיי קיין רעכט נישט געהאַט אַרויסצופאַרן.

מיט כינעזער

די לאַגע פון די פאַר צענדליק יידן אין לאַגער, איז ווייט ניט געווען די בעסטע. מיר האָבן געהאַט אויסצושטיין שיקאַנעס און פאַרשיידענע שטעך-ווערטלעך אויף אונדזער חשבון. האָט אַמאָל זיך געמאַכט, אַז אַ ייד איז באַשטימט געוואָרן פאַר אַ בריגאַדיר און אַ דאַנק זיינע פּיאיאָקייטן האָט מען גוט פאַרדינט און ווייניקער געאַרבעט — האָט מען שוין אויסגעזוכט אויף אים כלערליי זינד ביז ער איז אַראַפּגענומען געוואָרן.

צוליב איין זאך האָבן אונדז אַלע אָבער מקנא געווען, דאָס איז געווען — צוליב אונדזער אחדות. וואָס אַן אמת, יידן האָבן זיך אַפט געאַמפּערט צווישן זיך, געקריגט אפילו, ס'זיינען דאָך געווען מענטשן מיט די קעגנזעצלעכסטע אַנשוואַונגען: פון גאַטספּאַרטיקע רבנים ביז פאַרטייער-קאַמוניסטן. אַ טייל האָבן שוין געהאַט עפעס געלערנט פון דעם איבערגעלעבטן און אַנדערע זיינען נאָך אַליץ געווען פאַרגליווערט אין זייערע דאַגמעס און געהאַלטן אַז אַליץ, וואָס מען טוט פון „אויבן“ איז די גערעכטיקייט אַליין. פאַר דער אויסערלעכער סביבה האָבן אָבער די יידן זיך געהאַלטן געאייניקט. „געקניפט די באַקן און געשטעלט די פאַרבן“. פּלעגט זיך טרעפן אַמאָל אַ צרה מיט אַ יידן, עפעס אַ קראַנקהייט, האָט יעדער יידישער אַרעסטאַנט אַפּגעשפּאַרט פון זיך און גע-טראַגן צו אים אין „סטאַציאָנאַר“, אינעם לאַגער-שפּיטאַל. האָט זיך ביי איינעם געמאַכט אַ קריגעריי מיט זיין בריגאַדיר, האָבן די יידישע מייסטער פון דער גרויסער שניידער-פאַבריק (גרויסע מיוחסים געווען אין לאַגער), זיך איינגעשטעלט פאַרן געקרויודעטן ביי נאַטשאַלסטוואָ. און מ'האַט דעם יידן אַריבערגעפירט אין אַ צווייטער בריגאַדע.

די 19 נאַציאָנאַליטעטן, וואָס האָבן געלעבט אין אונדזער לאַגער, האָבן אונדז טאַקע מקנא געווען.

אפילו די גוט-אָרגאַניזירטע גרופע אוקראַינער, זיינען ניט געווען
 אַזוי צוזאַמענגעבונדן. אמת, מען האָט זיך ביי זיי אויך געמעגט עפעס לערנען:
 קאַנספּיראַציע, ווי אַזוי צו האַלטן אַ סוד, מאַכן אַ שטרעיק, אַפּטאַן שפּיצלעך
 נאַטשאַלסטוואָ. זיי האָבן אָבער צווישן זיך שטענדיק זיך אַרומגעהרגעט
 און פּלעגן מיט קנאה אַנווייזן אויף אונדזער אַחדות ווי אַ ביישפּיל:
 — אַט ווער ס'איז פאַראייניקט!

פון די דייטשן איז דאָך אָפּגערעדט. מיט זיי גיין אין עפעס אַן אַקציע
 איז געווען זייער שווער. אויפן פנים האָבן זיי שטענדיק געהאַט אַ גרייטן
 שמייכל, געווען העפלעך, אָבער ווען מ'האַט עפעס געדאַרפט אונטערנעמען
 קעגן דער לאַגער-נאַטשאַלסטוואָ (איבערהויפט שפּעטער, נאָך סטאַלינס
 טויט, ווען אַזעלכע שריט זיינען געוואָרן אָפּטער), האָט מען זיי צום „מנין“
 ניט געקאַנט צורעכענען. יעקע איז געוואוינט צו דיסציפּלין. בונטעווען זיך
 איז ניט פאַר זיי. אַזוי ווי זיי האָבן פינקטלעך אויסגעפירט די באַפעלן פון
 זייער „פּירער“, אַזוי איז אויך די באַפעלן פון נאַטשאַלסטוואָ ביי זיי געווען
 הייליק...

אַ צווייט פּאַלק, וואָס האָט אין לאַגער זיך געהאַלטן צוזאַמען און אַרויס-
 גערופן צו זיך סיי מיטגעפּיל און סיי אַכטונג, זיינען געווען די כינעזער.
 מערסטנס זיינען דאָס געווען געוועזענע רייכע לייט, וואָס זייער חטא איז
 געווען, אַז זיי האָבן אַרויסגעוויזן פאַרערונג צו טשאַן-קאַי-שעקו, צו הייכע
 אַפיצירן פון טשאַן-קאַי-שעקס אַרמיי. ס'האָבן אָבער אויך נישט געפּעלט
 צווישן זיי קיין פשוטע פּאַלקס-מענטשן.

אין אַלע לאַגערן וואו איך בין נאָר געווען, האָב איך געטראָפּן די
 כינעזער ביי „זייער“ מלאכה: וועשעריי און באַד-אַרבעט.
 מיט זייער אומקענטשאַפט פון דער רוסישער שפּראַך, האָבן זיי צו זיך
 אַרויסגערופּן רחמנות. זיי זיינען אין דעם פרט פשוט געווען אומבאַהאַלפּן,
 און טיילמאָל אפילו נישט פאַרשטאַנען די גראַבע באַליידיקונגס-ווערטער, וואָס
 פּלעגן זיך שיטן איבער זייערע קעפּ פון די פאַרשיידענע צעבאַלעוועטע „אויפ-
 זעער“ און כאַמסקע נאַטשאַלניקס.

די אַרבעט אין דער וועשעריי איז געווען אַ ענוג שווערע. דאָס זעלבע
 אין דער לאַגער-באָד. מיט וואַסער האָבן זיי זיך אַליין געמוזט באַזאַרגן.
 טראָגן וואַסער פון דעם ברונעם יעדן טאָג אין די שווערע ווינטער-חדשים,
 ווען דאָס איז איז אַרומגעקאוועט, איז גאָר ניט פון די לייכטע אַרבעטן.
 זיי האָבן אָבער שטילערהיידט און זייער פלייסיק געטאַן זייער אַרבעט און
 דער לאַגער איז אַלעמאָל געווען צופרידן פון זייער אַרבעט. דער איינציקער
 פאַרגעניגן אין לאַגער — די באַד, איז שטענדיק געווען גרייט צו דער צייט.
 אין די פּראַסטיקע טעג איז די אַנגעהייעטע באַד געווען דאָס איינציקע אַרט,
 וואו די אַרעסטאַנטן האָבן זיך אַנגעוואַרימט די בינער.

אין די הייסע זומער-חדשים, ווען די קליינטשינקע פליגעלעך, די מיקן
 „מאַשאַק“, פּלעגן פייניקן די לאַגערניקעס, זיך איינזויגן אין געזיכט און בייסן
 ביז געשווילעכץ, האָבן די כינעזער באַזונדערס אַרויסגעוויזן זייער געדולד:

יעדן פאַרנאַכט, נאָך דער אַרבעט, איז מען צו זיי געקומען אין באַד אַרומצו-
וואַשן די פּנימער פון דער קלעפּיקער סמאַלע. קיינמאַל האָט מען פון זיי
ניט געהערט קיין הויך וואַרט אָדער געבייזער.

ווען ס'פלעגט טרעפן, אַז מען האָט ניט געקאַנט געפינען קיין קוכער פאַר
אונדזער לאַגער-„סאַלאַווע“, ווייל די קוכערס זיינען טעראַריזירט געוואָרן
דורך די קרימינעלע פאַרברעכער, וועלכע האָבן צוגערויבט פון דער קיך
דאָס לעצטע ביסל פעטס, וואָס איז געווען צוגעטיילט — האָט מען אַראָפּ-
גענומען פון דער וועשעריי אַ כינעזער און אים געמאַכט פאַר אַ קוכער.
קולינאַרן זיינען זיי געווען ערשטקלאַסיקע, וואַלט נאָר געווען פון וואָס צו
קאַכן. זיי האָבן אָבער אַזוי קאַמבינירט מיט דעם ביסל גאַרניט אַז דאָס עסן
איז געווען געשמאַק און יעדן טאַג עפעס אַנדערש. די געזאַלצענע הערינג
פלעגן זיי פריער אויסוויקן, צוגעבן דערצו הייוון, און ס'האָט זיך באַקומען
געזייערטע הערינג. דאָס ביסל האָבער-קאַשע פלעגן זיי אויסבאַקן און שניידן
אין פעניצלעך און באַגיסן מיט אַזאַ צוגעברענטן מעל-סאַוס. זיי פלעגן אויך
ניט זשאַלעווען ווען עמיצער האָט געבעטן צובאַקן דאָס קלעפּיקע ברויט אויף
דער קיך. מיט די גנבים האָבן זיי זיך אויך אַן עצה געגעבן. דערביי האָט
זיי שטאַרק אַרויסגעהאַלפן זייער אַחדות. יעדן אויפדערנאַכט פלעגן אַראָפּ-
קומען אויף דער קיך אַנדערע כינעזער און האַלטן דיזשור, אָפהיטן דעם
קוכער מען זאָל אים ניט באַפאַלן.

נאָך אַ חזקה האָבן די כינעזער געהאַט אין די לאַגערן: דעם „קיפּיאַטאַק“,
דאָס אויפקאַכן וואָסער אויף טיי. קיין „סענץ“ (טיי צו פאַרבריען) האָט מען
קיינמאַל ניט געגעבן, אָבער זיי האָבן פון צוגעברענטע קאַשטאַנעס געמאַכט
אַזאַ מין ציקאַריע, וואָס האָט דאָס הייסע וואָסער געגעבן אַ טעם. אין גרויסע
פרעסט פלעגט מען גיין צו די כינעזער אין „קיפּיאַטילקע“ זיך אַנוואַרעמען.
דערביי פלעגן אונדזערע אַרעסטאַנטן גוטמוטיק אַ שפּאַס-טאַן מיט אַ כינעזער,
און אים אַ פרעג טאַן פאַרוואָס ער זיצט. זיין ענטפער איז געווען:
— „יאַ טשפּיאַן!“ (איך בין אַ שפּיאַן!).

די מערהייט כינעזער האָט מען טאַקע פאַרמשפּט ווי „שפּיאַנען“ און
קיין קלענערע שטראַף פון 10 יאָר האָט כמעט קיינער פון זיי נישט באַקומען.
באַזונדערס האָט דער עולם זיך געקוויקט מיטן כינעזער לייפו. אַט דער
ליפו איז אַמאַל געווען אַ הויכער אָפיצער אין טשאַנג-קאַי-שעקס אַרמיי.
ווי אַ סך אַנדערע כינעזער, איז ער פון פעקין פאַרשיקט געוואָרן אין אַ
סאָוועטישן לאַגער. צוואַמענגערעדט מיט אים האָבן מיר זיך מיט דער הילף
פון די געוועזענע רוסישע עמיגראַנטן פון כאַרבין, מוקדען און אַנדערע
מאַנדזשורישע שטעט, וואָס זיינען ביי אונדז געזעסן אין די הונדערטער.

ל י - פו איז געווען זייער אַ קלוגער מענטש און ער האָט זיך גוט אַריענ-
טירט אין אַלץ וואָס קומט אַרום אים פאַר. ער איז געווען אַ מין „בראַווער
סאַלדאַט שוויק“ און אפילו איבערגעכיטרעוועט יערמלאָוון, וועלכער האָט
אים געשיקט אויף אַרבעט אויסער דער לאַגער-זאָנע. אַ מאַן פון קנאַפע 70
יאָר, איז לייפו נאָך געווען גאַנץ זשוואַווע און ווי אַלע כינעזער זיך געפאַרעט

אין דער וועשעריי. ער פלעגט פריילעך מאַכן דעם עולם, נאָכמאַכנדיק ווי אַזוי דער אויספאַרשונגס-ריכטער וואָרט אים „געמאַכט פאַר אַ שפּיאַן“, און די לאַגערינקעס האָבן געקייכט פאַר געלעכטער. ווייזט אויס, אַז עמיץ האָט וועגן דעם דערטראַגן צו יערמילאָוו און דער סאַטראַפּ האָט זיך איינגעקעקט: ער מוז ליפּן שיקן אויף אַרבעט אין וואַלד, ניט געקוקט אויף דעם וואָס דער אַלטער כינעזער איז כמעט געווען בלינד. אָבר אַלע איבעריקע כינעזער האָבן זיך צעבונטעוועט. אויב מען נעמט אַראָפּ ליפּו — האָבן זיי געדראָט — וועלן זיי אַפּשטעלן די גאַנצע אַרבעט אין דער קיך, אין דער וועשעריי און אין באַד! און דער לאַגער-נאַטשאַלניק, יערמילאָוו, האָט געמוזט נאָכגעבן. די אַחדות פון די כינעזער האָט אים באַזיגט.

בעתן בלבול אויף די יידישע דאָקטוירים

ווייסט אים דער רוח, פון וואַגען אונדזער „נאַריאַדטשיק“ נייעסטערענקאַ, האָט פּלוצלונג דערשנאַפט די געשיכטע מיט דעם בלבול אויף די יידישע דאָקטוירים אין מאַסקווע. דאַכט זיך, ער ליענט קיינמאַל ניט קיין צייטונג? וואָס גייען אים אָן די צייטונגס-נייסן? ער באַדאַרף אַ צייטונג בלויז אויף איינצווויקלען די „מתנות“, וועלכע ער באַקומט פון די אַרעסטאַנטן, וואָס טיילן מיט אים זייערע פעקלעך פון דער היים, כדי זיך אויסצוקויפן פון שווערער אַרבעט. צייטונגען קומען בכלל אָן אין לאַגער מיט אַ גרויסער פאַרשפּעטיקונג און נייעסטערענקאַ מישט זיך נישט אין טשאַרניס „מלוכה“. טשאַרני קיניגט איבער דער „ק.ו.טש.“ (*). ער אַרדנט דאָס איין אין לאַגער די קאַנצערטן; גיט אַרויס צו מאַלן לאַזונגען וועגן „סטאַכאַנאָווישער אַרבעט“; ער פירט דאָס אונטער די סך-הכלען אין די „סאַציאַליסטישע פאַרמעסטונגען“ פון בריגאַדע מיט בריגאַדע; ער קויפט איין אַ פאַר ביכלעך פאַר דער לאַגער-ביבליאָטעקל און דער עיקר — ער היט דעם חשבון, ווער עס באַקומט פעקלעך פון דער היים. אוי היט ער דאָס! ווי נאָר די פּור ברענגט די פעקלעך פון דער פּאַסט, הייבט זיך תיכף אָן אין צימער פון דער ק.ו.טש., אין דער אַנוועזנהייט פון אַ וועכטער, דאָס דורכנישטערן די פעקלעך פון „קראַמאַלע“: בריוולעך, צעטעלעך מיט „פאַרדעכטיקטע“ צושריפטן אָדער סתם „שיפּערן“. אַ שיפּער הייסט ביי אים אפילו אַ פעקל שוועבעלעך, אויף וועלכער עס איז צוגעקלעפט דאָס געוויינלעכע בלעטעלע, וואו עס איז אויס-געמאַלט דער קרעמל-זייגער וואו די וויזערס שטייען אויף 10 מינוט נאָך 12. דוכט זיך וואָס? דאָס דאָזיקע בילדל גייט דאָך אויף מיליאָנען פּושקעלעך, און הונדערטער טויזנטער, מיליאָנען בירגער קויפן דאָס. אָבער דאָ, אין לאַגער, קען דאָס אויך פאַררעכנט ווערן צווישן די „געהיימע צייכנס און אַנווייזונגען“

(* ק. וו. טש. — קולטורנאָ וואָס פּיטאַטעלנאַיאַ טשאַטטש — קולטורעלע

און איבערדערציערישע אַפּטיילונג.

— ווי אזוי צו אנטלויפן, און אזעלכע פושקעלעך שוועבעלעך ווערן „קאגן“ פסקירט מיט די אנדערע „געפערלעכע זאכן“.

אבער דאס איז ניט דער עיקר: אין די פעקלעך זיינען אויך פאראן גוטע זאכן, מענטשן אויף דער פריי דערעסן ניט און שיקן זייערע נאָענטסטע פאָמיי-ליאַרן, פאָראַן קאָקאָאַ, פוטער, פון אויבעקיסטאָן שיקט מען זיסלעך-זויערן אוריוק.

לאַגעריניקעס, וואָס האָבן געהאַט צו טאָן מיט אַן אויספאַרשער, ווייסן, אָן מען קאָן דיר אַשטייגער באַשולדיקן, אָן דו האָסט געוואָלט אונטערצינדן דעם קרעמל; עמיצן הענגען אָדער שיסן; אָן דו ביסט אַן אַגענט פון איין אויסשפיר-דינסט אָדער פון גאַנצע פינף און — „דאָקאָזשי טשטאַ טי נייע וויערבלוד“ — (דערוויי, אָן דו ביסט ניט קיין קעמל...).

אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם בלבול אויף די יידישע דאָקטוירים האָבן די אַנטיסעמיטן אין לאַגער גלייך אויפגעהויבן זייערע קעפּ: אויף יידן קען מען אַלץ גלויבן! אַט די פאַרשוניען האָבן געהאַט גרויס הנאה פון דער געשיכטע, פעטקע, דער „באַנדער־אוועץ“ האָט זיך געהיצט:

— כ'האָב געוואוסט, אָן נאָר יידן וועלן מאַכן אַ סוף מיטן קאַמוניזם. זיי האָבן אים אויפגעשטעלט און נאָר זיי וועלן אים פאַרענדיקן, מיר, בריי-דערלעך, האָבן צו שוואַכע פלייצקעלעך... אַבער די גרעסטע „אויפּרעגונג“, „כעס“ און „פאַרביטערונג“ האָבן גאָר אַרויסגעוויזן די „בלאַטע“ לייט, די אונטערוועלט־מענטשן, וואָס זיינען דורך אַ צופאַל אַריינגעפאַלן ווי פּאַליטישע. אין זיי האָט געברענגט די שנאה, וואָס מען האָט זיי געמשפּט לויטן פאַראַגראַף 58 — קאָנטר־עוואָלוציע.

— געהערט אַ חוצפה? זיי, דאַרפן זיצן צוזאַמען מיט די פּאַשיסטן, וואָס זיינען קעגן דער סאָוועטסקער וולאַסט!

ביי יעדער מינדסטער געלעגנהייט, געפינען זיי פאַר נייטיק אונטערצו-שטרייכן זייער איבערגעבנקייט דער ראַטנמאַכט. זיי זיינען קנעפל שב'קנעפל מיטן „גראַזשדאַנין נאַטשאַליק“ און פילן אויס זיינע אַפענע און געהיימע אויפגאַבן און באַפעלן. נאַטשאַלסטוואַ באַשטימט זיי דערפאַר פאַר בריגאַדירן, נאַריאַדטישיקעס, פאַרוואַלטער פון די פאַרשיידענע סקלאַדן און מאַגאַזינען. מען דערלויבט זיי אַפּט צו האָבן אַ „גרויקע“ און טראָגן די אייגענע שטי-וועלעך אַנשטאַט די סטאַנדאַרטע גומענע „טשוועס“, וואָס ווערן פּראָדוצירט אין די שוסטעריי-וואַרשטאַטן אין לאַגער. די „טשוועס“ זיינען אַ מין טיפּער קאַלאַש, וועלכן מען קאָן צונויפּשנורעווען. זיי ווערן אויסגעאַרבעט פון אַפּגענוצטע גומענע מאַשין־רעדער.

דער בלבול אויף די יידישע דאָקטוירים, איז פאַר די קרימינעלע פאַר-ברעכער ממש אַראַפּגעפאַלן פון הימל. — די יידעלעך, די יידעלעך... — האָבן זיי געהאַלטן אין איין העצן — ניט אוימוזסט זיינען זיי דאָ פול. די גאַנצע צייט האָט מען זיי ניט אַנגעזען אין די לאַגערן, קאַ גאַנצ וויטש האָט זיי שטענדיק באַשיצט. אַבער איצט איז געקומען זייער סוף, איר זעט ווי מען האָט זיי געכאַפט ווי שפּיאַנען און אַלעמען איינגעזעצט?

דאָ דאַרף מען באַמערקן, אַז אויך גנבים צו גנבים זיינען נישט אלע גלייך. פאַראַן פאַרשיידענע „קאַטעגאָריעס“, וועלכע פירן צווישן זיך אַ קאַמף. די „ערלעכע גנבים“, די „טשעסניאַקעס“, האַלטן זיך ביי זייער „זאַקאָן“. און זייער „געזעץ“ דערלויבט זיי ניט, אין אַרעסט, מיטצואַרבעטן מיט נאַטשאַל-סטוואַ קעגן אַנדערע אַרעסטאַנטן. זיי ווערן ניט קיין בריגאַדירן און איזידיע-קעווען זיך נישט איבער די פּאַליטישע, אויב יענער רירט זיי נישט אָן. די „אורקעס“ דאַקעגן, דאָס זיינען פאַרברעכער, וואָס שפּילן אין לאַגער די ראַל פון אַזוינע, וואָס גייען מכלומרשט אויף אַ גוטן וועג. אַליין אַרבעטן זיי טאַקע ניט, אָבער זיי ווערן „אַרבעטס-אַרגאַניזאַטאָרן“, און וויי איז צו דעם פּאַליטישן אַרעסטאַנט, וואָס פּאַלט אונטער זייער „אַרגאַניזאַציע-מעטאָדן“. צו אונדז אין לאַגער זיינען נישט אַריינגעפאַלן די „ערלעכע גנבים“, נאָר בלויז די „אורקעס“. אַשטייגער אונדזער „נאַריאַדטישק“ נייעסטערענאַקאַ, כאַטש ער גילט פאַר אַ „פּאַליטישן“ (ער איז פאַרמשפּט געוואָרן פאַר מילי-טערישן פאַראַנט, פאַר מיטאַרבעט מיט די היטלעריסטן), איז אויך געווען אַן „אורקע“. מיט די אורקעס איז ער געווען דער בעסטער כאַווער-לאַפּ. ער האָט זיי ניט געשיקט אויף דער אַלגעמיינער אַרבעט און באַזעצט אויף די בעסטע לאַגער-פּאַסטנס. דער בלבול איז פאַר נייעסטערענאַקאַ געווען אַ סיגנאַל, אַז מען מעג שוין טאָן מיט די יידן, וואָס מען וויל. אַז דער שטילער אַנטיסעמיטיזם, וועלכן מען האָט ביז אַהער נישט אַרויסגעבראַכט, וויל מען קען קיינמאַל נישט וויסן „ווי די לאַגע קען זיך ענדערן“, האָט זיך אַצינד אַרויס-געריסן פון זיינע פענטעס אויף דער פּריי. נייעסטערענאַקאַ האָט שוין אפילו באַזאָרגט, מען זאָל קויפן די אירקוטסקער צייטונג און זי פאַרשפּרייטן איבער די באַראַקן.

אין קאַפּ ביי נייעסטערענאַקאַ איז געבוירן געוואָרן אַ טיילוואַנישער פּלאַן: ער האָט באַשלאָסן צו אַרגאַניזירן אַ באַזונדערע יידישע בריגאַדע. לשם האמת, דאַרף באַמערקט ווערן, אַז אין לאַגער האָט מען קיינמאַל ניט אויסגעטיילט קיין יידן באַזונדער. מען האָט יידן פיינט געהאַט און געהערט אויף זייער חשבון גענוג שטעכווערטלעך, אָבער די אַרעסטאַנטן פון די 19 נאַציאָנאַליטעטן, וואָס האָבן זיך געפונען אין לאַגער, האָבן געליטן צוזאַמען און געטראָגן דעם יאָך צוזאַמען. טיילמאַל איז אונדז אפילו געווען פּריקרע, ווי מען וואַלט איינגענומען ריצנאָויל: אַ ייד ליגט אויף דער נאַרע, און האַרט ביי זיין זייט ליגט אַן עס. עס-מאַן, וואָס האָט אפּשר געהאַלפּן אומברענגען זיינע נאַענטסטע און ליבסטע. אָבער דאָ, אין דער לאַגער-זאָנע, מאַכן שלום פייער מיט וואַסער. אַ טערק שלאַפּט נעבן אַן אַרמענער (אויך אייביקע דם-שונאים!). אַ פּראַנצויז נעבן אַ דייטש. אַן אוקראַינער נאַציאָנאַליסט נעבן אַ רוסישן ווייסגואַרדייער. אלע האָבן דאָ די זעלבע אַרבעטס-נאַרמעס און אלע גיבן אַפּ זייער כוח און געזונט זיי אויסצופירן. אפּשר האָט עמיץ געוואַלט וועמען אויסטיילן, אָבער מען האָט מורא געהאַט. דאָ בייטן זיך די לאַזונגען יעדן מאַנטאַג און דאַנערש-טאָג, היינט אַזוי — מאַרגן אַנדערש. אָבער איצט, ווי אַ מלאך אַליין וואַלט אונטערגעזאָגט אונדזערע „גוטע פּריינד“ — מען מעג שוין!

ניעסטערענקאָ האָט שוין אפילו צונויפגעשטעלט דעם צעטל פון אַ
 „ידישער בריגאדע“ און עס איבערגעגעבן דעם נאַטשאַלניק יערמילאָוו צו
 באַשטעטיקן. אין צעטל האָט נישט געפּעלט קיין איין ייד אין לאַגער. ער וועט
 אַצינד באַוווּיזן וואָס ער קאָן, ער וועט אפילו די אַלטע לייט צווינגען אַן
 אַרבעט צו טאָן ווי געהעריק. זיי וועלן ביי אים שלעפּן קלעצער, גראַבן
 גריבער, ער וועט נאָכמאָכן דאָס זעלבע, וואָס די היטלעריסטן האָבן מיט זיי
 געטאָן. יידן וועלן זיין אויסערן געזעץ. אונדזער לאַגער-נאַטשאַלניק יער-
 מילאָוו, אַן איבעריקע סימפּאַטיעס צו יידן, מער מענטשן פּיינט ווי יידן-
 פּיינט, האָט שוין פאַראיינוועגנס גענומען אויסלאָזן זיין כּעס צו אונדזער
 אוקראַינישן דאַקטאָר ס.

די „ידישע בריגאדע“ און דער סוף פון די אַנטיסעמיטן

דער דאַקטאָר ס. האָט אָבער פּונקט אַזוי ליב געהאַט מענטשן, ווי דער
 לאַגער-נאַטשאַלניק יערמילאָוו האָט זיי פּיינט געהאַט. דער דאָזיקער גוטער
 דאַקטאָר און טייערער מענטש, האָט ניט געקוקט אויף יערמילאָווס אַלע
 דראַנגען, באַפרייט פון דער שקלאַפּן-אַרבעט, וויפל נאָר ער האָט אין די
 באַדינגונגען געקאָנט.

דער דאַקטאָר ס. האָט יערמילאָוו דערקלערט פשוט און קלאַר :

— איר קאָנט מיט מיר טאָן וואָס איר ווילט, אפילו אַפּשיקן אויף אַלגע-
 מיינער שווערער אַרבעט צוזאַמען מיט די אַנדערע אַרעסטאַנטן — אָבער איך
 וועל ביז דאָן טאָן מיין חוב ווי אַ דאַקטאָר : — היילן די קראַנקע מיט מעדיצינ
 און מיט דעם גייטיקן אָפּרו.

אַצינד האָט יערמילאָוו געגעבן אַנצוהערענישן דעם דאַקטאָר ס. אַז ער
 ווערט אויס יחסן :

— מיר וועלן אין גיכן דאָ האָבן דאַקטוירים פון מאַסקווע, אפילו פּראַ-
 פעסאָרן וועלן נישט אויספעלן! לייען די צייטונגען און דו וועסט זען, וויפל
 אַזעלכע יידן זיינען שוין אַרעסטירט געוואָרן. אַלע וועלן זיי געשיקט ווערן
 אָהער אין לאַגער און וועלן אַריינפאַלן אין מיינע הענט...

און ביי אונדז, ידישע אַרעסטאַנטן, איז געווען תּשעה באב. מיר זיינען
 דאָך אין אַ „ספעצ-לאַגער“, און אַז מען פּאַלט אָהער אַריין — האָט דאָס אין
 יענע יאָרן געהייסן — וועסטו שוין אַנקוקן די פּרייהייט, אַזוי ווי דינע אויערן :
 מען זיצט אַפּ איין טערמין און — מען פאַרשיקט אויף אַ צווייטן. אָבער גיין
 דאָ אין אַ באַזונדערער „ידישער בריגאדע“, דאָס איז שוין געווען אַ שווערע
 ניס, אפילו פאַר די באַדינגונגען אין אַ „ספעצ-לאַג“. עס איז פון פאַרויס געווען
 קלאַר, אַז ניעסטערענקאָ וועט שוין זען, אַז די יידן זאָלן האַרעווען מער פון
 אַלעמען און לעבן אויף אַ „שטראַפּנאי פּאַיאַק“ (אַ פאַרקלענערטע שטראַפּ-
 פאַרציע). דאָס וועט געוויס געבן די געווינשטע רעזולטאַטן : דאָס פעלד,
 ביים קליינעם וועלדל אַנטקעגן-איבער דער באַן-ליניע, וועט פול ווערן מיט

פרישע קברים-בערגלעך. און די פארשוואונדענע יידן וועלן דארט „פאר-
איביקט“ ווערן אין די אויף שנעל אריינגעשטעקטע ברעטלעך: 718 יא.
387 ג. 914 א ...

וואס טוט גאט? איז ער זיך נוקם אין אונדזער שונא ישראל, ווי אין
המנען פון דער מגילה און מיר, יידן, פראווען א שמחת פורים. טאקע אן
המן-טאשן און שלח-מנות, נאך בלויז פון קרויט-זופ מיט האָבער-קאשע,
אָבער וואָס פאַר אַ שמחה! וואָס פאַר אַ יום-טוב אויפן האַרצן! — מיר האָבן
דערלעבט אַ נקמה. נישט אַנדערש, זכות אבות איז אונדז בייגעשטאַנען. און
געווען איז עס אַ מעשה, וואָס האָט געמאַכט אונדזער לאַגער, און די לאַגערן
אַרום, גיין אויף רעדלעך. אונדזערע שונאים האָבן שוין געהאַט צו טאָן מיט
זיך, און פאַרגעסן אָן אונדז, און דערווייל איז אָנגעקומען די ישועה.

וועגן דער „מאָראַל“ פון דער נאַטשאַלסטוואַ, וועלכע האָט געהאַט איבער
אונדז דעם „אויפזיכט“, און אונדז געדאַרפט איבערדערציען פאַר גוטע און
פרומע בירגער, האָבן מיר שוין געוואוסט גענוג איבערגענוג. מיר האָבן
נישט ווייניק צוגעזען זייערע שיינע מעשים. נישט אַריבער קיין וואָך אין
לאַגער, מען זאָל זיך נישט סודען וועגן אַ פרישן סקאַנדאַל פון אַנדער זייט
לאַגער-פלוט, אין דעם פרייען ישוב, וואו עס לעבן אונדזערע היטער און
פאַרזאָרגער. מעשיות וועגן ווייבער, וואָס פאַרפאַרן אין די ציין אַריין אונדזער
היימישער נאַטשאַלסטוואַ. פאַר ניט צאָלן קיין אלימענטן, האָבן שוין געהערט
צו די טאַג-טעגלעכקייטן.

נאָר אַט האָט זיך איינעם אַ לייטענאַנט, אַ רעזשים-נאַטשאַלניק פון
אונדזער לאַגער, פאַרגלוסט צו פאַרפירן אַ ליבע מיט אַן אַרעסטאַנטין פון אַ
שכנותדיקן פרויען-לאַגער, אַן אוקראַינערין. האָט די וועכטערין אים געדראָט,
אַז זי וועט וועגן דעם דערטראַגן צו נאַטשאַלסטוואַ. די וועכטערין איז אליין
געווען זיינע אַ געוועזענע געליבטע און איז געווען אייפערזיכטיק אויף דער
פרישער קאַנקורענטקע, האָט דער לייטענאַנט לאַנג ניט געטראַכט און דער-
שאַסן די וועכטערין.

די געשיכטע האָט אַרויסגערופן אַזא טומל, אַז עס איז אַראָפגעקומען אַ
קאָמיסיע אַזש פון מאַסקווע, און דער לייטענאַנט האָט באַקומען 20 יאָר
פאַרשיקונג. אָבער איידער וואָס און ווען — האָט מען דערווייל פאַרגעסן
אַן דער געפלאַנטער „יידישער בריגאַדע“. דערווייל איז אין דער „פראַוודאַ“
געוואָרן פאַרעפנטלעכט די מיטטיילונג, אַז די מעשה מיט די יידישע דאָק-
טורים איז געווען אַ בלבול, אַן אויסטראַכטעניש פון אַן אַבאַקומאַו און אַ
ריומיז — די פראַפעסאָרן זיינען גאָט די נשמה שולדיק.

דעם קאָפיטאַן יערמילאַוון איז נישט באַשערט געווען אַריינצוקריגן אין
לאַגער די מאַסקווער יידישע דאָקטורים און פראַפעסאָרן. און אונדזער
„נאַריאַדטיק“, דער שונאַ-ישראל נייעסטערענאָק, האָט נעבעך ניט געהאַט
קיין נחת פון זיין אויסגעאַרבעטן פלאַן. נאַכמער: פאַרן וועלן שאַפן אַ באַ-
זונדערע „יידישע בריגאַדע“, האָט קאָפיטאַן יערמילאַוון שפּעטער אַריינגע-
כאַפט אַ „סטראַגי וויגאַוואַר“, אַ שטרענגן אויסרייד. נייעסטערענאָק, ווידער,

איז גאר געגאנגען אַ גאנג: מען האָט אים אַראָפּגענומען פון זיין אַמט און מיט זיין ענין האָט זיך פאַרנומען אַ ספּעציעלע קאָמיסיע.

מיטאַמאָל זיינען אויך אויפגעדעקט געוואָרן ניעסטערענקאס אַלע גבבות, זיין באַרויבן די אַרעסטירטע. מ'האָט אפילו פעסטגעשטעלט, אַז ער האָט געהאַט פאַרבינדונגען מיטן לייטענאַנט, וואָס האָט געשאָסן די וועכטערין. מער: מען האָט אים שוין אפילו באַשולדיקט, אַז דאָס האָט ער, ניעסטערענקאָ, אַראָפּגעפירט פון וועג דעם „איבערגעגעבענעם אָנגעשטעלטן פון דער נ.ק.וו.ד.“, דעם געוועזענעם נאַטשאַלניק פון דעם פרויען-לאַגער. עס איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז מען האָט אים געוואָלט צושרייבן די באַשולדיקונג: אין פאַר-מעסטן זיך צו צעברעכן די מאָראַל פון די נ.ק.וו.ד. קאַדדען פון דער לאַגער-וואַך. ניעסטערענקאָ האָט געהאַט אַ גראָבן טעות — עס איז נאָך געווען צו פרי פאַר זיינע פלענער... .

איז עס טאקע געווען זיין טעות?

ווער האָט אין יענער צייט געקאָנט דערגיין אַ טאַלק?... .

דריי הונדערט פרויען-אַרעסטאַנטקעס פון מאַנאַליע

אומגעריכט, ווי אַ וויסטער שטורעם, האָט זיך אויף אונדזער לאַגער אַראָפּגעלאָזט אַ נייע אַנשיקעניש. ווי דער שטייגער איז, זיינען די אַרעסטאַנטן אין לאַגער בלויז מענער. פאַר פרויען-אַרעסטאַנטקעס זיינען פאַראַן באַ-זונדערע לאַגערן. אין מענער-לאַגער געפינען זיך בלויז געציילטע פרויען, צו וועלכע די אַרעסטאַנטן קענען ניט צוקומען. אויב מען כאַפט אַן אַרעסטאַנט אפילו בלויז רעדן מיט אַזאַ פרוי, איז אַזאַ איינעם ניטאַ וואָס מקנא צו זיין — ער מעג זיך גלייך גרייטן אויף עטלעכע טעג קאַרצער... . און מיטאַמאָל — 300 יונגע מאַנגאָלישע פרויען. געזונטע און סעקסועל ניט-געזעטיקטע, דאָס בלוט האָט געשפּראַצט פון זייערע פנימער און איבערגעוירענע קערפּערס. ווען מען זאַל אַנפּרעגן ביים נאַטשאַלניק פון אונדזער לאַגער, דעם קאַפיטאַן יערמילאַוו, צי ער איז מסכים אויפצונעמען דעם טראַנספּאָרט מיט די 3000 מאַנגאָלישע פרויען, וואָלט ער זיכער געענטפּערט מיט אַ „ניין!“.

די מערהייט פון די פרויען זיינע פאַרמשפט געווען פאַר באַנדיטיזם, גנבה, רויב און מאָרד. יערמילאַוו האָט גוט געוואוסט פון דער פּראַקטיק, אַז קרימינעלע אַרעסטאַנטן האָבן נישט קיין חשק צו אַרבעטן און זיי לעבן אויפן חשבון פון די פּאָליטישע, וועלכע פירן אויס אַלע שקלאַפּן-אַרבעטן אין לאַגער.

קינער האָט אַבער ביי יערמילאַוו נישט געפּרעגט. נישט ווייט פון אונדזער לאַגער האָט זיך געפונען אַ ליידיקער לאַגער-פונקט פאַר אַ 500 אַרעסטירטע. פאַרוואָס דער לאַגער איז געשטאַנען ליידיק און איז נישט באַזעצט געוואָרן מיט פּאָליטישע אַרעסטירטע — אין דער צייט ווען אַלע לאַגער-פונקטן זיינען געווען איבערגעפּאַקט — פאַרשטיי איך ניט ביי דעם היינטיקן טאַג. דער דאָזיקער לאַגער איז געווען וויסט און אַפּגעלאָזן.

יערמילאָוו האָט אויף גיך אויסגעפּאַרטיקט אין דער לאַגער־סטאַלעריי אַ פּאַר הונדערט נאַרעס, און דער לאַגער איז געוואָרן אונדזערס אַ „פּאַדקאַמאַנ־דיראַווקע“ (*). ווען עס איז אָנגעקומען דער עשאַלאַן מיט די 300 פּרויען פון מאַנגאָליע, האָט מען מאַביליזירט דעם גרעסטן טייל אַרעסטאַנטן פון אונדזער לאַגער, כדי צו העלפן אויסלאַדן די וואַגאַנעס.

די פּרויען זיינען געפאַרן פון מאַנגאָליע אַ גאַנצן חודש און אין וואַגאַן איז געווען איינגעמויערט אַ ריזיקער קעסל, אין וועלכן מען האָט פאַר די פּרויען געקאַכט עסן. אַרום אָט דעם קעסל זיינען געווען איינגעמויערט עטלעכע הונדערט ציגל. דאָס אַלץ האָט מען באַדאַרפט פּאַנאַנדערנעמען, איינלייגן אין שטאַבעלן און שפּעטער אַריבערפירן צו אונדז. די עטלעכע טויזנט ברעטער פון די נאַרעס זיינען אויך געווען סחורה פאַר יערמילאָוו, און מען האָט דאָס אויך געדאַרפט אַריבערטראַנספּאָרטירן אין לאַגער.

געאַרבעט האָבן מיר צוזאַמען מיט די פּרויען, פון וועלכע די מערהייט זיינען געווען יונגע און קרעפטיקע מוידן. זיי האָבן אונדז, גרעסטנטייל אויסגעמאַטערטע אַלטע לייט, ווייט אַריבערגעיאַגט אין דער שווערער אַרבעט. דער נאַטשאַלניק יערמילאָוו איז געשטאַנען ביים זייט און אונדז געמוסרט מיט אַ צינישן שמייכל:

— שעמט אייך, לאַפּסעדריגעס, די ווייבער אַרבעטן בעסער פון אייך! יערמילאָוו, וואָס האָט שוין מיט אונדזערע הענט אַנטשוויקלט אַזאַ גרויסע ווירטשאַפּט, אָננעמענדיק אַלץ מער אַרבעטס־באַשטעלונגען, האָט שוין פאַר־טראַכט אָן אַרבעטס־פּלאַן פאַר די נייע פּרויען־אַרעסטאַנטקעס: ער וועט עפּענען אַ חזירים־צוכט אין זייער לאַגער־פּונקט, און באַאַרבעטן נייע 5 העקטאַר ערד; ער וועט עפּענען פאַר זיי אַ צעך פון שפּאַלטן סליודע — אַזעלכע דורכזיכטיקע שטיינער, וועלכע ווערן געשפּאַלטן אויף דיניגקע שוויבן; ער וועט אַ טייל פון די פּרויען מאַכן פאַר באַלעגאַלעס, און זיי לאָזן זיך באַוועגן (מיט אַ פּראַפּוסק) אַרום דעם לאַגער. זיי זיינען דאָך ניט קיין פּאַליטישע, וועגן וועמען מען דאַרף וועגן יעדער קלייניקייט אָנפּרעגן ביי דער „העכערער נאַטשאַלסטוואַ“ אָבער גלייך אין די ערשטע טעג, האָט ער זיך אין זיי ביטער אָנטוישט.

אָנגעהויבן האָט זיך עס מיט צוויי פון אונדזערע לאַגער־וועכטער, וועלכע זיינען אַוועק אין לאַגער צו די פּרויען, און ניט צוריקגעקומען אין דער באַשטימטער צייט. געווען זיינען די דאָזיקע צוויי וועכטער, די סאַמע הינטישע זיך, די ערגסטע רשעים, וועלכע האָבן די פּאַליטישע אָנגעטאַן די גרעסטע צרות און געשלעפּט אין קאַרצער פאַר יעדער קלייניקייט; ניט געלאָזט צו־טאָן מיט קיין אויג ביזן אָונט־אַפעל און זיך געטשעפּט צו יעדן אַרעסטאַנט פאַר גאַרניט. וואָס מיט זיי איז דאָרט, אין דעם פּרויען־לאַגער געשען, האָט מען ניט געוואוסט. מער האָט מען זיי ביי אונדז אין לאַגער ניט געזען. אָבער

(* פּאַדקאַמאַנ־דיראַווקע — אַ נעבן־לאַגער, וואָס אונטערליגט דער אַנ־פּירונג, בוכהאַלטעריע און באַזאַרגונג פון אַ צווייטן, גרעסערן לאַגער־פּונקט.

ביעסטערענקא, דער גולד, האט עמיצן פארטרויט, אז מען האט זיי אפגעפירט אין שפיטאל. די פול-בלוטיקע מאנגאלישע פרויען האבן די צוויי לאגער-וועכטער פשוט פארגוואלדיקט און אוועקגעלייגט...

דאס וואלט אבער יערמילאוו ווייניק געארט, ווען אט די מאנגאליקעס וואלטן נאר געארבעט. אבער קיינער פון זיי האט ניט געוואלט אריינטאן קיין האנט אין קאלט וואסער, אפילו ניט באדינען זיך אליין. איז ער צו זיי איינמאל געקומען מיט זיין גאנצער "סוויטע" און גענומען זאגן מוסר. האבן די מאנגאלישע פרויען זיך אנטבלויזט ווי די מאמע האט זיי געהאט, און אין איין קול געשריען צו יערמילאוו:

— וועסט געבן מענער, וועלן מיר גיין צו דער ארבעט!...

קאפיטאן יערמילאוו האט זיך קוים אפגעטרעגן, עס איז אים באפאלן א פחד... און ער האט אפילו גענומען ווידערשפעניקן אין מלכות:
— ווי קומען פארברעכער און באנדיטן, — האט ער געזאגט — צו פאליטישע לאגערן? (ווי ער אליין, וואלט גארניט אנגעשטעלט קיין באנדיטן פאר בריגאדירן אין זיין לאגער).

אין לאגער האט מען דערציילט, אז ער גייט פשוט אראפ פון זינען, קלאפט כסדר מיט די פויסטן אין טיש און שרייט:

— איך וועל שרייבן קיין מאסקווע. צו סטאלינען אליין וועל איך שרייבן. איך האב פון א וויסטעניש אויפגעבויט אזא לאגער מיט א צענדליק צעכן, אפילו א צעך פאר אויטאמאבילן-רעמאנט, וואס קיין לאגער האט דא ניט; איינגעשפארט דער מלוכה טויזנטער רובלס, אוועקגעצנדיק וויסטע קאליקעט אן פיס, אויף צו מאכן טשוועקעס פון דראט — שיקט מען מיר אראפ אזא היישעריק!

יעדן טאג זיינען פארגעקומען אנדערע אומגליקן. דא האט מען צעבראכן נארעס. דארט האט מען אויסגעהאקט די שויבן, פלוצלונג האט מען ארויפ-געווארפן שטיינער צו די וועכטער אויף די טורעם-בודקעס ארום לאגער. ווי עס זאל ניט זיין, איז אבער אונדז, מענער-ארעסטאנטן, אויף א וויל געווארן לייכטער. יערמילאוו האט צו טאן מיט די פרויען און מען זעט אים בכלל ווייניק אן פאר די אויגן. ער איז געווארן נאך ביזער ווי פריער, און ווי נאר עמיץ האט דערזען דעם אכזר ביים לאגער-טויער, האט מען גלייך אלארמירט אין אלע באראקן:

— "יאסטערב אידיאט!" (דער שפארבער, דער רויב-פויגל גייט!).

מיטן אנקום פון עשאלאן מיט די 300 פרויען פון מאנגאליע, האט יער-מילאוו מער געהאט צו טאן מיט זיי, ווי מיטן גאנצן איבעריקן לאגער. דערווייל האט אונדזער גוטער דאקטאר ס. זיך באמיט וואס מער מענטשן צו באפרייען אויף א טאג-צוויי פון דער ארבעט. דער "נאריאדטשיק" מיט די בריגאדירן זיינען אן יערמילאוו געווען הילפלאן. פעדקא דער ווייסרוס, א לץ, וואס פארוויילט דעם עולם לאגערער מיט זיינע חכמות, האט נאך דער-ציילט פון דער מפלה, וואס יערמילאוו האט דערצו אריינגעכאפט פון זיין אייגן ווייב.

ס'איז געווען פארן סאמע לאגער-טויער, ווען מען פירט ארויס די בריגאדעס אויף דער ארבעט. יערמילאוו האט זיך, ווייזט אויס, ניט נאָר ניט באַוויון ביי אונדז אין לאַגער, נאָר אויך אין דער היים איז ער געוואָרן אַ זעלטענער גאַסט. ער האָט טאָג און נאַכט געהאַלטן אין איין שטורעמען נאַטשאַלסטוואָ אין דער „אַטדיעלעניע“, אַז מען זאָל אים באַפרייען פון דעם באַלאַסט, „פון די פרויען וואָס טוען גאַרנישט און שעדיקן זיין אויטאָריטעט“. אָבער זיין ווייב האָט זיך גענומען צו דעם ענין פון גאָר אַן אַנדער קוק-ווינקל און האָט פאַר די אַרעסטאַנטן אין די אויגן צו אים געשריען:

— ליגסט זיך גאַנצע טעג און נעכט ביי די מוידן. האָסט שוין באַלד פאַרגעסן, אַז דו האָסט אַ שטוב, מיט אַ ווייב מיט קינדער — שוין זאָלסטו מיר גיין אַהיים!

און פעדקאָ שילדערט דערביי, ווי אונדזער שטייפער נאַטשאַליק, וואָס קוקט קיינמאַל ניט אין דער זייט פון אַן אַרעסטאַנט, איז ווי אַ לעמעשקע נאַכגעקראַכן זיין ווייב אַהיים. און זי, אַן אויפגערייצטע, האָט פאַרהילכט דעם אַרום מיט אירע גוואַלדן:

— כ'וועל דיר צערייבן די מאַרדע, דו ה... זון, איינער! איך וועל דיר געבן אַ קריכן צו מוידן! כ'וועל זיי אַלע אונטערצינדן, דיינע נקבות — אַ פרויען-לאַגער האָט זיך אים פאַרגלוסט!

און די לאַגערינקעס האָבן זיך געהאַלטן פאַר די זייטן פון געלעכטער:

שוין איינמאַל דערלעבט אַ נקמה:

— אַ שיינע, ריינע כפרה אויף אים!

עס איז באמת געווען אַ זעלטענער מאַמענט: צו זען מיט די אייגענע אויגן, כאַטש אַ קליינע נקמה, אין דעם בייון לאַגער-נאַטשאַליק.

אויסגעפירט האָט אָבער יערמילאָוו, מען האָט פון אים צוגענומען די 300 מאַנגאַלישע פרויען און זיי אַריבערגעפירט אין אַ לאַגער ביי דער לענע. ניט געקוקט אויף זיין „זיג“, האָט זיך אָבער יערמילאָווס מזל גענומען פאַר-טונקלען: זיין „קעניגרייך“ האָט זיך אַ וואַקל געטאַן.

ווען סמאָלין איז געשטאַרבן

פון אַנהייב האָט מען עס איבערגעגעבן ווי אַ סוד, פון מויל צום אויער — סמאָלין איז שווער קראַנק. פון אַנהייב האָט מען צו דער דאָזיקער ידיעה, וואָס איז געקומען פון יענער זייט צוים, ניט געהאַט קיין צופיל צוטרוי. געווען איז דאָס דערפאַר, ווייל די אַרעסטאַנטן זיינען געפרוואוט געוואָרן מיט אַזעלכע ידיעות. נאַטשאַלסטוואָ אַליין פלעגט אַמאַל אַרויסלאָזן אַזעלכע „באַמבעס“ און אויספרוואון זייער ווירקונג אויף די אַרעסטאַנטן. מען פלעגט אויספאַרשן אַלע „קאַמענטאַרן“, וועלכע זיינען געמאַכט געוואָרן אין די באַראַקן, און אַריינטראַגן אין די „דיעלאַס“ די רייד. אַזוינע פראַוואַקאַציעס ווערן ספעציעל צוגעגרייט, כדי שפעטער, ווען דער אַרעסטאַנט פאַרענדיקט

זיצן זיין טערמין — באַווייזט מען אים, אַז ער האָט זיך פאַר דער צייט ווידער פאַרנומען מיט אַנטי־סאָוועטישער פּראָפּאָגאַנדע און — מען דערלייגט אים נייע צען יאָר.

אַבער איצט, האָט מען פון די פּנימער פון נאַטשאַלסטווואָ געקענט אַראָפֿ־לייענען, אַז עפעס איז טאַקע ניט פּויגלדיקס געשען.

פון אַנהייב האָט דער לאַגער־נאַטשאַלניק יערמילאָוו, אַרויסגעוויזן שטייפֿ־קייט. דער רעזשים איז נאָך מער פאַרשאַרפט געוואָרן. אין די טעג ווען די סודותפולע ידיעה איז אָנגעקומען, האָט ער איינגעאַרדנט געיעגן, — „אַבלאַ־וועס“ אין די באַראַקן. גענישטערט, ווער עס בלייבט אין באַראַק און גייט ניט אַרויס צו דער אַרבעט. אַ געניט אויג האָט אַבער געקאָנט באַמערקן די בהלה, די פּאַניק, וועלכע האָט אַרומגעכאַפט אַלע טשינאָוויקעס. יא, אונדזער נאַטשאַלניק יערמילאָוו האָט מיט זיין פּראַקטישן פּויערישן חוש דערפילט, אַז סע הייבט זיך אָן אַרויסצוגליטשן זיין אומבאַגרענעצטע הערשאַפט. סטאַלינס טויט האָט מען אפילו פאַר אונז, פאַרשיקטע, ניט געקאָנט פאַר־באַהאַלטן. אַלע סירענעס פון די פּאַבריקן און לאַקאַמאַטיוון האָבן אין דער צייט פון זיין לוויה געליאַרעמט און צעטראָגן די בשורה. יערמילאָוו איז נאָך דערביי געפאַלן אויף אַ פּלאַן, און געצוואונגען די אַרעסטאַנטן צו שטיין פאַר די באַראַקן 5 מינוט אין שטילשווייגן.

קאַנדידאַטן אויף צו געניסן פון דער אַמנעסטיע, וועלכע איז פּראַקלאַמירט געוואָרן באַלד נאָך סטאַלינס טויט, זיינען ביי אונדז געווען זייער ווייניק. מ'האַט זיי געקענט ציילן אויף די פינגער פון איין האַנט. געווען איז דאָס דערפאַר, ווייל די אַמנעסטיע איז געווען נאָר פאַר די יעניקע, וואָס האָבן אָן אורטייל ניט מער ווי 5 יאָר. דער געזעץ וועגן דער דאָזיקער אַמנעסטיע איז געווען געשריבן אַזוי, אַז ס'איז ניט קלאַר געווען, צי דאָס איז חל בלויז אויף קרימינעלע פאַרברעכער, אָדער אויך פאַר פּאָליטישע.

דער זשורנאַל „נאָוואַיע וורעמיאַ“ (נייע צייט), וואָס וויל שטענדיק זיין פּויפּסטלעכער ווי דער פּויפּסט אַליין; דער זשורנאַל האָט אויף אַלע שפּראַכן, אין וועלכע ער דערשיינט, זיך ניט געשעמט אַמאַל צו שרייבן אַז „מדינת ישראל איז דער צענטער פון אינטערנאַציאָנאַלן שפּיאַנאַזש“; דער זשורנאַל האָט אַצינד קאַמענטירט דאָס געזעץ, אַז די אַמנעסטיע איז חל בלויז אויף קרימינעלע פאַרברעכער, ווייל „ס'איז נישטאָ קיין רחמנות צו די שונאים פון פּאַלק“. ד. ה. פאַר פּאָליטישע פאַרשיקטע איז נישטאָ קיין רחמים. אין עטלעכע חדשים אַרום, זיינען אַבער די עלטערע פּאָליטישע אַרעסטאַנטן, וועלכע האָבן נאָך געהאַט אורטיילן פון 5 יאָר איינציקווייז באַפרייט געוואָרן. אין אַנהייב האָט מען זיי ניט אַריינגעלאָזן אין די צענטראַלע שטעט. אַבער שפעטער, האָבן זיי זיך אינדיווידועל דערשלאָגן צו זייערע משפּחות.

אין דער לאַגער פּינצטערניש האָט זיך פאַר אונדז, פּאָליטישע אַרעסטאַנטן באַוויזן אַ קליינער ליכט־שטראַל. די געשוואַרענע פעסימיסטן צווישן אונדז, וועלכע האָבן געהאַלטן, אַז מיר אַלע זיינען שוין פאַרמשפּט צו שטאַרבן אין לאַגער, האָבן גענומען „נאַכגעבן“. עס האָט זיך באַוויזן אַ האַפּענונג, אַז

פריער־שפעטער וועט זיין אן אַמנעסטיע אויך פאַר אַנדערע פאַראַגראַפֿן. דאָס באַקאַנטע לאַגער־ווערטל: „פּאַגאַדאַ־טשעלאָוויקע!“, דאָס דאָזיקע ווערטל, מיט וועלכן די „בלאַטע“ באַצייכענען אַ גוטן וועטער, (די פּאַגאַדע, איז הייסט דאָס, אַ מענטש! זי אַרבעט פאַר אונדז). די צייט, וואָס איז פריער געווען ביטער, האָט איצט גענומען אַרבעטן פאַר אונדז, אַרעסטאַנטן.

אויב נאָך סטאַלינס טויט האָט אונדזער נאַטשאַליק געפרוּאוּט נאָך מער „פאַרשרויפֿן די שרויפֿן“, איז ער אָבער אינגאַנצן געווען געפלעפט נאָכן אורטייל איבער בעריאַן. באַלד אויף צומאַרגנס נאָכן אורטייל האָט מען אים געזען זיך פעדערן אין דער „ק. וו. טש.“ און אַרויסגובענען פון דאָרט אין געהיים דאָס בילד פון בעריאַן. דערנאָך איז ער אַרומגעאַנגען אַ צעטומל־טער און ניט געוואוסט וואָסער קורס אַנצונעמען. חברה לצים האָבן זיך גע־פרוּאוּט מיט אים אַ רייך־טאָן:

— גראַוּשדאַנין נאַטשאַליק, וואָס איז געשען מיט דעם בעריאַן?

יערמילאָוו איז אַרומגעאַנגען אַ שווייגנדיקער, אַ פאַראומערטער, אַ פאַרגראַבענער אין זיך און געוואָרט אויף די צירקולאַרן פון „אויבן“, וואָס ווייטער צו טאָן. כאַטש אַפיציעל איז נאָך פון דאָרט גאַרניט אַנגעקומען, ווייל דאָרט איילט מען זיך ניט מיט קיין מאַניפעסטן וועגן אַרעסטאַנטן. זיינען דאָך צו אונדז דערגאַנגען פאַרשיידענע קלאַנגען, אַז עפעס גרייט זיך פאַרט. די שניידער פון שניידעריי־וואַרשטאַט אין לאַגער, וואָס אַרבעטן אויף אינדי־ווידעלע קליידער־באַשטעלונגען און האָבן אַ שטיקל „בלאַט“ מיט נאַטשאַל־סטוואַ, האָבן געוואוסט צו דערציילן, אַז עפעס גרייט זיך געזעצן וועגן ווידער באַנייען די פּראָצעדור פון „אַקטירן“. ד. ה., אַז שווערע קראַנקע, וועלכע ברענגען ניט קיין נוצן, וועלן אָפּגעשיקט ווערן אַהיים. די דאָזיקע פּראָצעדור, וואָס איז ברייט פּראַקטיצירט געוואָרן אין די לאַגערן לגבי קרימינעלע, זיינען שוין לאַנגע יאָרן נישט אַנגעווענדט געוואָרן לגבי די פּאָליטישע אַרעסטירטע. אויב אפילו אַ קראַנקער, אַדער אַ זקן (עס זיינען ביי אונדז געזעסן זקנים איבער די אַכציקער) האָט שוין גאַרניט געקאַנט אַרבעטן, האָט מען אים אויך ניט באַפרייט ביזן טויט.

מען רעדט וועגן דעם, אַז מען וועט אַרויסלאָזן מענטשן, וועלכע זיינען אָפּגעזעסן צוויי דריטל פון זייער שטראַף. פון וואַנען נעמען זיך די אַלע ידיעות? האָבן זיי עפעס אַ האַפּט?

שפעטער, אין חדשים אַרום, האָבן מיר זיך דערוואוסט, אַז אויף אַ ספּעציעלן פּלענעם פון צענטראַל־קאָמיטעט פון דער רוסישער קאָמוניטישער פּאַרטיי, איז אַנגענומען געוואָרן אַ באַשלוס וועגן די אַרעסטאַנטן. געשען איז דאָס נאָך די בונטן, וואָס זיינען אויסגעבראַכן אין די לאַגערן פון קאַלימאַ, נאַרילסק, וואַרקוטאַ, קאַראַגאַנדאַ און אַנדערע בעת וועלכע עס זיינען אומ־געקומען הונדערטער מענטשן, דאָס האָט געצוואונגען נאַטשאַלסטוואַ פון „אויבן“, אין מאַסקווע, זיך צו פאַרטראַכטן און אַ ביסל נאַכלאַזן דאָס שטריקל. אונדזער נאַטשאַליק, וואָס האָט שטענדיק גערעדט וועגן דעם, אַז מען טאָר ניט לאָזן קיין שוואַכן פּונקט האָט סוף־כל־סוף אַליין גענומען נאַכלאַזן.

עפעס קומט ער שוין אַריין אין לאַגער מיט אַ „גוט-מאַרגן“, וואָס איז גאַרניט לויט זיין געוואוינטשאַפט. פריער פלעגט ער זיך אפילו ניט אומקוקן, ווען אַן אַרעסטאַנט האָט אים באַגריסט.

אויך דער רעזשים האָט נאָכגעלאָזט. מען מוז זיך שוין ניט אויפשטעלן פאַר אַ ליאָדע כאַם פון דער וואַך, ווען אַזאַ איינער גייט פאַרביי. און איינמאַל, ווען מיר זיינען צוריקגעקומען פון דער אַרבעט, האָט מען ביי דעם לאַגער-טויער פון אונדז אַראַפּגעריסן די נומערן, וואָס מיר האָבן געטראָגן אויף די וואַטאָוע זשאַקעטן און אויף די הויזן. ערשט נעכטן בעתן „אַפעל“, האָט דער רעזשים-נאַטשאַלניק געגעבן אַ פאַר אַרעסטאַנטן צו עטלעכע טעג קאַרצער פאַר דעם, וואָס זייערע נומערן זיינען ניט געווען גענוג דייטלעך; היינט לויפט ער אַליין אַרום ווי צעדולט און רייסט די נומערן אויף רעכטס און אויף לינקס. פאַראַן אַזעלכע, וואָס לאָזן פון זיך ניט אַראַפּרייסן די נומערן:

— דאָס איז אייער שאַנד — שרייען זיי — איר אַליין האָט פון מענטשן געמאַכט בלאַטע. זאָלן די נומערן ווייטער בלייבן, כדי איר אַליין זאָלט זיך שעמען!

אפילו פאַרבאָהאַלטן ביי זיך דעם נומער האָט מען ניט געטאַרט. דער רעזשים-נאַטשאַלניק האָט דערפאַר געדראָט מיט קאַרצער. דעם זעלבן אָונט האָט מען אונדז אויך אויפּגעהערט פאַרשליסן אויף נאַכט אין די באַראַקן, ווי דאָס האָט זיך געפירט ביז אַהער. דאָס זיינען געווען וויכטיקע באַווייזן, אַז מיר ווערן אַריבערגעפירט אויף די רעכט פון אַלגעמיינע לאַגערן. געווען איז דאָס „אַ קנופּ מיט אַ שלייף“. מיר האָבן דאָך געוואוסט, אַז די וועלכע זיינען באַשטימט פאַר „ספעציעלע“ לאַגערן, ווערן קיינמאַל ניט אויסגעגלייכט צו אַלגעמיינע לאַגערן. מען זאָגט, אַז עס איז פאַראַן אַ געהימער צייכן אויף יעדער „דיעלאַ“, כאַטש אויבן-אויף קאָן מען אַזאַ צייכן נישט געפינען. מיר האָבן אויך געקראָגן אַ מעגלעכקייט, אויסצוגעבן פאַרן אייגענעם געברויך פון די נישטיקע גראַשנס וואָס מיר „פאַרדינען“ ביי דער לאַגער-אַרבעט. ביז איצט איז געווען אַנדערש. דאָס געלט פלעגט פאַרשריבן ווערן אויף יעדנס קאָנטע און דער נאַטשאַלניק איז געווען דער בעל-דעה, וועמען יאָ צו דער-לויבן עפעס אויסגעבן פון זיין אייגן געלט. און וועמען נישט.

אַרעסטאַנטן האָבן אויך אַנגעהויבן דערהאַלטן גוטע בריוו פון דער היים. בריוו מיט ווערטער פון האַפּענונג. סטאַלינס טויט האָט אַריינגעבראַכט אַ ליכטיקן שטראַל צווישן די געפלאַגטע שקלאַפּן פון טיראַנישן דעספּאָטיזם. מען רעדט אפילו ערנסט וועגן דעם, אַז אַ גרויסער טייל פון אונדזער לאַגער וועט איבערגעשיקט ווערן ערגעץ אַנדערשוואו. מען שמועסט, אַז מען וועט אונדז אַריבערפירן אויף דעם לאַגער-פּונקט 046, וואָס איז נעענטער צו בראַטסק.

מיט משה בראָדערזאָן אין „עטאפּ“

קאָפּיטאָן יערמילאָוו האָט, נאָך סטאַלינס טויט, נישט נאָר פאַרלוירן זיין פּריערדיקע חוצפה, שטייפּקייט און מאַכט, נאָר ער איז כּסדר געפּאָלן פּון איין פּאַזיציע צו אַ נידעריקערער. עס זיינען שוין אַוועק די צייטן, ווען ער האָט זיך באַמיט צו קאָנקורירן מיט די אונטערנעמונגען אין דער אַרומיקער געגנט. יעדעס מאָל, ווען עס פּלעגט אין לאַגער אַראָפּקומען אַ קאָמיסיע אַפּצוקלייבן אַרעסטאַנטן, פּלעגט ער זיי צואוואַרפּן די סאַמע שוואַכסטע, קראַנקע, און די יעניקע, וועלכע דרייען זיך אַרויס פּון דער אַרבעט.

יערמילאָוו האָט אַנגעהויבן פּילן, אַז זיין מלוכה גליטשט זיך אים אַרויס פּון די הענט. ער האָט אַנגעהויבן איינגיין אויף הנחות אין באַציאונג צו אַלעמען, אַחוץ צו די אַרבעטער פּון דער צענטראַלער שנידעריי. אפילו די שוסטעריי שניידט ער אויף אַ העלפט, ווייל זיין דערפּינדונג, די גומענע „טשונעס“, וועלכע ער האָט פּראָדוצירט אין די טויזנטער, די הויכע שווערע קאַלאַשן אויף די וואַטאָווע זאַקן, וואָס די אַרעסטאַנטן האָבן די גאַנצע צייט געטראָגן, — די „טשונעס“ זיינען דערקלערט געוואָרן פאַר אומטויגבאַר. אַרעסטאַנטן דאַרפן טראָגן — האָט מען גענומען טענהן — וואַליקעס אָדער שיך. די מאַסע אויסגעאַרבעטע „טשונעס“ האָט אַ קאָמיסיע באַטראַכט פאַר „בראַק“, פאַר סחורה וואָס טויג צו גאַרנישט, און מען האָט יערמילאָוו באַפוילן זיי צו פאַרברענען.

עס גייען אַרום קלאַנגען, אַז אויף דער נאַענטסטער סטאַנציע שטייען עטלעכע און צוואַנציק וואַגאַנעס, וואָס זיינען אַראָפּגעבראַכט געוואָרן, כדי אַריבערצופירן די אַרעסטאַנטן אויף אַ ניי אַרט. אין אונדזער לאַגער האָט זיך עטלעכע טעג געפּאַרעט אַ נייער נאַטשאַלניק, וועלכער דאַרף אונדז איבער-נעמען. ער איז אַ נידעריקער, אַ געפּאַקטער אוקראַינער מיט אַ בייכל, אין ראַנג פּון אַ מאַיאָר. מיט אַ כיטרען שמייכלעלע האַלט ער אין איין צוואַגן די אַרעסטאַנטן :

— ביי מיר וועט אייך גאַרנישט פעלן; ביי מיר דאַרף מען נאָר אַרבעטן;

איך קריוודע נישט קיינעם.

און מיט אַ שטאַך אויף דער קאַנטע פּון אונדזער נאַטשאַלניק יערמילאָוו, גיט ער צו, אַז ער, דער מאַיאָר, האָט אפילו ביים אַלטן רעזשים זיך גוט באַצויגן צו די אַרעסטאַנטן. אונדזערע אַרעסטאַנטן נעמען תּיכּף אויס-געפּינען דורך פּריינד און באַקאַנטע, צי מען איז אַריינגעפּאָלן צוזאַמען אין איין צעטל. באַזונדערס קלעפּן זיך איינער צום אַנדערן די יידן, כּמעט אַלע יידן האָט יערמילאָוו „אוועקגעגעבן“ דעם געקומענעם נאַטשאַלניק. ער האָט זיך בלוזן איבערגעלאָזט עטלעכע יידן, ווייל זיי זיינען גוטע שניידער און פּילן אויס פאַר אים די פּלענער. די גרויסע קיך איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ קאַזאַרמע. מען האַלט אין איין טרייבן די אַרעסטאַנטן מיט זייערע פעקלעך, וואָס ווערן גענוי דורכגענישטערט ביז אַ פּאַדעם. דער וועג צום

נייעם לאַגער איז פון אונדז אינגאנצן 26 קילאָמעטער; פאַרשטייען מיר ניט, פאַרוואָס מיר באַקומען אַ „פּאַיאַק“ פאַר גאַנצע צוויי מעת-לעת? אַפּשר זיינען טאַקע גערעכט די וועלכע האַלטן, אַז מען פירט אונדז צו דער לענא? 26 קילאָמעטער קען מען דאָך אַריבערפאַרן אין בלויז איין שעה!

יא, די דאָזיקע רייזע איז געווען איינע פון די פיינלעכסטע אין מיינע לאַגער־יאָרן. אַ שטרעקע פון עטלעכע און צוואַנציק קילאָמעטער זיינען מיר געפאַרן צוויי מעת-לעת. כאָטש עס האָבן שוין נאָך סטאַלינס טויט געבלאָזן „נייע ווינטן“, האָבן די וועכטער, דער קאַנוואַי, וואָס האָט באַגלייט דעם עשאַלאַן, זיך באַצויגן צו אונדז מיט דער גרעסטער גרויזאַמקייט. דער פּראָסט האָט געברענט, און דאָס קליינע ביסעלע האַלץ, וואָס מען האָט אונדז געגעבן אויף צו באַהייצן אונדזערע וואַגאַנעס, האָט ניט געקלעקט. די ווענט פון די וואַגאַנעס זיינען געווען באַדעקט מיט אייז. געוויינלעך ווערן אין אַ וואַגאַן איינגעאַרדנט דרייסיק אַרעסטאַנטן; אונדז האָט מען איינגעפאַקט צו פּופּציק. אַלע האָבן זיך געשטופּט צו די אויבערשטע גאַרעס, וואו עס איז געווען אַ טראַפעלע וואַרעמער.

דער כלל אין לאַגער איז, אַז וואָס ווייניקער מען האָט מיט זיך געפּעק בעת אַן „עטאַפּ“, אַלץ בעסער איז, ווייל מען קאָן זיך פּרייער און שנעלער באַוועגן. איך בין געווען פון אַט די „גליקלעכע“, אויסער אַ צוויי פּאַר וועש האָב איך גאַרניט פאַרמאַגט. כ׳האָב ניט געהאַט ווער עס זאָל מיר צושיקן נייע קליידער פון דער פּריי, און דאָס וואָס איך האָב געהאַט מיטגענומען מיט זיך האָט מען שוין פון לאַנג געהאַט אויסגערויבט. אַ דאַנק דעם, וואָס כ׳האָב גאַרנישט פאַרמאַגט, איז מיר לייכטער געלונגען זיך אַרויפצובאַקומען אויף אַן אויבערשטער גאַרע, וואו די קעלט האָט ניט אַזוי שטאַרק געברענט. אין אַן ערגערער לאַגע איז געווען משה בראַדערזאָן. זיין פּרוי, שיינע מרים, האָט אים כסדר געשיקט שפייז און מלבושים פון דער פּריי, און ער האָט געשלעפּט אויף זיך אַ שווערן פּאַק. די אַרעסטאַנטן וואָס האָבן זיך אויסגע־לייגט אויף די אויבערשטע גאַרעס, האָבן בראַדערזאָנען ניט געוואַלט אַרויפ־לאָזן. איז ער אַפּגעשטאַנען שיינע עטלעכע שעה אויפן אייזיק־פּראָסטיקן דיל, ניט האַבנדיק קיין פּיצל אַרט אפילו וואו זיך צוצוועצן. עס איז געווען אַ שוידערלעך בילד.

משה בראַדערזאָנס הויכע פיגור, אַן איינגעבויגנע, איז געווען פאַרשטאַרט ווי אַ געפּרורירענע סטאַטוע. איך האָב אים פאַרגעלייגט צו פאַרנעמען מיין אַרט, האָט ער זיך אָבער פון דעם אַפּגעזאָגט. מיט גרויס מי איז מיר ענדלעך געלונגען פאַר אים אויסצוקעמפן אַ פּיצל אַרט אויף דער אויבערשטער גאַרע, און איך האָב זיך צוליב דעם געמוזט צוקריגן מיט די אַרעסטאַנטן. זיינע פּעק האָט בראַדערזאָן איבערגעלאָזט אונטן. עס איז געווען אַ שרעק אים אַנצוקוקן. זיינע לאַנגע פיס זיינען אים אַראַפּגעהאַנגען פון דער גאַרע, און ער האָט זיך מיט אַלע כוחות געקלאָמערט נישט אַראַפּצופאַלן. ער האָט גאַרנישט גענומען אין מויל אַריין און פאַרחלשטערהייט זיך געקוויקט מיטן שמועס וואָס מיר האָבן געפירט.

— טאקע אזוי — האָט בראַדערזאָן ביי מיר געפרעגט — זאָג, עמיאָט, ווי אזוי וועלן מיר דאָס שרייבן נאָכן אַרויסגיין פון לאַגער? אַלע אָנגענומענע קאַנגאַנען, וועלכע די ליטעראַטור האָט געהאַט און דעם צוגאַנג צום מענטשלעכן האַרץ, האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר פאַלש. וואָסערע פאַרגלייכן וועלן מיר באַנוצן אין אונדזערע לידער? אַלץ וועט זיין זיסלעך-צוגעטראַכט אין פאַר-גלייך מיטן איבערגעלעבטן. מען האָט אונדז אַוועקגעהרגעט די שיינקייט פון אַ שקיעה, די בלויקייט פון הימל, דעם טראַגישן צויבער פון אַ פרויען-בליק. און די מוזיק? איך האָב ליב טשאַיקאָוסקיין. אָבער ווען איך וועל הערן דעם „טאַנץ פון די יונגע שוואַנען“, וועל איך מיר דערמאַנען ווי איך האָב אים געהערט פון די אַרעסטאַנטן-מוזיקער אין אונדזער לאַגער. דעם יידישן בחור, ווען ער האָט געשפילט אויף זיין פידל און די צוויי טאַטערקעס אויף די באַיאַנען.

דערווייל איז דער „עטאַפּ“ מיט די וואַגאַנעס אַרעסטאַנטן מער געשטאַנען ווי געפאַרן. וויסט אים דער טייוול, דעם לאַקאַמאַטיוו, וואָס ער שטייט און פאַרט ניט. ער לאָזט אַדורך אַלע באַנען, אַלע פראַכט-עשאלאַנען און ביינאַכט שטייט ער בכלל ווי אויף צו להכעיס. געפאַרן און געשטאַנען, געשטאַנען און געפאַרן, און ענדלעך זיינען מיר אָנגעקומען אין דעם נייעם לאַגער. געווען איז עס גראַד אין אַ זונטאָג. נאַטשאַלסטוואָ פון לאַגער איילט זיך ניט אינעם רו-טאַג אונדז אויפצונעמען. די געזאַלצענע פיש וואָס מיר האָבן געהאַט אויפן וועג פאַרשטאַרקט דעם דורשט און קיין וואַסער צום טרינקען גיט מען אונדז ניט. צווישן אונדז זיינען פאַראַן אייניקע וואָס ליידן אויפן מאַגן, זיי לויפן יעדע מינוט אין אַפּטריט, וואָס איז נישט צוגעדעקט און דער עיפּוש טראַגט זיך איבערן גאַנצן וואַגאַן. ביינאַכט האָט מען אונדז עטלעכע מאָל געציילט. מען האָט געקלאַפט מיט האַמערלעך, וואו עס איז נאָר אַריין, מיר זאָלן זיך אַפרופן, ווען מיר דאַרפן אַ טראַפּן וואַסער איז אָבער קיינער נישטאַ. בראַדער-זאָן חלשט. איך קלאַפּ אין די טירן נאָך אַ סאַניטאַר, אָבער קיינער קומט ניט. ערשט פאַרנאַכט האָט מען אונדז אַראַפּגעלאָזט פון די וואַגאַנעס. דורשטיקע, פאַרפרוירענע האָט מען אונדז צעפירט אין ליידיקע באַראַקן. ס'האַט זיך אַרויסגעוויזן, — מען האָט מיט אַ פאַר טעג פריער פון דאַנען אַרויסגעפירט אין ווייטע לאַגערן אָן אַפּקלייב פון געזינטערע אויף שווערע אַרבעטן. די באַראַקן זיינען געווען ניט געהייצט. מיר האָבן ערשט איצט באַדאַרפט אויס-קלייבן פון זיך אַ באַראַק-אויפזעער, אַ „דניעוואַלני“, ער זאָל איינהייצן די אויוונס. משה בראַדערזאָן איז געווען חרוב-קראַנק. איך האָב אים איינגע-אַרדנט אויף אַן אויבערשטער נאַרע און גלייך גערופן דעם דאַקטאָר. דער דאַקטאָר האָט ביי בראַדערזאָנען פעסטגעשטעלט אַ לונגען-אַנצינדונג און אים תיכף גענומען אין סטאַציאָנאַר, וואו ער איז אָפּגעלעגן גאַנצע צוויי וואָכן. דערווייל האָב איך, ווי מיין שטייגער איז געווען, זיך אַרומגעקוקט איבערן לאַגער. ער איז געווען אַ סך קלענער ווי דער פריערדיקער, פון וואַנען מען האָט אונדז אַהער געבראַכט, און אויך אַ היפש ביסל אָפּגעלאָזענער. דער נייער נאַטשאַלניק פימענקאַ, האָט נישט געלייגט קיין אַכט אויף דעם

אויסערלעכן אויסזען פון לאַגער, ווי דאָס איז געווען מיט אונדזער פריערדיקן נאַטשאַלניק יערמילאָוו.

אים, פֿימענקאַ, איז בלויז געלעגן אין זינען, ווי אויסצופילן די אַנגע- צייכנטע פֿלענער. ער האָט זיך געהאַט זיין צוגאַנג צום אַרעסטאַנט. ער איז געגאַנגען מיט „גוטן“: אַרויסגענומען די נשמה מיט אַ קוש. די אַרבעט איז דאָ באַשאַטענען פון זעגן ביימער און בויען אַ קליין-באַן.

דער נאַטשאַלניק איז באלד דעם ערשטן אָוונט אַרומגעגאַנגען איבער די באַראַקן און „געמיטלעך“ געכאַפט אַ שמועס מיט די אַרעסטאַנטן. באַרי- מענדיק זיך כסדר מיט זיין „גוטסקייט“. און כדי דאָס צו אילוסטרירן, האָט ער געשפּילט מיט די אַרעסטאַנטן אין „קאַזיאַל“ און אַליין אַרונטער אונטערן טיש ווען ער האָט פאַרשפּילט.

ער האָט געיאָגט צו דער אַרבעט נאָך מער ווי יערמילאָוו, אָבער ער האָט דאָס געטאָן אויף אַ „העפלעכן אופן“, אַן באַליידיקונגען. זיין אייגנשאַפט איז געווען אַרומצוקריכן איבער די באַראַקן און האַלטן דרשות, ווי דערהויבן און געשעצט עס איז די אַרבעט. ער האָט אויפגעוויזן „באַשיינפֿערלעך“, אַז בלויז לויט דער אַרבעט ווערט דער אַרעסטאַנט געהעריק אַפּגעשאַצט. צי ער איז ווירקלעך באַרעכטיקט באַפרייט צו ווערן נאָכן אַפּזיצן די צוויי דריטל פון זיין שטראַף, ווי עס ווערט געזאַגט אין דעם נייעם געזעץ.

פיל קראַנקע און שוואַכע, וועלכע האָבן זיך קוים געהאַלטן אויף די פּיס, האָבן אויף אַלע פיר זיך געשלעפט צו דער אַרבעט. פֿימענקאַ האָט דערביי דערקלערט:

— ביים באַפרייען שפּילט אַ ראַלע דער נאַטשאַלניק פון לאַגער, ער האָט די מיינונג און מיט זיין מיינונג רעכנט מען זיך.

דער ייד ווראַנסקי — פון סאַוועטישן שפּיאַנאַזש-דינסט

כדי אַנצורעגן די אַרעסטאַנטן צו אַרבעט, האָט דער נאַטשאַלניק פון אונדזער נייעם לאַגער, פֿימענקאַ, נאָך עטלעכע וואָכן אַרבעט, אַפּגעשיקט עטלעכע אַרעסטאַנטן אין שפּיטאַל כדי צו „אַקטירן“. דאָס הייסט, דורכצוגיין אַ מעדיצינישע קאַמיסיע, וועלכע זאָל זיי דערקלערן פאַר ניט פּיאַיק צו אַרבעטן און אומנוצלעך פאַרן לאַגער. מיט די אַנדערע אַרעסטאַנטן האָט ער ניט געהאַט קיין זאַרג. זיי האָבן זיך באַמיט צו אַרבעטן, כדי צו געניסן פון די פּריווילעגיעס, וועלכע פֿימענקאַ האָט געהאַלטן אין איין צוואַנג.

עס דאַרף דערביי אונטערגעשטראַכן ווערן דער פאַקט, אַז נאָך די בונטן אין אַ ריי לאַגערן, און נאָך בעריאַס טויט, זיינען טאַקע אַפּיציעל אַנגענומען געוואָרן אַ ריי געזעצן לטובת די אַרעסטירטע. מען האָט, צום ביישפּיל, די אַרעסטאַנטן דערלויבט זיך צו זען מיט קרובים. פֿימענקאַ האָט אפילו אויפגעבויט אַ ספּעציעלן באַראַק ביים לאַגער-טויער, וואו אַן אַרעסטאַנט האָט געקאָנט וואוינען מיט זיין פּרוי עטלעכע טעג צוואַמען.

פֿימענקאָ האָט אונדז געלייענט אַ פאַראַרדענונג, וועלכע האָט געזאָגט : געוויסע אַרעסטאַנטן, וועלכע צייכענען זיך אויס ביי דער אַרבעט, קענען אויף זיין באַמיאונג ביי דער העכערער מאַכט, אפילו לעבן אויסער דער זאָנע. אָבער אַלץ איז אָפהענגיק, האָט ער צוגעגעבן, „פון דער אויפפירונג פון אַרעסטאַנט“. און דאָס מיינט, דער עיקר, פון זיין אַרבעט.

אין דעם דאָזיקן נייעם לאַגער האָט פשוט געראַיעט מיט פאַרשיידענע קרימינעלע פאַרברעכער. די אַנדערע נאַטשאַלניקעס פון די לאַגער־פונקטן, וועלכע פלעגן קומען צו פֿימענקאָן אָפּקלייבן אַרעסטאַנטן, האָבן מיט די דאָזיקע אונטערוועלט־מענטשן ניט געוואַלט האָבן צו טאָן. דאָס זיינען געווען באַנדיטן, גנבים און רויבער. בלויז אַ קליינער טייל פון זיי האָט געאַרבעט. די איבעריקע האָבן געלעבט פון דער קיך ; דאָס הייסט, זיי האָבן געהאַט „בלאַט“ מיטן קוכער. די קוכער האָבן פון מורא. פאַרקוקט דאָס שלעפּן פון צוקער, פעטס און פלייש, וואָס איז אונדז צוגעטיילט געוואָרן אויפן שפיץ פינגער. פאַר נאַטשאַלניק פון דער ק.ו.ט.ש., איז באַשטימט געוואָרן דער יידישער אַרעסטאַנט ווראַנסקי. ביז דעם יאָר 1952, איז דער דאָזיקער ווראַנסקי געווען אַ פּאָדפּאָלקאָוויק אין קאָנטר־שפּיאַנאַז־אַפּטיילונג פון דעם סאָווע־טישן גענעראַל־שטאַב. ער איז באַלוינט געוואָרן אַזש מיט 9 אַרדנס און מעדאַלן, און ער האָט זיך כסדר געגרויסט מיט דעם. ווראַנסקי איז אויסגעווען אין אַ רייע לענדער און ער האָט שוין געזאַלט ווערן אַ פּאָלקאָוויק. ווען מען האָט אין 1952, אָנגעהויבן צו „באַפּרייען“ יידן פון דער געהיימער דינסט, האָט ער זיך אויסגעדריקט פאַר זיינעם אַ באַקאַנטן, אַז דאָס איז אַנטיסעמיטיזם. מען האָט אים דערפאַר צוגעשריבן אַנטי־סאָוועטישע אַגיטאַציע און ער איז פאַרשפּט געוואָרן אויף 10 יאָר פאַרשיקונג אין די שקלאָפּין לאַגערן.

ווראַנסקי האָט פון לאַגער געהאַלטן אין איין שיקן ביטעס קיין מאַסקווע מיט אַנקלאַגעס קעגן דעם אורטייל. אַזוי ווי ער איז געווען אויסגעבונדן מיט דעם גאַנצן אַפּאַראַט אין דער נ.ק.ו.ד., און זיך געהאַלטן מיט נאַטשאַלסטוואַ ווי אַן אייגענער מענטש האָט כאַכלאַוו — דער „אַפּעראַפּאָלאַנאַמאַטשעני“ (*), זיך מיט אים געחברט. ס'הייסט : אַן אַרעסטאַנט איז ער טאַקע, אָבער עס קאָן זיך דאָך מאַכן, אַז מען וועט ווראַנסקין רעהאַביליטירן, און דאָן וועט ווראַנסקי זיין דער נאַטשאַלניק איבער אים, כאַכלאַוו. דאַרף מען זיך באַוואַרענען אויף דעם פּאַל מיטן בענקל. כאַכלאַוו איז טאַקע געווען מיט ווראַנסקין אַ גאַנצער „פּאַן־בראַט“. אים דערלויבט צו גיין אויסער דער זאָנע, אים אָפט איינגעלאָדן אויף אַ שנאַפּס צו זיך אַהיים, און ווראַנסקי איז געוואָרן זיין פאַרטרויאונגס־מאַן.

ווראַנסקי האָט באַלד באַוויזן זיין העסלעכן פנים פון אַן נ.ק.ו.ד.יסט. קודם־כל האָט ער שלום געמאַכט מיט די קרימינעלע פאַרברעכער און זיי אָפט איינ־געלאָדן צו זיך אין דער ק.ו.ט.ש. מיט וועלכער ער האָט אָנגעפירט. ניט נאָר

(* אַפּעראַפּאָלאַנאַמאַטשעני — דער ספּעציעלער באַפּולחעכטיקטער פון

דער געהייס־פּאָליציי אין לאַגער.

האַט ער די קרימינעלע דערלויבט אַרומצוגיין שלינג-און-שלאַנג און גאַרניט טאַן, נאָר זיי אויך אַנגעווייזט אויף די פּאַליטישע. ער האָט די דאָזיקע לייט אויך געמאַכט פאַר בריגאַדירן, אַנפירער פון די לאַגער-מאַגאַזינען און סקלאַדן, און זיי צוגעטייגט אַלע לייכטע פּאַסטנס. ער האָט אויך גלייך איבערגענומען זייער „שניט“ און גענומען רעדן מיט זייער פאַרברעכישער שפּראַך, באַנוצנ-דיק די מיאוסטע אַפּשטויסנדיקסטע אויסדרוקן, כדי מער אויסצונעמען ביי די אונטערוועלטניקעס. זייענדיק אַליין אַ זון פון יידישע עלטערן, האָט ווראַנסקי — כדי זיך אויסצופיינען אויך מיט זיין „יחוס“ — אויסגעטראַכט, אַז זיין מאַמע איז געווען אַ רוסישע פּרוי. ער האָט אויך דערציילט פאַרשיידענע אַנטיסעמיטישע אַנעקדאָטן וועגן יידן.

די יידישע אַרעסטאַנטן האָבן זיך אויף אים שנעל דערקענט און אים אויסגעמיטן מיט פאַראַכטונג. די אוקראַינער, ווידער, האָבן געהאַלטן אויף אים אַן אויג, און סוף-כל-סוף אויף אים אַרויסגעטראַגן אַן אורטייל. דער אורטייל איז נאָך פאַרהעלטניסמעסיק געווען אַ לייכטער: אין פאַרלויף פון איין שעה מוז ער פאַרלאָזן די לאַגער-טעריטאָריע. ווראַנסקי האָט דעהאַלטן צוגעשיקט אַ קליין בריוועלע מיטן אולטימאַטום, און דער דאָזיקער פאַרשוין האָט גלייך פאַרשטאַנען מיט וואָס דאָס שמעקט. ער איז, ווי ער איז געשטאַנען און געאַנגען אוועק צו דער „וואַכטע“ און געבעטן שוין ביים קאַנוואַי. ער האָט זיך ערגעץ-וואו אַפּגעטראַגן און מער האָט ער זיך אין אונדזער לאַגער ניט באַוויזן. נאַטשאַלסטוואַ האָט אים ווידער פאַרזאָרגט, אָבער דאָס איז געווען פיל שפּעטער.

אַט דער מיאוסער נפש האָט זיך מיר „גוט“ איינגעקריצט אין זכרון ביון היינטיקן טאַג: אַ מסור, אַן אויסוואורף, האָט ער געקייגט מיט דער פולער האַנט, ניט געקוקט אויף דעם, וואָס עס איז שוין געווען נאָך סטאַלינס און בעריאַס טויט. מיט זיינע האַנדלונגען האָט ער אונדז אַפּט געמאַכט דערמאַנען אַן יענע גרויליקע צייטן, ווען יעדער האָט מורא געהאַט פאַר זיין אייגענעם שאַטן אויף דער וואַנט.

דערביי דאַרף אונטערגעשטראַכן ווערן, אַז ניט אַלע קרימינעלע פאַר-ברעכער ביי אונדז אין לאַגער האָבן זיך געלאָזט אַנריידן פון ווראַנסקי קעגן אונדז, פּאַליטישע אַרעסטאַנטן. באַזונדערס איז דאָס געווען מיט אַן אייגנ-אַרטיקן טיפּ, אַ 24-יאַריקן געוועזענעם באַנדיט, ליאַניע קאַסטאַוו.

דער דאָזיקער קרימינעלער פאַרברעכער איז מיט 4 יאָר פריער פאַר-משפט געוואָרן דערשאַסן צו ווערן דערפאַר, וואָס ער האָט בעת אַ רויב-אַנפאַל, דערמאַרדעט 5 מענטשן. זיין פאַראַגראַף 59, האָט אים איינגעטלעך געגעבן אַן אַרט צווישן קרימינעלע, און ניט צווישן פּאַליטישע פאַרברעכער. אָבער אין לאַגער האָט ער עפעס אויסגעפלאַפלט קעגן דער מלוכה, און מען האָט אים פאַרוואַנדלט אין אַ „פּאַליטישן“ און אים פאַרשיקט אין אַזער-לאַגער, קיין טיישעט. זייענדיק עטלעכע חדשים אין אַ קאַמער פאַר טייט-פאַראור-טיילטע, האָט ער, ווייזט אויס, געמאַכט אַ חשבון הנפש און שפּעטער, ווען מען

האָט אים, צוליב זיין יונגן עלטער, פאַרביטן די טויט־שטראָף אויף 25 יאָר לאַגער, זיך געשטעלט אויף אַ „גוטן וועג“.

אויסערגעוויינלעך קרעפטיק, ווי אַן אַטלעט, פלעגט קאָסטאַוו שטענדיק אויספילן צו צוויי און דריי נאַרמעס אויף די שווערסטע אַרבעטן. ער איז געווען זייער קלוג, פייאיק, מיט אַ זעלטן גוטן קאַפּ. קומענדיק פון דער אַרבעט, פלעגט ער זיך זעצן שפילן שאַך און זעלטן ווען פאַרשפילט. מען האָט פון אים קיינמאַל ניט געהערט קיין מיאוס וואַרט, ווי פון די חברים פון זיינס גלייכן. ער האָט זיך שטענדיק באַמיט אַנצוקניפן אַ קאַנטאַקט מיט די אינטעליגענטערע אַרעסטאַנטן און לאַנג מיט זיי פאַרבאַכט אין שמועסן. ליאַניע קאָסטאַווס נאַרע איז געווען נעבן מיינער. אין אָנהייב, איידער איך האָב דערקענט זיין כאַראַקטער, איז מיר געווען אַ ביסל פריקער: „אַ באַנדיט ליגט נעבן דיר!“ אָבער שפעטער, ווען מיר האָבן זיך באַפריינדעט, פלעג איך אים דערציילן פאַרשיידענע אמתע און אויסגעטראַכטע פאַרוויקלטע געשיכטעס, צו וועלכער ער פלעגט אַ פאַרגאַפּטער זיך צוהערן. ווען מען האָט אין לאַגער געעפנט קורסן אין די ראַמען פון אַ פאַלקס־שול, איז קאָסטאַוו געווען איינער פון די ערשטע, וואָס האָבן זיך דאַרט פאַרשריבן. ער האָט סך־הכל פאַרענדיקט זעקס קלאַסן פון אַ פאַלקס־שול.

אַט דער זעלטענער יונגער באַנדיט, וואָס האָט אין זיך פאַרמאַגט אויסער־געוויינלעכע אינטעליגענץ, האָט מיר דערציילט אַן אינטערעסאַנטע געשיכטע פון זיין לעבן.

דער באַנדיט ליאַניע קאָסטאַוו

קאָסטאַוו האָט מיר דערציילט, אַז ער איז זייער פרי געוואָרן אַ יתום. די אַכט קינדער, וועלכע זיינען פאַרבליבן נאָכן טויט פון זיין פאָטער, האָבן געליטן הונגער און נויט. די מאַמע האָט זיי ניט געקאָנט באַשפּיזן. אַ געוויסע צייט איז ער געווען אין אַ יתומים־הויז, אָבער ער איז פון דאַרט אַנטלאָפּן, צוליב דער שלעכטקייט פון זיינעם אַ דערציער. ער האָט אַרומ־געבלאָגט איבער שטעט, זיך געהברט מיט אַנדערע פאַרוואַרלאָזטע קינדער פאַרברעכער, ביז ער איז געוואָרן איינער פון זיי. אַנגעהויבן האָט ער מיט קליינע קעשענע־גנבות, מיט כוליגאַנישע אַנפאַלן. ער איז אַפּגעזעסן פאַר־שיידענע טערמינען אין לאַגערן פאַר מינדעריעריקע, אָבער אַרויסגייענדיק פון לאַגער ווייטער פאַרגעזעצט זיין „פאַך“. צום סוף איז ער אַליין געוואָרן אַן אַנפירער פון אַ שייקע. ביז מען האָט אים געכאַפט, נאָך אַ ברייט פלאַנירטן אַנפאַל אויף אַ באַנק, בעת וועלכן ער האָט דערשאָסן פינף מאַן.

מיך האָט באמת געוואונדערט, וואָס נאָך אַזוי פיל פאַרברעכערישע יאָרן, האָט זיך קאָסטאַוו אַזוי ראַדיקאַל געענדערט אין כאַראַקטער און אין זיין אויפפירונג. אפילו זיין געזיכט האָט פאַרמאַגט איידעלע און אינטעליגענטע שטריכן. דאָס איינציקע, וואָס איז אים פאַרבליבן פון פריער, איז געווען זיין

פאַרשווענדערשיקייט. ער האָט פאַרדינט ביי 600 רובל אַ חודש מערער פון אונדז אַלעמען, אָבער אין 5-4 טעג אַרום, פלעגט אַלץ ביי אים פאַרשווינדן. ער פלעגט זיך קיינמאָל ניט זעצן עסן אַליין, איינגעקויפט אין „לאַראַק“ (לאַגער־קרעמל) אַלדאָס בעסטע, פלעגט ער אַלץ אַוועקשטעלן אויפן טיש און פאַרבעטן אַ האַלבן באַראַק אַרעסטאַנטן מיטצוועסן מיט אים. אין דעם דראַמאַטישן קרייז פון לאַגער איז ער געווען דער טענצער, אויף די קאַנ־צערטן געוויזן זיין קונסט אין פאַרשיידענע קאָזאַקישע, מאַלדאָוואַנישע און פּוילישע טעניץ.

אין לאַגער האָט מען געוואוסט, אַז די נאַטשאַלניצע פון „ספּעץ־אַטדעל“* — אַ יונגע גרושה — איז צו אים ניט גלייכגילטיק. זייער אָפט פלעגט זי קומען זען זיינע טעניץ; זיך באַמיט, ביי פאַרשיידענע געלעגנהייטן, מיט אים צו שמועסן און געמאַכט באַמאיונגען ביי נאַטשאַלסטוואַ, אַז זיין שטראַף זאָל אַ ביסל געמילדערט ווערן. אגב, צו קאַסטאָווס טאַניץ־קאַנצערטן פלעגן קומען אַלע ווייבער פון נאַטשאַלסטוואַ. עס איז אויך געווען שטאַרק אויפפאַלנד, וואָס צו אַלע רעמאַנטן אין די פּריוואַטע וואוינונגען פון די נאַטשאַלניקעס האָט מען גערופן ליאַניען. ער איז טאַקע געווען אַ מייסטער אויף אַלץ, אָבער די הויפט־אורזאַך איז געווען דאָס, וואָס די ווייבער פון די נאַטשאַלניקעס האָבן זיך געוואַלט אַ ביסל מיט אים אונטערהאַלטן... פון די דאָזיקע וויזיטן, אין די הייזער ביי נאַטשאַלסטוואַ, פלעגט ער צוריקקומען אַן אַנגעטרונקענער, אַן אויפגעהייטערטער און דעמאָלט פלעגט זיך אין אים אויפוועקן די איינגעדרימלטע חיה. ער פלעגט אַוועקגיין אין דער לאַגער־קיד, פאַרשטעקן אַ גרויסן מעסער אין די שטיוול־כאַלעוועס, און אַ רעווע טאַן:

— איך מוז היינט עמיצן שעכטן, און טאַקע ווראַנסקיין! ער איז אַ „סטוקאַטש“ (אַ מסור), ער פאַרמרט אונדז אַלעמען ביי נאַטשאַלסטוואַ. מיר איז ניט געווען קיין שאַד ווראַנסקי, דער אויסוואורף, אָבער מיר האָט ווי געטאַן פאַר ליאַניען. ווען ער איז ניט געווען אַנגעטרונקען, האָט ער געהערט צו די אַנשטענדיקסטע אַרעסטאַנטן. אויב ער האָט ניכטערער־הייט אַמאָל רעאַגירט מיט קלעפּ, איז דאָס גרעסטנטייל געווען דאָן, ווען ער פלעגט דערהערן ווי אַן אוקראַינישער אַנטיסעמיט באַליידיקט אַ יידן בלויז דערפאַר, ווייל יענער איז אַ ייד. איך פלעג אויסניצן אַ מאַמענט און בגנבה אַרויסשלעפּן דאָס מעסער פון זיין שטיוול און צוריקגעבן דאָס אין קיד, און אים, ליאַניען, פלעג איך פאַרוויגן מיט פאַרשיידענע מעשיות, וואָס ער האָט ליב געהאַט צו הערן אפילו ווען ער איז געווען שיכור.

אַזוי ווי ליאַניע פלעגט יעדן טאַג אויסאַרבעטן צו צוויי און צו דריי נאַרמעס, האָט ער געהאַט אַ שאַנס, זיין שטראַף אַפצוקומען אין זיבן יאָר. מיר, די פּאָליטישע, פלעגן זיך דעריבער שטאַרק זאָרגן, ער זאָל שיכורער־הייט זיך ניט אויסגלייטשן, עמיצן דערהרגענען, און פאַרלירן די מעגלעכקייט

* ספּעץ־אַטדעל — ספּעציעלע דאָקומענטן־אַפטיילונג אין לאַגער.

ארויסצוגיין פון לאַגער. אַלע האָבן זיך צו אים באַצויגן מיט גרויס איינ-
זעעניש. ווי צו אַ באַזונדערס פיאיאקן מענטשן, וואָס איז צוליב שלעכטע
באַדינגונגען אַוועק אויף אַ שלעכטן וועג. קאַסטאַו האָט דאָס פאַרשטאַנען
און ער האָט געוואוסט ווי אַפּצודאַנקען די פּאַליטישע פאַר דער מענטשלעכער
באַציאונג צו אים. זייער אָפט האָט ער אָנגעשריען אויף די בריגאַדירן-
קרימינאַליסטן, וועלכע פלעגן — וועלנדיק זיך „באַווייזן“ פאַר נאַטשאַלסטוואַ
— אויסזויגן דאָס בלוט פון די אַרעסטאַנטן ביי דער אַרבעט. עס איז אָבער
גענוג געווען ליאַניע זאָל נאָר אַזאַ איינעם אַ סטראַשע טאָן, דער פאַרשוין
זאָל תיכף דערשפירן מיט וואָס דאָס שמעקט און נאַכלאַזן אין זיין אידיע-
קווען זיך איבער די פּאַליטישע.

אפילו ווראַנסקי דער מסור, האָט פאַר אים מורא געהאַט. ער האָט
זיך שטאַרק באַמיט פון ליאַניען פטור צו ווערן, אָבער לפנים-יועגן, אים
געגעבן אַלע פּריווילעגיעס, פון וועלכע עס געניסן די בעסטע אַרבעטער
אין לאַגער. ווראַנסקי האָט אפילו איינמאַל אויסגעפּוועלט, מען זאָל דערלויבן
ליאַניעס מאַמען קומען, אויף אַ באַזוך צו אים אין לאַגער. צו דעם דאָזיקן
פייערלעכן מאַמענט האָט זיך ליאַניע באַזונדערס געפּעדערט און צוגעגרייט
פאַר זיין מאַמען אַן אמתן סיורפּריו.

דאָס איז געווען אין אָנהייב 1955. אין לאַגער-„לאַראַק“ (קראַם) האָט
מען געקאַנט באַקומען צו קויפן פאַרשיידענע עסנוואַרג. אַרעסטאַנטן וואָס
האָבן גוט פאַרדינט, פלעגט זיך דאָרט איינקויפן פאַרשיידענע פּראָדוקטן,
ליאַניע האָט באַקומען צו זיין דיספּאָזיציע דאָס קליינע לאַגער-צימעל,
וואָס שטייט געוויינלעך ליידיק און דער באַראַק-אויפּווער האַלט דאָרט
פאַרשיידענע קלייניקייטן. ליאַניע האָט דאָס צימעל אויסגעקאַלעכט, אַוועק-
געשטעלט אַ טישל באַדעקט מיט אַ טישטוך. אַרויפּגעשטעלט אַ בלומען-טאַפּ
מיט קינסטלעכע בלומען און סערווירט דעם טיש מיט אַלעם גוטן, וואָס
מען האָט דאָ נאָר געקאַנט באַקומען. די אַלטע מאַמע איז געקומען פון איר
קאַלכאַז מיט אַ מתנה — צוויי ווייסע קאַלאַטשן (חלות) פאַר איר זון. דער-
זעענדיק דעם אָנגעשטעלטן טיש מיט כל-טוב, מיט וועלכן דער זון האָט
איר אויפּגענומען, האָט זי זיך צעוויינט פאַר פּרייד. אונדזער כיטרער
נאַטשאַלניק פימענקאַ האָט דערפון גלייך געזוכט צו שלאַגן קאַפיטאַל. ער
האָט צוניפּגערופן אַ פאַרזאַמלונג פון די לאַגערניקעס צו וועלכער עס איז
אויך פאַרבעטן געוואָרן ליאַניעס מאַמע. פימענקאַ האָט זיך פאַר די פאַר-
זאַמלטע צערעדט וועגן דער „איבערדערציאונג“ אין לאַגער, וואָס האָט
פון געוועזענעם פאַרברעכער ליאַניע קאַסטאַו, געמאַכט אַ ווירדיקן אַרבעטער.
דאָס אַלץ האָט אָבער ניט געשטערט דעם זעלבן פימענקאַן, באַלד
אַוועקצושיקן ליאַניען מיט אַ ווייטן עטאַפּ אויף אַן אַנדער לאַגער. עס איז
שווער געווען צו דערגיין, וואָס דאָ איז געשען, אָבער דער מסור ווראַנסקי
האָט זיכער אין דעם געהאַט אַ האַנט. וויסנדיק, אַז די וויכער פון דער
נאַטשאַלסטוואַ זיינען ניט גלייכגילטיק צו ליאַניען, האָט ווראַנסקי זיך באַמיט
אַריינצוציען ליאַניען אין אַ סקאַנדאַל, און אַזוי אַרום פטור ווערן פון זיין

„סטראַשדילע“, צוליב וועמען ער האָט מורא געהאַט זיך אַנצוהויבן מיט די אַרעסטאַנטן. וואַנאָסקי האָט ליאַניען געשיקט אַרבעטן צום לאַגער־נאַטשאַלניק פּימענקאַ אין שטוב. ווי געוויינלעך, איז דער לאַגער־נאַטשאַלניק בייטאַג נישט געווען אין דער היים. אין דרויסן שטייט דער קאַנוואַי, וועל־כער היט דער אַרעסטאַנט, זאָל ניט אַנטלויפן. וואָס אינעווייניק טוט זיך, גייט דעם קאַנוואַי נישט אָן, און אוודאי ניט, ווי עס פּירט זיך דערביי אויף דעם נאַטשאַלניקס ווייב.

אַ צופאַל האָט געוואַלט, אַז פּימענקאַ זאָל גראַד אַהיימגיין, כדי געוואָר צו ווערן, ווי עס גייט דער רעמאַנט ביי אים אין הויז. וואָס דער לאַגער־נאַטשאַלניק האָט געזען אַזוינס צווישן זיין ווייב און קאַסטאַוון, איז געבליבן אַ סוד. אָבער אויפן צווייטן טאַג איז ליאַניע אַוועקגעשיקט געוואָרן מיטן עטאַפּ, אַזש צו דער לענע. ליאַניע האָט זיך אָבער דערפון ווייניק גענומען צום האַרצן, און אים האָט אויך נישט געאַרט, וואָס מען פאַרשיקט אים אַזוי ווייט. ער האָט בליז אַ מרוקע געטאַן:

— איך וואַלט עס ניט געטאַן — האָט ער זיך ווי פאַרענטפּערט — אָבער איך האָב געמוזט נקמה נעמען פון נאַטשאַלניק פּימענקאַ. פאַרן מאַכן פון מיר אַ ספּעקטאַקל פאַרן גאַנצן לאַגער, וועגן דער „איבערדערציאונג“, וואָס זיין לאַגער האָט מיר געגעבן...

בעת דעם יום־טוב פון דער אַקמאַבער־רעוואַלוציע אין לאַגער

אַ טאַג פאַר דעם 7טן נאַוועמבער, ערב דעם גרעסטן יום־טוב אין סאַוועטנפאַרבאַנד, ווערט אין לאַגער אַ וויסטע צערודערונג. אַנהויבן הייבט זיך עס אָן מיט דער אַזוי־גערופענער „פּראַווערקע“ — אַ גענעראַלע רעוויזיע ביי די אַרעסטאַנטן אין די באַראַקן, צי עס איז, חלילה, ביי קיינעם ניט פאַר־באַהאַלטן אַ מעסער, אַ שטעקן, אַן אייזן אָדער אַן אַנדער אָביעקט מיט וועלכן מען קאָן שטעלן אַ ווידערשטאַנד.

גלייך 8 אינדערפרי ווערן אַלע אַרעסטאַנטן אַרויסגעטריבן פון די באַראַקן אויף דער לאַגער־טעריטאָריע, מעג אפילו זיין דער גרעסטער פּראַסט. אַלע קראַנקע, זקנים, וואָס קענען זיך קוים רירן, אַלע מוזן אַרויס־גיין. מען שטעלט די אַרעסטאַנטן אויס צו פינף אין אַ ריי, און די וועכטער, בראש מיטן נאַטשאַלניק, באַזוכן יעדן איינעם.

באַזוכן צו באַזוכן איז אָבער ניט גלייך. אונדזער נאַטשאַלניק האָט זיך זיין אייגענע סיסטעם: דער אַרעסטאַנט דאַרף זיך אויפשפּילען ביזן העמד און זיך לאָזן גרינטלעך אונטערזוכן. מעג ברענען דער פּראַסט, מעג זיין אַ שניי־זאָווערונק, מעגן אַרעסטאַנטן ווערן גריין און בלאַ פון קעלט, — מוז מען עפענען די ברוסט, אויפהויבן די הענט און לאָזן די וועכטער אויס־טאַפן יעדן ביינדעלע פון דיין קערפּער, יעדע קלייניקייט אין די קעשענעס.

אזא "בדיקה" דויערט געוויינטלעך לאנגע, לאנגע שעהען און דער מיטאג ווערט אפגעלייגט אויף שפעט אונט. דערנאך ווערן אלע ארעסטאנטן אריין-געטריבן אין דער ארבעטס-זאגע און עס הויבט זיך אן דאס נישטערן אין די באראקן, פון וואנען עס ווערן ארויסגעטראגן אין דרויסן יעדער פיצל האלץ. די קאליקעס מוזן אין די יום-טוב טעג שטיין אויף אלע פיר. עס ווערן בעת דער רעוויזיע אפילו קאנפיסקירט די בעזימער, לאפעטעס צו רייניקן דעם שניי. דער לאגער-נאטשאַלניק קלייבט די טראַפֿייען: נאָדלען, מעסער-לעך, פאַרשריבענע שטיקלעך פאַפּיר. ווער שמועסט נאָך, אָו עס פאַלט אַריין צום נאַטשאַלניק אַ ליד, געשריבן אויף עפעס אַן אומפאַרשטענדעלעכער שפראַך, ווערט דאָס אויפגעכאַפּט ווי אַן אבן-טוב און שפעטער, זאָרגפעלטיק פאַרברענט. אין דער אַרבעטס-זאָגע ציילט מען דערווייל די אַרעסטאַנטן עטלעכע מאָל איבער, צי עס שטימט דער חשבון. דערביי "פאַרהאַקט זיך" דער רעכענונג ביי אונדזערע בעל-חשבון זייער אַפּט, ווייל זייערע ידיעות אין אַריפּמעטיק זיינען זייער קנאַפּ. שטייט מען אַזוי אין דרויסן נישט איין איבעריקע שעה, ביז אַלץ "קלאַפּט".

ווען מען לאָזט אונזו שוין ענדלעך צוריק אַריין אין די באַראַקן, איז שוין אַונט. דורכגעפּרוּיענע שלינגט מען אַראָפּ דאָס זויער-געוואָרענע ביסל געקעכטס, און דאָן ערשט רוקט זיך אָן אַ נייער פּחד: קענסט זיין אַ קאַנדידאַט אַפּצוויזן די צוויי טעג — דעם 7טן און 8טן נאָוועמבער — אין "בור". דער אונטערשייד פון "בור" מיט אַ געוויינלעכן קאַרצער איז דאָס, וואָס דאָ דערלויבט מען מיטצונעמען דאָס בעטגעוואַנט און מען באַקומט דאָרט דעם גאַרמאַלן לאַגער-פּאַיאַק ניט באַגרענעצט. דער גרויסער "בור" קאַרצער, איז אייגנטלעך אַ מין איזאָלאַציע-אַרט פאַר פאַרדעכטיקטע אין צוגרייטן אַ בונט אָדער ענלעכע פאַרדאַכטן. געוויינלעך זעצט מען אַהין איין אויף די יום-טוב-טעג יונגע מענטשן, וועלכע ווייזן אַרויס סימנים פון קריגערישקייט. אויב אָבער דער "דניעוואַלני"-אויפּזעצער פון באַראַק האָט אויף אַן אַרעסטאַנט אַ שטיקל כּעס, איז אַצינד גענוג זיינס אַ פּיפּס צו עפעס אַ "קנעפל" און דער פאַרמסטרער — מעג ער אפילו זיין איבער זיבעציק יאָר אַלט — גייט אין "בור".

פאַראַיאָרן, איז טאַקע אויף אזאָ אופן אַפּגעזעסן אין "בור" די צוויי טעג, דער 70 יאָריקער לעטישער סאַציאַליסט, לאַרענס. נעבן בראַטסק, איז דער זעלבער לאַרענס געווען אַמאַל פאַרשיקט פון דער צאַרישער מאַכט. איצט קומט ער אַפּ אַן אורטייל פון 10 יאָר ביי דער סאָוועטמאַכט. איינער פון די פּיינסטע און אינטעליגענטסטע מענטשן צווישן אונז, האָט ער ניט נישאָן געווען ביים דניעוואַלני נעוועדראָוו. דעם אויסוואַרף, וואָס איז באַקאַנט געווען ווי אַ מסור. לאַרענס האָט זיך אַפּגעזאָגט צו טיילן מיטן דאָזיקן אויסוואַרף מיט זיינע פּעקלעך פון דער היים. האָט זיך נעוועדראָוו נוקם געווען אַן לאַרענס און אַנגעוויזן אויף אים ווי אַ "בונטאַוושטיק". דער אַלטער לאַרענס איז די צוויי יום-טוב-טעג פאַרשלאָסן געוואָרן מיט אַ חברה יונגע לאַבוסעס, וועלכע האָבן זיך נאָך איבער אים איזידעקעוועט.

אז מען איז שוין דאָס אלץ אַריבערגעקומען און מען איז אין „בור“ ניט אַריינגעפאלן, האָט מען אויף מאַרגן אין אָונט געהאַט דעם קאָנצערט פון „סאַמאָדיעטעלנאַסט“ (אַמאַטאָרן־קרייז) ביים לאַגער. האַפּמאַן, דער מאַלער, וועט שפּילן די „מאַמע“ אין אַסטראָווסקיס פּיעסע „אומשולדיק שולדיק“. איידער אָבער עס וועט קומען צו דער פּאַרשטעלונג, טרייבט מען פּריער אַרויס דעם עולם פון באַראַק אויסצוהערן אַ נודנע דרשה פון לאַגער־נאַטשאַלניק. אין דער דרשה וועט ער זאָגן, אז דער יום־טובּ פון 7טן נאָוועמ־בער איז אויך אונדזער יום־טובּ, און אז דאָס וואָס מיר זיינען צייטווייליק אינזאָלירט, שפּילט דאָ ניט קיין ראַלע. דער נאַטשאַלניק וועט לאַנג רעדן וועגן דער אַקטאַבער־רעוואָלוציע, וואָס האָט באַפּרייט דעם אַרבעטס־מענטש פון פּאַרשקלאַפּונג. דערנאָך וועט ער לייענען אַ רשימה פון אַרבעטער, וואָס האָבן זיך אויסגעצייכנט ביי דער אַרבעט און וועט זשאַנגלירן מיט דער אילוזיע אז דו ביסט שיער נישט אויף דער פּריי.

אונדזער נאַטשאַלניק איז אָבער גענוג כיטרע צו פּאַרשטיין, אז צופיל ברייען קען ער ניט, אפילו אין דעם טאָג פון דעם „באַפּרייאַונגס־יום־טובּ“. איין לאַגער נאַטשאַלניק איז געווען אויף אַזוי פיל פּרעך, אז ער האָט לכּבוד דעם 7טן נאָוועמבער אַרויסגעהאַנגען אין זיין לאַגער אַ טראַנספּאָראַנט: „יאַ דרואַי סטראַני ניע זנאַיו, גדיע טאַק סוואַבאַדנאַ דישעט טשעלאַויעק“ (איך קען ניט קיין צווייט לאַנד, וואו דער מענטש זאָל אַטעמען אַזוי פּריי). דאָס איז ניט קיין וויץ. צווישן די לאַגער־נאַטשאַלניקעס זיינען געווען גענוג פּסיכיש ניט נאַרמאַלע מענטשן, וועלכע זיינען אויך געווען פּיאיִק צו אַזעלכע משוגעתן. מען האָט דערציילט, אז עמיצער פון נאַטשאַלסטוואַ האָט זיך שפּעטער געכאַפט, אז מען איז צו־ווייט געגאַנגען, און אז דער לאַזונג קלינגט אין לאַגער ווי חוזק, און מ'האַט דעם טראַנספּאָראַנט אַראַפֿ־גענומען. אָבער די צוויי יום־טוב־טעג איז דער טראַנספּאָראַנט אין לאַגער געהאַנגען.

נישט איינמאַל קומט אויף זיינען דער געדאַנק: ווי ענלעך די דעספּאָ־טישע רעזשימען, פון פּאַרשיידענע לענדער און פעלקער, זיינען צווישן זיך. אויך די נאַציס, ווען זיי האָבן געמאַטערט און געפּייניקט מיליאָנען פון אונדזערע ברידער און שוועסטער, האָבן זיי אויך אויף די ווענט פון זייערע טויטן־לאַגערן אויפּגעהאַנגען אויפּשריפטן מיט ענלעכע לאַזונגען, אַשטייגער: „אַרבעט מאַכט פּריי!“

נאַכדעם ווי די „יום־טובדיקע טעג“ זיינען שנעל פּאַרביי, האָט מען די אַרעסטאַנטן־שקלאַפּן ווידער געטריבן צו דער שווערער אַרבעט. נישט איינער האָט דאָס ניט אויסגעהאַלטן און אַוועקגעפּאַלן טויט אַדער שווער־קראַנק. אויך איך בין געווען צווישן די לעצטע. איך בין אַוועקגעפּאַלן אַ דערשפּעטער. די כּוחות זיינען אויסגעגאַנגען און ערשט דאָן האָט מען מיך באַפּרייט פון דער אַרבעט. איך בין שוין אָבער געלעגן אַ שווער־קראַנקער און געשוועבט צווישן לעבן און טויט.

נאָכן אַפּליגן עטלעכע חדשים אויף אַ שווערער געלענקען־אַנצינדונג.

האָט אונדזער לאַגער־דאָקטאָר ס. אויסגעפּוּעלט ביים „נאַריאַדטשיק“, און מען זאָל מיר אַריבערפירן אויף אַרבעט אין דער זאַנע. ער האָט עס מאַטיווירט הערמיט, וואָס די פּיס דערלויבן מיר ניט צו גיין אין וואַלד האַקן בויער; ערשטנס, דאָרף מען טעגלעך גיין צו דער אַרבעט און פון דער אַרבעט דריי קילאָמעטער און אויך ביי דער אַרבעט גופא, מוז מען זיין פלינק און באַוועגלעך. מען מוז קענען צו דער צייט אָפּשפּרינגען, ווען אַ בוים פאַלט אום. אין מיין לאַגע, דראָט מיך יעדע מינוט אַ געפאַר.

ס'האָט אָבער געדויערט אַ שטיקל צייט ביז מען האָט מיך ענדלעך אַריבערגעפירט אין דער בריגאַדע פון „כאַזאַבסלוגאַ“ (*). דערווייל איז מיר איטגעקומען בייצוזיין אַ שוידערלעכן פאַל, ווען אונדזער וועכטער, דער ברוטאַלער באַנדיט און סעקסועלער פאַרברעכער ריסקאָוו (וועלכער איז שפּעטער פאַרשפּט געוואָרן פאַרן פאַרגוואַלטיקן זיין מינדערעריקע שטיף־טאַכטער), האָט דערשאָסן אָן אומשולדיקן אַרעסטאַנט, אונטערן כלומרשטן אויסרייך און יענער האָט געוואַלט אַנטלויפן.

ווי אזוי די לאַגער־וועכטער פּלעגן דערשיסן אַרעסטאַנטן

מיר האָבן געוואוסט, און פאַר די ספּעציעלע סאָוועטישע שקלאַפּן־לאַגערן איז פאַראַן אַ געהיימער געזעץ, וואָס זאָגט, און פאַרן כאַפּן אַרעסטאַנט ביים אַנטלויפן, באַקומט דער לאַגער־וועכטער אַ פרעמיע פון 500 רובל און אַ חודש אורלויב.

מיר האָבן איך געוואוסט, און די נ.ק.וו.ד. האָט זיך אירע מענטשן אויף טריט און שריט. און אויב עס זאָל אפילו עמיצן געלינגען צו אַנטלויפן, וועט ער סיי־ווי אויסגיין פון הונגער. ווייל ווענדן זיך צו אַ פויער נאָך שפייז, אָדער צו עמיצן אַנדערש איז שוין געפערלעך דערפאַר, ווייל פאַרן אויסגעבן אָן אַנטלאַפּענעם אַרעסטאַנט, באַקומט די פּערזאָן מעל מיט צוקער, וואָס קלעקט אויף אַ חודש. קיינער פון די אַרעסטאַנטן האָט דעריבער ניט געטראַכט פון אַנטלויפן איינער אַליין. דאָקעגן האָט מען געחלומט פון אַ מאַסן־אויפשטאַנד אין די לאַגערן, ערשט נאָך סטאַלינס טויט.

ריסקאָוו האָט געהאַט אַ טבע מיטצושלעפן אַ כאַפּטע מיט הינט, ביים פירן אונדו צו דער אַרבעט. וואָס דאָרף מען אַזש זעקס הינט? די זעקס וועכטער מיט די מאַשין־ביקסן זיינען ווייניק? ריסקאָוו האָט אָבער געהאַט גרויס פאַרגעניגן, ווען אַ הונט גיט אַ ריס אַרויס אַ שטיק פון די הויזן. די הינט זיינען געווען גוט איינגעדערעסירט. זיי בייסן ניט אין פלייש אַריין, נאָר כאַפּן מיט די שאַרפע ציין דעם מלבוש פון אויבן און און רייסן פון אים שטיקער. ריסקאָוו האָט אַ ווילדע הנאה צוצוקוקן, ווי דער אַרעסטאַנט

(* כאַזאַבסלוגאַ — די בריגאַדע אַרבעטער פאַר אינערלעכער לאַגער־

דערשרעקט זיך, גיט אַ שפרונג אַרויס פון דער ריי, און ערשט דאָן שיסט ריסקאָוו „אויף פוסט“.

קיינער, ווי ער, האָט אונדז ניט באַהאַלט מיט אַזויפיל כאַמסקע זיד-לערייען. ביי אים גייט מען ניט, נאָר מען לויפט צו דער אַרבעט, האַלטן-דיק זיך צו פינף אונטער די אַרעמס. ער וועט קיינמאָל ניט אויסמיידן קיין בלאַטע אויפן וועג, נאָר פירט גראַד אויף אַזעלכע וועגן, וואו מען טאַפּטשעט אין די בלאַטעס ביז איבער די קני. וואַרעמען זיך ביים שייטער, לאַזט ער זייער זעלטן. אויסער דעם, פלעגט ער זיך אַריינמישן אויך אין דער אַרבעט, אונטערזאָגנדיק דעם בריגאַדיר, אַז דער אַדער יענער אַרעסטאַנט כאַפט אַפּ אַ מינוט דעם אַטעם, אַדער רוט זיך אַפּ אַ ביסל. און אַט איז מיר אויסגעקומען צו זיין אַן עדות פון אַ שוידערלעכן פאַל פון ריסקאָוו אַכזריות. מיר האָבן געאַרבעט ביים האַקן וואַלד און צו דעם שוין געווען צוגע-וואוינט, כאַטש ס'איז זעלטן אַריבער אַ טאַג אַן אַן אומגליק. מען האָט גע-האַקט וואַלד אפילו אין אַ גרויסן ווינט, ווען מען ווייסט ניט אין וואַסער ריכטונג דער בוים וועט פאַלן. האָט טאַקע יעדן טאַג פאַסירט אַן אומגליקס-פאַל: דאָ האָט עס עמיצן אַוועקגעלייגט; דאָ האָט עס עמיצן צעשמעטערט אַ האַנט אַדער אַ פוס; צעבראַכן דעם רוקן, אַדער אַן אַנדער אומגליק. די אַרבעטס-שטרעקע איז געווען אַרומגעשטעלט מיט „זאַפּרעטקעס“ (*). די אַרעסטאַנטן האָבן זיך געמעגט באַוועגן נאָר אין דעם באַצייכנטן שטח. אַ טראַט אַרויס, האָט שוין באַדייט „אַ פּרוואו צו אַנטלויפן“ און דער קאַנוואַי האָט געהאַט דאָס רעכט צו שיסן.

אַז עס פלעגט זיין אַן אַנשטענדיקער וועכטער, פלעגן מיר ביי אים פועלן אַ ביסל אויסצוברייטערן אונדזער אַרבעטס-שטח, און מיר פלעגן האָבן מער פּלאַץ אַפּצושפּרינגען אַן אַ זייט, ווען אַ בוים פלעגט פאַלן. ריסקאָוו האָט זיך אַבער שטענדיק באַמיט, אַז מען זאָל די אַרבעטס-שטרעקע מאַכן וואָס ענגער. זיך אומקערן פון דער אַרבעט אַ לעבעדיקער און ניט קיין צוקאַליעטשעטער, איז געווען פשוט אַ נס. דאָס מאָל האָט אַבער ריסקאָוו אַפּגעטאַן אַן ערגערע געמיינהייט און דווקא מיט אַ 60 יאָריקן אַרעסטאַנט. דער דאָזיקער עלטערער מענטש איז געווען פון די פיינסטע און אַרנט-לעכסטע אַרעסטאַנטן. אַרעסטירט האָט מען אים פאַר רעליגיעזע אַקטיווי-טעטן, ווי אַ באַפטיסט, און ער האָט דערפאַר באַקומען 10 יאָר אַרבעטס-לאַגער. צוויי יאָר איז ער געווען אויף דעם לאַגער-פּונקט 051. און פאַר דער גאַנצער צייט האָב איך ניט געהערט פון אים קיין הויך וואַרט. עפעס ווי ער וואַלט אויף זיך אַליין גענומען אַ שטראַף, האָט ער ניט פאַרפעלט קיין איין טאַג אַרבעט און זיך קיינמאָל ניט באַמיט צו באַפרייען, כאַטש ער איז ווייט ניט געווען קיין געזונטער. ער פלעגט אַפט אַרויסהעלפן אַ צווייטן ביי דער אַרבעט און ניט זעלטן זיך טיילן מיט זיין ברויט. אין דער ברי-

(* זאַפּרעטקעס — אַריינגעקלאַפּטע ברעטעלעך אויף שטעקעלעך אין דער ערד, מיט די אויפשריפטן: „זאַפּרעטנאַיאַ זאָנאַ“ — פאַרבאַטענער שטח.)

גאדע האָט מען דעם אַלטן זייער ליב געהאַט, פאַר זיין מענטשלעכקייט און חברישקייט.

און אַט האָבן מיר פּלוצלונג דערהערט אַ שיסעריי פון אַ מאַשין-ביקס. ווען מיר האָבן זיך אומגעקוקט, האָבן מיר דערזען, אַז דער אַלטער — יעפּימאָוו האָט ער געהייסן, — איז געבליבן ליגן אַן אַפּגעגאַסענער מיט בלוט. דערביי האָבן מיר קלאָר געזען, אַז יעפּימאָוו ליגט אין דער זאַנע. אָבער איידער מיר האָבן באַוויזן זיך אַרומצוקוקן, איז געפאַלן אַ באַפעל פון קאַנוואַי :

— זיך לייגן אויף דער ערד מיטן פנים אַראָפּ!

ווען מיר האָבן זיך אויפגעהויבן צוריק, איז די זאַנע געווען איבער-גערוקט. עס איז אַצינד אויסגעקומען, אַז דער אַלטער איז געבליבן ליגן אויסער דער זאַנע. מיר האָבן אויפגעהויבן אַ געוואַלד און געפאַדערט עס זאָל קומען אַ פּראַקוראַר. ריסקאָוו האָט געשיקט אַ קאַנוואַי נאָכן נאָטשאַלניק און דאָקטאָר פון לאַגער. דערווייל האָט דער מערדער אונדז אויסגעזעצט אויף דער ערד און געדראָט, אַז ער וועט די גאַנצע בריגאַדע פאַרשפּאַרן אין קאַרצער פאַרן „בונט“, וואָס מיר האָבן געמאַכט. ער האָט יעפּימאָוו געשאַסן — האָט ער געשריען — ווייל ער האָט געוואַלט אַנטלויפן. מיר האָבן זיך אָבער געהאַלטן ביי אונדזערס, און ווען דער נאָטשאַלניק איז געקומען, האָבן מיר אים דערקלערט, אַז ריסקאָוו האָט די פאַרבאַט-ברעט-לעך מיט זיינע אייגענע הענט איבערגערוקט נאָכן מאָרד, כדי צו באַקומען אַן אויסצייכענונג.

דער נאָטשאַלניק איז געווען געצוואונגען צו רופן דעם ראַיאָן-פּראַקוראַר. מיטן פּראַקוראַר איז אָנגעקומען אַ גאַנצע קאָמיסיע, אָבער זיי האָבן זייער ווייניק אַכט געלייגט אויף אונזערע דערקלערונגען. ריסקאָוו איז נאָך אַרויס פון דער מעשה ווי אַ „העלד“. ער האָט, הייסט עס, „העליש אויס-געפילט זיין פליכט“: אין דער צייט אויסגעמיטן דאָס אַנטלויפן פון אַן אַרעסטאַנט, און דערפאַר באַקומען אַ פּרעמיע פון 500 רובל און אַ חודש אורלויב, און — נאָך אַ העכערונג אין ראַנג: פון אַ פשוטן סערזשאַנט איז ער געוואָרן אַן עלטערער סערזשאַנט. געווען צווישן אונדז אַזעלכע, וועלכע האָבן געפּראַווט דורך זייטיקע וועגן שרייבן „העכער“, צו דער אַפּטייל-פּאַרוואַלטונג קיין נאָוואַ-טשונקאַ, און אפילו קיין מאַסקווע. אָבער דער רעזולטאַט פון דעם אַלעם איז געווען, וואָס איינמאַל איז אונדזער לאַגער-נאָטשאַלניק געקומען צו אונדז אַ צעקאַכטער מיט אַ געשריי:

— ווער האָט עס געוואַגט פון אייך צו שרייבן און זיך צו קלאָגן?! איך וועל אויסגעפינען דורך וועלכע וועגן איר שרייבט אייערע בריוועלעך, און וועל אייך פאַרשיקן אין שטראַף-לאַגערן!

מאַסקווע, הייסט עס, האָט דאָס צוריקגעשיקט די אַנקלאַגע מיט אַ צו-שריפט: „איזסלעדאָוואַט“ — אויספאַרשן. גלייך טאַקע האָט זיך אָנגע-הויבן אַ גאַנצע צערעמאָניע פון „אויספאַרשונגען“. אַ גאַנצן טאָג האָט מען אונדזער בריגאַדע געשלעפט אין ק. וו. טש. מען האָט יעדן געהייסן אַנ-

שרייבן אַ פּאָר ווערטער און דאָס פּאַרגליכן מיט דער האַנטשריפט אין דער אַנקלאַגע. פאַרשטייט זיך, אַז יעדער האַט זיך שטאַרק באַמיט צו שרייבן אַזוי, אַז עס זאָל ניט זיין ענלעך, און מען האַט דעם „פּאַרשווערער“ ניט געקענט אַנטדעקן. אַלצאיינס איז דער נאַטשאַלניק געווען אין צאַרן און האַט אונדזער בריגאַדע פּאַנאַדערגעלאָזן און דעם עולם אויסגעמישט צווישן די אַנדערע בריגאַדעס.

אַט די דאָזיקע מערדעריי, פון ווילקירלעך דערשיסן אָן אומשולדיקן מענטשן אונטערן אויסריי, אין וועלן אַנטלויפן, איז געווען אַ גאַנץ אָפטע דערשיינונג אין יענע יאָרן. פּאַסירט האַט דאָס ניט בלויז אין אונדזער לאַגער־פּונקט, נאָר אין אַ סך פּונקטן פון טיישעטער לאַגער־סיסטעם. אַזעלכע פאַרברעכער ווי עס איז געווען דער מערדער ריסקאָוו, מיט עפּאַלעטן פון דער נ.ק.וו.־וואַך, האָבן אָפט זיך געיאָגט נאָך פרעמיעס פאַרן „דערשיסן אַרעסטאַנטן ביים אַנטלויפן“. עס איז דעריבער נישט קיין וואונדער, וואָס עס זיינען אויך אויף דעם אופן געפּאַלן הונדערטער אומשולדיקע קרבנות. אַנגעלערנט אַזאַ פאַרשוין האָבן מיר ערשט שפּעטער, אין יאָרן אַרום, ווען פון סטאַלינען מיט בעריאַן איז שוין קיין זכר נישט געווען; ווען דער רעזשים האַט אַ ביסל נאָכגעלאָזט און מען האַט זיך גענומען כאַטש עטוואָס רעכענען מיט די אַרעסטאַנטן און פאַרשיקטע.

אַבער פון טריפהנער געוואוינהייט, האַט אַ קאַנוואַי אפילו דעמאָלט, פּרובירט דערשיסן אָן אַרעסטאַנט אויף אַן ענלעכן אופן. דאָן האָבן מיר דערקלערט אַ סטרייק און נאַטשאַלסטוואַ איז געווען געצוואונגען דעם פאַרברעכער־קאַנוואַיר צו שטעלן פאַר אַ געריכט. דער סוף איז געווען, אַז ער האַט טאַקע באַקומען 10 יאָר פאַרשיקונג. — — — — —

מיין דאַנק דעם האַרציקן דאָקטאָר ס. איז ניט נאָר מיינער אַליין; אים האָבן צו פאַרדאַנקען זייער לעבן הונדערטער אַרעסטאַנטן, וועלכע האָבן אַ דאַנק זיין הילף איבערגעלעבט יענעם פיינלעכן גיהנום, וואָס רופט זיך סאַוועטישער לאַגער. ווען ניט ער, וואָס האַט זיך איינגעשטעלט פאַר יעדן אַרעסטאַנט, און אים ממש מיט די נעגל אַרויסגעריסן פון די אַלערליי „נאַריאַדטשיקעס“ און בריגאַדירן, און פון די כלערליי דאָקטוירים מיט עפּאַלעטן פון דער נ.ק.וו.־ד. ווען נישט ער, וואָלטן זיכער אַ סך, אַ סך מער קברים פאַרבליבן אויף די פעלדער צווישן טיישעט און דער לענאַ.

איך וואָלט אַנגעגעבן זיין פולן נאָמען, אַבער איך ווייס ניט, אויב פאַר דער דאָזיקער גוטסקייט זיינער, זאָל אַמאָל דער געוועזענער אַרעסטאַנט־דאָקטאָר ניט דאַרפן טייער באַצאָלן, בלייבן מיר ביי דעם איניציאַל.

יערמילאָוו, אונדזער געוועזענער נאַטשאַלניק, האַט אַמאָל אין זיין צאַרן אויף אים, פאַרן באַפרייען צופיל אַרעסטאַנטן, דעם דאָקטאָר אַליין אַוועק־געשיקט אויף אַלגעמיינער אַרבעט. מיר, אַבער, די אַרעסטאַנטן, האָבן אונדזער „מלאַך רפּאל“ ניט געלאָזט „קיין האַנט אין קאַלט וואַסער אַרייַן־לייגן“. יעדער פון אונדז האַט אַראַפּגענומען פון זיך אויסגעאַרבעטע פּראָ־צענטן און אַוועקגעשענקט פאַר אונדזער דאָקטאָר. דער כיטרער יערמילאָוו

האָט זיך געכאַפּט, אַז 300 פּראָצענט אויסאַרבעטונג פון דער נאַרמע, איז היפש צופיל פאַרן דאַקטאָר, און אַז דאָס איז בלויז דעם בריגאַדירס „בליי-פעדער“. האָט ער זיך איינמאַל אַוועקגעשטעלט נאַכקוקן, אויב אונדזער דאַקטאָר אַרבעט טאַקע — האָבן מיר זיך אַלע אַוועקגעזעצט און גאַרנישט געטאַן. איז דעם נאַטשאַלניק געווען אַ שאַד די פּראָצענטן, וואָס די בריגאַדע אַרבעט אויס; פאַר אַט די פּראָצענטן באַקומט ער דאָך יעדן חודש אַ פּרעמיע — האָט ער צוריקגעשטעלט אונדזער דאַקטאָר אויף מעדיצינישער אַרבעט אין לאַגער, ביז עס וועט אַנקומען אַ צווייטער דאַקטאָר. דערווייל האָט דער גוטער דאַקטאָר ס. נאָך מיין שווערער קראַנקהייט אויסגעפּוּעלט, אַז מען זאָל מיך לאָזן אַרבעטן אין דער זאַנע. איך האָב באַקומען אַ נייע אַרבעט — אין דער אַראַנזשעריע פון לאַגער.

אַ רוסיש האַרץ מיט אַ יידישן קרעכץ...

די אַראַנזשעריע (גרינהויז) אין לאַגער, אין וועלכער איך האָב געאַרבעט, האָט געהאַדעוועט פאַרשיידענע בלומען און צוגעגרייט זייעה פון אוועקרעס. פאַמידאַרן, קרויט און אַנדערע ערד-פּרוכטן.

ווינטער איז מיין אַרבעט באַשטאַנען פון: הייצן די אַראַנזשעריע און אַנהאַלטן די טעמפּעראַטור צו 18 גראַד; יעדן טאָג אַנטראַגן 20 עמער וואַסער פונעם ברונעם, צו באַשפּריצן די בלומען און די יונגע שפּראַצונגען אין דער אַראַנזשעריע; אַנזעגן און צעהאַקן גענוג האַלץ פאַר דער באַהייצונג; מאַכן יעדן טאָג עטלעכע הונדערט שטיק טאַרף-טעפּעלעך און זיי אויס-טריקענען; אויפן זומער האָב איך געדאַרפט צוגרייטן ביז 20 טויזנט אַזעלכע טעפּעלעך; צו די דאָזיקע טעפּעלעך ווערט אויך צוגעמישט קיר-מיסט, אַש, ערד און האַלץ-זעגעכץ. דאָס אַלץ ווערט אויסגעמישט אין אַ ריזיקן צעבער, און מיט דער הילף פון אַ קאַנסערוון-פּושקע מיט אַ הילצערן שטויסל, ווערן אויסגעמיסטערעוועט די טאַרף-טעפּעלעך.

פון אַלע אַרבעטן, וואָס איך האָב ביז אַהער געטאַן אין לאַגער, איז די אַרבעט געווען די סאַמע לייכטסטע. כאַטש ווינטער האָט מען נאָך דערצו געדאַרפט רייניקן דעם שניי פון די ראַמען און פאַרדעקן די צענדליקער ראַמען מיט לייזונטענע מאַטעס אויף דער נאַכט; וואָך-זיין ביז 12 ביינאַכט, ביז עס קומט דער ספּעציעלער וועכטער דיר פאַרבייטן. פונדעסטוועגן, איז ביי דעם אַלעם זיך ניט געווען אויף וואָס צו באַקלאַגן. און זומער, איז דאָך אַפּגערעדט. די אַרבעט איז דאָן געגאַנגען אויף דער גאַנצער פאַרע. אַנשטאַט די 20 עמער וואַסער ווינטער-צייט, האָט מען זומער געדאַרפט אַנפילן די פּעסער מיט גאַנצע 120 עמער, אויף צו באַגיסן יעדן פאַרנאַכט דעם גאַרטן מיט די ספּעקטעס.

אויסער דער אייגנטלעכער אַרבעט האָט מען נאָך געדאַרפט כּסדר מלחמה האַלטן מיט די זעלבער פון קאַנוואַי און מיט אַנדערע „קנעפלעך“.

וועלכע פלעגן קומען אין די אָונטן „פאַרוזוכן“ פאַמידאַרן און אוגערקעס. דער נאַטשאַלניק קומט יעדן טאָג באַקוקן „זיין“ אַראַנזשעריע. ער האָט אויפן אויג און נעמט אָפּ אַ חשבון פון יעדן פאַמידאַר, וואָס הענגט אַראָפּ פון די צווייגלעך אין דער אַראַנזשעריע. אַן אַפּטער גאַסט ביי דער אַראַנזשעריע איז אויך דער אָקס, וואָס דער נאַטשאַלניק האַלט אין גרויסן פּערד-שטאַל, און ער ווערט אויך אויסגענוצט אין לאַגער-טראַנספּאָרט.

דער אָקס שפּאַצירט זיך פּראַנק און פריי אַרום איבער דער אַרבעטס-זאָנע, און כאַפט אָפּ אַ קוק אַריין פון אויבן אין דער אַראַנזשעריע. אים געפּעלן די גרינע און רויטלעכע פאַמידאַרן און אוגערקעס, וואָס קוקן אים אָן דורך די שוויבן. ער שטעלט אויס זיינע אָקסענע אויגן און — אַט-אַט פּאַלט ער אַריין אין דער אַראַנזשעריע!...

דאָס בלוט פּלעגט מיר ניט איינמאַל פאַרגליווערט ווערן, ווען איך פּלעג דערווען די געפאַר. מער פּעלט מיר ניט ער זאָל אַהער אַריינפּאַלן און מאַכן אַ תּל פון אַלי. און ווי וואָלט מען אים שפּעטער געקאָנט אַרויסנעמען פון טיפּן אַראַנזשעריע-קעלער? אַ צווייט אורטייל וואָלט איך שוין געהאַט אַ פּאַרטיקן — פאַר די ווערטיע. ניט איינמאַל בין איך אַרויסגעלאָפּן ניט-טויט ניט-לעבעדיק, אָנגעכאַפט דעם אָקס פאַר די הערנער און אים מיט גוואָלד אַוועקגעשלעפט פון דער אַראַנזשעריע. דאָס איז ניט געווען פון די לייכטסטע זאַכן. אַז איך פּלעג זיך קלאַנגן פאַרן נאַטשאַלניק, פאַרוואָס מען לאָזט דעם אָקס פריי זיך אַרומשלאַנדערן איבער דער זאָנע, האָט ער געענטפּערט:

— איר מעגט דאַנקען דעם אָקס פאַר זיין מיסט און אַפּפּאַל. אָן דעם, וואָלט איר קיין טאַרף-טעפּעלעך ניט געקאָנט מאַכן. און איבעריקס — עס געפּעלט אייך ניט — קענט איר גיין פון דאַנען, איך וועל געפינען בעטערע אַרבעטער.

פון דער אַראַנזשעריע גלוסט זיך אַבער ניט אַוועקצוגיין. קודם-כל איז דאָ אַ גאַנצן ווינטער וואָרעם און שטיל. מען דאַרף זיך ניט יאָגן מיט דער בריגאַדע; מען דאַרף ניט געפּרוּירן ווערן אין וואַלד, אָדער אויף אַנדערע שווערע אַרבעטן; קיין געפאַרן זיינען דאָ ניטאָ. און אַ פאַר פאַמידאַרן פאַר זיך און פאַר חברים קאָן מען אויך באַקומען, און דאָס איז שוין אַ גאָר וויכ-טיקער ענין, אין לאַגער בושעוועט די „צינגאַ“-קראַנקהייט, און אַ ביסל וויטאַמינען פון גרינוואַרג איז ממש אַן אוצר פאַרן געזונט.

איך בין נאָך אין מיין לעבן נישט געווען קיין גנב. דאָס געפּיל פון גנבענען איז מיר שטענדיק געווען פרעמד. איך בין זיך אַבער מודה, אַז די אַראַנזשעריע האָב איך מיט גרויס געניטשאַפט און קונסט באַגנבעט. אַזוי, אַז עס האָט געקלעקט פאַר אַלע יידן און אַנדערע גוטע פריינד אין לאַגער. און אַ „קינסטלער“ האָב איך געדאַרפט זיין אויף צוויי געביטן: ערשטנס, ניט אונטערפירן דעם פאַרוואַלטער פון דער אַראַנזשעריע. און צווייטנס, געניט אַריבערשמוגלען די פאַמידאַרן און אוגערקעס פון דער אַרבעטס-זאָנע אין אונדזער וואוינונגס-שטח. איך האָב פאַרשטעקט דעם

שמוגל אין ווינטערדיקן וואַטע-היטל, אין די אַרבל, אין די הויזן און ביים דורכגיין דאָס וואַכטע-היזל געגאַנגען דרייט, דער וועכטער זאָל אפילו ניט פאַרדעכטיקן אָדו טראַגסט דורך קאָנטראַבאַנדע. ניט איין מאָל פאַלט איין דאָס האַרץ פון אַ ניט-פּריינטלעכן בליק פון אַ וועכטער. מיט דער צייט האָב איך זיך אויסגעלערנט אויך צו פאַרזאָרגן די וועכטער מיט פּרישע, רויטע פּאַמידאַרן און יענע פּלעגן שוין דערפאַר ווייניקער זוכן ביי מיר.

ווי גרויס איז אָבער די פּרייד, ווען דו ברענגסט דעם „אוצר“ אין באַראַק. צענדליקער אויסגעפייניקטע אויגן באַגעגענען דיך מיט אזוי פּיל דאַנק-באַרקיט. איך צעטייל אין דער שטיל די מתנה און זיי דערקוויקן מיט די זאַפטיקע פּרוכטן.

דער פאַרוואַלטער פון דער אַראַנזשעריע איז געווען אַ באַרימטער אַגראַנאַם אין סאָוועטנפאַרבאַנד. ער האָט אַמאָל געענדיקט די באַרימטע רוסישע טימיריאַזעוואַקאַדעמיע און שוין אַליין אַרויסגעגעבן האַנט-ביכער פאַר אַגראַנאַמיע. אין 1937 האָט מען אים אַרעסטירט, און פון דעמאָלט אָן איז ער נאָך פון די לאַגערן ניט אַרויס. ער האָט געוואַנדערט פון קאָלימאַ ביז צום טיישעטער לאַגער. געבוירן ביי אַ טאַטן אַ קאַראַאימער און אַ יידישער מאַמען, האָט ער ביי דער אַרבעט ניט אויפגעהערט זינגען אַדעסער „שלאַגערן“ פון די צוואַנציקער יאָרן מיט אַ יידישן אינהאַלט. ער האָט אַמאָל אָנגעפירט מיט אַ ריזיקן „סאָוּכאַז“* און כסדר געהאַלטן אין איין דערציילן, ווי עס איז אים אויף דעם געביט זיך אויסגעקומען צו באַגעגענען מיט די סאָוועטישע „גדולים“.

ניט געקוקט דערויף וואָס ער האָט זיך שוין 16 יאָר געהאַט אַרומ-געוואַלערט אין די לאַגערן, האָט ער זיך אָבער געפירט ווי אַ דעספּאָט. שטענדיק אָנגעוואַרפן זיינע מיינונגען אויף זיין געהילף קוטשערענקאַ. דער דאָזיקער קוטשערענקאַ, אַן אוקראַינער אריבער די זעכציקער, איז אַמאָל געווען אַן אַנפירער פון באַפטיסטן אין אוקראַינע. כאַטש ער האָט ניט געהאַט קיין אַגראַנאַמישע אויסבילדונג, איז ער אָבער ביי די פּראַקטישע אַרבעטן אין דער אַראַנזשעריע געווען מער דערפאַרן ווי אונדזער פאַר-וואַלטער. בכלל איז דער קוטשערענקאַ געווען אַ מענטש מיט גאַלדענע הענט. אַלץ וואָס ער האָט געטאַן איז געווען מיט איבערגעבנקייט און פערפעקטקייט. ער האָט אין זיך געטראָגן אַ באַהאַלטענע שנאה צום פאַר-וואַלטער, וועמען ער האָט געהאַלטן פאַר אַ שליממזל, ניט געקוקט אויף זיין גאַנצע אַגראַנאַמישע אויסבילדונג.

דער פאַרוואַלטער, ווידער, איז געווען אש להבה אויף קוטשערענקאַ פאַר דעם, וואָס ער פאַרנעמט זיך אין דער אַראַנזשעריע מיט זיינע באַפטיסטן. קוטשערענקאַ פאַרבאַהאַלט זיך ניט. ער נעמט צונויף זיין עולם אויך אין באַראַק און פּרעדיקט זיין תורה. פאַר דעם דאָזיקן חטא האָט אים דער נאַטשאַלניק פון לאַגער שוין ניט איינמאַל געוואַלט באַזייטיקן פון דער

(* סאָוּכאַז — מלוכהשע לאַנדווירטשאַפּט, ראַטווירט.

אַראַנזשערע. אָבער אַזוי ווי קוטשערענקאַ איז אַן אוקראַינער, און די אוקראַינער זיינען די מערהייט אין די בריגאַדעס — וויל נאַטשאַלסטוואַ זיך ניט איינרייסן מיט זיי. דאָס אויספילן די אַרבעטס־פלענער איז דאָס וויכטיקסטע אין לאַגער. חוץ דעם איז מײן פאַרוואַלטער אין כעס אויף קוטשערענקאַן צוליב אַן אַנדער זאַך: פאַר יענעם בעסערע מעגלעכקייטן זיך צוריקצוקערן אויף דער פריי.

ער ווייס דער פאַרוואַלטער, און ער חזרט דאָס איבער ביי יעדער גע־לעגנהייט, אַז צוליב זיין טראַצקזום, האָט ער ניט קיין ברעקל שאַנס אַמאַל באַפרייט צו ווערן. אָט איז ער שוין אפילו געווען „אַקטירט“ מיט 10 יאָר צוריק, דאָס הייסט, אַז ער איז געווען אַזוי מסוכן קראַנק, אַז מען האָט אים שוין געוואַלט אָפשיקן אַהיים ווי אַ „ניט־נוצלעכן“ ביי קיין שום אַרבעט אין לאַגער. ווען מען האָט אָבער אַריינגעקוקט אין זיין „דיעלאַ“ און דערזען פאַרוואַס ער זיצט, איז ער געבליבן איינגעפעקלט. כאַטש ער איז שוין אַצינד אָפגעזעסן 16 פון די צוגעמשפטע 20 יאָר, האָפט ער נאָך אַלץ ניט, אַז ער וועט ווען עס איז פון דאַנען אַרויס. קוטשערענקאַ, כאַטש ער האָט אַן אורטייל פון 25 יאָר, האָט אָבער אַ סך מער שאַנסן זיך צו באַפרייען פאַר אים און זיך צוריקערן צום לעבן.

ביי דער גאַנצער גראַב־קייט פון זיין כאַראַקטער, האָט דער פאַרוואַלטער טיילמאַל אַרויסגערופן אַ רחמנות־געפיל צו זיך. גרעסטנטייל פלעגט דאָס טרעפט דאָן, ווען ער פלעגט אַ טרויעריקער אַרויסנעמען די פאַטאָגראַפיעס פון זיין ווייב און קינדער. זיין ווייב, אַ שיינע קאַצאַפקע, אַן אוקראַינישע קאַזאַטשקע איז פאַטאָגראַפירט געווען מיט זייערע צוויי קינדער, וועלכע ער האָט איבערגעלאָזן נאָך פיצעלעך. די קינדער, אַ יינגל מיט אַ מיידל, זיינען ווי מיליאָנען אַנדערע קינדער, דערצויגן געוואָרן אַן אַ טאַטן. דאָס מיידל, אַ בליענדיקע שיינהייט מיט אַ פאַר טרויעריקע אויגן, איז שוין אַ סטודענטקע פון ערשטן קורס מעדיצין; דאָס יינגל האַלט אַ מאַנדאַלינע אין דער האַנט, אָבער זיין פאַרזאָרגט און אויסגעמאַטערט געזיכט זאָגט ניט עדות אויף קיין פריילעכער שטימונג צו שפילן.

דער טאַטע גיט אַ קלאַפּ מיט די הענט און כאַטש ער זוכט כסדר צו פאַרבאַהאַלטן זיין טיילווייזן יידישן אָפּשאַם, האַלטנדיק זיך פאַר אַ „רוס“, רייסט זיך פון זיין ברוסט אַרויס אַ קרעכץ, און — אַזוי קרעכצן יידן אין אַלע ביטערע און פינצטערע צייטן...

דער לעט פון יידישן אָפּשאַם

די צרות און שקלאַפֿן־אַרבעט האָבן אויך אַוועקגעלייגט דעם פעסט־געבוטן לעט, דעם געזונטן ווידאוויטשוסן. אויסגעזען האָט ער גראַד ניט ווי קיין לעט, נאָר ווי עפעס אַ דייטשישער גראַף, צוליב זיין אַרבעט אין דער וועשעריי פון די שניידעריי־וואַרשטאַטן, האָט מען פאַרקוקט זיינע

וואַנצעס, וואָס זיינען פאַרבאַטן צו טראָגן אין לאַגער. די וואַנצעס האָט ער באַזונדערס געפלעגט און געקרייזלט אַרויפצו. און אָט די וואַנצעס האָבן אים געמאַכט אויסזען ווי אַן אַדעליקער. געזונט — אייזן, פלעגט ער אויס-פילן צו צוויי נאַרמעס אַ טאָג. און זיין אַרבעט איז גאַרניט געווען קיין לייכטע. אונדזער נאַטשאַלניק האָט ניט אומזיסט יעדן חודש באַקומען פּרעמיעס פאַרן אויספילן די פלענער. די „פאַבריק“ זיינע, האָט פון צעפּוילטע, פאַר-עיושטע וואַטענע „פּופייקעס“, הויזן און קורטקעס געמאַכט מלבושים פאַרן גאַנצן טיישעט לאַגער.

צו דעם צוועק האָט מען דעם „אוטיל“, די שמאַטעס, פריער געוואָשן אין דער „וועשעריי“ און שפּעטער אויסגעלאַטעט אין די שניידעריי-וואַר-שטאַטן. קיין וואַש-מאַשינען זיינען ניט געווען. און ווער האָט דאָ געדאַרפט אַזאַ „טעכניק“, אַז הענט זיינען דאָ גענוג. איינער פון אָט די „הענט“ איז געווען ווידאוויטשוס, ער איז געווען אַ לעבעדיקע מאַשין. אַלע האָבן זיך געוואונדערט: וואו נעמט ער די כוחות? אמת, ער הינקט אַ ביסל צו. אָבער מען ווייס, אַז דאָס איז ניט פון שוואַכקייט חלילה, אַדער פון רעוואַמאַזיזם, — דאָס האָט ער באַקומען אַ „מתנה“ פון זיין אויספאַרשער. ער האָט אים געמאַכט פאַר אַ קאַליקע, בעת די פייניקונגען אויף דער אויספאַרשונג.

ווידאוויטשוס, אַ סטודענט פון פּערטן קורס מעדיצין אין דעם ריגער אוניווערסיטעט, איז אַריינגעפאַלן אונטער דער דייטשער אַקופאַציע און געאַרבעט אין אַ מיליטערישן שפיטאַל. ווידאוויטשוס האָט זיך אין דעם מודה געווען. ס'איז ניט געווען וואָס צו לייקענען. מ'האַט אָבער ביי אים געוואַלט אַרויסבאַקומען עפעס אַ צוגעהעריקייט צו אַ לעטישער נאַציאָ-נאַליסטישער אַרגאַניזאַציע, האָט ער געלייקנט. האָט מען אים געקלאַפּט מיט אַ ברעט איבער די פיאַטעס אַזוי לאַנג, ביז דער אַטלעט איז פאַרבליבן אויף זיין גאַנצן לעבן אַ קאַליקע. הינקט ער צו, גייט מיט אַ שטעקעלע, אָבער ער איז נאָך אַלץ מויער-פּעסט. אַרבעט ווי אַ פּערד און אין די אַוונטן קנעלט ער נאָך אַלץ איבער די מעדיצינישע ביכער, וואָס ער האָט מיט-גענומען מיט זיך אין לאַגער. חברן, חברט ער זיך דווקא מיט יידן. נעמט זיך אַן אַ יידישע קריודע, ווען ער הערט עפעס אַן אַנטיסעמיטיש זידל-וואַרט, וואָס כאַפּט זיך ביי וועמען אַרויס. ס'איז עפעס מאַדנע, וואָס ציט אים אַזוי צו יידן? ס'איז געווען אַ רעטעניש, וואָס האָט זיך ערשט שפּעטער אויפגעקלערט.

מיטאַמאַל האָט עס אים אַוועקגעלייגט, דעם אייזערנעם יונג; ער איז געפאַלן ווי אַ דעמב, באַקומען אַ בלוט-שטורץ אין מוח און דערביי אויך פאַראַלזירט געוואָרן אויף איין זייט, אויף אַ האַנט מיט אַ פּוס. דער לעט האָט זיך שווער געראַנגלט מיט דער קראַנקהייט. די לעטישע קאַלאַניע אין לאַגער האָט אַ סך געטאַן אים צו ראַטעווען. מ'האַט אים אַפּגעפירט אין לאַגער-שפיטאַל, וואו ער איז אַפּגעלעגן שיינע עטלעכע חדשים, און ווען ער איז צוריקגעקומען, איז ער שוין געווען אַ פולער אינוואַליד, שלעפּנדיק אַ האַנט מיט אַ פּוס. אויף קיין אַרבעט איז ער שוין ניט געגאַנגען, און אַזוי

ווי ער האָט זיך געהאַלטן גוט מיט יידן, האָבן די יידן אין לאַגער אים מקרב געווען.

איינמאָל, האָט ער מיר פּאַרטרויט דעם סוד פון זיין סימפּאַטיע צו יידן. איך בין דאָן שווער קראַנק געווען און מיין בעטל אין „סטאַציאָנאַר“ איז געווען בשכּנות פון זיינער. אין מיין שווערער קאַטאַרגע-אַרבעט האָב איך אַזויפיל מאָל געבעטן אויף זיך אַ קראַנקהייט און זי איז קיינמאָל ניט גע-קומען. ס'האָט זיך אָבער אָנגעזאַמלט פּאַמעלעך און מיך אונטערגעשניטן. איך בין אַוועקגעפּאַלן אויף אַ שווערער געלענקן-אַנצינדונג. כ'האָב כּסדר געברענט מיט היץ, אין די פּיס האָבן געבויערט ווי מיט עקבויערס, דאָס האַרץ איז כּסדר אָפּגעשוואַכט געוואָרן פון די גרויסע דאָזעס סאָליציל (דער איינציקער הילפּס-מיטל וואָס דער לאַגער האָט פּאַרמאַגט). צו דעם אַלעם האָב איך גענומען ליידן אויף „צינגאַ“ (סקאַרבוט), און פון דעם פּאַרען זיך פון די דאָקטוירים אַרום מיר האָב איך פּאַרשטאַנען, אַז מיין לעבן איז געפּאַר.

ליג איך איינמאָל אַזוי אין דער טיפּער נאַכט, און קאָן צו זיך ניט קומען פון די ווייטאַגן. איך האָב שוין צוויי מאָל געוועקט דעם דאָקטאָר, ער זאָל מיר עפעס געבן צו שטילן די ווייטאַגן. און די נאַכט ציט זיך אָן אַ סוף, עפעס ווי אַלע נעכט פון דער וועלט וואָלטן זיך צונויפּגעזאַמלט און געוואָרן איין נאַכט. אין אַט דער אומענדלעכער נאַכט האָט זיך ווידאַוויטשוס פּאַר מיר פּאַרטרויט. אין אָנהייב האָב איך קוים געקענט באַנעמען, וואָס ער רעדט צו מיר. נאָר שפּעטער, ווען איך האָב אָנגעהויבן צו באַזינען זיינע רייד, האָב איך פון איבערראַשונג פּאַרגעסן אָן מיינע ווייטאַגן.

... ווען ער איז נאָך געווען אַ פּיצל קינד פון עטלעכע חדשים, זיינען זיינע יידישע עלטערן, בשעת דער ערשטער וועלט-מלחמה, אַנטלאָפּן פון ריגע, מיט טויזנטער אַנדערע איינוואוינער. אין געלאָף און געדרענג האָבן אים זיינע עלטערן פּאַרלאָרן, און עס האָט אים אויפּגעהויבן אַ לעטישע קינדערלאָזע פּאַרפּאַלק. דאָס דאָזיקע פּאַרפּאַלק האָבן אים אָפּגעשמדט און אים געגעבן אַ דערציאונג וואָס איז געווען ווייט פון זיין יידישן שטאַם. אין זיין קינדהייט און יוגנט איז ער מיט זיי מיטגעגאַנגען אין קירכע און ביז דעם צוואַנציקסטן יאָר פון זיין לעבן האָט ער אפילו ניט פּאַרדעכטיקט, אַז זיינע דערציער זיינען ניט זיינע אמתע עלטערן. בפרט, איז זיי דאָס לייכט אָנגעקומען פון אים צו פּאַרהוילן, ווייל ער איז נאָך ניט געווען געמלט, ווען זיי האָבן אים געפונען.

דערוואוסט האָט ער זיך וועגן זיין אָפּשטאַם דורך אַ צופּאַל. די שכנים, מיט וועלכע זיינע איצטיקע עלטערן האָבן אַלע יאָרן גוט געלעבט, האָבן זיך פּלוצלונג שטאַרק צעקריגט, און זיי האָבן געוואוסט פון דער גאַנצער געשיכטע און אים וועגן דעם דערציילט. פון אַט יענעם מאַמענט האָט ער ניט געקענט געפּינען קיין רו. לפנים וועגן, האָט ער ווי אַ סך אַנדערע לעטן, מיטגעמאַכט די גאַנצע דייטשע אַקופּאַציע און אפילו מיטגעאַרבעט אין אַ דייטשן מילי-טערישן שפּיטאַל. ער האָט אָבער מיט ווייטאַג און פּאַרביטערונג צוגעזען

די גרוי־ל־טאָטן פון די היטלעריסטישע בעסטעס איבער יידן און דאָס בלוט איז אים פאַרגליווערט געוואָרן. ער האָט זיך באַמיט, מיט וואָס נאָר ער האָט געקענט, אויף אַ געהיימען אופן, צו העלפן די יידן אין ריגע בעת דער היטלעריסטישער אַקופאַציע. אַ יידישע סטודענטקע פון מעדיצין האָט ער אַ לענגערע צייט אויסבאהאַלטן אין אַ באַהעלטעניש און איר באַזאָרגט מיט שפּייז.

קינער ווייס ניט ביזן היינטיקן טאָג פון זיין יידישן אָפּשטאַם, אָבער ער פילט זיך — זאָגט ער מיר — ווי אַ ייד און ביי יעדער געלעגנהייט זוכט ער קאַנטאַקט מיט יידן.

זיין אויסטערלישע דערציילונג האָט מיך אויף אַזויפיל דערשטוינט, אַז כּהאַב פאַרגעסן מיין ווייטאַג. שפעטער, ווען מיר איז געוואָרן בעסער, האָבן מיר כּסדר געפונען וועגן וואָס צו שמועסן. ווידאַוויטשוס האָט מיך געבעטן, איך זאָל אים לערנען העברעאיש, און מאַדנע, דעם אלף־בית האָט ער זיך אויסגעלערנט אין פאַרלוף פון עטלעכע טעג.

— איך וואָלט וועלן זיין אַ ייד — האָט ער מיר געזאָגט — אָבער איך בין איצט אין זאַ לאַגע, אַז ווען מיינע לעטישע פריינט וואָלטן זיך דערפון דערוואוסט, וואָלטן זיי פון מיר זיך אָפּגעקערט.

איך האָב אים דערציילט, וואָס דער תלמוד זאָגט וועגן דעם, ווען אַ קריסט קומט זיך מגייר זיין, וואָס מען דאַרף אים דערביי דערקלערן. איך האָב אים דערציילט וועגן דעם ביטערן גורל פון יידישן פּאַלק, וואָס ווערט נאַכאַנאַנד געהאַסט און פאַרפאַלט פון זיינע שונאים. און אַז צו זיין אַ ייד, דאַרף מען זיך גוט אונטערגאַרטלען די לענדן. זיין אַ ייד איז שוין גאַרניט קיין לייכטע זאַך. אויב דער קריסט שרעקט זיך נישט אָפּ, עס געפעלט אים די יידישע תורה און ער איז גרייט פאַר איר צו ליידן, נאָר דעמאָלט דאַרף מען אים דערנענטערן: „וּאֶהְבֶּתֶם אֶת הַגֵּר“ — איר זאָלט ליב האָבן דעם גר!.

איך ווייס ניט, וואָס פון אים וואָלט שפעטער געוואָרן. פאַר דער צייט וואָס איך בין מיט אים צוזאַמען געלעגן אין סטאַציאָנאַר, האָב איך אים באַ-וויון אויסצולערנען אַ היפשע צאָל העברעאישע ווערטער, וועלכע ער האָט שוין אפילו געקענט אויפשרייבן. ער איז געווען שטאַרק פאַראינטערעסירט אין יידישע מנהגים, יידישע אגדות. איך ווייס ניט, צי עס וואָלט אים גע-קלעקט מוט זיך אינגאַנצן צו באַקערן צו יידן. פּלוצלונג האָט ער באַקומען אַ צווייטע אַטאַקע און פאַרלוירן דעם באַוואוסטזיין. מען האָט אים אַריבער-געפירט אין לאַגער־שפיטאַל, וואו ער איז געשטאַרבן.

ווען איך האָב שפעטער דערציילט וועגן אים דעם ספרדישן חסיד פון סאַמאַרקאַנד, ר' אברהם־חיים, האָט ער זיך ניט געקענט שיינקען: — אַ יידישע נשמה איז פאַרפאַלן געוואָרן צווישן גוים; ווען איך וואָלט געוואוסט — האָט ער מיר געזאָגט — וואָלט איך די נשמה זיינע אומגעקערט צו איר שורש, צו איר שטאַם.

„ ט י כ י ”

אונדזער היימישער לאַגער־הונט „טיכי“ (דער שטילער) איז געווען אַ טייל פון אונדזער פינצטערער דאָליע אינעם סאָוועטישן געפאָנגען־לאַגער. ס'וואָלט אונדז אַ סך אומעטיקער געווען אָן אים.

הינט זיינען אַרום אונדזער לאַגער געווען אַ סך, זייער אַ סך. זיי זיינען אַלע געווען פון דער וועלפישער ראַסע; הויכע און לאַנגע, מיט דינע פאַר־שפיצטע מיילער און שאַרפע וועלפישע אויגן; זיי פלעגן אונדזערע אַרבעטס־ברייגאָדעס באַגלייטן אויף דער אַרבעט; די קאָנוואָיען האָבן ניט געטרויט בלויז זייערע מאַשין־ביקסן און פלעגן זיך באַזאָרגן מיט סטייעס הינט; זיי האָבן געהאַט אַ גאַנצן „פּיטאַמניק“ פאַר האַדעווען הינט, וואו זיי זיינען דער־צויגן געוואָרן פאַר דער לאַגער־וואַך ווי שפּיר־הינט.

טיכי איז אָבער געווען אונדזער ס אַ הונט. אַ הונט, וועלכן די אַרעסטאַנטן האָבן אויסגעכאַוועט און געהאַלטן פאַר זיך, פאַר אונדזער אייגענעם פאַרגעניגן.

ס'איז שוין געווען נאָך סטאַלינס טויט. דער רעזשים איז שוין נישט געווען אַזוי שטרענג און דער רשע, נאַטשאַליק יערמילאָוו, האָט אויך אַ ביסל נאַכגעלאָזט און פאַרקוקט אפילו אַזאַ מעשה, ווי דאָס אַרויסגנבענען פון פּיטאַמניק אַ קליין הינטעלע. אָפּגעטאַן האָט דאָס איינער פון די בעסטע באַלמעלאַכעס אין לאַגער, גרישקע פּיאַדאַראָוו, וועלכער אַרבעט אויס יעדן טאָג צוויי הונדערט פּראָצענט.

געשען איז די זאַך אַזוי:

איינמאָל האָט מען גרישקען געשיקט מיט אַ טייל פון זיין ברייגאָדע פאַר־גרייטן האַלץ פאַרן גאַרניזאָן און פאַראיינוועגס, אויסהייצן דעם אויוון אין דעם הינט־פּיטאַמניק.

גרישקע האָט דאָרט אַ כאַפּ געטאַן אַ קליין הינטעלע, פאַרשטעקט ביי זיך אין קעשענע און שפּעטער אַריינגעטראָגן אין לאַגער־באַראַק.

ער האָט דאָס הינטל אַ נאַמען געגעבן טיכי — עפעס ווי אַ נקמה אָן אַלע האַווקענדיקע הינט, וואָס מאַכן געוואַלדן נישט נאָר בייטאַג, ביי דער אַרבעט, נאָר לאָזן אונדז ניט שלאָפן אין די נעכט מיט זייערע בילערייען.

טיכי איז נאָך געווען זייער קליין. ער האָט קוים געזען. גרישקע האָט אים אויסגעבעט אין אַ קעסטעלע מיט וואַטע און אים געשפּיזט מיט מעל־צוקער. אָבער מיט טיכין האָט זיך נישט נאָר גרישקע אַליין פאַרנומען. עס האָט אים געקעכלט דער גאַנצער באַראַק. מ'האַט געבראַכט פאַר אים קאַנדענ־סירטן מילך און אפילו האַניג, וואָס עמיץ האָט באַקומען אין אַ פעקל פון דער היים.

אין דער איינטאַגניקייט, וואָס האָט זיך אַזויפיל יאָרן געצויגן און אויס־געטריפט אין טראַפּנס; וואָכן, טעג, שעהען, מינוטן — האָט טיכי אַריינגע־טראָגן אַ ביסעלע הייטערקייט.

ווען ער איז נאך געווען אַ קליין פּיצל, האָט ער פּרילעך געמאַכט מיט זיין רירנדער קאַמישקייט. ער פּלעגט זיך ניט איינמאַל אַרויסקרייגן פּון קעסטל און נעמען אַרומלויפּן אויפּן דיל, זיך איבערקלאַערן און בלייבן ליגן אומבאַהאַלפּן אויפּ רוקן, דריגענדיק מיט די לאַפקעס און סקאַוואַטשענדיק דערביי.

שפּעטער, ווען ער איז אונטערגעוואַקסן, פּלעגט ער אַרומלויפּן איבערן לאַגע־שטח פּון באַראַק צו באַראַק, אַרומשפּרינגענדיק אַרום יעדן אַרעס-טאַנט וואָס איז פּון דער אַרבעט געקומען.

טיכי האָט זיך אויסגעלערנט עסן די זעלבע עסן, וואָס די אַרעסטאַנטן: שוואַרץ ברויט, האַבע־קאַשע און דעם „קאַפּושניאַק“ אפילו, די קרויט־זופּ, וואָס איז אונדז במשך פּון די לאַנגע לאַגע־יאָרן אַזוי דערעסן געוואָרן. ער איז גיך געוואַקסן און געוואָרן פּעסט און קרעפּטיק; גרישקע האָט גענומען לערנען אַלע קונצן פּון אַ שפּיר־הונט: געגעבן אים אַנצושמעקן אַ טיכל, עס פאַרבאַהאַלטן און טיכי פּלעגט עס מיט זיין שאַרפּן שפּיר־חוש אויסגעפינען. ביסלעכווייז, איז טיכי אונדז אויך געוואָרן נוצלעך אין לאַגער. קודם האָט ער געפּירט מלחמה מיט די קרימינעלע פאַרברעכער, וואָס פּלעגן אונדז ניט איינמאַל אַנטאָן צרות, גנבענענדיק פּון די באַראַקן, וואָס נאָר עס האָט זיך געלאָזט.

טיכי האָט יעדן איינעם פּון זיי געקענט און זיך געוואָרפּן אויף יעדן פּון זיי, וואָס האָט אים געפרוּאוּט אַ גלעט טאַן און אייננעמען מיט „גוטע רייד“. טיכי האָט זיך אויסגעלערנט שלאָפּן בייטאַג און ביינאַכט אויפּזיין, אַזוי אַרום האָט ער אונדז באַוואַכט פּון די גנבים, וואָס האָבן געלויערט אויף אונדזער שלאָף. ביז אַרום דריי ביינאַכט פּלעגט ער ליגן אויף דער שוועל און — זאָל עמיץ פּרוּאוּטן דורכגיין! אפילו די וועכטער אונדזערע, מיט די רויט־בלאַע היטלען פּון נ.ק.ו.ד. און אַנדערע טשינאַוויקעס, האָט ער ניט דורכגעלאָזט. ער האָט די לייט דערקענט און געפּילט אַז זיי זיינען אונדזערע שונאים. ער פּלעגט נישט אויפהערן צו האַווקען, ביז גרישקע פּלעגט אַראַפּ פּון זיין געלעגער און אים צונעמען.

אפילו אונדזער נאַטשאַלניק יערמילאַוו, האָט פּון טיכין געהאַט געברענטע צרות. יערמילאַוו, דער אכזר, וואָס האָט זיך געמאַכט אַ מאַדע, אַז אַלע אַרעסטאַנטן זאָלן פאַר אים זיך אויפשטעלן ווען ער קומט אַריין אין אַ באַראַק, האָט שטענדיק פּון טיכין באַקומען דעם אמתן קבלת־פנים. עפּעס אַ שטייגער, ווי דער הונט וואָלט אויסדריקן אונדזער פּראַטעסט וועלכן מיר, אַרעסטאַנטן, זיינען געצוואונגען געווען צו דערשטיקן אין זיך. יערמילאַוו האָט ניט איין מאָל געוואָרנט, מען זאָל דעם הונט „איבערדערציען“, פּונקט אַזוי ווי ער, יערמילאַוו, פאַרנעמט זיך מיט אונדזער „איבערדערציען אַרבעט“, איינ־שטעלנדיק אַזאַ רעזשים אין לאַגער, מיר זאָלן זיין כשרע, געהאַרכזאַמע לעמעלעך און זיך ניט בונטעווען.

טיכי לאָזט זיך אָבער ניט „איבערדערציען“. אַז גרישקע נעמט אים איינ־ריידן מיט גוטע רייד, ער זאָל זיך פּירן אַרנטלעך, און גיט אים פּון יוצא־

וועגן א פעטשל אין רוקן — גיט אויף אים טיכי אַזאָ ביזן קוק, ווי איינער זאָגט: וועמען גייסטו דאָס אָפּנאַרן? כ'ווייס דען ניט, אָז דו האָסט דעם נאַטשאַלניק פּונקט אַזוי פּיינט ווי איך? ער שטיקט זיך ממש מיט דער בילעניש ווי מיט אַ צו גרויסן ביסן, גיט אַ פּאַרסקע מיטן מויל און פּאַרקלייבט זיך אונטער אַ נאַרע, אַז מען קען אים שפּעטער קוים אַרויסשלעפּן. דאָס ווערט טיכי אין כּעס און אַלעמען, אויף דער גאַנצער וועלט, אין וועלכער עס איז קיין ברעקל אמת ניטאָ.

ער לויפט שפּעטער אַוועק אין קעגנאיבערדיקן באַראַק צום בלינדן מיכאַאיל, און ביט אים אָן זיין דינסט. מיכאַאיל האָט שוין גרייט פּאַרן הונט אַזאָ קייטעלע און טיכי פירט אים וואו נאָר מיכאַאיל וויל נאָר. עפעס אַזאָ באַזונדערע ליבשאַפט פון טיכין צום אומגליקלעכן און אומבאַהאַלפענעם בלינדן בחור. נעבן אים פילט זיך טיכי אַ גאַנצער באַלעבאַס: דערהויבענער זעלבסטשטענדיקער. פירנדיק מיכאַאילן ווערט טיכי איין שטיק גוטסקייט, מען הערט ניט פון אים קיין פיפּס. ער איז כּסדר פּאַרקוקט אינעם בלינדן, אויפּכאַפּנדיק זיין יעדן קער און ווענד. ער דרייט דערביי מיטן וויידל פון גרויס הנאה, פּונקט אַזוי, ווי ער וואַלט דערשמעקט פון דער ווייטן דאָס שיסעלע גע־קעכץ, דאָס פליישיקע געקעכץ, וואָס ווערט אַמאָל אין אַ יובל אין לאַגער געקאַכט. געווייגלעך עסט מען דאָך פּאַסנע.

אַבער ווייזט אויס, אַז טיכי האָט ניט בלויז חשבונות מיט נאַטשאַלסטוואַ, ווער ווייס וואָס טיכי טראַכט אַלץ אויס ליגנדיק אַזוי מיטן לאַנגן שמאַלן קאַפּ אויף די לאַפּעס, די אויגן־לעפלעך אַראַפּגעלאַזט, ווי ער וואַלט געדרימלט. און אַט איז עס געשען.

טיכי האָט זיך מיטאַמאָל אַרויסגעגנבעט פון לאַגער און אַוועק מיט דער בריגאַדע אין וואַלד.

אויפן וועג האָבן מיר אים ניט באַמערקט. ערשט אין וואַלד איז ער פּלוצים אויסגעוואַקסן.

ער איז שוין דעמאָלט געווען אין זיין פּולן וואוקס און אין זיין גאַנצער שיינקייט; די פעל — ווי גראַער זייד. דער וויידל — שטייף פּאַרדרייט אַרויף, אַ האַריקער וויידל ווי ביי אַ פּוקס. די אויגן ווי גרינער פייער. און שלאַנג איז ער געווען און גרינג זיך געטראַגן ווי אַ סאַרנע, אויף אַ מייל דערשפּירנדיק אַיעדן שאַרף. גרישקע, וואָס האָט פון די צען יאָר, אויף וועלכע ער איז פּאַראורטיילט געוואָרן, געהאַט אַפּצוקומען סך הכל נאָך אַ האַלב יאָר, האָט שוין געחלומט, ווי ער וועט דאָס טיכין מיטנעמען מיט זיך אַהיים; ער וועט קעמפּן, מען זאָל אים לאַזן דעם הונט מיטנעמען מיט זיך; ער וועט אָן הונט נישט אַרויס אויף דער פּריי!

אַבער גיי ווייס, וואָס טיכי האָט פּאַרטראַכט: צו פּאַרפירן אַ מלחמה מיטן גרעסטן כלב, וואָס באַגלייט אונדז צו דער אַרבעט; מיט „וואַסטאַטשניץ“, דעם הונט, וואָס האָט שוין נישט איינעם פון אונדז אויסגעריסן אַ שטיק מלבוש און צעבלוטטיקט. מער ווי אַלע הינט, האָט זיך „וואַסטאַטשניץ“ אָן אויפהער

געריסן אויף די אַרעסטאַנטן, ווי נאָר ער האָט דערהערט עפעס אַ ביזן געברום פון אַ רשע, אַ וועכטער.

טיכי האָט וואַסטאַטשנין געגעבן אַזוי אַן אומשולדיקן שמעק אַרום. יענער אַבער, מעשה יחסן, האָט אים תיכף ערגעץ-וואו אַ ביס געטאָן. טיכי איז אָפגעלאָפן ערגעץ ווייט-ווייט, זיך געקאָרטשעט אין יסורים, אַבער אפילו קיין ביל ניט געגעבן.

גרישקע האָט באַלד דערפילט, אַז עס שמעקט ניט מיט קיין גוטס, אַבער אַוועקיאָגן טיכין אַהיים האָט ער ניט געקענט, ניט אַריבערצוטערען די פאַרבאַטענע זאָנע. פאַרצווייפלט האָט ער געשריען: טיכי! טיכי! אַבער טיכי איז דאָס מאָל ניט געווען געהאַרזאָם. אַ ווילע — און טיכי האָט זיך אַריינגעביסן וואַסטאַטשנין אין האַלדו אַריין מיט אַזאַ קראַפט, ווי ער וואַלט זיין גאַנצן שטילן און געהאַרזאָמען לעבן, געזאַמלט די קרעפטן פאַר אַט דער מלחמה.

וואַסטאַטשני, דער קאַנוואַי-הונט, האָט זיך געוואָרפן מיט זיין גאַנצן ריזיקן קערפער, געשלאָגן טיכין מיט די לאַפעס, געריסן מיט די נעגל, אַבער וואַסטאַטשניס גאַרגל איז שוין געווען דורכגעביסן פון טיכיס שאַרפע ציינער.

גרישקע איז בלייך געוואָרן ווי קאַלך, פאַרגעפילט, אַז טיכי וועט שוין צוריק אין באַראַק נישט קומען. און ניט בלויז ער איז אַזוי אויפגערודערט געוואָרן, באַלד האָט זיך דערהערט אַ שטעפּעריי פון אַ מאַשין-ביקס. ניין, דאָס איז ניט געווען די געוויינלעכע „שפּילעריי“ פון אונדזערע וועכטער אויף איבערצושרעקן אונדז — דאָס איז געווען די נקמה אַן אונדזער הונט. מער האָבן מיר שוין טיכין ניט געזען.

ס'איז ווידער שרעקלעך אומעטיק געוואָרן אין לאַגער-באַראַק. גרישקע מיט זיין חברה איז שוין אַ גאַנצע נאַכט ניט געשלאָפן און זיך געהאַלטן אין איין מיישב זיין, וואָס פאַר אַ שפיצל מען טוט אַפּ נאַטשאַלסטוואַ: אונטערלייגן אין הינטישן פּיטאַמניק אַמאַנאַל (*), איז אַ רחמנות אויף די אַרימע באַשעפענישן, וואָס זיינען זיי שולדיק? מאַכן קליינע לעכלעך אין די אויגערקעס, וואָס גייען פאַר נאַטשאַלסטוואַ, און אין זיי אַנגיסן נאַפט? וועט מען זיך דאָך כאַפּן, אַז ס'איז אונדזער אַרבעט. איז געבליבן, אַז ביים קאַנוואַי, וואָס האָט דערשאַסן דעם הונט, זאָל מען אויסשמירן די פלייצע מיט דזשעגעכץ, ווען מען וועט אונדז פירן אויסלאַדעווען דזשעגעכץ פאַר דער עלעקטראַ-סטאַנציע פון לאַגער.

אַ שווער שטיקל אַרבעט, אַבער אויף גרישקען מעג מען זיך פאַרלאָזן!

(* אַמאַנאַל — אַזאַ אויפרייס-שטאַף, מיט וועלכן די אַרעסטאַנטן פלעגן אויסקאָרטשעווען טיף-פאַרצווייגטע וואַרצלען פון גרויסע בויער, ביים בויען אַ קליין-באַן אין וואַלד, אַדער ביים אויפרייסן שטיינער אין די שטיין-קאַריערן.)

ס'וועט זיין אזוי געמאכט, אז ס'זאל הייסן, אז דער קאָנוואַי האָט זיך אַליין אויסגעשמירט.

אזוי האָבן מיר נקמה גענומען פאַרן טויט פון אונדזער באַליבטן הונט — טיכּי.

די נאַרילסקער

אַ גרויסע אַטראַקציע איז אונדזער לאַגער איז געווען דער ציגיינער־אַרעסטאַנט שילאַם. קיינער האָט אפילו ניט געפרעגט, פאַרוואָס זיצט דער ציגיינער מיט אונדז, פאַליטישע אַרעסטירטע. מיר האָבן ניט געפרעגט, ווייל מען האָט געוואוסט, אז צו ווערן אַ „פאַליטיקער“ ביי די סאַוועטישע מאַכט־האַבער, דאַרף מען ניט קיין סך ...

שילאַםס ווייבל מיט די פיר קינדער, זיינען אים נאַכגעפאַרן אין אַלע לאַגערן. שילאַם האָט דערציילט, אז ביי זיי, ציגיינער, איז פאַראַן אַ מנהג: וואו דער מאַן איז — דאַרט דאָס ווייב זיינע.

אַ יונגע, שוואַרצחנודיקע ציגיינערין, מיט אַ פאַר שוואַרצע ברענענדיקע אויגן — פלעגט זי אים אָפט באַזוכן אין לאַגער. פאַר איר האָט ניט עקסיטירט קיין נאַטשאַלניק מיט קיין וואַכטע. זי פלעגט זיך דורכרייסן דורך אַלע וואַכן און אים יעדן צווייטן אָדער דריטן טאָג ברענגען מתנות. פון וואַנען האָט זי געלעבט? זי פלעגט אויסלייגן קאַרטן אין די אַרומיקע דערפער. 40 יאָר נאָך דער רעוואָלוציע, ציט נאָך אַלץ דעם רוסישן מענטשן צו מיסטערע און כּוּפּדיקן סוד. ווייבער שטייען נאָך אַלץ אויף מיט חלומות, וועלכע זיי דערציילן איבער, מען זאָל דאָס זיי אויסטייטשן. אויסוואַרפן אין קאַרטן, איז אַ טאַג־טעגלעכע זאַך און ציגיינער האָבן וואָס צו טאָן. זיי פאַר־דינען אַ סך געלט ניט נאָר אין די דערפער, נאָר אויך אין די שטעט, און אפילו ביי אינטעליגענטע מענטשן. ביי אונדז אין לאַגער, פלעגט יעדער דריטער רוס אויפשטיין מיט אַ חלום. איך האָב שוין געוואוסט כמעט אַלע „סימנים“: ווען מען זעט אין חלום אַ צערקווע, באַדייט עס באַפרייאונג; נעמט מען עפעס פון אַ טויטן אין חלום, איז אַ סימן פון געפאַר; האַלטן אַ שטריק אין חלום, הייסט בלייבן זיצן אין לאַגער. א.א.וו. אַט דער דאָזיקער כּישוף אַרום ציגיינער — ווי מאַדנע דאָס זאָל ניט קלינגען — האָט אפילו אַפֿ־געשראַקן אונדזערע נאַטשאַלניקעס; שילאַם פלעגט שטענדיק אַרבעטן אויף די בעסטע און לייכטסטע אַרבעטס־פלעצער און זיין באַחנט ווייבל האָט זיך דורכגשטופט צו אים דורך אַלע וואַכן.

דאָס אַלץ איז אַבער בלאַס געוואָרן אַקעגן דער סאַמע לעצטער גע־שעעניש: דאָס אַנקומען פון די נאַרילסקער.

מיר האָבן שוין פון פריער געהערט וועגן די בונטן אין אַ ריי לאַגערן און צווישן זיי אויך אין לאַגער נאַרילסק, וואו עס זיינען אומגעקומען אין אויפשטאַנד אַרום 300 אַרעסטאַנטן. אַבער פון די ניי־געקומענע אַרעסטאַנטן

האָבן מיר אָפּגענומען אַ לעבעדיקן גרויס ווי אַזוי דער אויפשטאַנד איז אויס-
געבראַכן און זיין פאַרלויף.

דער אַנקום פון די נאַרילסקער אין אונדזער לאַגער איז ווי געהעריק
צוגעגרייט געוואָרן. מען האָט פריער די מער געזינטערע פון צווישן אונדז,
אַריבערגעפירט אין אַנדערע לאַגער-פּונקטן און געמאַכט אַרט פאַר די
נאַרילסקער.

זיי זיינען אָנגעקומען אין אַ סעפטעמבער-טאָג, אויסגעמאַטערטע פון
דער לאַגער רייזע. דאָס זיינען געווען אַרום 300 אינוואַלידן, מייסטנס אוק-
ראַינער-באַנדעראַוועס (*), וועלכע האָבן אַנטייל גענומען אינעם בונט אין
זייער לאַגער, אין נאַרילסק.

גלייך האָבן זיי גענומען דערציילן די איינצלעהייטן פון דעם ניט-גלייכן
קאַמף, צווישן אומבאַוואָפנטע אַרעסטאַנטן מיט אַ גאַנצער אַרמיי פון נ.ק.וו.-
דיסטן, באַוואָפנטע מיט מאַשין-געווער און טאַנקען. אָנגעהויבן האָט זיך עס
צוליב דעם שוידערלעכן רעזשים אין זייער לאַגער, און צוליב דעם איזודיע-
קעווען זיך פון די וועכטער איבער די אַרעסטאַנטן.

די אוקראַינער, וועלכע זיינען בכלל אין די לאַגערן געווען גוט אַרגאַניזירט,
האָבן זיך דערוואוסט, אַז ערגעץ אין אַ פרויען-לאַגער פאַרגוואַלדיקט די
וואַך אוקראַינישע אַרעסטאַנטקעס. זיי האָבן באַקומען בריוו פון פרויען,
וועלכע האָבן זיי גערופן נקמה צו נעמען.

אין נאַרילסק, וואָס ליגט 2 טויזנט קילאָמעטער אויף צפון פון קראַסנאַ-
יאַרסק — דאָרט וואו לאַנגע חדשים איז נאַכט און שפּעטער — חדשים טאָג,
און דער פראַסט דערגרייט ביז צו 70 גראַד, זיינען די אַרעסטאַנטן געווען
אויסגעשטעלט אויף די גרעסטע שיקאַנעס. די ווייטיקייט צו אַ צענטער
האַט פון די לאַגער-נאַטשאַליקעס געמאַכט גאַנצע הערשער. די אַרעסטאַנטן
האַט מען געמאַטערט און שפּעטער זיך באַרימט וועגן די „מאָדערנסטע שטעט,
וואָס זיינען אויפגעשטעלט געוואָרן אין דער פראַסטיקער טייגע“...
די אַרעסטאַנטן האָבן אַרויסגעשטעלט פאַדערונגען, וואָס די נאַטשאַלסטוואַ
איז ניט נאַכגעקומען.

דער בונט האָט זיך געצויגן עטלעכע טעג. ערשטנס, האָבן די אַרעס-
טאַנטן אויסגעקוילעט אַלע מוסרים, וואָס פלעגן אונטערטראַגן צו נאַטשאַלסטוואַ,
וועגן אַלץ וואָס עס טוט זיך אין לאַגער; אַלע „נאַריאָדטשיקעס“, וואָס האָבן
אויסגעמאַטערט דעם אַרעסטאַנט, פאַרפייניקט אים מיט די אוממעגלעכסטע
נאַרמעס אין די שטיין-האַקערייען. באַוואָפנט האָט מען זיך מיט וואָס עס
איז נאָר געקומען אין דער האַנט: מיט העלצער, דרענגער, אייזנס, ציגל,
שטיינער; אַרויסגעכאַפט אַ פאַר ביקסן פון די געפאַנגענע וועכטער און מיט
זיי געפירט מלחמה ביזן לעצטן קויל. דער לאַגער איז גלייך אַרומגערינגלט

(* באַנדעראַוועס — אָנגעהעריקע צו דער אונטערערדישער אוקראַיני-
שער, אַנטי-סאָוועטישער קאָמפּס-אַרגאַניזאַציע, אָנגעפירט דורכן אוקראַינישן
נאַציאָנאַליסט און אַנטיסעמיט — באַנדעראַ.)

געוואָרן מיט טאַנקען, און די נאַטשאַלסטוואָ האָט געשטעלט אַן אולטימאַטום. עס זיינען שוין געווען צענדיקער געפאַלענע אַרעסטאַנטן פון די ביקסן-קוילן, אָבער אויך פון צווישן די לאַגער-וועכטער זיינען געווען געהרגעטע און פאַרוואַנדעטע. דער לאַגער האָט זיך געהאַלטן העלדיש און ניט נאָכגעגעבן. דאָן איז די נאַטשאַלסטוואָ אַריין מיט טאַנקען אין לאַגער, אַרויף אויף די באַראַקן, צעשמעטערנדיק זיי און צעקוועטשנדיק אונטער זיך די קערפערס פון די אַרעסטאַנטן, היפש פון זיי זקנים און קראַנקע.

עס זיינען געפאַלן אין יענעם טאָג ביי דריי הונדערט אַרעסטאַנטן. אָבער דאָס דאָזיקע פאַרגאַסענע בלוט האָט דאָך געהאַלפן, אַז עס זאָל אַראַפקומען אַ קאַמיסיע פון מאַסקווע. דער רוצחישער נאַטשאַלניק, וואָס האָט אַרייַנגעשיקט אין לאַגער די טאַנקען, איז אַרעסטירט געוואָרן. עס האָט זיך אָנגעהויבן די אויספאַרשונג, וועלכע האָט פעסטגעשטעלט, אַז די פאַקטן, אויף וועלכע די אַרעסטאַנטן האָבן זיך געקלאָגט, זיינען אמת. מ'האַט גענומען איינגיין אויף פשרות. צוגעזאַגט קעגן די אָנטיילנעמער פון בונט ניט אָנצונעמען קיין שטראַף-מיטלען (און ווי דער שטייגער איז, — ניט געהאַלטן קיין וואָרט און די אָנפירער פון בונט פאַרשיקט אין אַ שטראַף-לאַגער). מ'האַט דעם גאַנצן לאַגער מעדיציניש אונטערזוכט, און אַלע אינוואַלידן אָפגעשיקט נעענטער צו מזרח-סיביר. אַזוי אַרום, זיינען די דאָזיקע 300 אינוואַלידן צו אונדז געקומען אין לאַגער. זיי האָבן מיט זיך מיטגעבראַכט דעם גייסט פון בונט און אויפשטאַנד, און מיט דעם דאָזיקן גייסט אויך אונדז אָנגעשטעקט. אונדזער נאַטשאַלניק פֿימענקאַ, האָט פון זיי אָפט געכאַפט געזידלט. גאַנצע חדשים זיינען זיי בכלל ניט אַרויס צו דער אַרבעט, און אין די אַוונטן איז דאָס יונגוואַרג אַרויס פאַר די באַראַקן און אין אַ כאַר געזונגען זייער נאַציאָנאַלן הימן. איז אַראַפגעקומען דער נאַטשאַלניק פון דער „אַט-דיעלעניע“, כדי זיי אויסצומוסרן. מען האָט אויך געפרוּווט זיי פאַנאַדער-טיילן איבער די לאַגער-פונקטן. איינער פון די אָנגעקומענע אַרעסטאַנטן האָט אין דעם נאַטשאַלניק, וועלכער איז אַראַפגעקומען זיי אויסמוסרן, דער-קענט, אַז ער איז דאָס דער זעלבער, וואָס האָט אין 1950 אויף אַ לאַגער-פונקט זיך אויסגעדריקט צו אַ געקומענעם עשאַלאַן אַרעסטאַנטן:

— דאָ קאַנט איר זיך אַליין גראַבן קברים! איר וועט שוין די פרייהייט נישט אָנקוקן, ווי אייערע אייגענע אויערן!

ער האָט דעם לאַגער-נאַטשאַלניק — וועלכער איז פאַר דער צייט דער-הויבן געוואָרן ביז צו אַ נאַטשאַלניק-אַטדיעלעניע — גוט אויסגעזידלט און געשיקט, פאַר אַלע אין די אויגן, צום טייוול. אַלץ איז געבליבן ביים אַלטן, אויסער וואָס אין „איוועסטיאַ“, דעם אַרגאַן פון דער סאָוועטישער רעגירונג, האָט זיך באַוווּזן אַן „אוקאַז“, אונטערגעשריבן פון וואַראַשילאַוו, אַז אויפן גרונד פונעם אָפמאַך מיט דער אַדענאָוער-רעגירונג, ווערן באַפרייט אַלע די, וועלכע זיינען פאַרמשפט געוואָרן פאַר מיטאַרבעטן מיט די נאַציס. עס האָט געהייסן, אַז די וועלכע זיינען געווען אין דייטשן מיליטער און ניט אָנטייל גענומען אין קיין שטראַף-אַטריאַדן, ווערן גלייך באַפרייט, און די, וואָס

האָבן זייער זינד געטאָן אין ציוויל, ווערט זייער שטראַף רעדוצירט אויף אַ העלפט.

גלייך האָט זיך אָנגעהויבן אַן אויפהייטערונג צווישן די דייטשן. כאָטש זייער לאַגע האָט זיך שוין סיי-ווי פאַרבעסערט אין לאַגער. עס זיינען צו זיי אָנגעקומען הונדערטער שפייז-פעקלעך פון דייטשלאַנד, אָבער פאַר די אַרעסטאַנטן פון אַנדערע נאַציאָנאַליטעטן איז דאָס ניט געווען דערלויבט. אַצינד, האָבן די דייטשן — ווידער פריער פאַר אַלע אַנדערע — די ערשטע דערוואַרט באַפרייט צו ווערן פון לאַגער.

די דאָזיקע געשיכטע האָט אַרויסגערוּפן די ביטערסטע קאַמענטאַרן ביי די לאַגעריניקעס און מען האָט זיך גענומען שטעלן פאַרשיידענע פראַגן:
— ניט שוין-זשע, האָבן די היטלעריסטן מער רעכט אויף אַן אַמנעסטיע ווי די סאָוועטישע בירגער אַליין?

אונדזער היימישער בונט

די פאַראַרדענונג פון „אויבן“, וועגן אַן אַמנעסטיע פאַר די יעניקע, וואָס האָבן מיטגעאַרבעט מיט די נאַציס, מיט דער באַוואַרעניש: אַז דאָס שליסט בליוז אויס די יעניקע, וועלכע האָבן דערהרגעט מענטשן אין די דייטשע שטראַף-אַטראַדן, האָט אַרויסגערוּפן אַ גרויסע צערודערונג צווישן די פאַר-שיקטע אין לאַגער. ס'איז געווען באַוואוסט, אַז די גרעסטע צאַל אַרעסטאַנטן, וועלכע זיינען פאַרמשפט געוואָרן אויף 10 ביז 25 יאָר פאַרשיקונג, זיינען געזעסן פאַר אַזעלכע מיני „פאַרברעכנס“, פאַר וועלכע ס'איז אפילו ניט פאַראַן קיין געזעצלעכער גרונד פאַר אַן אַרעסט, אין אַ לאַנד וואו מען רעכנט זיך מיטן געזעץ און יורדישער געריכטס-פראַצעדור.

עס זיינען אָבער אין לאַגער אויך געווען אַזעלכע, וואָס זיינען געזעסן פאַר אמתע פאַרברעכנס: פאַר אויסמאַרדן יידן; פאַר מערדערייען אין דער נאַצישער געסטאַפּאַ; פאַר וועכטער-דינסט אין די נאַצישע מאַרד-לאַגערן. אַט די דאָזיקע מיני פאַרברעכער האָבן דווקא אָפגעשניטן ניט ערגער פון יענע, וועלכע האָבן געוואַגט אַרויסצוזאָגן וועגן עפעס אַ פרייע מיינונג; פאַר אַ וואָרט, וואָס קאָן נאָר אויסגעטייטש, אַדער אַריינגעטייטש ווערן, ווי קריטיק קעגן דער סאָוועטישער אַרדענונג, אַדער אַמאָל, אויפן סמך פון אַ מסורישער פראַוואַקאַציע — איז די שטראַף געווען אַן אַן ערד שטאַרקער און שאַרפער ווי פאַר אַלע מיני מערדער און רויבער.

די יידן-מערדער, וועלכע האָבן די גאַנצע צייט געשריבן אַפּעלאַציעס און געלייבנט שטיין און בייך, אַז זיי האָבן בכלל געהאַט צו טאָן מיט די היטלעריסטן, האָבן אַצינד אויסגעדרייט דעם דישל, כדי אַרונטערצופאַלן אונטער דער אַמנעסטיע פאַר מיטאַרבעטן מיטן דייטשישן אָקופאַנט. איינער פון די דאָזיקע לייט האָט זיך אפילו געפלייסט און איבערגעפרעגט דעם לאַגער-נאַטשאַלניק:

— גראַנזשאַנען נאַטשאַלניק, איך האָב בלויז געהרגעט צוויי יידן, רעכנט זיך דאָס אויך פאַר דינען אין אַ היטלעריסטישן אַטריאַד ?

... מען זאָמלט שוין די ערשטע פאַרטייעס נאַציס אָפּצושיקן אַהיים. דער גרעסטער טייל פון זיי זיינען געוועזענע געסטאַפּאַוועס. פאַראַן אָבער אויך צווישן זיי פשוטע דייטשן, וועלכע זיינען געבראַכט געוואָרן אַהער פון דייטשלאַנד אונטערן פאַרדאַכט אין שפּיאַנאַזש לטובת — אַמעריקע. איינער אַ 73 יאָריקער אַלטיטשקער, אַ זייגערמאַכער, איז אַרעסטירט און פאַרשיקט געוואָרן אונטער דער באַשולדיקונג אין שפּיאַנאַזש פאַר אַמעריקע, ווייל זיין טאַכטער האָט שפּאַצירט מיט אַן אַמעריקאַנער אָפיצער. ער האָט באַקומען 10 יאָר לאַגער. עס איז אויך געווען אַ באַפטיסטישער פּאַסטאָר, וואָס איז אָפּגעקומען אַ שטראַף פאַר זיין גלויבן, אונטער דעם היטלער-רעזשים. דאָן קומט די די ריי פאַר די אוקראַינער, וועלכע האָבן געדינט אין דייטשן מיליטער. פון זיי ווערן ווייניק באַפרייט. אין זייערע „דיעלאַס“ איז פאַרשריבן, אַז זיי האָבן געדינט אין שטראַף-אַטריאַדן. עס האָבן אויך אַנ-געהויבן אַנקומען ענטפּערס אויף אָפּעלאַציעס פון רוסישע בירגער. עס פאַר-דריסט זייער, וואָס עס ווערן באַפרייט דווקא אַזעלכע, וועלכע זיינען באַקאַנט ווי פאַרביסענע יידן-פיינט און שוידערלעכע כוליגאַנעס. גראַד האָט זיך אָבער אונטערגערוקט אַזאַ ענין אין אונדזער לאַגער, בעת וועלכן אַלע זיינען געווען פאַראייניקט. דער גייסט פון ווידערשטאַנד אין אַנדערע לאַגערן האָט, ווייזט אויס, געהאַלפן אונדז אַרגאַניזירן אין איין כוח. אונדזער פּאָדערונג און קאַמף איז באַשטאַנען אין דעם, אַז מען זאָל פון אונדז צונעמען די קרימינעלע פאַרברעכער, וועלכע האָבן כסדר געווילדעוועט, באַגנבעט די קיך, און אפילו ביינאַכט זיך אַריינבאַקומען אין אונדזערע באַראַקן און גע-רויבט.

געוויינלעך איז צווישן די פּאָליטישע אין זייערע באַראַקן געווען איינ-געפירט, אַז אַלץ פלעגט איבערגעלאָזט ווערן אויבן-אויף, קיין זאַך האָט מען נישט פאַרבאַהאַלטן; איינער ביים צווייטן האָט גאַרנישט גענומען. די גנבים האָבן אָבער אַרויסגערופן אַ צערודערונג. עס איז נישט דורך קיין טאַג, אַז עס זאָל עפעס נישט פּעלן אין אַ באַראַק. דערביי פלעגן זיי דאָס מאַכן אַזוי קונציק, אַז דער אויפּזעער איבערן באַראַק האָט דאָס נישט באַמערקט. פאַר-שטייט זיך, אַז דעם צאָרן צוליב די גנבות פלעגט מען אויסלאָזן אויפן אויפ-זעער, פאַר זיין נישט וואַכזאַמקייט.

די נייגעקומענע אַרעסטאַנטן פון נאַרילסק, וועלכע זיינען באמת געווען גוט אַרגאַניזירט, האָבן עטלעכע מאָל געכאַפט די גנבים און זיי גוט צעשלאָגן. אַצינד האָבן זיי זיך דערוואוסט, אַז די גנבים שלייפן מעסערס און גרייטן זיך צו „אַ גענעראַלער אַטאַקע“. געווען זיינען דאָס אַ 20 הפּקר-מענטשן, אונטער-וועלטיקס, גנבים און באַנדיטן, וועגן וועמען מען האָט די גאַנצע צייט אָפּעלירט צום נאַטשאַלניק, ער זאָל זיי פון אונדז צונעמען. אונדזערע אַלע אָפּעלאַציעס האָבן אָבער אַנגעטראַפן אויף אַ טויבער וואַנט. אויסער די גנבות אין לאַגער, פלעגן זיך די דאָזיקע אויסווארפן פאַרנעמען מיט כאַפן הינט,

אויסער דער לאַגער־זאַנע, זיי קוילענען און אויפֿפרעסן. דאָס האָט אויך אַרויסגערוּפֿן צו זיי אַן עקל און ווידערווילן. אגב דאַרף אַנגעוווּזן ווערן, אַז אַזעלכע פֿאַרשוּינען זיינען געווען ניט בלוזן ביי אונדז אַליין, אויף יעדן לאַגער־פֿונקט אויף דער ליניע טיישעט־לענאַ זיינען זיי געווען. איז אַזוי אַרגאַניזירט געוואָרן, אַז אין איין און דער זעלבער שעה, האָט זיך אויף דער גאַנצער ליניע אַנגעהויבן דער קאַמף קעגן די קרימינעלע, מיטן ציל: זיי צו באַזייטיקן פֿון אונדזערע לאַגערן.

דער דאָזיקער קאַמף איז אַבער ניט געווען אַזוי לייכט. פֿון אַלטער געוואוינטשאַפֿט, איז נאַטשאַלסטוואַ שטענדיק אויף דער זייט פֿון די קרי־מינעלע, וועלכע באַרימען זיך כּסדר, אַז זיי זיינען געטרייע סאָוועטישע מענטשן און העלפֿן אין קאַמף קעגן די פֿאַליטישע, וועמען זיי פֿלעגן רופֿן „פּאַשיסטן“. ווי נאָר מען האָט די דאָזיקע פֿאַרשוּינען אַרויסגעטריבן פֿון די באַראַקן אויף דער לאַגער־טעריטאָריע, האָבן זיי אויפֿגעהויבן אַ געוואַלד, זיך גע־וואַרפֿן מיט מעסערס, אַבער מען האָט פֿון זיי אַראַפֿגעריסן די מלבושים, זיי צעשלאָגן מיט שטעקנס און געטריבן צו דעם לאַגער־טויער. עס איז גע־וואָרן אַ גרויסער טומל, אַ צערודערונג, און דער קאַנוואַי אויף די טורעמלעך האָט געשאַסן אין דער לופֿטן. גלייך איז אַנגעקומען נאַטשאַלסטוואַ מיט באַוואַפֿנטע וועכטער, אַבער די דאָזיקע הילף איז געווען אַ קליינע. סך־הכל זיינען דאָס געווען עטלעכע וועכטער פֿון גאַרניזאַן. ברענגען הילף פֿון אַ צווייטן לאַגער־פֿונקט, האָט נאַטשאַלסטוואַ ניט געקאַנט, ווייל אויך דאָרט איז אין דער זעלבער צייט פֿאַרגעקומען די אייגענע געשיכטע.

דער נאַטשאַלניק האָט ניט געוואַלט נאָכגעבן, צוצונעמען די דאָזיקע פֿאַרשוּינען, ווייל אים איז עס געגאַנגען אין זיין פֿרעסטיזש. ער וועט ניט נאָכגעבן! באַזונדערס האָט זיך געקאַכט דער רעזשים־נאַטשאַלניק, וועלכער איז אַליין געווען אַ דעגענעראַט און אַן אויסוואַרף. ער האָט געשאַסן פֿון דער וואַכטע מיט זיין רעוואַלווער אין לאַגער אַריין, און איינעם פֿאַרוואַנדעט. דאָס האָט נאָך מער אויפֿגערעגט די אַרעסטאַנטן. מ'האַט געוואַרנט די וועכ־טער, אַז אויב מען וועט ניט צונעמען די גנבים, וועלן זיי געלינטשט ווערן אויפֿן אָרט. ענדלעך האָט נאַטשאַלסטוואַ געמוזט נאָכגעבן, אַבער בלוזן צייטווייליק, זיי האָבן גענומען נקמה דורך דעם, וואָס קיינער איז ניט גע־פֿירט געוואָרן צו דער אַרבעט און דער לאַגער איז אַפֿגעשלאַסן געוואָרן. די גאַנצע וואַך איז אַריין אין לאַגער און געוואַלט געוואַר ווערן, ווער עס זיינען די היפּט־שולדיקע אין בונט. זיי האָבן אַבער גאַרניט געקאַנט אַרויס־קריגן. קיינער האָט מיט זיי ניט גערעדט. איבערהויפּט איז דער כּעס ביי אונדז געווען גרויס אויפֿן רעזשים־נאַטשאַלניק, וועלכער האָט געשאַסן אין די אַרעסטירטע. מען האָט אים געוואַרנט ניט אַריינצוקומען אין דער לאַגער־טעריטאָריע, ווייל ער וועט קיין לעבעדיקער פֿון דאָרט ניט אַרויס.

דערווייניק זיך, אַז דער דאָזיקער „בונט“ איז אַרגאַניזירט איבער דעם גאַנצן טיישעט־לאַגער — האָט מען גענומען אַלאַרמירן פֿון אַלע זייטן קיין מאַסקווע. פֿון מאַסקווע האָט מען געענטפֿערט, אַז מען זאָל זיך ווי עס

איז אַליין אַן עצה געבן, ווייל אין מאַסקווע איז מען ערשט פאַרנומען מיט וויכטיקערע ענינים.

דער נאַטשאַליק פון דער „אַטייעלעניע“ איז אַרומגעפאַרן איבער זיין אַפטיילונג און געפרואווט דורך פראַוואַקאַטאָרן אַרויסבאַקומען, ווער עס זיינען געווען אין די לאַגער-פונקטן די אַרגאַניזאַטאָרן פון בונט? אַבער עס איז אַזוי אַרגאַניזירט געוואָרן, אַז די אַלע, אויף וועמען עס איז געווען דער מינדסטער חשד, אַז ער דינט נאַטשאַלסטוואַ, האָט זיך געמוזט אַפטרעגן פון לאַגער. אַזוי האָט מען אויך וואַנסקין דעם יידישן אויסוואַרף, אַרויסגעטריבן פון לאַגער אין די הוילע אונטערוועש.

משה בראַדערזאָן שרייבט פאַר אונדז איבער „שלום עליכמס“, שיר השירים

וואו קען מען היינט נישט באַקומען שלום עליכמס ביכער צום לייענען, און צו קוויקן זיך מיט זיינע פריילעך-טרויעריקע דערציילונגען? דאַכט זיך אַז וואו די וועלט האָט אַן עק, לייענט מען אים און מען האָט הנאה. אפילו מיר, יידישע אַרעסטאַנטן אין סאַוועטישן „אַזער-לאַג“ האָבן געלייענט אין לאַגער שלום-עליכמען, אַבער — ביי וואָס פאַר אַ שווערע באַדינגונגען! און געלייענט האָבן מיר אים נישט פון קיין געדרוקטן בוך, נאָר פון אַ איבערגעשריבענעם טעקסט, וואָס איז אין געהיים איבערגעגאַנגען פון האַנט צו האַנט.

... מיט אַ מאָל, עס איז שוין געווען אַנהויב 1955, ווען דער קאַטאַרגע-רעזשים האָט אַ ביסל נאַכגעלאָזט, האָט מען אונדז צו וויסן געגעבן, אַז אין אונדזער לאַגער-פונקט וועט אַראַפּקומען מיט אַ קאַנצערט-באַזוך די אַרטיסטן-ברייגאַדע פון דער שכנותדיקער לאַגער-סיסטעם ביי דער לענאַ.

די סיסטעם פון „אַזער-לאַג“, אין וועלכן מיר זיינען אַפּגעקומען אונדזערע אורטיילן, האָט ניט געהאַט, ווי געוויינלעכע לאַגערן, זיין אייגענע וואַנדערנדיקע אַרטיסטן-ברייגאַדע. אַזאַ ברייגאַדע פאַרט אַרום אין אַ ספּעציעלן וואַגאָן און די אַרטיסטן געניסן פון באַזונדערע פּריווילעגיעס: זיי קליידן זיך עלעגאַנט; מען נעמט ביי זיי ניט אַראַפּ די האָר פון קאַפּ; געוויסע אַרטיסטן האָבן אפילו ספּעציעלע דערלויבענישן אַרומצוגיין אין דער סביבה אַן אַ קאַנוואַי. געוויינט לעך, פאַרט מיט אַזאַ ברייגאַדע מיט אַ פאַרטרעטער פון דער לאַגער-פאַר-וואַלטונג און ניט מער ווי אין וועכטער פון קאַנוואַי. די דאָזיקע ברייגאַדעס ווערן רעקרוטירט גרעסטנטייל פון פּראַפעסיאָנעלע אַרטיסטן-אַרעסטאַנטן. טיילמאָל, געפינען זיך צווישן זיי גאַנץ באַקאַנטע נעמען.

אונדזער לאַגער, מיט זיין ספּעציעלן רעזשים, האָט זיך ניט געטאַרט דערלויבן אויף אַזעלכע פּריווילעגיעס. אין אַנהייב פון די פּופּזיקער יאָרן, פאַר סטאַלינס טויט, איז געווען אַ צייט, ווען אפילו גרויסע ספּעציאַליסטן, אינ-זשיניערן, טעכניקער, און אפילו דאָקטוירים (אויב נאָר אין לאַגער איז שוין

געווען איין דאקטאר אין סאניטארן אפטייל), האָבן אַלע געמוזט אַרבעטן אויף אַלגעמיינער שווערער אַרבעט: גראָבן גריבער, שלעפּן שווערע זעק, זעגן בוימער און האָקן האַלץ. אָבער שוין דער פּאַקט, וואָס מען האָט אויך צו אונדז ענדלעך אַראָפּגעבראַכט אַן אַרטיסטן-בריגאַדע, זאָל זיין פּון אַ צווייטן לאַגער-סיסטעם, האָט אַנגעזאָגט, אַז מ'לאָזט נאָך די לייצעס אויך אין האַרבן רעזשים אין אונדזער לאַגער-סיסטעם.

די געקומענע אַרטיסטן-בריגאַדע איז באַשטאַנען סך-הכל פּון 10 פּערזאָן — 6 מענער און 4 פּרויען. כמעט אַלע זיינען געווען פּראָפּעסיאָנעלע שווי-שפּילער פּון מאַסקווער און לענינגראַדער עסטראַדע-טעאַטערן.

פּון די פּרויען איז איינע געווען אַ באַקאַנטע לענינגראַדער שווישפּילערין פּון סאַטירע-טעאַטער, וועלכע האָט ערשטקלאַסיק אויסגעפירט קאַמישע ראַלן. געווען איז זי אַ מיטלעריקע פּרוי, מיט אַ סך קולטור און געשמאַק. די איבעריקע פּרויען זיינען געווען יונגע און שיינע, אין סאַמע בלי פּון זייער יוגנט: אַן אוקראַינישע זינגערין; אַ טאַטערין, וואָס האָט געשפּילט אויף אַ באַיאַן, און אַ וויאַלין-שפּילערין.

פּון די מענער זיינען געווען עטלעכע אַרטיסטן: איינער אַ קונצן-מאַכער; אַ שפּילער אויף אַ טראַמפּייט און אַ יידישער בחור פּון לעטלאַנד, אַן ערשט-קלאַסיקער פּידל-שפּילער.

ביי אַזאַ געשעעניש, איז קודם-כל אַ שמחה ביי די „פּרידורקעס“ (די לאַגער-אַנגעשטעלטע). איין קלייניקייט: אַזויפיל פּרויען באַווייזן זיך מיט איין מאָל אין לאַגער. זיי זיצן, די פּרויען, פאַר דער פּאַרשטעלונג, אינעם גרויסן באַראַק פּון דער ק.וו.טש., רויכערן גוטע פּאַפּיראַסן, ניט קיין מאַכאַרקע, פּאַרוויקלט אין צייטונגס-פּאַפּיר, ווי מיר; די ליפּן און דער פנים מיט שמינקע, און זיי ענטפּערן גערן אויף אַ פּלירט פּון די יונגע לאַגערניקעס.

גלייך ווערט מאַביליזירט די קיך. דער „נאַריאַדטשיק“ גייט אַרום צווישן די אַרעסטאַנטן און זאַמלט צונויף פּון שענסטן און בעסטן, וואָס מ'האַט באַקומען צוגעשיקט פּון דער היים. מען גיט אים ווייס מעל, צוקער, פעטס, קאַקאַ, וואורשט און אפילו שאַקאַלאַד. פּון אַט דעם אַלעם מאַכט שוין דער קוכער גוטע מאַכלים. מען זוכט אויס פּון אונטער דער ערד פיינע גלעזער, מענטשלעכע געפעס („מענטשלעכע געפעס“ — דאָס איז דער שטענדיקער חלום פּון אַרעסטאַנטן, ניט צו דאַרפן מער עסן פּון די גראַבע ליימענע שישלען), און מען טראַגט דאָס אַריין אויף אַ טאַץ, צוגעדעקט מיט בלענדיק-ווייסע טיש-טעכלעך פאַר די אַרטיסטן.

מיר יידן אין לאַגער האָבן זיך באַזנדערס פאַראינטערעסירט מיטן בחור פּון לעטלאַנד, דעם פּידל-שפּילער. מיר האָבן וועגן אים שוין געהערט, אַפּגענומען גרוסן פּון די שכנותדיקע לאַגערן. אפילו די אַנטיסעמיטן ביי אונדז האָבן געהאַט צו דערציילן וועגן זיין שפּילן. דער דאָזיקער יידישער בחור איז געווען באַשאַנקען מיט אַ באַזונדערן איידעלן געזיכט-אויסדרוק. עפעס ווי די פּאַר יאָר לאַגער וואַלטן אויף אים אין גאַנצן קיין שליטה ניט

געהאַט. באַזונדערס האָט זיך אינטערעסירט מיט אים דער יידישער שרייבער ר. וואָס האָט געקענט דעם בחורס משפּחה.

דער בחור איז געקומען קיין סיביר נאָך אין 1940, ווי אַ יונג יינגל. ער איז פאַרשיקט געוואָרן פון לעטלאַנד צוזאַמען מיט זיין גאַנצער משפּחה, צוליב דער „זינד“ פון זיין פאַטער, וועלכער איז געווען אַ רייכער פאַבריקאַנט. אין סיביר האָט דאָס יינגל אַרויסגעוויזן גרויסע פּיאַיקייטן. ער האָט פאַר-ענדיקט מיט אַן אויסצייכענונג דעם פיזיש-מאַטעמאַטישן פאַקולטעט אויף איינעם פון די סיבירער אוניווערזיטעטן און דערביי אין זיך אַנטדעקט אַן איסערגעוויינלעכן חוש פאַר מוזיק. גלייכצייטיק האָט ער פאַרענדיקט אַ קאַנ-סערוואַטאָריע.

ער האָט באַקומען 25 יאָר לאַגער פאַר אַ בלבול, אַז ער זאָל כלומרשט האָבן געהערט צו אַן אונטערערדישער אָרגאַניזאַציע פון יידישער יוגנט אין סיביר, וואָס האָט אויף אירע פאַרזאַמלונגען פּראַקלאַמירט די צוגעבונדנקייט צו מדינת ישׂראל און זיך צוגעהערט צו די ראַדיאַ-טראַנסלאַציעס פון דער ירושלימער „קול ישׂראל“.

ביי אונדז אין לאַגער האָט זיך דער יידישער יונגעראַן פון לעטלאַנד שטאַרק אינטערעסירט מיט די יידישע אַרעסטאַנטן, און באַזונדערס מיט די יידישע שרייבער. מיר האָבן אים אַריינגענומען אויף אַ ווייל אינעם באַראַק וואו עס האָט זיך געפונען משה בראַדערזאָן, וועלכער האָט זיך מיט אים אַרומגעפאַט ווי מיט אַן אייגן קינד. מיר האָבן באַוואונדערט, ווי דאָס אַרומיקע גראַבֿקייט און מיאוסקייט האָט זיך אַזוי ווייניק צוגעקלעפט צו אים.

דער יונגער יידישער שפּילער, ווייזט זיך אַרויס, הערט ניט אויף די גאַנצע צייט צו שטודירן. ער לערנט פליסיק ביי זיך אין וואַגאַן-ווינקל און בעט ביי אונדז רחמים, מיר זאָלן אים אויסלייען דאָס וויכטיקסטע פון די ביכער וואָס איינער האָט דאָ אין זיין אייגנס. איך האָב זיך גלייך געזען מיט אונדזער טייערן פּראָפּעסאָר ס., וואָס האָט שוין פאַר דער צייט וואָס מען האָט אָנגעהויבן דערלויבן צו באַקומען ביכער פון דער היים, באַוויזן צונגיפּוואַמלען ביי זיך אַ היפשע ביבליאָטעקל מיט וויסנשאַפטלעכע ווערק. פּראָפּעסאָר ס. איז גלייך געקומען און מיטגענומען פאַרן בחור דריי וויכטיקע פּילאַ-סאַפּישע ווערק. דער יונגעראַן איז געווען אַזוי גערירט פון דער מתנה, אַז ער האָט אונדז גלייך געמאַלדן:

— טייערע יידן, כ'האָב איך אין אָנהייב ניט דערציילט וועגן דאָס טייערסטע, וואָס כ'האָב באַוויזן מיט זיך מיטצונעמען: דאָס איז אַ קליין ביכעלע מיט יידישע אותיות. אַזעלכע ביכעלעך זעט מען ניט אין לאַגער. מיט דעם ביכעלע איז מיר באַזונדערס שווער זיך צו שידן. עס איז שלום עליכמס דערציילונג „שיר השירים“, וואָס איז דערשינען אין מאַסקווער יידישן מלוכה פאַרלאַג איידער עס איז געשען דער פאַגראַם אויף דער יידישער ליטעראַטור אין סאָוועטנפאַרבאַנד. דאָס דאָזיקע ביכל האָב איך פאַר דער צייט געלייענט צענדליקער מאָל. אַז כ'האָב קיין צייט ניט צו לייענען, גיב איך סתם אַזוי אַ מיש די בלעטלעך, איך זאָל זיך אָנזעטיקן מיטן בליק פון

יידישע אותיות. געווען יידן, וואָס האָבן מיר אין די לאַגערן געבעטן געבן כאַטש אַ קוק צו טאָן אויף אַט דאָס ביכל. אייך וועל איך דאָס ביכל געבן, איר זאָלט עס איבערשרייבן, און אַז כּוועל דאָ זיין דאָס צווייטע מאָל, זאָלט איר מיר דאָס אָפּגעבן.

מיר האָבן די דאָזיקע מלאכת הקודש איבערגעגעבן משה בראַדערזאָן און דעם שרייבער ר. , וועלכע האָבן געהאַט אַ באַזונדערס קלאַרע און שיינע האַנטשריפט. די צייט איז שוין געווען אַ מילדערע, מ'האַט שוין געלייענט אין לאַגער צייטונגען, זשורנאַלן און ביכער. אָבער זיך פאַרנעמען מיט איבער-שרייבן אַ יידיש ביכל, איז נאָך אַלץ געווען אַ געפאַר : אַ צעדרייטער וועכטער קען זיך אַריינכאַפּן, און ניט פאַרשטייענדיק, מיט וואָס מען פאַרנעמט זיך, קען ער דאָס צערייסן אָדער איבערגעבן צו נאַטשאַלסטוואַ צו „ראַזוביעראַיען“ (זיך פאַנאַדערקלייבן). האָט מען דאָס איבערשרייבן געדאַרפט לאָזן אויף ביי-נאַכט, פאַרבאַהאַלטן פון אַלעמען.

משה בראַדערזאָנען האָט מען שוין דאָן געהאַט אַראַפּגענומען פון זיין „אַמט“ ווי אַ נאַכט-שומר. מיט זיין שטענדיקן הומאָר און איינפאַלן, פלעגט ער שאַפן יעדן טאָג נייע און נייע ווערטלעך און וואַרט-שפילן אויף דער צע-דרייטער נאַטשאַלסטוואַ. זיין שאַרפּער וויץ איז געווען דאָס איינציקע, מיט וועלכן ער האָט זיך נוקם געווען פאַר אַלע דערנידעריקונגען און באַליידיקונגען וואָס אינטעליגענטע מענטשן האָבן אויף זיך געפילט אין לאַגער. זיינע וויצן זיינען אַרומגעגאַנגען איבערן גאַנצן לאַגער און דערגאַנגען צו דער נאַטשאַל-סטוואַ. אויף וועמענס קאַנטאָ זיינע טרעפלעכע שטעכווערטלעך זיינען געווען געצילט. האָט מען אים דערפאַר אַראַפּגענומען פון זיין „אַמט“. אָבער ס'איז שוין געווען דאָס יאָר 1955, ווען מענטשן אין זיין עלטער, אויב זיי זיינען אַנערקענט געוואָרן פאַר אינוואַלידן, וואָס זיינען נישט פּיאיאָ צו קיין אַרבעט, האָט מען שוין ניט געטאַרט צווינגען צו אַרבעטן. ער האָט זיך געהאַט זיין נאַרע אויפן אויבערשטן שטאַק, וואו ער פלעגט האַלב-ליגנדיק לייענען. אויבן טאַקע, אויסבאַהאַלטן פון פרעמדע אויגן, האָט ער אויסגעצירקלט די איבער-שרייבונג פון שלום עליכמס „שיר השירים“. דאָס איבעריקע האָט פאַרגעזעצט דער שרייבער ר. אין אַ פּאַסיקער צייט.

די פרייד פון די יידן אין לאַגער איז ניט געווען צו באַשרייבן. ס'איז געווען דאָס ערשטע יידישע ביכל פאַר אַזויפיל יאָרן אָן אַ יידישן אות. דער עקזעמפלאַר איז געגאַנגען פון האַנט צו האַנט. איך געדענק ווי דער שרייבער מ. גערץ-מאַושאוויטש (ער איז ניט לאַנג צוריק געשטאַרבן אין ריגע) האָט פאַרגעסן זיין האַרץ-פלעזער, וואָס האָט אים אַ לענגערע צייט צוגעשמידט צום בעט אין דער סאַניטאַרער אַפטיילונג. ניט קענענדיק זיך דערוואַרטן אויפן עקזעמפלאַר, האָט ער זיך אַנגעטאַן און אַריין אין באַראַק פון משה בראַדערזאָן, כדי אַנצוקוקן די דערציילונג. יידן האָבן געלייענט און געלאַכט דורך טרערן. און צו פאַרדאַנקען האָט מען דאָס געהאַט איינעם, אַ טייערן יידישן בחור פון לעטלאַנד, איינעם פון אַ סך, אַ סך אומבאַקאַנטע מאַרטירער אויפן פּראַנט פון אונזער מאַדערנער יידישער קולטור.

ווען מײן אומגעבראַכטע מאַמע וואָלט געזען ...

נאָך דעם קליינעם בונט, וואָס מיר, פּאַליטישע אַרעסטאַנטן, האָבן דורכ־געפירט אין לאַגער קעגן די קרימינעלע פּאַרברעכער, האָבן זיך אָנגעהויבן אַלץ אָפטער הערן סטראַשוֹנקעס וועגן נייע „עטאַפּן“. מען האָט אונדז געדראַט, אַז מען וועט אונדז פּונאַדערשיקן אין ווייטע און שווערע לאַגערן. קיינער פון אונדז האָט זיך אָבער ניט געשראַקן און ווייניק אַכט געלייגט דערויף. נאַטשאַלסטוואָ האָט זיך סוף־כל־סוף געמוזט צוריקציען פון זייערע פּלאַנירטע שריט און אַרויס פון דער געשעעניש מיט חרפה. די קרימינעלע פּאַרברעכער האָבן זיי צונויפגעזאַמלט אין אַ באַזונדער לאַגער.

נאָכדעם ווי די פּראַטעסט־אַקציע קעגן די קרימינעלע איז אונדז געלונגען, האָט אונדז שוין ניט אָפּגעשראַקן אַרויסצורופן אַן אַלגעמיינעם שטרייק, ביי אַ צווייטער געלעגנהייט.

געוויינלעך ווערט אַ שטרייק פּאַררעכנט פאַר סאַבאַטאַזש, און מען גיט דערפאַר צו נאָך אַ פּונקט פון כל־בו פּאַראַגראַף 58. אָבער עס זיינען שוין אַוועק די אַלטע צייטן און די אַרעסטאַנטן שרעקן זיך ווייניקער אפילו פאַר די נייע פּונקטן צום גרויסן אַלטן פעקל. דער אַרעסטאַנט פילט זיך מוטיקער און פּראַוואַט שוין רעאַגירן אויף אַן עוולה.

פּאַסירט האָט די געשיכטע ווען איינער אַ פּאַליאַק, אַ געוויסער סטריי־קאָווסקי האָט דערקלערט אַ הונגער־שטרייק. סטריקאָווסקי איז אַמאַל בעת דער פּוילישער גלות־רעגירונג פון גענעראַל שיקאַרסקי, דעלעגירט געוואָרן פון לאַנדאָן אויסצופירן די פּונקציע פון אַ פּאַרשטייער פון דער פּוילישער רע־גירונג אין קראַסנאַיאַרסקער געגנט. אָבער גלייך ווי עס זיינען איבערגעריסן געוואָרן די באַציאָונגען צווישן רוסלאַנד און דער פּוילישער עמיגראַנטן־רעגירונג, האָט מען דעם דאָזיקן סטריקאָווסקי אַרעסטירט.

מען האָט אים דערקלערט פאַר אַ „שפּיאָן“ און אים פּאַרשפּאַרט אויף 10 יאָר אין טורמע. שפּעטער האָט מען אים פּאַרשיקט אויף „ספּעציעלע־לעניע“* קיין סיביר. דאָרט האָט דער קאָמענדאַנט פונעם פּאַרשיקונגס־אַרט צוגענומען זיינע פּוילישע פּאַפּירן און אים פּאַרשריבן פאַר אַ שטאַטלאָזן. סטריקאָווסקי טענות, אַז ער האָט געהאַט אפילו צוויי פּוילישע פעסער: אַ „דאָוואַד אַסאַביסטי“ און אַ דיפּלאַמאַטישן פּאַספּאַרט פון דער פּוילישער רעגירונג — דאָס האָט אים ניט געהאַלפּן. אין עטלעכע חדשים אַרום האָט מען אים צוגעשריבן, אַז ער האָט אויף דער פּאַרשיקונג געוואָלט אַרגאַניזירן אַן אויפשטאַנד קעגן דער סאָוועטישער אַרמיי, און אים דערלייגט נאָך 10 יאָר ווי אַ צוגאַב. דער אומגליקלעכער פּאַליאַק האָט, אויף איינער אַן אַרבעט, פּאַרלאָרן פיר פּינגער פון דער רעכטער האַנט. טראָץ דעם אָבער, האָט ער

* ספּעציעלע־לעניע — ספּעציעלע פּאַרשיקונג.

זיך באַמיט צו אַרבעטן און האָט שפּעטער אָנגעפירט מיט דער לאַנדווירטשאַפּט־ לעכער אַרבעט ביים לאַגער.

ווען מען האָט גענומען שמועסן, אַז עס וועלן מעגלעך באַפרייט ווערן די אויסלענדער, צווישן זיי אויך פּאָליאַקן, האָט סטריקאָוסקי געשריבן צענדליקער אַפּעלאַציעס קיין מאַסקווע און אויך צו דער אַרטיקער נאַטשאַלסטוואָ. פון אַלע זייטן האָט מען אים אָבער געענטפּערט, אַז ער איז ניט קיין . . . פּוילישער, ווייל אין זיין „דיעלאַ“ איז ער געווען פּאַרשריבן ווי אַ שטאַטלאַזער. זיין טענה, אַז דאָס איז געווען אַ פשוטער ווילקיר פון אַ באַנדיטישן קאַמענדאַנט פון זיין פּאַרשיקונגס־אַרט, האָט קיין שום פּאַזיטיווע רעזולטאַטן ניט גע־בראַכט. אין פּראָטעסט האָט סטריקאָוסקי דערקלערט אַ הונגער־סטרייק. אויפן פינפטן טאָג האָט נאַטשאַלסטוואָ אים געוואַלט שפּייזן מיט געוואַלד, אויף אַ קינסטלעכן אופן. דאָן האָבן מיר, די פּאָליטישע אַרעסטאַנטן, דערקלערט אַ שטרייק פון גאַנצן לאַגער־פּונקט. און — אויך דאָס מאַל האָט נאַטשאַלסטוואָ נאַכגעגעבן. זיי זיינען געצוואונגען געוואָרן צו רעקאַמענדירן סטריקאָוסקי פאַר מאַסקווע, אַז מען זאָל אים אָנערקענען פאַר אַ געוועזענעם פּוילישן בירגער, און אים איינשליסן אין דער ליסטע פון די אויסלענדער. ערשט דאָן האָט סטריקאָוסקי איבערגעריסן זיין הונגער־שטרייק.

*
**

ניט פּאַראַן אַזאַ זאַך צו וועלכער אַ מענטש זאָל זיך ניט צוגעוואוינען. אין אונדזערע שווערע לאַגער־באַדינגונגען, האָבן מיר נאָר אויסגעקוקט אויף איינס: מען זאָל אונדז־ניט פירן אויף קיין ווייטן „עטאַפּ“. פאַר אַ ווייטן „עטאַפּ“ האָבן אידן באַזונדערס זיך געמעגט שרעקן. איך בין געווען צווישן די, וועלכע זיינען בעת דער לעצטער „קאַמיסאַווקע“ באַצייכנט געוואָרן ווי צווייטע קאַטעגאָריע. איצט האָט שוין נאַטשאַלסטוואָ דאָס רעכט צו טאָן מיט מיר וואָס זי וויל. פון פּאַרשיידענע לאַגערן קומט מען אַלע מאַל מיט צו אונדז אַפּצוקלייבן מענטשן פאַר באַזונדערע שווערע אַרבעטן. צופעליק פאַל אידן עפעס ניט אַריין. דער נאַטשאַלניק שיקט אַוועק די אַלע וואָס אַרבעטן שלעכט, „נעמט זיי אייך צו“. די איינציקע סגולה ניט צו דאַרפן מגולגל ווערן ערגעץ ווייט, איז זיך באַמיען גוט צו אַרבעטן. וואו נעמט מען אָבער די כוחות דערצו?

פאַר די פּאַר יאָר לאַגער בין איך שוין געוואָרן פיזיש אַ חורבה. איך גיי אויף דער אַרבעט אין וואַלד, וואוהיין אונדזער בריגאַדע ווערט געפירט אויף אויסצולאָדן וואַגאַנעס מיט מעל, צוקער און אַנדערע פּראָדוקטן. ווען מײן מאַמע וואַלט אויפגעשטאַנען פון קבר, אַ קוק געטאָן ווי איר בן־יחיד, וועמען זי האָט דערצויגן צו זיין אַ רב ביי יידן, האָט זיך עס צוגעוואוינט שנעל אויס־צולאָדן אַ פּולמאַן־וואַגאַן מיט שווערע זעק מעל, ווי ער „מאַכט“ דערביי 75 זעק אויף אַ שטח פון 150 מעטער, דערנאָך טראָגט ער די זעקלעך אויפן וואַג און אַ דריטן מאַל צו „שטאַבעלירן“ — אויפלייגן די זעק אין געקעסטלטע

רייען אין מעל-סקלאד. די ארבעטס־נארמע פאר אַ „צווייטער קאטעגאָריע“ איז אַריבערצוטראָגן 6 טאָן משה אַ טאָג. דיין זון, טייערע מאַמע מיינע, איז אומגעפאלן מיטן ערשטן זעקל מעל. האָט מען פרובירט אין צווייען טראָגן, ביז ער איז דערגאַנגען דעם סוד, און טראָגן פאַר זיך, ניט אויף דער פלייצע, אפילו אין צווייען, איז אַ סך ערגער ווי טראָגן אליין אויף דער פלייצע. און מען האָלט דאָס זעקל מעל אין די הענט טרעפט זייער אָפט, און די בויך־פעל רייסט זיך איבער און מען ווערט געבראַכן...

קיין זעק צוקער פון 90 קילאָגראַם קען דיין זון ניט טראָגן, ער איז נאָך דערצו צו שוואַך. איך באַשולדיק דיר ניט, מאַמע, וואָס דו האָסט מיך ניט אַזוי דערצויגן און איינגעאיבט איך זאָל קענען שפּרייזן מיט 90 קילאָגראַמיקע זעק צוקער אויף די פלייצעס. האָסט דאָך ניט געוואוסט, און דיין זון דערוואַרט אַזאַ שווערע שקלאַפֿן־פאַרשיקונג אין סאַוועטנלאַנד. מוזסטו מסתמא אַצינד טויטערהייט איינרייסן וועלטן ביי אַלע גרויסע זיידעס מיינע, און זיי זאָלן פועלן ביי דעם אַלמעכטיקן אין הימל, ער זאָל מיר מוחל זיין מיינע זינד און שענקען כוחות אויסצוהאַלטן אַזאַ ביטערע שטראַף...

ווען איך פאַרשפּעטיק זיך אין אַוונט, לויפט משה בראַדערזאָן אַרום איבער די באַראַקן מיך זוכן, אין מורא: אפשר איז מיט מיר עפעס געשען. אַזעלכע „געשעענישן“ טרעפן זיך יעדן טאָג ביי דער אַרבעט און פונדעסטוועגן, און איך פרעג אים, וואָס וואָלט ער זיך געוואונטשן, ענטפערט ער מיט אַ זיפן: — איך ווינטש זיך איינס: עס זאָל ניט ווערן נאָך ערגער...

יא, פאַרן „נאָך ערגער“ האָבן מיר אַלע געציטערט. מיר האָבן שוין געוואוסט, וואָס עס הייסט אַזעלכעס „ספעצלאַגער“. פון אַט דעם דאָזיקן לאַגער, קען מען ווען מען וועט עס דאַרפן, דיר אַרויסנעמען, און מען וועט ניט וויסן אויף דער פריי, וואו דיין געביין איז אַהינגעקומען. פון דעם דאָזיקן לאַגער וועסטו זיך קיינמאָל ניט אומקערן אַהיים, אפילו ווען דו וועסט דער־לעבן אויסצוזיצן אַלע יאָרן, וועלכע זיינען דיר אַנגעצייכנט געוואָרן לויטן „אורטייל“.

ערב דער באַפרייאונג

ס'איז אַראַפגעקומען אין לאַגער אַ מעדיצינישע קאָמיסיע אויף דורכ־צופירן אַן „אַקטיראַווקע“, דאָס הייסט, אויף איבערצוקוקן דעם געזונט־צור־שטאַנד פון די אַרעסטאַנטן. אַפצוקלייבן די אַלע וועלכע זיינען שוין פול־שטענדיק אומטויגבאַר צו דער אַרבעט און זיי אַפשיקן אַהיים.

די קאָמיסיע האָט באַשטימט דריי קאָטעגאָריעס: (1) אַזעלכע וואָס קאַנען נאָך אַרבעטן; (2) אַזעלכע, וועגן וועמען די קאָמיסיע קאַן נישט דעצידירן

אַליין, און זיי ווערן דעריבער איבערגעשיקט דורכצומאַכן זייער אַקטירונג אין אַ שפּיטאַל; און 3) קראַנקע און אינוואַלידן וועגן וועמען ס'איז נישטאַ קיין ספּק וועגן זייער ענדגילטיקער אומטויגלעכקייט צו דער לאַגער-אַרבעט.

דער דיכטער משה בראַדערזאָן איז אַריינגעפאַלן צווישן די „אַקטירטע“ פון דער דריטער גרופּע, און איך — צווישן דער צווייטער גרופּע, וועלכע דאַרף איבערגעשיקט ווערן אין שפּיטאַל אויף אַבסערוואַציע. סייזוי האָט מען אונדז נאָך לאַנגע חדשים געהאַלטן אין לאַגער. בראַדערזאָנען האָט מען ניט באַפרייט און מיך — ניט געשיקט אין שפּיטאַל.

די פּראַצעדור איז געווען אַזאַ, אַז אויסער דער מעדיצינישער קאַמיסיע, האָט מען נאָך געדאַרפט דורכגיין אַ געריכטלעכע קאַמיסיע, וואָס איז באַ- שטאַנען פון אַ ריכטער, אַ פּראַקוראַר און אַ פּאַרשטייער פון דער לאַגער- פּאַרוואַלטונג. די דאָזיקע קאַמיסיע פלעגט זעלטן ווען באַזוכן אַ לאַגער. די שוין „אַקטירטע“ פון דער מעדיצינישער קאַמיסיע, האָבן לאַנג געדאַרפט וואַרטן אויף דער געריכטלעכער קאַמיסיע. שיינע-מרים, די פרוי פון משה בראַדערזאָן, האָט ניט גערוט אין מאַסקווע וועגן דער באַפרייאַונג פון איר מאַן. אין אַ שיינעם פּרימאַרגן איז אַנגעקומען אַ טעלעגראַמע פונעם גענעראַל- פּראַקוראַר, אַז מען זאָל בראַדערזאָנען שטעלן פאַר אַ מעדיצינישער קאַמיסיע, כאַטש מען האָט אים שוין געהאַט פריער „אַקטירט“ האָט מען אים אַפּגעשיקט אין לאַגער-שפּיטאַל. אין אַ חודש אַרום האָט מען מיך אויך אַפּגעשיקט אַהין אויף „אַקטירן זיך“.

ווען איך האָב פאַרלאָזן דעם לאַגער, איז גראַד געווען אַ וואַרעמער האַרבסט-טאָג. כאַטש אונדז האָבן באַגלייט צוויי קאַנוואַיס אויף פּערה, איז אָבער דאָס מאָל דער רעזשים געווען אַ סך מילדער. די וועכטער האָבן געוואוסט אַז זיי האָבן פאַר זיך שווער-קראַנקע מענטשן און זיי האָבן דעריבער ניט מורא געהאַט פאַר דער מעגלעכקייט פון אונדזער אַנטלויפן. אייגנטלעך האָט מען אונדז אַרויפגעזעצט אויף אַ פּור, אָבער אַזוי ווי עס זיינען צווישן אונדז געווען אויך זקנים און אַזעלכע וואָס האָבן זיך קוים געקענט רירן און די פּור איז געווען צו ענג פאַר אַלעמען, בין איך געגאַנגען צופּוס.

איינער פון די קאַנוואַיען איז געווען אַ יידישער בחור פון אַדעס. צו זיין שבח זאָל געזאָגט ווערן, אַז עס האָט זיך פאַרט אין אים דערוועקט דאָס פינטלע ייד, ער האָט מיך ניט צו שטאַרק געיאָגט. מיט מיינע שלאַבער- דיקע פיס בין איך אַפט אַפּגעשטאַנען אַ ווייטן וועג פון די איבעריקע קראַנקע, וועלכע זיינען געפאַרן אויף דער פּור. דער יידישער בחור פלעגט אַלע מאָל צוריקרייטן אויף זיין פּערד מיך אויפצוזוכן, אָבער מיך ניט געיאָגט צו פאַר- שנעלערן די טריט. איך האָב דערפילט די ערשטע לופט פון אַ ביסעלע פריי- הייט. אַט גיי איך און גיי, און אַרום מיר זעען זיך ניט קיין וועכטער, קיין מאַשינען-ביקסן, קיין הינט, וועלכע פלעגן אונדז במשך פון אַלע יאָרן באַגלייטן אויף יעדן שפּאַן. איך דערפיל נאָך לאַנגע יאָרן די שיינקייט פון וואַלד. צווישן די נאָדל-ביימער פאַרגנבעט זיך אַ בעריאַזע און דערציילט

מיט אירע בלעטער אַז דער האַרבסט קומט אָן. אַלע פייגל אין וואַלד זיינען אַזוי ווייט פונעם אַרומיקן שלעכטס, פירן ליבעס און צוויטשערן אַ ליבע-שפראַך איינער צום צווייטן. פון ערגעץ פון דער טיף פליט אָן אַזאַ מחיהדיק ווינטעלע און גלעט מיך און רוימט מיך איין אַזעלכע צוזאַגנדיקע סודות... אַ! ווען איך קאָן זיך דאָ צוועצן און אַ דרימל טאָן...

איך האָב גאַרניט געפילט ווי איך האָב זיך טאַקע צוגעזעצט און איינגע-דרימלט פון מידיקייט. אָבער עס וועקט מיך אויף איינער פון די וועכטער, בלויז מיט אַ פּרעטענזיע, אַז ער האָט מיך שוין אַרומגעזוכט. מיר זיינען שוין אָפּגעגאַנגען צען קילאָמעטער, נאָך אַ זעקס קילאָמעטער — און מיר וועלן זיין אין שפיטאַל. ס'איז ניט אַזאַ לאַנגער וועג. אָבער ווי מיד איך בין! ווי מיין קערפּער איז עס צעבראַכן געוואָרן דורך די יאַרן לאַנגער! דאָס האַרץ קלאַפט שנעל-שנעל, עס פעלט מיר אויס אַטעם. די פיס זיינען געשוואַלן. איך שטרענג אָן די לעצטע כוחות צו דערקריכן. ענדלעך זיינען מיר אַנ-געקומען.

שוין אין דעם זעלבן אָונט, ווען אונדזער גרופּע איז אַנגעקומען אין שפיטאַל, פירט מען מיר צו עטלעכע דאָקטוירים. בלויז מיין שלעכטע ראיה גיט מיר דאָס רעכט צו שטיין אויף דער אַקטיונגס-קאַמיסיע. מען פירט מיך צום נאַטשאַליק פון דער קאַמיסיע, וואָס איז אַ קאַפיטאַן. ער אונטער-זוכט מיר דאָס האַרץ און פון אויסדרוק אויף זיין פנים פאַרשטייט איד, אַז מיין האַרץ איז ניט גאָר פּויגלדיק. ער גלויבט זיך אַליין ניט און באַפעלט מיר זיך אַוועקצולייגן אויף דער קאַנאַפּע זיך אָפּצורוען.

— איר זענט געאַנגען צופּוס? — פּרעגט ער ביי מיר — מסתמא ספּעציעל כדי זיך אָפּצושוואַכן דאָס האַרץ...

אָבער נאָכן „אַפרוען“ זיך האָט מיינ האַרץ זיך אַלץ ניט באַרואיקט. באַ-פעלט מיך דער קאַפיטאַן איבערצונעכטיקן און קומען צו דער קאַמיסיע צו-מאַרגנס. דערווייל האָט מען מיר געמאַכט אַ רענטגען-אויפּנאַמע פון די לונגען און דעם האַרץ. דער קאַפיטאַן האָט ניט געטרויט דעם רענטגענאַלאַג, און אַליין בייגעווען בעת דער רענטגען-אויפּנאַמע.

צומאַרגנס האָב איך זיך אין קאַרידאַר פון שפיטאַל-אַפּטיילונג באַגעגנט מיט משה באַרדערזאָנען. ער האָט זיך אין שפיטאַל די גאַנצע צייט געהיילט און ערשט איצט גייט ער צו דער קאַמיסיע. דעם דאָזיקן צעבראַכענעם און שווער-קראַנקן מענטש האָט דער קאַפיטאַן געהאַלטן אַ קנאַפּע שעה, כדי זיך גענוי איבערצוצייגן, צי ער נאַרט חלילה ניט אָפּ... אויף דער טענה פון באַרדערזאָנען, אַז מען האָט דאָך אים שוין צוויי מאַל געהאַט „אַקטירט“, האָט דער קאַפיטאַן געענטפּערט מיט אַ וויץ, אַז „באַג טראַיצו ליוביט“. גאָט האָט ליב אַ דריילינג; עס הייסט, אַז אַ דריטן מאַל אונטערזוכן מאַכט ניט אויס. אויך דאָס דריטע מאַל האָט מען ביי באַרדערזאָנען אויסגעפונען אַ טראַמבאָזע אויף די פּיס-אַדערן, אַ סקלעראַזע, און אַן „אַנגינאַ פעקטאַריס“ און... מען האָט אים „אַקטירט“. די דאָזיקע אַקטיונג האָט אָבער ווייניק געהאַלפּן, אַז

מען זאל אים שפעטער ניט שלעפן מיטן עטאָפּ אַזש אין מאָלאַטאָוער געגנט, אינעם אַזוי גערופענעם מאָלאַטאָוער לאַגער. דאָס אַלץ האָט זיך נאָך מער אָפגערופן אויף בראַדערזאַנס, אַזוי אויך אָפגעשוואַכטן, געזונט־צושטאַנד, און שפעטער, שוין אין פּוילן, דערפירט צו זיין פּלוצלונגדיקן טויט.

מיך האָט דער קאַפּיטאַן־דאַקטאָר באַזונדערס שווער געמאַטערט. געשען איז דאָס אַלס רעזולטאַט פון מיין פאַרהעלטניסמעסיק יונגן עלטער. ביי אַלע „נייע ווינטן“ האָט מען זיך נאָך אַלץ ניט געוואָלט שיידן מיט אַן אַרעסטאַנט, און געזוכט פון אים אַרויסצוצאַפן דאָס לעצטע ביסל געזונט. עס זיינען אַלץ נויטיק געווען הענט, וועלכע טוען אַלע שווערסטע אַרבעטן פאַרן שפּאַט־ביליגסטן פּרייז. ביי מיר איז פּעסטגעשעלט געוואָרן: אַ שלעכטע ראיה; אַ האַרץ־פעלער; געשווילעכץ פון די פּיס, ווי אַ רעזולטאַט פון דער דורכ־געמאַכטער שווערער געלענקן־אַנצידונג. דער קאַפּיטאַן האָט זיך נאָך אַלץ ניט באַראַיקט, און ווען ער האָט מיך שוין באַפּרייט, צוריקגערופן אויף צו מעסטן מיין בלוט־דרוק, צו מיין „גליק“ איז מיין בלוט־דרוק צו יענער צייט געווען איבער 200.

מען האָט מיך ענדלעך „אַקטירט“ און צוריק אָפגעשיקט אין לאַגער וואַרטן אויף דער געריכטלעכער קאַמיסיע, וואָס בלויז זי האָט דאָס רעכט אונדז צו באַפּרייען אויפן סמך פונעם רעזולטאַט פון דער מעדיצינישער קאַמיסיע.

... פון מאַסקווע קומען אַלץ אָפּטער און אָפּטער ענטפּערס אויף אָפּעלאַציעס. עס קומען אויך אַראָפּ אין לאַגער אויספאַרשונגס־ריכטער כדי נאָכאַמאָל דורכצופירן אויספאַרשונגען. די אַרעסטאַנטן לייקענען־אַפּ זייערע פּריער־דיקע רייד: — מען האָט זיי שווער געפּייניקט. די אויספאַרשונגס־ריכטער דינגען זיך ניט קיין סך. פאַרשרייבן אַזוי ווי די אַרעסטאַנטן דערקלערן זיי. עס איז באַפּרייט געוואָרן לויט דער אַמנעסטיע דער פּראָפּעסאָר־קולינאַר ג. פון מאַסקווע. ווען פּראָפּעסאָר שמידט האָט געמאַכט זיין עקספּעדיציע אויפן אייז־ים, האָט דער דאָזיקער פּראָפּעסאָר אים באַזאָרגט מיט ספּעציעלע קאַנצענטראַטן. ער האָט חתונה געהאַט מיט אַ יונגער פּרוי, וועלכע האָט גע־וואָלט פּראַווען די שמחה פּסח־צייט. מ'האַט אָפּגעריכט אַ סדר און פאַרן אויסרופן „לשנה הבאה בירושלים“, האָט מען אים צוגעשריבן נאַציאָנאַליזם. עס זיינען צו דער שמחה געווען פאַרבעטן אַ סך געסט און איינער פון זיי האָט דערטראַגן וואו מען דאַרף, אַז מען האָט געמאַכט אַ „ציוניסטישע“ דעמאָנ־סטראַציע.

ערשט איצט איז ער באַפּרייט געוואָרן.

די גאַנצע צייט האָט פּראָפּעסאָר ג. געאַרבעט אין דער לאַגער־קיך ווי אַ קאַנסולטאַנט פונעם שעה־קוכער. איצט פאַקט ער זיינע זאַכן מיט אַ שמייכל, עפעס ווי די יאָרן לאַגער וואָלטן געווען איין גרויסער חוּק.

יידן באַגלייטן אים:

— זאל נאָר אַחשוּרוש ניט משוגע ווערן און באַפעלן וושתין טאַנצן אַ

נאַקעטע אויפן טיש.

יא, די מורא אָז אַחשוּרוש זאָל ווידער ניט משוגע ווערן און פאַרשפּאַרן מיליאָנען אין די לאַגערן, האָט אונדז נאָך אַלץ געגעבערט. אָבער דערווייל זיינען יעדן טאָג אָנגעקומען באַפרייאַונגען פאַר עטלעכע צענדליק מענטשן. מען האָט, צום ביישפּיל, געוואוסט צו דערציילן, אָז נאַטשאַלסטוואַ לערנט זיך גאָר „פּאַכן“. זיי לערנען זיך ביי די מייסטערס פון די צעכן אַ מלאכה אויף אַ „שווערער צייט“. מען שמועסט, אָז דער גאַנצער סיסטעם פון „טיישעט“ לאַגער“ ווערט ליקוידירט און די טויזנטער און טויזנטער „נאַטשאַלניקעס“, וועלכע האָבן „באַדינט“ דעם לאַגער, וועלן בלייבן אָן פרנסה. מען דערציילט אפילו, אָז מיינער אַ נאַטשאַלניק איז שוין באַצייטנס אַוועק פון לאַגער און זיך אויסגעזוכט אַ קאָלוירט ווערנדיק דאָרט אַ „פרעדסדאָטעל“. ער וויל ניט וואַרטן אויף די לעצטע מינוט, ווען עס וועט שוין ניט זיין וואו און וואָס אויסצוקלייבן ...

מיין צעשיידונג מיט דעם ריכטער משה בראַדערזאָן

ווען עס איז פּלוצלונג אָנגעקומען אַ קאָמיסיע אויף אַריבערצופירן אַ טייל פון די אַרעסטאַנטן אין דעם ווייטן מאָלאַטאַוו-לאַגער האָט משה בראַדערזאָן צו מיר געזאָגט:

— זיי זיינען משוגע געוואָרן; דו זעסט דאָך באַשיינפּערלעך, אָז זיי ווייסן ניט וואָס עס טוט זיך מיט זיי ...

און באמת, נאַטשאַלסטוואַ איז געווען אַזוי צערודערט מיט די לעצטע באַשטימונגען, אָז זי האָט פאַרלוירן דעם קאָפּ. אַך, האָט מען עס אָפּגעלעקט אַ ביינדל די זיבן-אַכט יאָר! אַלץ איז זיך געגאַנגען „נאַרמאַל“ ... אַרעסטאַנטן זיינען „געפּלאַסן“ אין די לאַגערן אָן אָפהאַלט; דער רעזשים איז כּסדר פאַר-שטאַרקט געוואָרן; און די לאַגער-נאַטשאַלניקעס זיינען געווען גאַנצע הערשער. וואָס זיי האָבן געוואָלט, האָבן זיי געטאָן; ווילקיר, הפּקרות, טיראַניע — אַלץ האָבן זיי געמעגט. מיט די פּראָטעסטן און אַנקלאַגעס פון די אַרעסטאַנטן האָט מען זיך ניט גערעכנט. יעדער נאַטשאַלניק האָט זיך בלויו באַמיט אָפּצוקלייבן פאַר זיין לאַגער די געזינטסטע. און זיינען זיי נאָך אַ קורצער צייט אָפּגעשוואַכט געוואָרן פון שווערער אַרבעט — האָט ער זיך פאַר-שאַפט גייע קנעכט.

איצט איז אָבער אַ צערודערונג. די כיטרע נאַטשאַלניקעס ווייסן פון דער פּראַקטיק, אָז עס וועט דורכגיין אַ שטיקל צייט און די לאַגערן וועלן זיידער זיין פאַרפּולט. אַזעלכע דערשיינונגען זיינען אין רוסלאַנד זייער אָפט. נישקשה, פרנסה וועט ניט פעלן. דערווייל ווייסן זיי אָבער ניט וואָס צו טאָן. די לאַגערן ליידיקן זיך פאַמעלעך אויס, און יעדער לאַגער באַמיט זיך אין מאַסקווע פאַר אַ „נאַריאַד“, אַ דערלויבעניש אָפּצוקלייבן אַרעסטאַנטן פון אַנדערע לאַגערן. דאָ שפּילט, פאַרשטייט זיך, די ערשטע ראָל די וויכטיקייט פון די אונטערנונגען וואָס דער לאַגער האָט.

דער מאָלאַטאַוו-לאַגער, וואוהין מען שיקט אַ צאָל אַרעסטאַנטן, באַווייזט,

אז זיין כעמישע אינדוסטריע איז וויכטיקער ווי אונדזער האַלץ-צוגרייטונג, און באַקומט טאַקע אַ „נאַריאַד“. אַי, אונדזער נאַטשאַלניק וויינט, אַז ער וועט ניט האָבן מיט וועמען צו אַרבעטן — הייסט מען אים אַפּקלייבן מענטשן פון אַנדערע לאַגער־פּונקטן...

אַבער משוגע איז מען טאַקע געוואָרן אויף אַן אמת. וואָרום אויב ניט — וואָלט מען דאָך ניט גענומען קלייבן אַזעלכע קאַליקעס פון אונדזער לאַגער, וועלכע זיינען שוין פון דער מעדיצינישער קאַמיסיע באַשטימט געוואָרן ווי ניט־טויגבאַר צו קיין שום אַרבעט. אַרעסטאַנטן קלאַגן זיך, אַז זיי וועלן דאָך סיי־ווי אין אַ חודש־צוויי אַרום אַפּפּאַרן אַהיים. ענטפּערט מען זיי, אַז פון מאַלאַטאָווער גובערניע (פּערם) וועט זיי נעענטער זיין צו פּאַרן...

פּלוצלונג בין איך געוואויר געוואָרן, אַז מען קען אויסמיידן די נייע „קאַמיסאַווקע“, כאַטש דער נאַטשאַלניק האָט געגעבן אַ באַפּעל, אַז מען זאָל זיך אַלע צושטעלן צום עטאַפּ, אַפּגעשיקט צו ווערן אין מאַלאַטאָווער לאַגער. אין דער אמתן, איז אַבער דער נאַטשאַלניק פּאַראַינטערעסירט, אַז דאָס מאַל זאָל מען... זיך אַרויסדרייען און בלייבן ביי אים. דערביי גלוסט זיך קיינעם ניט צו שלעפּן אויף דעם „עטאַפּ“, וואָס דאַרף דויערן ווער ווייסט ווי לאַנג. בין איך אַוועק און דערציילט בראַדערזאָנען, ער זאָל זיך ניט אַיילן אויף דער קאַמיסיע. ער איז אַבער שוין געווען אַזוי דערשלאָגן און אַנטוישט אין די אַלע קאַמיסיעס, וועלכע האָבן אים „אַקטירט“, אַז ער האָט געהאַפּט אין מאַלאַטאָווער־לאַגער וועט אים אפּשר זיין לייכטער זיך צו באַפּרייען.

— דאָרט איז פּאַרט ניט קיין „אַזער־לאַג“ — האָט ער מיר געגעבן צו פּאַרשטיין.

צום סוף פון די 40ער און אַנהייב 50ער יאָרן וואָלטן אונדזערע אַרעס־טאַנטן פון די לאַגערן מיט אַ ספּעציעלן שטרענגן רעזשים, זיך געריסן צו פּאַרן אין דעם מאַלאַטאָווער־לאַגער, וואו דער רעזשים איז אַן אַלגעמיינער; וואו קיין נומערן האָט מען ניט געטראָגן; וואו מען האָט געקענט שרייבן בריוו וויפל מען האָט געוואָלט, און דער אַרעסטאַנט איז דאָרט ניט אַזוי שוידערלעך באַהאַנדלט געוואָרן ווי ביי אונדז. אַבער אי צט האָט זיך דער רעזשים אויך ביי אונדז אַ ביסל פּאַרבעסערט, און דער עיקר — מען לעבט דאָך מיט דער האַפּענונג אַז אַט־אַט וועט מען בכלל באַפּרייט ווערן פון דאַנען. איך האָב דעריבער באַשלאָסן צו בלייבן, און זיך נישט שטעלן צו דער קאַמיסיע. דאָס זעלבע האָבן אויך געטאָן אַנדערע יידן.

איך האָב זיך געזעגנט מיט בראַדערזאָנען, וועלכער איז אַפּגעפּאַרן מיטן עטאַפּ קיין מאַלאַטאָווער. די קאַמיסיע האָט אים באַשטעטיקט אַהין צו פּאַרן. וואָס וועט ער דאָרט טאָן? די דאָקטוירים האָבן געזאָגט: פּאַראַן דאָרטן הונדערטער צעכן. אפילו אַ צעך וואו מען מאַכט ליאַלקעס. אויך אַ סחורה! — איך פאַר מאַכן ליאַלקעס! — האָט בראַדערזאָן צו מיר געזאָגט מיט זיין שטענדיקן הומאַר, וואָס האָט זיך פון אים ניט אַפּגעטאָן אין די ערגסטע צייטן.

עס איז אַבער גענוג געווען אַנצוקוקן זיין אויסגעצערטן פנים, זיין גע-

בויגן גשטאַלט, דעם טיפן צער אין זיינע אויגן, צו פאַרשטיין דעם גאַנצן סאַרקאָזם אין אָט די ווערטער. איך האָב אים געהאַלפן טראָגן זיינע פעק צו דער וואַכטע און באַמייט זיך איינצושלינגען זיין געשטאַלט אין מיין זכרון. דאָס האָב איך אים געזען דאָס לעצטע מאָל, נאָך פיר יאָר אָפּזיין צוזאַמען אין לאַגער. וויפל פיין און וויפל דערנידעריקונגען מיר האָבן צוזאַמען אַריבער-געטראָגן! מיר האָט זיך שטענדיקן אויסגעדוכט, אַז דאָס וואָס איך בין נאָך געבליבן גייסטיק געזונט און ניט משוגע געוואָרן פון צרות, האָב איך צו פאַרדאַנקען בראַדערזאָנען, וועלכער האָט אין די ערגסטע מאַמענטן מיך אונטערגעהאַלט, אויפגעמונטערט און געטרייסט; אויפגעהייטערט מיט זיינע שאַרפּזיניקע ווערטלעך און איינפאַלן אויפן חשבון פון ביטערן רעזשים. אין זיין קעגנוואַרט האָב איך ווי פאַרגעסן מיין אייגענע שווערע לאַגע, מיין אויס-זיכטלאַזיקייט און דערנידעריקונג. מיר האָבן זיך לאַנג געזענגט, זיך צעקושט און בראַדערזאָן האָט זיך צעכליפעט ווי אַ קינד, ווי ער וואָלט פאַרגעפילט זיין שנעלן סוף.

די דאָזיקע לאַנגע עטאַפּרייע, וואָס איז צוגעטראַכט געוואָרן פון אַ משוגענעם, האָט אים זיכער קיין טובה ניט געטאָן צו זיינע קראַנקהייטן, וועלכע האָבן כסדר פראַגרעסירט. און דער סך-הכל איז געווען, אַז ער איז געשטאַרבן פון אַ האַרץ-אַטאַקע קומענדיק אין פּוילן, שוין אויף דער פּריי, אויפן וועג קיין ישראל.

ער האָט ניט דערלעבט קיין פולשטענדיקע פרייהייט. ער איז ניט געווען צווישן די דערשאַסענע יידישע שרייבער, אַבער זיכער האָבן זיינע איבער-לעבונגען אין די לאַגערן גורם געווען אַ דערנענטערונג פון זיין טויט. און ער איז ניט געווען דער איינציקער. אַזויפיל טייערע יידן זיינען אין די לאַגערן אומגעקומען. מיר האָבן אויך אָפּגענומען אַ גרוס, אַז דער כאַרקאָווער רב הרב לעוו זצ"ל איז נפטר געוואָרן אין אַ לאַגער-שפיטאַל.

אונדזער באַגעגעניש מיט אָט דעם רב איז געווען אַ קורצע. מיר זיינען פונאַנדערגעשיקט געוואָרן אויף פאַרשיידענע פונקטן. אַבער פאַר דער קורצער באַגעגעניש האָב איך זיך איבערצייגט וואָס פאַר אַ פלאַם-פייערדיקער ייד עס איז געווען אָט דער מירער ישיבה-בחור! ער האָט געשפרודלט מיט תורה און חכמה. מען האָט מיר דערציילט וועגן זיין קאַמף מיט דער נ. ק. ו. ד., וואָס האָט אים, ווי דעם ראש פון זיין רעליגיעזער קהילה אין כאַרקאָוו, געוואָלט ווערבירן אין זייער נעץ, און וואָס פאַר אַ צרות ער האָט געהאַט אויסצושטיין פון אָט די פאַרשויןען. מען האָט אים נאָכגעשפּיאַנירט אויף טריט און שריט ביז מען האָט אים פאַרשפאַרט אין טורמע און פאַר-משפט אונטער די אויגן אויף 10 יאָר קאַטאַרגע-אַרבעט. ער האָט דאָס ניט אויסגעהאַלטן און אויסגעצאָנקט ווי אַ ליכט.

**

אונדז, די איבערגעבליבענע אין לאַגער, פירט מען אַריבער אויף אַ צווייטן לאַגער-פונקט. ער הייסט 010. דאָרט ווערן אַריבערגעפירט אַלע,

וועלכע דארפן באפרייט ווערן צוליב זייער געזונט-צושטאנד ווי אומפייאיקע צו דער ארבעט. דאָ איז שוין דער רעזשים אינגאַנצן אַ לייכטער. מען דער- לויבט אונדז אפילו נאָך דער אַרבעט אַרויסצוגיין אויסער דער זאַנע. מען דאַרף זיך בלויז מעלדן אויף דער וואַכטע.

שווער איז אָבער דאָרט געווען מיט דער פאַרזאָרגונג פאַרן לאַגער. אַזוי ווי מיר האָבן זיך גערעכנט פאַר האַלב-באַפרייטע און נאַטשאַלסטוואַ האָט אונדז ניט געטריבן אויף קאַנטראַקטירטע אַרבעטן אויסער דער זאַנע — האָט זי ניט אויסגעטיילט קיין מענטשן, וועלכע זאָלן זיך פאַרנעמען מיט אַלעם נויטיקן. דער לאַגער איז פריער געווען אַ פרויען-לאַגער, וואָס האָט באַאַרבעט סליווע און זיך ניט פאַרנומען מיטן צוגרייטן אַ גענוגנדיקן זאַפּאַס פון באַהייצונג. אַזוי לאַנג ווי דאָס איז געווען אַ פרויען-לאַגער האָט די צוגרייטונג געטאָן פאַר זיי דער לאַגער 03, וועלכער האָט זיך געפונען איין קילאָמעטער אין שכנות. נאָכדעם ווי מ'האַט די פרויען אַרויסגעפירט פון דאַנען, איז אַלץ געבליבן פאַרלאָזט. מ'האַט אַצינד אַליין געדאַרפט גיין אין וואַלד נאָך האַלץ, לויט דער ריי שעפן וואָסער פאַר דער קיך און פאַר די וואוינ-באַראַקן. דער עס-צימער איז אָפט געווען ניט באַהייצט. די באַראַק- באַדינער האָט מען פאַר זייער אַרבעט קיין געלט ניט געצאָלט — האָט קיינער אויף זיך ניט געוואַלט נעמען דעם שווערן עול פון אַ „דניעוואַלני“. די קוכער האָבן זיך יעדן טאָג געביטן, ווייל זיי פלעגן אומגעריכט באַפרייט ווערן.

ברויט האָט מען פאַר אונדז געבראַכט פון אַ שכנותדיקן לאַגער, זייער אָפט פאַרפרוירן ברויט. געקעכטס האָט מען אונדז געגעבן ניט-רעגלמעסיק. דערפאַר אָבער האָבן מיר געהאַט די סאַטיספאַקציע, וואָס נאָך אַזויפיל יאָרן זיינען מיר „שטיקלעך פרייע מענטשן“, אָן אַ וואַך. מיר האָבן געקענט גיין אין די שכנותדיקע דערפער און רעדן און זיך זען מיט אַנדערע מענטשן. מען האָט דעריבער געהאַט אַ מעגלעכקייט צו באַאַבאַכטן דאָס לעבן אין אַט דעם ווייטן העק פון סיביר.

אַ צוויי קילאָמעטער פון דעם לאַגער, אַריבערגייענדיק דעם פאַרפריי- רענעם טייך, געפינט זיך דאָס אַלטע רוסישע דאָרף סטעפאַנאווקע. דאָרט לעבן נאָך זקנים, וועמענס עלטערן ס'זיינען שוין דאָרט געבוירן געוואָרן. זיי גייען נאָך אַרום ווי פאַרצייטנס מיט לאַנגע בערד און אין די אַלט-באַקאַנטע פויערשע היטלען. ס'איז אויך פאַראַן אַ קאַלכאַז, אָבער זקנים דערמאַנען מיט פרייד יענע אַלטע צייטן, ווען מען איז ווינטער געפאַרן מיט אַ שליטן-בויד איינגעשפאַנט אין אַ „טראַיקע“ קיין טיישעט נאָך פּראָדוקטן און נאַפט פאַר אַ גאַנצן ווינטער. אין סטעפאַנאווקע האָט יעדער פון די פויערים האַרציק אויפגענומען די אַרעסטאַנטן. זיי קלאָגן זיך אויף דעם, וואָס דאָס דאָרף איז ניט ווי געהעריק פאַרזאָרגט מיט מעדיצינישער הילף און ווען עמיצער ווערט קראַנק, מוז מען מיט אים גיין צום דאָקטאָר לעוואַנדע פון אונדזער לאַגער.

דער דאָרפישער קלוב איז געווען פאַרשאַטן מיט קאַרטאָפּל, און יונגוואָרג קומט זיך צונויף אין די אַוונטן ביי מישאַן פון דעם געוועלבל פון „סעלכאַז“

סנאָב" *) . וואו מען כאַפט אַ טאַגן אונטער די קלאַנגען פון מישאַס באַיאַן. ערשט פּראָוועט מישאַ זיין חתונה מיט דער דאַרפישער שיינהייט, די 16 יאַריקע קאַטיאַ. פּויערים רוימען איין אין אויער, אז די מאַמע אירע איז אויך געזעסן אין לאַגער, און אַז קאַטיאַ איז געבוירן געוואָרן פון אַ טאַטן, וועמענס נאָמען מען ווייסט ניט עד-היום, ווייל די קאַטיאַ איז געבוירן געוואָרן טאַקע דאָ אין לאַגער.

אויף דער חתונה זיינען איינגעלאָדן געוואָרן אַ העלפט אַרעסטאַנטן פון אונדזער לאַגער. קאַטיאַס מאַמע, וואָס איז נאָך אַליין שייין און יונג, איז מכבד די אַרעסטאַנטן מער ווי דעם „פּרעדסעאָטעל“ פון קאַלכאַנאָ. זי האָט אַ ברייט רוסיש האַרץ, כאַטש זי וועט דערנאָך דאַרפן צוהונגערן אַ האַלב יאַר, פאַר די אויסגאַבן פון דער טאַכטערס חתונה.

דאָס רוסישע דאַרף סטעפּאַנאַווקע

אַ סך פון אונדזערע אַרעסטאַנטן פלעגן אויך גיין אין דעם דאַרף סטעפּאַנאַווקע אויף אַ טאַג אַרבעט אין קאַלווירט, וואו מען האָט געצאָלט די „פּרעמדע“ פון דעם טאַג, און ניט געדאַרפט וואַרטן ווי די קאַלווירטניקעס, אויפן סוף יאַר, ווען מען מאַכט דעם חשבון פון די קאַלווירטישע פאַרדינסטן. דערביי האָט זיך שוין יעדער אויסגעפונען עפעס אַ וואַרעם ווינקל. אין קיין דאַרף אויף דער וועלט, דוכט זיך, זיינען ניט געווען אַזויפיל אלמנות און איינזאַמע פרויען ווי אין סטעפּאַנאַווקע. אַ טייל פון די אַרעסטאַנטן האָבן טאַקע געזוכט צו פאַרבלייבן אין אַט דעם דאַרף. ערשטנס, האָבן זיי קיינעם ניט געהאַט אין דער היים. עס זיינען געווען אַזעלכע אַרעסטאַנטן, וואָס זיינען שוין אַפֿ-געזעסן לאַנגע יאַרן אין די לאַגערן, און פאַר דער צייט פאַרלוירן די פּאַמיליעס. צווייטנס, האָט גלייכצייטיק מיט דעם באַגער צו פאַרן אַהיים, ביי אַט די שווער-געפרואומע געעגבערט די שרעק פאַר נאַכאַמאַל אַרעסטירט צו ווערן. אַזעלכע האָבן בעסער געוואָלט זיין פון דער ווייטנס, זיך ניט וואַרפן צופיל אין די אויגן.

אוקראַינער האָבן זיך אַפּגעזוכט ווינקעלעך ביי די פאַרשיקטע אוק-ראַינישע פּאַמיליעס אין די אַרומיקע וועלדער. פאַרשיקט האָט מען אַט די פּאַמיליעס אין די סוף מלחמה-יאַרן. געקומען צו די וויסטע וועלדער און פּאַמעלעך, נאָך לאַנגער און שווערער פּראַצע, זיך דערוואַרבן היימען. צע-באַלעוועטע יונגען, פלעגן קריכן אין הויז פון די באַן-אויפזעערינס. אויף יעדע זעקס קילאָמעטער באַן-וועג שטייט אַזאַ הויז. די אויפזעערינס האָבן דאָ לויט דער ריי זיער דיזשור איבער די רעלסן, און ווינטער רייניקן זיי דעם שניי, וואָס פּאַלט אָן איבער אַ מעטער די הויך. זומער גיבן זיי אַכטונג

*) — סעלכאַסנאַב — סיעלסקאַ-כאַזיאַסטווענאַיע סנאַבזשעניע — באַזאַרגונג פאַר דער לאַנדווירטשאַפט.

פון מעגלעכע קאטאסטראפס. די יונגע ארעסטאנטן פלעגן צוריקקומען אין לאגער און דערציילן וועגן זייערע „דערפאלגן“ ביי די פרויען. איבערדער- ציילן סודות וועגן סקאנדאלן, וואס ווייבער מאכן זייערע מענער, געפינענדיק זיי אין יענעם הויז.

אייענע פון די פרויען פון נאטשאַלסטוואָ האָט געבן לאַגער אַ קראַם פאַר די אַרעסטאַנטן, וואו זי פאַרקויפט אַלע מיני פאַרלעגענע סחורות און טייערע סיגאַרעטן, וועלכע די פרייע באַפעלקערונג קויפט ניט; פאַרשימלטע וואורשטן; זויער-געוואָרענע קאַנסערוון און דער עיקר — בראַנפן, צוגעמישט מיט אַ היפּשער דאָזע וואַסער... אַרעסטאַנטן האָבן אין איר דערקענט אַ געוועזענע אויפזעערין פון אַ פרויען-לאַגער און געוואוסט צו דערציילן, אַז זי האָט אַמאָל פאַר עפּעס אַ זינד, צוגעבונדן ווינטער-צייט אַן אַרעסטאַנטקע צו אַ בוים, און איר אַזוי לאַנג געלאָזט שטיין ביז זי יענער זיינען אָפּגעפרוירן געוואָרן די פינגער פון די הענט און פון די פיס. איצט טראַגט זי יעדן אַ שמיכעלע אַנטקעגן, חברה טוען איר אָבער אָפּ פאַרשיידענע שפּיצלעך. אָפט ווערן ביי איר אין געוועלבל אַויסגעהאַקט די שויבן, אין אַ פּאַס בויםל האָט מען אַרייַנגעוואָרפן אַ געפּגרטע קאַץ און איינמאָל האָט דער נאַכט-וועכטער קוים פאַר-לאַשן אַ שריפה, וועלכע מען האָט גאָך פון בייטאַג זאָרגפעלטיק צוגעגרייט. די אַרעסטאַנטן פלעגן ביי איר פרעגן:

— זאָפּיאַ ניקיטיטשאַ, וואָס וועט אייער מאַן טאָן, אַז מען וועט פונאַנדער-לאָזן די לאַגערן? מען שמועסט, אַז אין אַ חודש אַרום וועלן שוין אַלע לאַגערן אויסגעליידיקט ווערן.

— קיינמאָל אין לעבן נישט! — פּראַטעסטירט זי — אַזעלכעס קאָן ניט געשען!

— ס'איז אמת, זאָפּיאַ ניקיטיטשאַ, ס'איז שוין דאָ אַ פּריקאַז. אייער מאַן, דער מאַיאָר, וועט מסתמא ווערן אַ פּאַסטור אין קאַלכאַז.

**

קינדער קלעפן זיך צו מיר. קינדער פון די אַרומיקע הייזער, וויפל יאָרן בין איך שוין אָפּגעוואוינט פון זייער אומשולדיקן געלעכטער! דער שניי איז טיף און איך שפּיל זיך מיט זיי אין יאָגעלעך. די קינדער געוואוינען זיך צו צו זייער „פעטער“ און ווילן מיר נאַכגיין אין לאַגער. אין לאַגער לאָזן זיי אָבער די וועכטער ניט אַריין, עס זאָל זיך נאָך חלילה צו די קינדער ניט צוקלעפן עפּעס שלעכטס פון די אַרעסטאַנטן. שטייען די קינדער הינטערן פּלויט און וויינען, בעטן זיך ביים „דיאָיאַ“, און ווילן ניט ענטפּערן אויפן רוף פון זייערע מאַמעס אַהיימצוגיין עסן...

צו וויטיאַ קאַסאַקע, וואָס איז שוין אָפּגעקומען דעם צווייטן טערמין לאַגער, איז געקומען דאָס ווייב אויף אַ „סווידאַניע“ (זעאונג). ער איז פאַר דער צייט געוואָרן הויט און ביינער. אַלע אין לאַגער האָבן זיך באַמיט צו „מאַכן פון אים אַ מענטש“. וואָס איינער האָט גאָר פאַרמאַגט, אַ שיינעם

מלבוש, אַ שפּענצער, אַ העמד, האָט מען דאָס אים געגעבן צו „באוויזן זיך“ פאַרן ווייב. דער ראַזירער האָט אים געמאַכט אַ פיינע פּריזור, אומזיסט אים אָפּגעשפּריצט מיט אַ דרייפאַכיקער פאַרציע אַדעקאַלאַן און אַרעסטאַנטן האָבן אים געהאַלטן אין איין צוגעבן מוט. אָבער אויף צומאַרגנס איז ער צוריקגעקומען אַ דערשלאַגענער :

— מיין ווייב האָט חרטה, זי וויל מיך ניט נעמען אַהיים, איך בין פאַר דער צייט געוואָרן אויס מאַנספאַרשוין...

און בריוו קומען אָן אין לאַגער, אַזעלכע טרויעריקע, פון די וועלכע האָבן זיך שוין באַפּרייט. מען שיקאַגירט זיי, מען באַטראַכט זיי ווי פאַרברעכער. איינער שרייבט: „אין לאַגער האָב איך כאַטש געקאַנט ריידן וואָס איך האָב געוואַלט, און אויף דער 'פּריי' האָב איך אַ געשלאַסן מויל“.

אַרעסטאַנטן גייען אַרום אומעטיקע, וואָס מער עס דערנענטערט זיך דער טאַג פון דער באַפּרייאַונג, אַלץ מער ווערט אומעטיק, פון עטלעכע צוריקגעקומענע האָבן זיך די קרובים אָפּגעזאָגט, ווי פון אַן איבעריקער לאַסט. זיי זיינען דאָך צוריקגעקומען שטערבלעך-קראַנקע. דערוויל אַרבעט דאָס דאָרף סטעפּאַנאָוקע מעשים. די ווייבער פון קאַלווירט וואַרפן זיך ממש די אַרעסטאַנטן אויף די העלדזער. אין זיער עלנטקייט קומען זיי אין לאַגער מיט מתנות און דער נאַטשאַליק העלפּט-צו מאַכן שידוכים. ער איז פאַראַינטערעסירט עס זאָלן בלייבן ביי אים מענטשן.

ענדלעך איז אויך אָנגעקומען מיין ריי. אויף מיין אַנקלאַגע, וועלכע איך האָב אוועקגעשיקט מיט אַנדערהאַלבן יאָר צוריק, האָב איך באַקומען אַן ענטפּער פון דער גענעראַל-פּראָקוראַטור, אַז באַטראַכטנדיק די אַנקלאַגע איז באַשלאָסן געוואָרן דעם פּונקט 11 פון פאַראַגראַף 58 אַראַפּצונעמען פון דער באַשולדיקונג און לויטן פּונקט 10, צווייטע טייל, מיר פאַרקלענערן די שטראַף פון 10 אויף 5 יאָר. דעריבער פאַל איך אַרונטער דער אַמנעסטיע, און אין הסכם מיט דער באַשטימונג פונעם איבערראַט פון פּרעזידיום פון פּ.ס.ס.ר. פון 27טן מערץ 1953 וועגן אַמנעסטיע — ווער איך באַפּרייט.

מען האָט מיר ניט אַראַפּגענומען די שטראַף אינגאַנצן. אויף דעם האָט זיך נאָך די סאָועטישע יוסטיץ ניט געקאַנט דערלויבן. מען האָט בלויז אַראַפּגענומען דעם פּונקט 11: דאָס הייסט, די באַשולדיקונג אין אַן אַרגאַ-ניזירטער אַנטי-סאָוועטישער גרופּע און די שטראַף ווערט דערפאַר בלויז פאַרקלענערט אויף אַ העלפט. וואָס אַן אמת, בין איך שוין אָפּגעזעסן זיבן, נו איז גיי פאַדער פון זיי אַנטשעדיקונג פאַר די איבעריקע צוויי יאָר... גלייך האָט מען מיך אַריבערגעפירט אין אַ צווייטן לאַגער, וואו מען איז אינגאַנצן פּריי און מען דאַרף זיך אפילו נישט מעלדן יעדן אַוונט. און מאַדנע: דאָרט האָב איך געטראַפן מיין אַמאַליקן „נאַריאַדטיק“, דעם באַנדיט און שונאַ-ישראל נייעסטערענאָ, וועלכער האָט אונדז אַזויפיל צרות אָנגעטאַן אין לאַגער 051. ער איז דערהויבן געוואָרן צו אַ העכערן אַמט: ער אַרבעט מיט אין דער אַפּטיילונג ביים פאַרטיק מאַכן די דאָקומענטן פאַר די אַרעס-טאַנטן, וועלכע זיינען אָפּגעקליבן געוואָרן באַפּרייט צו ווערן.

אונדזערע קללות האָבן אים ניט געשאַט. מורא האַבנדיק, ווייזט אויס, אַהיים צו פּאַרן קיין אוקראַינע, עס זאָל זיך ניט אַפרופן עפעס אַן עדות פון זיינע מעשית־עתועים אין דער צייט פון דער היטלעריסטישער אַקופאַציע, האָט ער זיך באַזעצט אין טשוקשאַ, אין דעם ווייטן סיבירער ישוב, חתונה געהאַט און געפּראַוועט הוליאַנקעס צוזאַמען מיט נאַטשאַלסטוואַ. אַבער וועמען גייט ער ערשט אָן? מען דאַרף זיך דערוואַרטן נאָר אויפן פּאַספּאַרט, און די אַלע פּאַרשויענע פּאַר די אויגן מער נישט אַנקוקן.

אין טשוקשאַ האָבן מיר שוין דאָס רעכט צו גיין אין אַ ביבליאָטעק, אין אַ קלוב וואו מען ווייזט אַמאָל אַ פּילם. מיר הייבן זיך שוין אָן ווירקלעך פּילן פּריי. די פּראַצעדור פון צוגרייטן אונדזערע פּאַפּירן איז אַזאַ לאַנגע, אַז עס נעמט ווידער אַ האַלבן חודש. עס ווייזט זיך אַרויס, אַז אויף יעדן איינעם דאַרפן אויסגעפּילט ווערן 5 פּאַפּירן און מיט די פּאַפּירן דאַרף מען דערנאָך פּאַרן אין ראַיאָן צום נאַטשאַלניק פון דער מיליץ, ער זאָל אויף דעם סמך אויסשרייבן פּאַספּאַרטן. האַבנדיק דאָס אַלץ פּאַרטיק, דאַרף מען ערשט פּאַרן קיין טיישעט, וואו מען באַקומט דעם „פּאַיאַק“ (שפּייז־ראַציע) אויפן וועג און דעם בילעט. אין טיישעט ראַיעט עס מיט גנבים. ניט זעלטן טרעפט, אַז די אַרעסטאַנטן באַגנבעט מען פון לעצטן וואָס זיי פּאַרמאַגן. די באַנען זיינען איבערפּולט און ווידער וואַרט מען צו 3-4 טעג זיך אַרויפצובאַקומען אויפן באַן.

ענדלעך בין איך שוין אין דער באַן. מיין „קאָמאַנדיראַווקע“, מיין וועג־ליניע איז כאַבאַראַווסקי. אַהין דאַרף מען פּאַרן 5 מעת־לעת און דערויף באַקום איך 3 רובל אַ טאַג. דאָס קלעקט קוים אויף ברויט מיט צוקער צום טיי. אַבער גאַרניט, אַבי איך בין אַ פּרייער פּויגל. ווער דאַרף דעליקאַטעסן — פּוטער, אַיער, פּיש, פּלייש — וויפל טעג האָב איך שוין ניט געהונגערט? אַבי מען האָט דערלעבט באַפּרייט צו ווערן! לאַמיר נאָר אַ שמעק טאַן ווי די פּרייהייט זעט אויס אין דער אמתן. — געווען איז דאָס אין פעברואַר, 1956.

צוריק קיין ביראַ-בידזשאַן

איצט פּאַר איך שוין ניט אין קיין „סטאַליפּין“־וואַגאָן פּאַרשפּאַרט אין אַ שטייג, און ניט אין קיין פּאַרבלאַמבירטן פּראַכט־וואַגאָן, און ווען ניט מיין וואַטענער קאַפּטאַן, די פּאַרשמאַלצענע וואַטענע הויזן און מיינע אַ ביסל צו גרויסע לאַגער־שיד, קעָן איך אַנגיין פּאַר אַ געוויינלעכן בירגער. אמת, אויבן איבער מיר אין וואַגאָן, ליגט ניט קיין טשעמאַדאַן, נאָר אַ פּשוטער זאַק, אין וועלכן כּ'האַב מיטגענומען מיין לעצט ביסל אַרעמקייט, אַבער צו אַזעלכע זאַכן איז מען אין רוסלאַנד געוואוינט. בפרט, אַז אין מיין וואַגאָן זיצן אַ סך מיינס גלייכן; באַפּרייטע פון די שקלאַפּן־לאַגערן און אפילו פּאַסאַזשירן, וועלכע זיינען ניט געזעסן אין לאַגער, זעען אויך ניט אויס עלעגאַנטער, ספּעציעל אויף דער באַן־ליניע אין דעם ווייטן סיביר.

מיט אונדזער אויסזען פון געוועזענע פאליטישע אַרעסטאַנטן האָבן מיר זיך ניט וואָס צו שעמען פאַר די „פרייע“ פאַסאַזשירן. דער פשוטער רוסישער מענטש פילט מיט אַזאַ אַרעסטאַנט. מיט וועמען איך האָב ניט געשמועסט אין צוג, האָט יענער געהאַט, אָדער אַ גאַר נאַענטן קרוב, אָדער באַקאַנטע וואָס זיינען געזעסן אין לאַגער. פאַרנדיק אין דער באַן פילט מען זיך אַ ביסל פרייער ווי אין דער היים, וואו מען שפּיאַגירט יעדן נאָך אויף שריט און טריט. עס בינדט זיך אויף די צונג און מען רעדט זיך אַראָפּ פון האַרצן. מענטשן פרעגן זיך נאָך אויף קרובים, פון וועלכע מען האָט יאָרן-לאַנג ניט דערהאַלטן קיין בריוו, אן מען וויסט ניט אין וועלכן לאַגער זייער געביין איז פאַרפאַלן געוואָרן. מענטשן וויינען, דערמאַנענדיק זייערע קרובים, וועלכע זיינען אומגעקומען אין די לאַגערן נאָך אין די יאָרן 1937-1938, בעת די באַרימטע „טשיטקעס“.

ווידער פאַר איך פאַרביי די אַזוי באַרימטע אָזערע בייקאַל. די באַן פאַרט אַ גאַנצן טאַג, דרייט זיך צווישן בערג, און דער בייקאַל ענדיקט זיך אַלץ ניט. די רוסן רופן דעם בייקאַל „דער הייליקער ים“; זיי זינגען וועגן אים לידער און שפינען וועגן אים לעגענדעס. פריער, פאַרנדיק אין לאַגער אַריין, אין אַרעסטאַנטן-וואַגאָן, האָט מען קוים באַמערקט די שיינקייט פו טייך. אַרעסטאַנטן האָבן געבעטן: הלוואי קייקלט זיך די באַן אַראָפּ פון די באַרג-בריקן אין בייקאַל אַריין... איצט אָבער זע איך אים, דעם דאָזיקן רוסישן ים, אין דער גאַנצער גרויס און ברייט. ער איז אַזוי ברייט ווי די רוסישע נשמה, אין וועלכער דו קאַנסט ניט דערגיין קיין טאַלק; דוכט זיך, אַז זי איז אַזוי גוט, גרייט זיך מקריב צו זיין; אָבער ווען זי ווערט פאַרשקלאַפט צו סאַטראָפּן, איז זי אויך פּיאיק צו אַזויפיל גרויזאַמקייטן, זיך אַליין און אַנדערע אַזוי פיל ביז אַפּצוטאָן...

*

**

ענדלעך בין איך צוריק אין ביראָבידזשאַן. אַריינגעקומען מיט מיין רענצל בין איך אין שטאַט ווינטער, פאַרטאַג. אַלץ דרימלט אונטערן שניי. איך בין אַריין אין דעם ביראָבידזשאַנער האַטעל. די אויפזעערין, אַ פרוי וועלכע האָט מיר געקענט פון פאַרן אַרעסט, האָט זיך מיט מיר דערפרייט. זי פרעגט מיך צי איך בין אינגאַנצן „רעהאַביליטירט“ אָדער בלויז „אַמנעס-טירט“. ווי אויסגעצייכנט מען אַריענטירט זיך דאָ אין אַט דעם אונטערשייד!

די פרוי האָט געהאַט רעכט: דאָס וואָס איך בין נאָך דערווייל ניט „רעהאַביליטירט“, האָט מיר די פאַר חדשים פאַרשאַפט פיל צרות. אַלע האָבן זיך צו מיר באַצויגן מיט אומצוטרוי. עס זיינען שוין צו יענער צייט צוריקגעקומען אַ סך אַרעסטירטע אינגאַנצן רעהאַביליטירטע. אָבער די ביראָבידזשאַנער יידישע שרייבער זיינען בלויז אַמנעסטירט געוואָרן. זייער „שולד“ אין וועלן „קינסטלעך“ אַריינפירן יידישע קולטור אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, איז נאָך דערווייל ניט אַפּגעווישט געוואָרן. זייער שטראַף

איז בלויז פאַרקלענערט געוואָרן אויף אַ העלפט: אַנשטאַט 10 יאָר, האָט מען איצט אַנערקענט, אַז 5 יאָר איז דערפאַר גענוג...

אַ נס, וואָס אַ באַקאַנטער ייִדישער אינזשיניער אין דער ביראַבידזשאַנער נייִ-פאַבריק, האָט מיר דאַרט געגעבן אַ שטיקל פּאַסטן, פאַר וועלכן איך האָב באַקומען 300 רובל אַ חודש געהאַלט. די דאָזיקע סומע האָט מיר געקלעקט בלויז אויף 10 טעג. מיין דירה, אין וועלכער איך האָב געוואוינט ביזן אַרעסט, איז צוגענומען געוואָרן און קיין נייע האָב איך ניט באַקומען. האָב איך גע-דונגען אַ ווינקל אין אַ קיך ביי אַן אַרעמער פּאַמיליע.

מיין באַלעבאַסטע לעבט מיט אַ זון אינעם גרויסן צימער. ער איז אַ 17 יאָריקער בחור, אַרבעט אויף דער מעבל-פאַבריק, אָבער זיינע פּאַרדינסטן קלעקן נישט אויסצוהאַלטן די שטוב. מוז די מאַמע אויך אַרבעטן. זי טוט פאַרשיידענע מלאכות. דאָס הויז איז אַן אייגנס, פון די ערשטע הייזער. איך שלאָף אין אַ ווינקל פון דער קיך, און צאַל דערפאַר הונדערט רובל אַ חודש, אַ דריטל פון מיין חודשיקן געהאַלט אין דער שניידער-פאַבריק. אָבער איך בין צופרידן פון מיין אַרבעט. איך קאַנטראָליר די סחורות, וואָס ווערן גע-שיקט צום צושניידער-צער, צי עס איז ניט פאַראַן אַמאַל אַ „בראַק“: אַ לעכעלע, אָדער אַ פאַרשמירט שטיקל סחורה. איך מעסט אויס דאָ געוואָנט צי עס שטימט מיט דער „פּאַקטורע“, און הייב דערביי שווערע פעק. שפעטער טראָג איך פּאַנאַדער די צוגעשניטענע סחורה איבער די צעכן.

איך בין אויך דאַנקבאַר פאַר דער דירה. מיין באַלעבאַסטע האָט דאָך מיר גאָר אַ טובה געטאָן, קיינער האָט דאָך מיר ניט געוואָלט צונעמען, אַרויס-דרייענדיק זיך מיט פאַרשיידענע אויסריידן. די שרעק, וואָס איך בין גע-קומען פון לאַגער, פאַלט אויף יעדן איינעם. פאַר די צוויי הונדערט רובל, וואָס בלייבן מיר פון מיין געהאַלט, קען איך קוים דורכשופן 10 טעג. אָבער איך מאַך שלום מיט מיין לאַגע. אין פאַרגלייך מיט דעם וואָס איך האָב דורכ-געמאַכט — לעב איך איצט ווי אַ קייסער.

מיין באַלעבאַסטע האָט נחת פון אירע זין, וועלכע זיינען שוין אַלע (חוץ דעם יינגסטן) אויסגעגעבן און פאַרנעמען אַנגעזעענע פּאַסטנס. בלויז איר איינציקע טאָכטער איז ניט מיט איר. עס האָט זיך אין איר פאַרליבט אַ ייִדישער בחור פון פּוילן, און זי שפעטער מיטגענומען קיין פּוילן און פון דאַרט מיט איר אָפּגעפאַרן קיין מדינת ישראל. די טאָכטער שרייבט יעדן חודש אַ בריוו, אָבער די מאַמע האָט מורא צו ענטפערן.

— גלויבט מיר — גיט מיר מיין באַלעבאַסטע צו פאַרשטיין — אַז פאַר זיך אַליין האָב איך ניט קיין מורא, איך זאָרג זיך אָבער פאַר מיינע קינדער. נאָך דעם אומגליק וואָס האָט געטראָפן אין ביראַ-בידזשאַן, ווען מען האָט אַזויפיל יידן אַרעסטירט, געטרוי איך זיך אַליין ניט. אָבער כּהאָב דאָך ניט אויסגעהאַלטן און מיט אַ חודש צוריק אַנגעשריבן אַ בריוו צו מיין טאָכטער. גאַרנישט געשריבן ספעציעלעס; בלויז, אַז איך בין געזונט און נייטיק זיך ניט אין קיין הילף פון קיינעם. אָבער ווער ווייס צי איך האָב אויך דאָס געדאַרפט טאָן?

איך האָב די פרוי באַרואיקט, איר געהייסן הערן ראַדיאָ, וואָס האָט טאַקע נאָכן 20טן פאַרטייקאַנגרעס, געהאַלטן אין איין רעדן וועגן סטאַלינס פעלערן. זי האָט דערווייל ביי זיך געפועלט אַראָפּצונעמען סטאַלינס פאַרטעט פון דעם סאַמע אויבנאָן ביי זיך אין צימער און אים איבערגעטראָגן דערווייל אין קיך צו מיר...

פון זינט מען האָט מיך, אין יאָר 1948 אַרעסטירט, זיינען אין ביראָ-בידזשאַן פאַרשוואונדן פיל באַקאַנטע פּנימער.

מען דערציילט, אַז די דאָזיקע זיינען אַוועק פון ביראָ-בידזשאַן. אַ סך אַמאַליקע יידישע באַאַמטע זיינען פאַרביטן געוואָרן מיט רוסי. אָבער ראובן שטיין, דער ליטווישער ייד, וואָס האָט זיך אַלע יאָרן פאַרנומען מיטן באַגרינען די שטאַט, שטייט ווייטער אויף זיין פאַסטן. ער האַלט אין איין שענער מאַכן די פּלעצער; עס זיינען צוגעקומען אַזויפיל נייע סקווערן. פיל נייע מויערן זיינען אויסגעוואַקסן אין די גאַסן. די שלום עליכם גאַס איז שוין אינגאַנצן אויסגעגאַסן מיט אַספאַלט און אויטאָבוסן קורסירן אין פאַרשיידענע ריכטונגען, פון דעם וועגענער-זאַוואַד ביז צו דער סאַפּקע, וואָס איז אַ גוטע פיר מייל.

לעבן די קראַמען שטייט מען שוין ניט אין קיין לאַנגע רייען נאָך ברויט. פּראָדוקטן זיינען פאַראַן פאַרהעלטניסמעסיק גענוג, אָבער אַזאַ עלנט יאָגט פון די געוועזענע נעסטן פון יידישע קולטור, וואָס זיינען חרוב געוואָרן! מיינע פיס טראָגן מיך אַוועק צום הויף פון געוועזענעם יידישן טעאַטער. דאָרט שטייען די הייזער אין וועלכע עס האָבן אַמאַל געוואוינט אַזויפיל יידישע אַרטיסטן, איצט איז אַלץ באַזעצט מיט נייע מענטשן. די יידישע אַקטיאָרן זיינען זיך צעלאָפּן איבער אַלע עקן פון לאַנד. דאָס טעאַטער אַליין, וואָס איז ערשט אין 1956 יאָר איבערגעבויט געוואָרן אין אַ שיינעם בנין, איז איצט „אַ הויז פאַר פּיאַנערן“. אַ געבילדעטע טאַלאַנטפולע יידישע זינגערין, זינגט איצט רוסישע טאַנגאָס אויף די איבעררייסן אין קינאָ-טעאַטער.

דאָס צייטונגל „ביראָ-בידזשאַנער שטערן“ דרוקט איבערזעצונגען פון אַנדרעי פאַסטאַר, אַ יונגן דיכטער פון דעם ווייט-מזרחדיקן שבט נאַניי. דער דאָזיקער אַזוי ווייניק-זאַגנדיקער דיכטער וואוינט אין ביראָ-בידזשאַן. מען האָט אים געגעבן די שענסטע וואוינונג, און דער כאַבאַראָווסקער שרייבער-פאַראיין האָט זיך שוין באַמיט אים צו שיקן קיין מאַסקווע זיך לערנען אינעם ליטעראַטור-אינסטיטוט. ער שרייבט וועגן די פיש, וואָס זיין שבט גיט דעם לאַנד (די מערהייט נאַנייער זיינען פישער), און וועגן ענלעכע זאַכן. זיין שבט באַשטייט אינגאַנצן פון עטלעכע טויזנט מענטשן. אָבער מיט וואָס זיינען יידן ערגער? אַט די פּראַגע לאַזט מיך ניט אָפּ.

דער „אַגיו“ האָט געעפנט אין ביראָ-בידזשאַן אַ גרויסן מאַדערנעם ביכער-געשעפט, פאַר דער צייט פון מיין אַפּוועזנהייט. עס ווערן דאָרט פאַר-קויפט די סאַמע נייסטע ביכער אויף אַלע שפּראַכן וואָס דערשיינען אין רוסלאַנד. בלויז איין אַפּטיילונג פעלט: אַ יידישע. לשם דעקאַראַציע זיינען אמת אויסגעשטעלט עטלעכע אַלטע יידישע באַשרון, פאַרגעלטע און

צעפאלענע. די פארוואלטערין פון בוך-געשעפט, דווקא אן ערלעכע רוסישע פרוי, פארשטייט ניט וואס דא קומט פאר. זי פרעגט גאר ביי מיר: — „ראזווע ווסיע יעוורעסקיע פיסאטעלי פערעסטאלי טוואריט?“ (האבן דען אלע יידישע שרייבער אויפגעהערט צו שאפן?).

צווישן יידן אין ביראָ-בידזשאַן נאך דער באַפרייאונג פון לאַגער

איך בין געווען צו גאסט אין הויז פון בומאָגניס טאָכטער; עס איז אָנהייב פריילינג 1956. ווען מען האָט מיך געהאַט אַרעסטירט, מיט קנאַפע אַכט יאָר פריער, איז זי נאָך געווען אַ שול-מיידל. איצט האָלט איך אויף מיינע הענט איר קינד — אַן אייניקל פון אַ העלד. איך געדענק ווי דאָס וואָלט געווען נעכטן, ווען איך האָב דערהאַלטן אַ טעלעגראַמע פון מיכאַעלסן אויסצוגעפינען די משפּחה פון דעם העלד פון סאַוועטן-פאַרבאַנד, יוסף בומאָגין, וועלכער האָט ביז דער מלחמה געוואוינט אין ביראָ-בידזשאַן און געאַרבעט אין שטאַטישן וועגענער-זאַוואַד.

בומאָגניס משפּחה האָט דאָן געוואוינט אין סמידאָוויטש. אין גרויס אַרעמ-קייט. בומאָגניס פרוי האָט נאָרוואָס געהאַט איבערגעלעבט אַ שווערן אומ-גליק מיט אַ קינד, וואָס איז אַרונטערגעפאַלן אונטער אַ מאַגעוורירנדיקן לאַ-קאַמאַטיוו און זי אַליין האָט זיך דערביי צוקוועטשט אַ האַנט. איך געדענק נאָך אַצינד די טעלעגראַמע פון 1000 ווערטער וועלכע איך האָב דאָן איבער-געשיקט וועגן דעם דאָזיקן פשוטן פאַלקס-מענטש, וועלכער האָט זיך העלדיש געשלאַגן קעגן די נאַציס און געפאַלן אין שלאַכט. נאָך זיין העלדישן טויט איז בומאָגין דעקאָרירט געוואָרן מיט מיליטערישן טיטל „העלד פון ראַטנ-פאַרבאַנד“. איך האָב אין מיינ טעלעגראַמע צו מיכאַעלסן איבערגעשיקט אַן אויסצוג פון זיינס אַ בריוו צו די קינדער, אַז ער, זייער טאַטע, גייט טאָן אַזאַ זאַך, וואָס וועט ברענגען כבוד פאַר דעם יידישן פאַלק און עס וועט זיין אַ נקמה פאַר זיינע ברידער און שוועסטער, וועלכע זיינען אומגעבראַכט געוואָרן דורך די נאַציס. ער האָט אין זיין בריוו צו די קינדער געשריבן, זיי זאָלן זיין טאַט נעמען ווי אַ ביישפּיל אין זייער לעבן.

שפעטער האָב איך זיך באַמיט אַז די געגנט זאָל באַשטימען אַ גרעסערע סומע פאַר דער פרוי פון דעם העלד. אין ביראָ-בידזשאַן איז אַ גאַנצע געגנט מיט וואוינונגען אַנגערופן געוואָרן אויף בומאָגניס נאַמען. אַזוי אַרום בין איך באַפריינדעט געוואָרן מיט דער משפּחה. איצט האָט מיר בומאָגניס טאָכטער ניט פאַרגעסן איינצולאָדן צו זיך.

זינט די גרויסע אַרעסטן, איז מען אַבער אין ביראָ-בידזשאַן נאָך ווייניקער באַרעדעוודיק ווי ווען עס איז פריער. ווייניק רעדט אויך די חנוודיקע מאַמע, די טאָכטער פון דעם שטאַלצן יידן, דעם העלד פון ראַטנפאַרבאַנד יוסף בומאָגין, וועמענס אייניקל איך האָלט איצט אויף מיינע הענט. טרערן שטייען מיר

אין די אויגן: האָבן דען יידן ווייניקער געגעבן רוסלאַנד ווי דער נאַניער שבת פישער און יעגער, וואָס פאַר זייער איינציקן פּאַעט איז אַצינד אָפּן אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט אַלע טירן? אַלע טירן, וואָס זיינען געשלאָסן פאַר אַ יידישן פּאַט און ביראָבידזשאַן.

געבליבן אָבער, ביי די יידן אין ביראָבידזשאַן, אַזאָ בענקשאַפט נאָך אַ יידיש וואָרט, וואָס קיין כוח האָט עס ניט געקאָנט אויסוואַרצלען און צושטערן. אַט האָט מען פּלוצלונג אויסגעפּוועלט, אַז די צוריקגעקומענע פון די לאַגערן יידישע שרייבער זאָלן אַרויסטרעטן פאַרן עולם מיט זייערע יידישע לידער. דער גרויסער ליען־זאָל פון דער ביראָבידזשאַנער ביבליאָטעק אויפן נאַמען פון שלום עליכם איז פול געפּאַקט. די פאַרשטייערין פון דער קולטור־אָפּ-טיילונג, וואָס רעדט רוסיש, ווערט כסדר איבערגעריסן מיט צווישנרופן פון גרויסן עולם:

— יידיש! יידיש! — שרייט מען צו איר פון אַלע זייטן.

יידן הערן מיט אַ פאַרכאַפּטן אַטעם די אַרויסטרעטונגען פון די יידישע שרייבער; זיי אַפּלאַדירן שטאַרק און בעטן זיך: נאָך! נאָך! פשוטע מענטשן וואָרפן אַראָפּ פון זיך די לאַנג־יאַריקע שרעק, כאַפּן אַרום די שרייבער און קושן זיי ברידערלעך, הייס.

*
**

די געהיים־פּאַליציי (מ.ג.ב.) האָט מיך אַרויסגערופן צו זיך. דער אָפּי־ציעלער פּאַפּירל איז אַנגעקומען פאַר מיר אויפן אַדרעס פון דער ניי־פּאַבריק, וואו איך אַרבעט. איך זאָל זיך ניט דערשרעקן, איז אין דער „איינלאַדונג“ אַנגעגעבן, אַז דאָס רופט מען מיך, כדי אומצוקערן געוויסע דאָקומענטן, וועלכע זיינען ביי מיר צוגענומען געוואָרן בעת דער רעוויזיע ביים אַרעסט. דעמאָלט טאַקע האָט מען ביי מיר צוגענומען אַ גאַנצע ריי נאָך קיינמאָל נישט געדרוקטע לידער. ווען איך בין געקומען אין דער געהיים־פּאַליציי, איז דער מאַיאָר, וועלכער האָט מיך אַרויסגערופן, געזעסן ביים ראַדיאָ און זיך צוגעהערט צו די באַשטימונגען פון צענטראַל־קאָמיטעט נאָכן 20טן קאַנגרעס פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי. אין די באַשלוסן האָט זיך אויך גערעדט וועגן די ניט געזעצלעכע אַנדלונגען פון דער מ.ג.ב. וועלכע האָט אַרעסטירט און גע־פייניקט אומשולדיקע מענטשן.

דער מאַיאָר האָט מיט העפלעכקייט מיך געבעטן זיצן. ער בעט ביי מיר אַנטשולדיקונג פאַרן באַאומרוואַיקן מיך און דערלאַנגט מיר אַ קליינעם קאַנ־ווערט אין וועלכן עס זיינען געלעגן אַ ביסל פון מיינע פּאַטאַגראַפיעס און ניט וויכטיקע פּאַפּירלעך, וועלכע מען האָט ביי מיר געהאַט צוגענומען.

און וואו זיינען מיינע לידער, מאָנוסקריפּטן? — פרעג איך ביי אים.

— וועגן דעם דאַרפט איר זיך ווענדן צו אייער אויספאַרשער. איך האָב צו אייער עבין קיין שייכות ניט, איד בין אַ נייער מענטש. — ענטפערט ער מיר מיט איבערגעטריבענער העפלעכקייט — אייער אויספאַרשער איז איבער־געטראָגן געוואָרן אַזש קיין קאַמטשאַטקע, וואו ער אַרבעט אין דער מיליץ.

הָאָט מען, הייסט עס, דעם סאַטראַפּ, וואָס האָט מיך אַזוי געפּייניקט ביי די אויספאַרשונגען דערגאַדירט און פאַרשיקט אַזש קיין קאַמטשאַטקע אין דער מיליץ. — כאַטש אַ טראַפּן נקמה דערלעבט אין דאָזיקן מיאוסן נידער-טרעכטיקן פאַרשוין!

*

**

יידן איז געשען אַ ניי אומגליק: די ביראַ-בידזשאַנער שול איז אָפּגעברענט געוואָרן. פיל מתפללים האָט די שול סיי-ווי-סיי ניט פאַרמאָגט. עס האָט זיך בכלל ניט געפירט קיין קהילה-לעבן. בלויז איין מאָל אין וואָך, שבת, איז מען געקומען דאָוונען. געקומען זיינען מייסטנס אַלטע מענער, עלטערע פרויען, אָבער ראש השנה און יום כפור איז די שול געווען פול. דעמאָלט פלעגן קומען אויך יינגערע מענטשן, וואָס האָבן זיך ווי עס איז אָפּגעבעטן ביי זייערע בריגאָדירן, צוואַנגדיק אָפּצואַרבעטן די צייט אין אַ פרייען טאָג אָדער אָפּאַרבעטן מיט איבעררשעהן דורך דער גאַנצער וואָך.

די שריפה האָט זיך אָנגעהויבן פון אַ וואַרשטאַט, וואָס איז געווען אין דער נאַענט. דער גאַנצער בנין און עטלעכע שכנותדיקע הייזער זיינען פאַר-ברענט געוואָרן צוזאַמען מיט דער שול. בעת דער שריפה האָט מען קוים באַזוין אַרויסצוראַטעווען די ספרי תורה. דערביי האָבן די פרומע לייט ניט געוואַרט אויף די פייערלעשער, אַריינגעשפרונגען פשוט אין פייער און באַזוין אַרויסצוראַטעווען וואָס עס האָט זיך נאָר געלאָזט. מען האָט אפילו אַרויסגעראַטעוועט די עטלעכע צעריסענע חומשים און סידורים.

דער ביראַ-בידזשאַנער הימל איז רויט פון פלאַמען. אין אַט דעם פייער גייט אונטער די לעצטע פעסטונג פון יידישקייט אַרום וועלכער עס האָבן זיך געקלאַמערט מיט אַזאַ מסירת נפש, מיט אַזוי פיל מוט און אויסדויער עלטערע יידן. שפעטער האָט די גרופע יידן אָפּגעדונגען ערגעץ אַ שטיבל ווייטער אַנצוגיין מיט יידישער טראַדיציע. געווען איז דאָס אַ קליין הייזל — אַן איב-דזעלע, אַן אָנהאַלט פאַר אַלטער יידישקייט, ווען אַרום איז פון דער מאַדערנער יידישקייט געבליבן אַ גרויסע וויסטעניש...

אין דער ביראַ-בידזשאַנער ביבליאָטעק, אין וועלכער עס האָבן זיך געפונען טויזנטער יידישע און העברעאישע ביכער און יודאָאיקאַ אין עטלעכע אייראַפעאישע שפראַכן, זיינן געבליבן עטלעכע פאַרשעמטע פּאָליצעס יידישע ביכער פון צופעליקע מחברים. אַלע ביכער פון די אומגעבראַכטע יידישע שרייבער ווי בערגעלסאָן, מאַרקיש, פעפער, קוויטקאָ, נסתר און אַנדערע, זיינען קאַנפּסיקירט און פאַרברענט געוואָרן. די יודאָאיקאַ פוילט ערגעץ אין אַ קעלער. יידן האָבן אויס מורא אַליין פאַרניכטעט זייערע יידישע ביבליאָטעקן. זיי האָבן זיך געשראַקן טאַמער וועט מען ביי זיי געפינען אַ בוך פון אַ פאַרמשפּטן שרייבער, וועלן זיי אויך דאַרפן באַצאָלן דערפאַר. אין קאָן איז געשטאַנען אויך זייער פרייהייט. דאָך האָבן איינצלנע ביראַ-בידזשאַנער איינוואוינער מיט אמתער העלדישקייט אָפּגעראַטעוועט געציילטע ביכער — פאַרגראַבנדיק זיי אין דער ערד.

איינער אַ ביראָבידזשאַנער האָט מיר מיט שטאַלץ באַוויון אַ באַנד געזאַמלטע שירים פון ח. נ. ביאָליק. דער באַנד איז געווען היפּשלעך פייכט און פאַרשימלט פון ליגן באַהאַלטן אין אַ קעלער.

אַלץ וואָס איז געווען אָנגעזאַמלט אין דעם ביראָבידזשאַנער מוזיי און האָט נאָר געטראָגן אַ יידישן כאַראַקטער — איז אַרויסגעוואָרפן געוואָרן. אַלע אַביעקטן, וועלכע זיינען מיט מי און פלייס געזאַמלט געוואָרן דורכן אומגעקומענעם אין דער אירקוטסקער „צענטראַלקע“ אַלטן יידישן שרייבער בער סלוצקי ז"ל — זיינען פאַרניכטעט געוואָרן.

אויסגעליידיקט פון יעדן יידישן אינהאַלט זיינען אויך די האַלב-שעהדיקע ראַדיאָ-טראַנסמיסיעס אויף יידיש. מען הערט דאָרט בלויז קאָזיאַנע באַריכטן פון קאַלווירטן, פון אונטערנעמונגען, אויסגעפילטע „פלענער“, רשימות פון „סטאַכאַנאָוועס“, אַבער קיין איין וואַרעם האַרציק יידיש וואָרט, וואָס זאָל אַ גלי טאָן די געמייטער, קיין איין גרוס פון יידן איבער דער וועלט.

איז שוין טאַקע די פּרשה ביראָבידזשאַן פאַרענדיקט? וועט מען שוין מער נישט פאַרנאָרן אַהינצו קיין יידן און דערנאָך זיי צושרייבן נאַציאָנאַליזם? עס הייבט זיך ניט אָן. לעצטנס איז ביראָבידזשאַן ווידער געוואָרן אַקטועל. מען רופט און מען אַגיטירט שוין ווידער יידן צו „קומען בויען זייער מלוכהשקייט“. די מאַסקווער ראַדיאָ האָט שוין עטלעכע מאַל געבראַכט יידן צום מיקראָפּאָן, וועלכע האָבן אַגיטירט צו קומען און באַזעצן זיך אין ביראָבידזשאַן. אמת, דערפון וועט שוין גאַרניט אַרויסקומען; יידן אין רוסלאַנד זיינען שוין צופיל אויסגעפרוואוט געוואָרן. אַז זיי זאָלן זיך ווידערזאַמל און אַבעראַמאַל לאָזן כאַפן אויף דער ווענטקע.

מאַסקווע-וואַרשע, אויפן וועג קיין ניו-יאָרק

און ענדלעך בין איך אויפן ים, אויף דער גריכישער שיף „ניו-יאָרק“. ווען מען איז אויפן ים — וואָס פאַר אַ ראַל שפּילט דער נאַמען פון דער שיף אין וועלכער מען פאַרט? אַבער מיט דער דאָזיקער שיף איז דאָך פאַר-בונדן מיין ווייטערדיקער גורל. ערגעץ אויף דער שיף טאַנצט מען און קלאַנגען פון מוזיק-אַרקעסטער דערגייען צו מיר אַהערצו, אויפן דעק, וואו איך שטיי איינער אַליין אינמיטן דער נאַכט, צווישן הימל און גערויש פון כוואַליעס. דער דאָקטאָר פון דער שיף „ניו-יאָרק“, אַ גריך, האָט מיר בייטאַג אַנט-פלעקט זיין סוד: ער האָט איבערזעצט ריינער מאַריע רילקעס „שטונדען-בוך“ אויף גריכיש. איך בין ניט דער איינציקער ווייזט אויס, וואָס בין אַזוי פאַר-ליבט אין רילקען. ער האָט טויזנטער אָנהענגער, וועלכע האַלטן אים פאַר דער גרעסטער דיכטערישער אַנטפלעקונג פון יאַרהונדערט.

איך שטיי אויף דעם דעק פון דער שיף און קוק אויף די רושיקע כוואַליעס, איך וויל מיך פאַרגעסן, אַבער איך קען ניט. מיין גאַנץ לעבן גייט מיר דאָ אַנטקעגן ווי אַ מגילה. צו מיין איצטיקער שטימונג זיינען מיר

אַמנאַענטסטן די שורות פון אַ צווייטן גרויסן דיכטער, וואָס איז מיר ניט
ווייניקער ליב — אונדזער ישראל שטערן, וועלכער שרייבט אין זיין
אַריינפיר צו דער פּאָעמע „אַסטראָלענקאַ“:

... אפּשר דאַרף ער אויפגיין רייך
טובלענדיק זיך און געלייטערט —
מוז ער איינזאָס זיין דערווייטערט,
ווייל ווי לאַנג ס'וואָל איז ניט געשוירן
קען מען דאָך ניט נעמען שפינען,
און אויב ער האָט שוין אַלץ פּאַרלוירן,
וועט ער אפּשר גאָט געפינען.

ווער ווייסט דען וואָס זיין טרויער מיינט?
ליגט ער ערגעץ ביי אַ פּליין,
ביי פּאַרשטויסן פּרעמדן פּליין,
און גלייך ווי אין אַ ברייטן קיטל
האַלט ער אין פינצטערניש פּאַרוויקלט,
די אַלע טיילן וואָס צעשטיקלט
האַט די וועלט אים, און ער וויינט ...

איך שטיי אויפן דעק און דער ים רוישט. דער ים פרעגט ביי מיר, דער
ים מאַנט ביי מיר אַן ענטפער אויף יאָרן פּאַרגאַנגענע. ווי שטענדיק ווילט
זיך געדענקען ליכטיקע מאַמענטן פון לעבן, אָבער דער זכרון איז איצט אַ
ווינט און לופטערט מיין לעבן, בלעטערט ווי אַ ספר. אַט האַלט איך גאָר
ביים סוף... צוריקוועגס, צוריקוועגס פון חלומות אַנטוישטע.
אויף מיין וועג צוריק פון ביראַ-בידושאַן, בין איך בלויז איין טאַג
געווען אין מאַסקווע... וואוהין זאָל איך גיין, וועמען זאָל איך זען? גיין
אויף גאַרק־גאַס, וואו די ווענט אַליין וויינען אין פּרץ מאַרקישעס דירה?
גיין אויף דער לאַוורושינסקע, וואו אַלע ראַמען פון די פענצטער פון גרויסן
רויטן מויער נומער 17 זיינען קלעפּסידרעס נאָך בערגעלסאַנס אומקום?
און אויף מאַרוסייקע? דאָרט וועט מיר שוין ניט אַנטקעגנשמיכלען דער
גוטער ליב קוויטאַ, ווייל זיין שמייכל טובלט זיך אין בלוט ערגעץ אין די
קעלערן פון דער „לובאַנקע“...

און עזרא פיניבערג און סאַקאַלניקי? דער „דערהויבענער אַרימאַן“,
אים האָט אַפּגעגליקט — ער איז צו דער צייט געשטאַרבן, ניט דורכגעמאַכט
די לידן און פיין. איך זע פאַר זיך אין מאַסקווע גאַנץ נייע קוואַרטאַלן
זינט איך האָב די שטאַט פּאַרלאָזן אין 1944. אָבער מיר איז דאָ אַלץ אַזוי פרעמד,
אַזוי ווייט... איך לעב נאָך אין לאַגער און מיינע מידע אויגן זיינען נאָך אַלץ
פּאַרגראַבן אין די סיבירער שניי-פעלדער, וואו פיל מאַסקווער איינוואוינער
האַבן צוזאַמען מיט מיר געטיילט דעם ביטערן גורל פון די מוראדיקע
שקלאַפּן-לאַגערן.

דאָ, אין מאַסקווע, האָב איך געהאַט אַן אַדרעס פון אַ טייערן ייד, וואָס איז צוזאַמען מיט מיר געווען פאַרשיקט אין לאַגער. ער איז באַפרייט געוואָרן פאַר מיר, ווען עס טרעפן זיך אויף דער פריי געוועזענע אַרעסטאַנטן, איז מען ווי ברידער. ער איז שוין פאַר דער צייט געוואָרן אַ שטיקל מענטש, דער ייד זעט שוין אויס אַ ביסל בעסער ווי דאָן, ווען מיר זיינען צוזאַמען געווען אין די טייגעס. איך בין אין זיין הויז און מען גרייט צום טיש. אַרום מיין פריינט זיין ווייב און די קינדער. דער ייד איז אַן אינזשיניער, אָבער זיין פאַסטן וויל מען אים ניט צוריקגעבן. די קינדער זיינען שוין דער-וואַקסענע, אַרבעטן און זיי אַלטן אים די משפּחה. אין די בלויע אויגן פון מיין געוועזענעם לאַגער-חבר איז פאַרגראָבן אַזאַ טיפער טרויער, אַז עס שניידט מיר אין האַרצן.

די וועלכע זיינען „דאָרטן“ געווען — זאַגט ער צו מיר — וועלן שוין פון קיין פרידלעכן לעבן ניט וויסן. ביינאַכט, אין שלאָף, זע איך קאַשמאַרן און די „מענטשלעכע“ מלבושים אויף מיר, ווי זיי וואַלטן געווען צוגעקלעפט. איך באַמי זיך אים צו טרייסטן און ווייז אויך אַרויס מיין קוראַזש. איך האַלט דעם ייד אין איין לויבן פאַר זיין פרוי. איך זאָג צו מיין פריינט, אַז ער זעט נאָך אויס יונג, אָבער דאָס ווירקט ווייניק. ער בלייבט אַלץ טרויעריק. צום סוף באַגלייט ער מיך צום וואַקזאַל, צו דער באַן, וואָס דאַרף מיך פירן קיין פּוילן. מיר קוקן זיך קעגנזייטיק איבער און אין אונדזערע ביינדס אויגן שטייען טרערן — — —

איך שטיי אויפן דעק פון דער שיף און דער אייביקער ים רוישט. אויף אַט דעם ים, איז דײַר נתן בירנבוים פון אַן אפיקורס געוואָרן אַ מאַמין (ווי ער האָט דאָס שפּעטער באַשריבן). פאַרוואָס מאַן איך אַלץ? פאַרוואָס עגבערט אין מיר נאָך אַלץ דער פּראָטעסט, דער אויסגאַנגסלאָזער ווייטאַג. פאַר די פאַרשניטענע גלידער פון מיין פאַלק? איז דאָס די טענה, וואָס האָט מיך פון אַ גלויביקן געמאַכט פאַר אַן אפיקורס? איך בין דאָך אָבער מיט אַלע מיינע חושים אַזוי נאַענט צו גאָט... איך פיל אים אין זיך ווי אַ ניגון; איך דערקען זיין גרויזאַמע שיינקייט דאָ, אויפן ים. ווי נאָר איך בין פון אים אַוועק, האָב איך פון זיך אַליין זיך אָפגעקערט, און קען זיך צוריק ניט געפינען.

דער דאָזיקער ווייטאַגדיקער פּראָטעסט האָט זיך אין מיר נאָך מער פאַר-שטאַרקט, ווען איך בין געקומען אויף דער ערד, וואו דער קרעפטיקסטער טייל פון מיין פאַלק איז אַזוי גרויזאַם פאַרשניטן געוואָרן. די ליכטיקע מינוטן פון זען אַ געדרוקט יידיש וואָרט אין פּוילן; אַ צייטונג, אַ זשורנאַל, ביכער, אַ יידישע טעאַטער-פאַרשטעלונג נאָך אַזוי פיל יאָרן זיין אָפגע-פרעמדט פון דעם אַלעם, איז מיר פאַרטונקלט געוואָרן מיט דער טראַגישער בענקשאַפט און עלנט פון דעם קליינעם יידישן ישוב אין פּוילן; דאָרט וואו עס זיינען געווען מער ווי דריי מיליאָן פון אונדזערע ברידער, און וואָס פאַר אַ יידן דאָס זיינען געווען! וואָס פאַר אַ שפרודליק יידיש לעבן עס איז חרוב געוואָרן!

אומזיסט האָב איך געזוכט אין מיין געבורט־שטעטל, אַסטראָר־מאַזאַוויעצק, כאַטש אַן אַנדייט אויף יענעם יידישן שטייגער־לעבן, מיט אַזוי פיל קאַליר, פאַרב, און פאַרשיידנאַרטיקייט! פון די צען טויזנט יידן, וועלכע האָבן פאַר דער מלחמה געלעבט אין מיין שטעטל, האָב איך קוים צוויי יידן געטראָפן. איינער פון זיי איז פון אַן אַנדער שטאַט, אַ וואַגלער, וואָס האָט זיך צופעליק דאַרט פאַראַנקערט. דער צווייטער ייד, דער „אַסטראָווער“, האָט זיך אין צייט פון דער היטלער־אַקופאַציע אויסבאַהאַלטן אין די וועלדער. אָבער צוריקגעקומען איז ער ניט אינגאַנצן ביים זינען. מען האָט אים אומגעקערט זיין אַמאַליקע וואוינונג, דרייט ער זיך דאַרט אַרום איינער אַליין ווי אַ שאַטן. פון צייט צו צייט גייט ער אַוועק אויפן אַרט וואו עס זיינען געשטאַנען די אַלטע בתי־מדרשים און שאַרט, שאַרט דאַרט צווישן די בערג שטיינער, ווי ער וואַלט וועלן אויסגראַבן דאָס אַלץ, וואָס איז דאָ פאַרשאַטן געוואָרן אויף שטענדיק

מיין בלוט ווערט פאַרגליווערט זעענדיק דאָס אַרט, וואו מען האָט סוף 1939, ביים אַנקומען פון די היטלעריסטן, דערשאַסן איבער 600 אַסטראָווער יידן. צווישן זיי איז אויך געווען מיין טיערע און הייליקע מאַמע חיה־שרה ז"ל. זיי זיינען דאַרט אַלע באַגראַבן אין איין גרויסער גרוב.

און אין דער אַרומגעצוימטער, פיר־קאַנטיקער אַלייע מיט דער סאַ־דעווקע (טייכל) אין מיטן, דאַרט וואו איך פלעג אין מיין יוגנט אַרומגיין און חלומען מיינע זויבערסטע חלומות, האָבן אין טאָג פון יום כפור די היטלעריסטן אַרויסגעשלעפט די יידן פון די בתי־תפילות און אַוועק־געשטעלט וואָסן זייערע לאַסט־אויטאַס. טאָ וואָס קענען מיר שטילן די גוטע רייד און איבערבטענדיקע מעשים פון מיינע באַקאַנטע פּוילישע מענטשן? פון דער פּוילישער פרוי, וואָס האָט איינגעשטעלט איר אייגן לעבן און ביי זיך אויסבאַהאַלטן יידן? אַוודאי זיינען אויך געווען גוטע קריסטן, אָבער ווייניק, אַזוי ווייניק, אַז איך בין ניט פּייאיק צו מאַכן דעם חשבון. איך מאַן דעם חשבון ביי דעם מיט וועמען איך בין ערשט אויג אויף אויג צווישן הימל און וואַסער — — — — —

די שיף גליטשט זיך און דער ים רוישט... אַט דערנענטער איך זיך שוין באַלד צו דער גרעסטער שטאַט אין דער וועלט, צו ניו־יאָרק. וואו עס לעבט דער גרעסטער יידישער קיבוץ; צו מיינע נאַענטסטע, מיט וועמען איך האָב זיך אַזויפיל יאָרן נישט געזען, און וועלכע זיינען אין די שווערסטע צייטן פון מיין טורמע און לאַגער־לעבן מיר געשטאַנען פאַר די אויגן...

מיין טאַטע, ר' נתן־דוד ז"ל, איז אַוועק פון אונדזער היים־שטעטל אַהערצו אין 19טן יאָר. געלעבט דאָ, אין ניו־יאָרק, בלויז עטלעכע יאָר און געשטאַרבן. געקומען איז מיין טאַטע אַהערצו מיט פּערציק יאָר צוריק מיט זיין צעוונגענעם שבת־יום־טוב פאַר וועלכן ער, דער געוועזענער איידעם פון פאַריסאָווער רבין, דעם „נהר שלום“, האָט קיין נייעם פּלאַץ דעמאַלט ניט באַדאַרפט זוכן, ער האָט אים אין דער אַלטער היים גענוג געהאַט און מער נאָך ווי מען באַדאַרף. איך, דאַקעגן, קום מיט אַזוי פיל אינדער־וואַכנס!

איך זוך דאָס ביסעלע שבת־יום־טוב, איך זוך אַ רוישיק יידיש לעבן, נאָך
וועלכן איך בין אַזוי אויסגעבענקט אין פון וועלכן איך האָב מיר אַליין אָפֿ־
געפרעמדט, ווי נקמה געמענדיק אין זיך אַליין, פאַר די אויסגעלאָשענע
ליכט אויף מיין מאַמעס שבתדיקן טיש — — — — —
דערווייל בין איך אַלץ צווישן הימל און וואַסער, און דער ים רוישט
זיין אייביקן גערויש, זיין אייביקע שטומע טענה. און אין מיין מוח פלאַנטערן
זיך די שורות פון ישראל שטערנס וואונדערלעך ליד:

און גלייך ווי אַ ברייטער קיטל,
האַלט ער אין פינצטערניש פאַרוויקלט
די אַלע טיילן וואָס צעשטיקלט,
האַט די וועלט אים, און ער וויינט...

ישראל עמיאָט

אינטימער פראָפּיל

געבוירן דעם 15טן יאָנואַר 1909 אין אַסטראָר-מאַזאַויעצק, פּוילן. ביים אויסברוך פון דער צווייטער וועלט-מלחמה אָוועק קיין רוסלאַנד. יאָרן אין ביראַ-בידזשאַן. זיבן יאָר אין סאַוועטישע שקלאַפּן-לאַגערן. אין יאָר 1956 צום צווייטן מאל אין ביראַ-בידזשאַן, און אין זעלבן יאָר געקומען קיין פּוילן. אין יאָר 1958 געקומען קיין אַמעריקע. וואוינט אין ראַטשעסטער, שטאַט ניו-יאָרק.

זיין לעבן איז צעשניטן אין קליינע שטיקלעך — אַזוי ווי אַ רעטעניש-בילד אויף אַ טאָול צעשניטן אין האַלב-קרייזן און אין זיגזאַגן פאַר קינדער צום שפּילן. גיסט עס אַ ריר און עס צעפאַלט זיך און דאַרפסט שפעטער לאַנג און געדולדיק אַרבעטן דערויף — צוריק עס אויפצולייגן און ווידער אַ גאַנץ בילד דערפון צו מאַכן. די גאַנצקייט איז דאָ אין די שטיקלעך, אָבער זי קען זיך שווער צוזאַמענהאַלטן, זי איז צעשניטן און צעברעקלט. אַזוי איז דאָס לעבן פון דעם דיכטער, דערציילער, מעמואַריסט ישראל עמיאָט.

**

דער האַמער פון גורל האָט זיך איינגעשפאַרט-אַראָפּגעלאָזט דווקא אויף דעם לעבן פון דעם דאָזיקן שרייבער און האַמערט דערויף און קרישלט עס שוין כמעט פון סאַמע געבוירן אָן. און פאַרט — און עס איז ממש אַ וואונדער — איז דאָ אַ גאַנצקייט אין אַט דעם לעבן און אין דעם ליטעראַרישן ווערק, וואָס דאָס לעבן באַשאַפט. יידישע טראַגישע גאַנצקייט, וואָס דערמאַנט אַ ביסל די גורלדיקייט פון אַן אוריאַל אַקאַסטאַ. איך שטרייך אונטער: דערמאַנט אַ ביסל.

איך האָב עמיאָטן געבעטן אַנצוצייכענען אַ פאַר ביאַגראַפישע דאַטעס און זיי מיר צו געבן. אַרויסגעקומען איז אַ ביאַגראַפישער לאַבירינט שוין פון זיין געבוירן אָן. סיי זיין טאַטע און סיי זיין מאַמע — ביידע אינדיווּי-דואַליסטן אויף זייער אופן — זיינען פריער געווען פאַרבונדן מיט משפּחות, וואָס האָבן זיך אָבער ניט געהאַלטן און אויך די פאַרבינדונג, פון וועלכער ישראל איז געקומען אויף דער וועלט, האָט זיך לאַנג ניט געהאַלטן. פון תּלמיד חכם און אַ מקובל איז דער פאַטער געוואָרן אַ משכיל, געלעבט

ביחידות, אַוועק קיין אַמעריקע אין יאָר 1918 און שוין אין יאָר 1920 אַוועק אויף יענער וועלט. ישראלס קינדהייט איז אַוועק אין וואַקלונגען פון דער ליבע צו דער ליינדער מוטער און דעם פאָר אַ מאַדערן לעבן קעמפנדיקן פאָטער. אין וואַקלונגען צווישן דעם בלאַט גמרא מיטן זיידן און די טריף פסולן, וואָס דער טאַטע האָט דעם קינד געגעבן צום ליינענען.

אַט אַזוי האָט מיר ישראל עמיאַט אויפגעקלערט זיין ליטעראַרישן נאָמען, וואָס איז דייטלעך פאָר יעדן אויער אַ פסעוודאָנים, און דערצו מיט אַ סלאַווישן צומיש. יאָט — אין פּויליש הייסט דאָס אות „י“ — דער קאַב-סאָנאַנט. ישראל עמיאַט איז אין פאַס פאַרשריבן ישראל גאַלדוואַסער — דער משפּחה-נאָמען איז דער מאַמעס. דער פאָטער האָט געהייסן: יאַנאַווסקי. און אַט זיינען די עלעמענטן פון ליטעראַרישן נאָמען, אַדער פסעוודאָנים: ישראל איז טאַקע עמיאַטס ערשטער נאָמען, אָבער ער האָט נאָך אַ נאָמען „מלך“, וואָס מען האָט אים צוגעגעבן פאָר אַ סגולה בשעת אַ שווערער קרענק אין דער קינדהייט. „עס“ איז דער פּוילישער נאָמען פון אות „מ“ — און „יאָט“ איז שייך צום משפּחה-נאָמען פון פאָטער „יאַנאַווסקי“. און אַזוי איז געוואָרן „עמיאַט“. און אויך די צוואַמענוועצונג פון פסעוודאָנים איז כאַראַקטעריסטיש. דעריבער האָבן מיר עס אַזוי גענוי דערציילט.

מיר האָבן זיך נאָך געקענט אין וואַרשע — ישראל עמיאַט און איך. אָבער ווייניק. עמיאַט געדענקט, אַז ער איז אַמאָל געווען ביי מיר אין מיין בוידעם-דירה. איך בין געלעגן קראַנק און ער האָט מיר געלייענט לידער און איך האָב זיך אָפגעשטעלט אויף געוויסע שורות און געבעטן זיי פירלייענען נאָך און נאָך אַ מאָל און געבעטן דעם יונגן חבר — אינגער מיט זעכצן יאָר — זיינע אייגענע שורות צו נעמען פאָר אַ מוסטער און אַט אַזאָ גאַנץ ליד צו שרייבן. גאַנץ. אָבער איך האָב נאָך דעמאָלט ניט געוואוסט, און קיינער האָט נאָך ניט געקענט וויסן, אַז גראַד די טראַגישע צעריסנקייט און די דראַמאַטישע צעבראַכנקייט וועט זיין כאַראַקטעריסטיש פאָר דעם דיכטער ישראל עמיאַט, וואָס אים איז באַשערט — ווי פאַראַדאַקסאַל דאָס זאָל ניט קלינגען — צו זיין אַ גאַנץ קינד פון אַ צעבראַכענער צייט — און צעריסענער מענטשהייט. מיר פאַראַפראַזירן דאָ דאָס באַוואוסטע רבי-אישע וואָרט, אַז עס איז ניטאָ אַזאָ גאַנצע זאָך אויף גאַטס וועלט ווי אַ צעבראַכן יידיש האַרץ.

און ווי דאָס לעבן עמיאַטס, אַזוי זיין מאַגער און ליינדיק פנים. אַזוי זיין בליק, שמייכלט ער — צעברעכט זיך דאָס פנים אין אַ גרימאַסע פון ליד; באַווייזט זיך אַ גרימאַסע פון לידן אויפן פנים, בשעת ער דערציילט דיר עפעס אַן עפיזאָד פון זיינע שבעים ושבעה מדורי גיהנום, וואָס ער איז דורכגעגאַנגען — איז ווי עפעס אַ ווייטער יענעוועלטיקער שמייכל וואָלט זיך אויפן פנים באַווייזן.

מיר האָבן זיך באַגעגנט אין יאָר 1956 אין וואַרשע. עמיאַט איז נאָר וואָס געקומען פון רוסלאַנד. אין אים איז געווען עפעס אַ ווילדע פרייד, וואָס איז גאָר קיין פרייד ניט און פאַרט עפעס אַזוינס ווי פרייד, אַ זעכציקסטער

פון דער פרייד פון די, וואָס וועלן אויפשטיין תחית מתים. — מיר נוצן מיט אַ כוונה די ציפער זעכציק, וואָס איז אינטעגרירט אין יידישער מסורה און מיסטיק. מיר זיינען געגאַנגען אַ מאָל ביינאַכט צוזאַמען אויף דער גאַס נאָווי שוויאַט, דאַכט זיך. אויף די גאַסן עלעקטריש-באַלויכטענע קלינג-ווערטער: פוילן בויט איר הויפטשטאַט! מיר זיינען געווען אַ מאָן זיבן. פלוצלונג גיט זיך עמיאַט אַ ריס אָפּ און לויפט ערגעץ אַריבער אויף יענער זייט גאַס. דער ערשטער איינדרוק איז געווען ביי אונדז אַלע, אַז ער איז פלוצלונג באַפאַלן געוואָרן פון עפעס אַ וואַנזיניקער שרעק. אָבער אַט איז ער שוין אויף יענער זייט גאַס און קושט זיך דאָרט מיט אַ מאָן און זיי שרייען ביידע עד לב השמים — פון עפעס אַזאָ ווילדער פרייד. שפעטער זיינען מיר געוואויר געוואָרן — יענער איז אַ פוילישער קינסטלער, און זיי זיינען ביידע צוזאַמען געווען אין אַ שקלאַפן-לאַגער. עס האָט געדויערט אַ שעה ביו עמיאַט איז געקומען צו זיך פון דער ציטערניש פון אַט דער באַגעעניש.

מיר האָבן זיך באַגעענט אין יאָר 1959 — פּרילינג — אין ראַטשעסטער. עמיאַט איז שטיל און איינזאַם. עטלעכע גוטע פריינט באַמיען זיך די איינ-זאַמקייט צו פאַרגרינגערן. ער האָט דאָ אין ראַטשעסטער זיין פרוי, קינדער — צענדליקער יאָרן געווען פון זיי אַפּגעריסן און ביידע צדדים האָבן געמיינט — ווי דען אַנדערש — אַז די אַפּגעריסנקייט איז שוין אויף אייביק. און דאָ, פלוצלונג, אַ נס. אָבער זעלטן קומען ניסים אין צייט. — — — מיר זיצן זאַלבעפערט ביי אַ פריינדלעכער משפּחה. עמיאַט שווייגט אַ סך. נאָר אַט הייבט ער אָן צו ריידן, שטיל, ווי צו זיך: — איך הער עס נאָך אַליק, איך הער עס כמעט יעדע נאַכט, אַ געוויין, אַ געוויין, וואָס טראַגט זיך דורך אַלע תפיסה-קאַמערן, גייט דורך אַלע ווענט, מען הערט דאָס געוויין און אין געוויין איז איינגעוויקלט וואָרט, אָבער דאָס וואָרט קען מען ניט פאַר-שטיין, אַזוי אַ גאַנצע נאַכט, אַזוי יעדע נאַכט, אַזוי הער איך עס כמעט יעדע נאַכט און אָן אַן אויפהער; וועל איך עס אַזוי שוין הערן דאָס גאַנצע לעבן? — אַפט דאַכט זיך מיר ביינאַכט, בשעת איך הער דאָס געוויין, אַז איך ליג אויף אַ נאַרע — און ווי נאָר איך וועק מיך איבער, שטרעק איך אויס די האַנט צו דער בריק צו זען צי עס ליגן דאָרט נאָך די תפיסה-מלבושים. — וועל איך שוין דאָס גאַנצע לעבן זוכן אַזוי די תפיסה-מלבושים אויף דער בריק נעבן בעט?

פאַראַן ביי בערגעלסאַנען אַ דערציילונג: דער עדות — איינער פון אַ מיליאָן. אויך עמיאַט איז אַזאָ עדות. ווידער שרייבט ער לידער, דער-ציילונגען. די לידער זיינען תפילות ממעקים:

„און דעם שוואַכן, אַ העלף אים, העלף אים, גאָט
ער זאָל צו אַ מענטש ווידער זיין געגליכן.
עס האָט אים באַשפּיגן דאָן וועלט, זאָל ער צו דיר
אויף אַלע פיר כאַטש דערקריכן.“

זיינע דערציילונגען — זיינען דערמאָנונגען פון אַמאָל, אַמאָל. זיינע זכרונות — מעמאָרן פון די יאָרן פון לייך און צעבראַכנקייט. באַלד אין פּוילן, ביי דער ערשטער ווידער־באַגעגעניש, שפּעטער אין ראַטשעסטער, האָב איך געזוכט רגעס פנים אל פנים מיט עמיאָטן און אין אים חבריש אַריינגערעדט, און דאָס זעלבע שפּעטער אויך אַריינגעשריבן אין דער אָפטער קאַרעספּאָנדענץ: — טוט זיך אָן אַ כוח, טוט זיך אָן אַלע כוחות פון דער וועלט — באַשרייבט מיט דער גרעסטער רו די גרעסטע אוּמרוּאיקייטן און צערן, וואָס איר האָט איבערגעלעבט אויסערלעך ווי דורך רעדער איבערגעפּאַרן און אינערלעך ווי דורך גראַבליעס אוּפּגערוּדערט, געדענקט אַז איר זייט דער עדות — איינער פון אַ מיליאָן, אַז אייך איז גורלדיק באַשערט געווען צו זיין אויך דער עדות פאַר משה בראַדערזאָנען, מיט וועמען איר זייט געווען צוזאַמען אין לאַגערן — און אים האָט גאָט זיבן טעג נאָך דער פּריי, גענומען צו זיך. — — — עמיאָט האָט געזאָגט: איך האָב מיין עדות־זאָגן שוין פאַרשריבן פאַר זיך; דער אמת האָט געפּירט מיין האַנט.

117	— — — — —	דריי הונדערט פרויען־אַרעסטאַנטקעס פון מאַנגאָליע
120	— — — — —	ווען סטאַלין איז געשטאַרבן
124	— — — — —	מיט משה בראַדערזאָן אין „עטאַפּ“
127	— — — — —	דער ייד ווראַנסקי — פון סאַוועטישן שפּיאַנאַזש־דינסט
130	— — — — —	דער באַנדיט לאַניע קאַסטאַוו
133	— — — — —	בעת דעם יום־טוב פון דער אַקטאַבער־רעוואָלוציע אין לאַגער
136	— — — — —	ווי אזוי די לאַגער־וועכטער פלעגן דערשיסן אַרעסטאַנטן
140	— — — — —	אַ רוסיש האַרץ מיט אַ יידישן קרעכץ ...
143	— — — — —	דער לעט פון יידישן אַפּשטאַם
147	— — — — —	„ ט י כ י “
151	— — — — —	די נאַרילסקער
154	— — — — —	אונדזער היימישער בונט
157	— — — — —	משה בראַדערזאָן שרייבט פאַר אונדז איבער שלום עליכמס „שיר השירים“
161	— — — — —	ווען מיין אומגעבראַכטע מאַמע וואַלט געזען ...
163	— — — — —	ערב דער באַפרייאונג
167	— — — — —	מיין צעשיידונג מיטן דיכטער משה בראַדערזאָן
171	— — — — —	דאָס רוסישע דאָרף סטעפּאַנאַווקע
174	— — — — —	צוריק קיין ביראַ־בידזשאַן
178	— — — — —	צווישן יידן אין ביראַ־בידזשאַן נאָך דער באַפרייאונג פון לאַגער
181	— — — — —	מאַסקווע־וואַרשע, אויפן וועג קיין ניו־יאָרק
186	— — — — —	מלך ראַוויטש: ישראל עמיאַט (אינטימער פּראָפּיל)
190	— — — — —	אינהאַלט

